

فهرهنگا نافت كوردی

سپیریز پریس

ریڤه بهرئی گشتی و سهرنقیسه

مؤید طیب

مافین چاپکرنئی د پاراستئی نه

کوردستانا عیراقئی - دهوک

تاخو مازی - جادا ئاستی
ئافاهیئ سپیروز

www.spirez.org

www.spirezpage.net

دار سپیریز للطباعة والنشر
دهوک

SPIREZ PRESS & PUBLISHER
DUHOK

- ژمارا و مشانئ: (۲۵۰)
- نافئ پهرتووکی: فهرهنگا نافیت کوردی
- دانان: مصطفی مزوری
- تیپچنین: سعدیا جمیل پیرو
- دهرهینانا نافهروکی: حسین صنعان متیخان
- بهرگ: بهیار جهمیل
- چاپا: دووی
- تیراژ: (۱۰۰۰) دانه
- ژمارا سپاردنئ: ژمارا سپاردنئ ل پهرتوکخانا بهدرخانیا ل
- دهوک ( ) ل سالا ۲۰۱۱
- چاپخانا: حه جی هاشم / ههولیر

فہرہ نگا ناقیت کوردی

مصطفیٰ مزوری

چاپا دووی

ديارى يە بو:

- ئەو شرىنا ژ ھەمى شرىنيا بەر دلى من شرىنتر كوردستان.
- زارويىن نازدار و جوان و رند و زىرەك و شىر و شەپالىن كوردستانى بو پاشەرۆژى.
- نوشين و نوشان و شنيان و شاهجان و سوما.. كور و كچيت منن.
- دەيكا وان يا كو گەلەك پشتهفانى و هاريكاريان من كرى.
- ئەو كەسى خەبات كرى و دكەت ژ بو پيشقەبرنا زمانى مە يى شرىن و پەيداكرنا نافيت جوان.

چه‌وساندنا ناڤی کوردی

ئه‌حمه‌دی زمرۆ

د میژووو یا ملله‌تی کورد دا ئه‌وا پری کاره‌سات و بنده‌ستی... ئه‌و میژووو یا ره‌شا بنده‌ستا ده‌ما دخواستن هه‌رتم ملله‌تی کورد بمینه سه‌وداسه‌ری و ئی گفاشتنا دلره‌شیی ژ ئالیی ده‌سته‌ه‌لاتین عه‌ره‌بی، ئیسلامی و تورکی و فارسی فه... هه‌رتم لبن گفاشتن و هی‌رشین شوڤینیا ژبو نه‌هیلانا رویی نه‌ته‌وه‌یی و که‌لتوریی وه‌لاتی کوردستانی.. له‌وا ته‌عریبکرن، ته‌فریسکرن، ته‌تریککرن به‌رده‌امی پی ددا و ب گه‌له‌ک ری و گروڤا.. له‌وا دنیف گه‌له‌ک جفاکین کوریدا چ ل باکوور و روژه‌ه‌لات و روژئافای دا، سیسته‌م‌ین حوکمدار دخواستن که‌ساتیا کوردی بنده‌ست بکن و دوور بکن ژ ره‌وشت و تیتال و ره‌وشه‌نبیریا خوه.. له‌وا دبیین ددری‌زاهیا دیروکی دا "نافکرن" وه‌کو پشکه‌ک ژ ره‌وشتی کورده‌واری به‌ره‌ف براندنی دبرن هه‌ر ژ به‌ری ئیسلامه‌تی و هه‌تا ئه‌فرۆ.. له‌وا نافکرن هات عه‌ره‌بی، تورکی، فارسی.. یان ب مه‌رهما ئیسلامه‌تی "ناڤی ئافره‌تی" بوویه نیشانا نافکرنا ناڤیت زارویی کورد.. له‌وا و هه‌تا ئه‌فرۆ وه‌کو دبیزن ناڤی ئافره‌تی کوردستان داگیر کری یه، و ل باکووری ژی ناڤین

توخمه په رستیا تورکی مینا "مصطفی، کمال و گه له کین دی بسهر
کورداندا داگیر کریه.. و گه له ک نافیڼ کورو کچا هه تا ئه فرۆ پشته
قوناغین شورشین کوردی ههر به لاف دین ب گرؤفا ئیسلامه تی و نافیڼ
ئافره تی.

له وا دپرسم گه لو؟ ئه ری نافی شیرینی کوردی ما نه دانا خودی یه؟ و
ئهو زمان نه ههر ژ چیکریا وی یه ده ما خودی (کورد) دای و کو ههر
نه ته وه کی دی؟ ئه قجا چما وه کو زمان و نه ته وه ئه م نافی کوردی و
ره سه ناتیا زمانی نه پاریزین ل شوونا "قصی و صخری و سه دان نافان".

ناڤيت خودى

نايئن نه نينه / وهكى وى نينه / ليس كمثلة شيء

نازمر بادگر / دروستكهري بای ژ ناگرى / خالق الهوء من النار

ناترس / نه ترس / لا يخاف

نانهر كبريتو / هه لكري فولكانا / مولع البراكين

نازمر نه مگر / دروستكهري ئافى ژ ناگرى / خالق الماء من النار

ناوتوم / دروستكهري ئافى / خالق الماء

نادمر = راستر نيئاوتوم / دروستكهري ئافى / خالق الماء

ناهو / كارجوان كهر / جمال

ناهوارا مزدا / هورمزد، نافى خودى يه د ئافىستاى دا / الله

ناشكرا / ديار / ظاهر

نه برين كوهن تهوان / دروستكهري به توانا / المكين

ئەبرەومەند / بەرزترین / الاعلي
ئەبدەھ / بى دەست پىکردن / دون بداية
ئەدەۋاى / تەنھا / وحيد
ئەبرىن نو تەۋان / بەتۋانا / القوي
ئەزدا / ئەزدام / خالقي
ئەبىئەنجام / / الناتج
ئەبىش / بى رەنج / بسيط
ئەچىم / بىدار /
ئەنوشك / ھەمىشە زىندوو /
ئەفرىفە / نەخەلە تىنراو / الصائب
ئەفرازدوم / سەرفەرازترین / الانجع
ئەفەرموش / لەبىر نەكەر / لاينسي
ئەفزا / زۆر كەر /
ئەخۋان / بى خەو / لاينام

ئەسیتو / پېشانىدەر /
ئەفەخشىدار / بېدار /
ئەزمان / بى زەمان /
ئەگەر ئاگر / دروستكەرى چوار مادەكان (ئاگر و ئاف و ئاخ و با) /
ئەگەر ئاگر گەر / دروستكەرى ئەستېرەكان /
ئەگومان / بېشك /
ئەمىنو گەر / دروستكەرى دىنا مادی /
ئەو فرىتەر / كەسى نەخەلەتینەر /
ئەوەرزا / رزمە دەر، توش دەر / رزاق
ئەووخشیا / بەخشندە / رحمن
ئەن فەئینە / بى شېۋە /
ئەف نەپا پە / نایاب / حسن
ئەتوشك / زىندوو / حي
ئەپەختەن = ئەپختەن / بى شريك / لاشرىكەلە

نورمهزد / ههست روشن هورمزد /

نومشت هوشيار / ههميشه هوشيار /

نيزد / ستايش /

نيزهد

نيزدين / / رباني

نيزي / / رب نافي خودي يه لدهف نيزديان كو پي دبيژن، سلطان
نيزي بخو پادشايه هزار و نيك ناف لخوا دانيه – نافي مهزن ههر خودايه

بالا / بلند / عالي

باگيلگر / دروستكهري ناختي ژ باي /

باگر توم / دروستكهري باو زهفيا /

باگر جاري / دروستكهري باي /

باناژمرگر / دروستكهري ناگري ژ باي /

بونيش / يهكهه دروستكهه / الخالق الاول

بهراهي / پيشاهيك / المقدم

بهري / / الكبير

بریکار / پیشان / الوکیل

بی کس / / صمد

به خشنده / دل فرده / جواد

بسپور / / خیر

بی هاوتا

بهک

بیشترنا / / رهنجددر

بانه میگرکه / دروستکهری ثافی ژ بای /

باگرتوم / دروستکهری بای ژ زهفی /

بوختار / رزگار کهر /

تام نهفیج / باکترین /

بیشهک

پیشکار / پیشاهی / الاول

پیشهوا / قومانداندار / المقدم

پاك / پافٽ، مه زن، گه وره / العظیم
بهترین نام / نافى خودى يه د ئايينا زهردشتىدا / الاسم الاعظم
تەرووبیش / سزادەر /
پهرومردگار / سه خیرکەر / مربی
په شوته تا / ناگاردارترین /
پانه / پاسه وان /
په ده مانى / په پیمانده ر / الموعود
پهرومرا / په روه ر / الحب
پژوهه دهه / ليكوله روه / باحث
پرومندا / پيوه نديكه ر /
جيمه خ / گه وره ترين / الاكبر
چمنا / هوکار /
تاك / بتنى / وحيد
توانا / خودان شيان / مقتدر

تهنيا / بتنى /
تیتان / نافى خودایه لدهف یونانیا /
جانبهر / جان کیش / المیت
جان ئافهرین / / خالق الکون
چاک / باش / الصالح
سهپینتا / پیشه وهبهر / البادی
خوابهر / سهلیقه دار / منظم
خهرئومشیدتوم / بینیازتیرین /
خهواوهر / دروستکهر / المعد
خهریمه‌مند / به‌شکو / جلال
خواومند / په‌روردگار / مربی
خودا = خو + دا / نه‌وی خودا / اوجد نفسة
خوا / بزارافى سورانى / الله
خولا / بزارافى سورانى / الله

خودی / ژ خودا هاتیه / الله

خاومن / / صاحب

خاومند

خودان / / مالک

خاومندکار

خوداومند

خیومه‌بهند

دادار / به‌ره‌هم هی‌نهر، راست و دروست، ثا‌فرمند / عادل

داوهر

دانه‌ر / / واضع

داهینه‌ر / / خالق

دلوفان / دل‌نهرم، می‌رفقان، خوشه‌ویست / رحیم

دادئانین

دادبه‌خش / / غفور

ديماهي / راوی / الاخير
ژی زان / / دليل
رهوان / رهوان / بليغ
زانا / / عالم
زورزان / / عارف
ساخ / نهمر / حي
سهرکهفتی / / الناجع
شنايا / هه موشت ناس /
ناشا / دادگهر /
شکودار / ذوالجلال /
فراخته نهه / خاوهنی هه مو ئه نجامه کان /
فه ره چه ته ره / پيشره و / طليع
فه رشوگهر / زيندوکه ره وه /
فه رمانکام / ئازادله کارداند /

فهرهشك / مراد گهيهنهړ /
فيروزگهر / پيروز / مبارك
كامرمد / بهناكام /
كهريغهگهر / كاركهري باش /
كارجان
كارساز / الصانع /
كارزان / / خير
گهرگهر / دروستكهري دروستكهراوان /
گير / دهستگير /
گهرناگر / دروستكهري مروف /
گرئهگهريگهر / خاوهن سامان /
گهرئوگهر / دروستكهري رى /
گيل نازهرگهر / دروستكهري ناگري ژ ئاخى /
گيل وانگر / دروستكهري باي ژ ئاخى /
كريف / ئيكة ژ نافييت خودى /

مهزدا / لدهف ئاييڻى مهزداڻيا /
ميهرمبان / دلسوز / رحيم
مههدمر / بهرهقان / شفيع
مهلكا ئيزدى / شاه ئيزدى / العزيز
مهولا / نافى خودى يه لدهف كاكائيا /

پانه پاسبهوان

ههروسپه توانا / بهتوانا /
ههروسپ ناگاه / داناترين /
ههروسپ خودا / خواى هه مو /
ههرمانا / ژ ميريار /
ههم ئهياپه / لهناوبهر /
ههمچون / ههميشه يهكسان /
هوسپاس / لايقى سوپاس /
ههرنيك فره / هه مو خير و چاكيهك /

ههرويسيو توم / تهنها ههجوو /

ههسيد / ئوميد / الامل

هو / دبیت ژ زمان تازی هاتبيت / هو

هورمزد

مينوتوم / نهبينراو / الباطن

مينوستيگهر / دروستكهري دنيا مينهوى /

مينوتههب / بى روح /

نهديار / / غائب

واسنا / لههه مو شوينى جوو /

ومسيان / بههاوارده هاتوو /

يهكتا / / وحيد

يهزدان / نافى خودى يه لدهف مهزدائيا / واحد

پەزدین

میترا	
هه‌وم	
ئاسمان	
خۆر	
زه‌وی	نافیّت خودی نه‌لده‌ف ئاگر په‌ریسا مه‌زدیسا زه‌رده‌شتیا
ئه‌رت	
تیشتر	
ئیزد	
ئهمشه‌سپه‌ندان	

کاشو / نافیّ خودایه‌کی سه‌ره‌کی‌یه ژ خوداییت کاشیا

ئه‌شتار / خوداوهندی قیان و دلداری وه‌کو ئانه‌یتا و ئه‌فروودیت

میترا / خودایّ ئایینا میهر په‌رستیا

هوما / HOMA نافیّ خودی یه‌ بزارافی کوردیّت پالو لکوردستانا
تورکیا

جان جاوید / جانی پیروز، جانی‌نه‌مر / روح القدس

نافيت ئاژەل و دروندا و فرندا ئەوين بو مروفا د بهريدا هاتينه دروستكرن

۱- نافيت كورا

ئەبدال / بالندەيە (فەرنەدە) يەكئ نيرە و يامئ دبیژنی پور / دراج

ئەرژەنگ / دیوەکە (دروندە) روستەمی زل ملازندان شەر دگەل کری / غول

بەرخو / بەرخ ئانکو تیشکی مە / طلي

بوزو / رەنگی رەش و سپی شین دیار دبیت / ابلق

بازو بازی، باز / فرندەيەکی مەزن و زیرەکە / صقر

پلنگ / دروندەيەکی زیرەك و هشیارە / غر

پسی / کیتک، پشیک / قط

تمپرو / ژ تازیا هاتیه ودرگرتن ئانکو فرنده / طبر

جردو / دبیت کورد و بت، نافى ئازلهکه ژ مشکی مهزنتره / جردى

چورکونه / فرندهیهکی بچوپیکه ژ رهنکی چوپچکا / عصفور

چیچو / چیچی، چوچک / عصفور

سفوره / ئازلهکی جوان و هویره و سفک تنی گویزا و خوت / سنجاب

سابرین / نیری کویفی یی دووسالی، تازیا بو ژنا بکار ئینایه / تیس

شاهین / فرندهیهکه ژرهنگی بازی و یامی دبیزنی شاهه / نسر

شپرو / ژنافی شیری هاتیه / اسد

شههباز / بالندهیهکی سپییه میرچاکو زیرهکه، سهروکی بازایه / ملك
الصنور

کیفی / پهزهکی جوان و سرت زیرهکه لچیا د ژیت / غیرالیف

کولی / ئازلهکه هویره د فریت دهخلا دخوت بهری دورینی / جراد

کوندو / فرندهیهکی مهزن و جوان چافیت وی رون و جوانن دناف کافلان
دژیت / بوم

گیفر / کیتکی نیږ وزهخم / هارون

ههلو / فرندهیهکی مهزن و زیرهکه / نسر

هرچو / هرچ دروندهیهکی زهخم و جوانه / دب

گورگو / نازهلهکی کویفی و پهز خوره / ذنب

مشکو / نازهلهکی هویره ژ رهنگی جوردا سهږ نازوقی مروفا دژیت / قار

شاهو / فرندهیهکه شاکو / ملکاالجبال

شابو / فرندهیهکه د بیژنی کوندهبو / صقر

قورغ / فرندهیهکه / صقر

توری / نازهکه ژ توخمی روفیا(چهقهل وتوری) / واوي

جهلاد / نهو كه وهبي لسهر داري دخوينيت.

غورج / بهراني شاخدار

ختو / كتي، كتو، كت نه زماني دهر كرنا پشيكايه

ناڤيٽ نازهل و دروندا و فرندا نهوٽ بو مروفا د بهريدا هاتينه دروستكرن

- ب - ناڤيٽ كچا

پورئ / بالندهيه ويئ نير د بيژني نهبدال، و د بيژنه ههردوكا
ماريا / دراجه

بوژئ / رهنكي رهش وسپي و بهر شيني فه / رقطاع

توتئ / طوطئ، فرندهيه كي بچوكه رهنگينه خوماليه / ببغاء

خهزال / خز نالي نانكو ئارمويش سور پهزاكويشي / ريم

خفشئ / تيشكا خهزالي / نعجةالريم

ختئ / پشي، نافي كيٽكايه ختو / قطة

سيمه رخ / فرندهيه كي دميت بهري هه بو زور زه خم / عنقاء

سيسك / فرندهيه كي زرهنگي كه والي بچويكتره و لدهشتي دزيت / قطا

سى / قازا كويشى فرنديه كه رامريشكا مه زنتره و ئافىيه / بطه

سيقال / كرمى به فرىيه دمريت و ئافاته زى دزكى دامنيت /
تلاجه

شاهه / فرنديه كه ژ رهنگى بازىيه ويى نير دبيرنى شير / انشى نير

شاليل / فرنديه كه بچويكه ژ رهنگى هزارايه دهنگ خوشه (كورا)
شهلول /

شهبال / درونديه كه كويقيه و يى نير دبيرنى شير / لبوة

كوتر / فرنديه كه نافنجيه دهنگ خوشه و خوماليه / حمامة

كهژال / خه زاله / ريم

كهوئ / فرنديه كه ژ كوترا مه زنتره دهنگ خوشه و لچيا دزيت،
يى نير دبيرنى رباد / حجل

كه ودمرى / فرنديه كه ژ مريشكا مه زنتره گوشت خوشه و لچيا
دزيت / يمامة

ماريا / كوما پور و ئهبدال دگهل ئيك / دراج

مامز / بزنا کویفی یه، ئسک، ئاهو / تیس

ماهی جان / ماسیا جان ئاژهلهکی ئافییه / السمكة الجميلة

قومری / وهرشان، بالندهیه که ژ کوتری بچوپکتره و ههردهم جوته
/ صلصل

هوما / فرندی ههلبژارتنا سهروکا د بهرئدا / طائر خرافي

هزار / فرندهیهکی هویر و جان و دهنگ خوشه تيته خومال کرن
/ بلبل

هازئ / فرندهیهکی ژ مریشکی مهزنتره بهرئافا دژیت / بط

کهفوک / کوتره، تنی دژیت / کوکرختی

شاملو / فرندهکی جوان و مهزنبو شاها بهری بخو دان دکر(بو
کورایه) / صوکلکی

ههلووک / ههلوکی، هزار ئو فرندی دهنگ خوش / بلبل

مامر / مریشکا می و یی نیڕ دبیزنی دیکل / دجاجة

شەھىن / بازە، ناڧى بالندەيەكى

ئاسك / مامز

ئاھو / ئاسك

بزنئ / پەزامئ

سابرىن / نىرىئ كوڧى

ھەمايون / فرندى پاشاتىي(بۈھەلبۇرتنا پاشا بكار دھات)

ھوما / فرندى پاشاتىي (بۈھەلبۇرتنا پاشا بكار دھات)

نافیٔ کورد کری و کورت و خوشکری

ا - نافیٔ کورا

ئهحه / ئهحمهد / ئهحمهد / احمد

بله،برکو / ئبراهیم / براهیم / ابراهیم

جله / جهلال / جهلال / جبرائیل

جبو،جبی / جوبیرائیل / جوبرائیل

بهخه / بهختیار / بهختیار /

جونو / جانگیر / جانگیر /

خوله / محمود / مهحمود / محمود

پیرو / باپیر / باپیر

جندو / جندی / جوندی / جندي

هابی / عبدالوهاب / ئهبدلوههاب / عبدالوهاب

قاله، قاير / قادر / قادر / قادر

مچه / مصطفى / مصطفى، موستهفا / مصطفى

مهچكو / مجيد / مهجيد / مجيد

حهمكو، همي / محمد / موحه محمد، هמיד، همه، محي / محمد

نالاه، ناير / نادر / نادر / نادر

وسو / يوسف / يوسف / يوسف

حهسكو / حسن / هسهن / حسن

سمكو، سمو / اسمائيل / سمائيل، سمئ / اسمائيل

كاري / كاروان / كاروان / قافله

بهرو / بهرهفان / بهرهفان / مدافع

دينو / ديندار / متدين /

مهم / مهم / نافه ونه كورته نافه كو ژ نافه كي هاتبيت / مهم

ناڤیت کورد کری و کورت و خوشکری

- ب - ناڤیت کچا

ئیمی، ئامو، ئامی / ئامینا / ئەمینە

سیسی / حەفسی - سور و سپی و پرچ زەر / حفصە

کوکو، کوردی / کوردستان /

مەپرو، مری / مریهه م / مریهه

جەوئ / جەویرا / جەویریە

بزی، بزو / زەلیخا، (بزو = فاطمه علی حسین عبدالرحمن بەر بوری
و خویشکا وئ کیزو) (کوناقی وئ ژیک صبحه علی حسین
بەربوری بو / زلیخه

وہسو / سوہہیلا / سہیلا

ئاسى / ئاسيا / اسيا

پىرى / داپىر /

لەيا،لەيو / لەيلا / لىلى

بىرى / بىرىشان / حىلابە

پەرى / پەرىخان، پەرىشان / خورىە

نارى / نارىن / نغم

جانى / جان. جوان. جانفزا / جىمىلە

دىنى / دىندار / مەدىنە

رونى / روندك، روناھى، روناك، فرمىسك / دىمە

ژىنى / ژيان، ژىن / حىا

روژى / روژ، روژھات، روژىن، / شىمىسە

سارى / سارىا، سارا / سارا

سوزى / سوزان، سوزه، سوزگه / واعدة

شهمى / شهمام / شمام

شورئ / شورش / ثورة

فيئ / فيان، فينوس، فينوار، فينا / راغبة

قهنتو / قهنتار / ميزان

گولئ / گوليزار، گوليخان، گولچن / وروء

لهيلئ / لهيلان / سراب

مومئ / موم، مورجان / شمعة

نازو، نازئ / نازناز، نازك، نازدار، نازدنين / دلال

كنئ / جوان / جميلة

كيزو / زنافئ كيزئ هاتيه / خنفساء

ناڤيت روژيت هه يقي

وهه ران / ناڤي روژهكويه ژ روژيت هه يقي سه رده مي زه رده شتيان
/ نيكي هه يقي

هورمزد / ئاهوره مه زد / ٢ هه يقي

به هه من / ووهومنه / ٣ هه يقي

ئهرديبه ههشت / ئاشه وهيشته / ٤ هه يقي

شه هريومر / خستره و ئيره / ٥ هه يقي

سفندارمز / سينته ئارمه ئيسي / ٦ هه يقي

خورداد / هوره وهنات / ٧ هه يقي

ئهمرداد / ئهمري تات / ٨ هه يقي

دهى بئازەر / دهنووش / ۹ هه‌یقى

ئازەر / ئاتەر / ۱۰ هه‌یقى

ئابان / ئابهم، ئابهان / ۱۱ هه‌یقى

خورشید / هورى خشنهت / ۱۲ هه‌یقى

ماه / ماونگه / ۱۳ هه‌یقى

تیر / تیشتریه / ۱۴ هه‌یقى

گوش / گئوش / ۱۵ هه‌یقى

دهى‌بمهر / دهنوش / ۱۶ هه‌یقى

مهر / میتره / ۱۷ هه‌یقى

سروش / سره‌ئوش / ۱۸ هه‌یقى

رهش / ره‌شنو / ۱۹ هه‌یقى

فەرودەردین / فرەودەشی / ۲۰ ھەیفی

بەھرام / وەری نەدەن / ۲۱ ھەیفی

رام / رامەن / ۲۲ ھەیفی

باد / واتە / ۲۳ ھەیفی

دەبدین / دەنەش / ۲۴ ھەیفی

دین / دەینا / ۲۵ ھەیفی

ئەرد(ئەرت) / ئەشتی وەنگوھی / ۲۶ ھەیفی

ئەشتە(ئەشتە) / ئەشتە / ۲۷ ھەیفی

ئاسمان / ئەسمەن / ۲۸ ھەیفی

زەم / زەم / ۲۹ ھەیفی

مەراسپەند(مەراسپەند) / مەشرە سپەند / ۳۰ ھەیفی

ئەنیران / ئەنەرە رەنۆچا / ۳۱ ھەیفی

دوازده مانگیت سالی

هه‌یفت سالا کوردی هه‌یفت سالا زایینی

فارسی

کوردی

فروردین / چه‌مه‌ن = خاکه‌لیوه = ئادار

اردیبهشت / گولئاوهر = بانه‌مه‌ر = نیسان

خرداد / جانپه‌روه‌ر = جو‌زردان = گولان

تیر / گه‌رماخیز = پوش‌په‌ر = حوزه‌پیران - خزیران

مرداد / ئاگر‌پیز = گه‌لاوێژ = تیرمه

شهریور / جیهان‌به‌خش = خه‌رمانان = ته‌باخ

مهر / دوژه‌م = رم‌زه‌ر = ئیلون

آبان / باران‌ریژ = خه‌زه‌لوهر = چریا ئیکێ

نہندوگین = سہرماوہز = چریا دووی / آذر

شیرہمی = بہفرانبار = کانونا بچویک / دی

بہفرئاوہر = ریبہندان = کانونا مہزن چلہ / بہمن

شکین نام = رہشہمہ = شوات.شببات / اسفند

دوازده مانگیت سالی

هیئت سالا زایینی

فارسی	کوردی	عهرمبی	ئنگلیزی
ژانویه /	کانونی دووهم /	کانون الثاني -	يناير / JANUARY
فوریه /	شوبات /	شباط- فبرایر /	FEBRUARY /
مارس /	ئازار-ئاوارد مارت /	آذار- مارس /	MARCH /
آوریل /	نیسان /	نیسان - ابریل /	APRIL /
مه /	مایس-ئایار /	مایس ایار- مایو /	MAY /
ژوئن /	حوزمیران /	خزیران - یونیویونیة /	JUNE /
ژوئییه /	ته‌موز /	تموز - یولیو /	JULY /
اوت /	ئاب /	آب - اغسطس /	AUGUST /
سپتامبر /	ئهیلول /	ایلول - سیتمبر /	SEPTEMBER /
اکتبر /	تشرینی یه‌که‌م /	تشرین الاول - اکتوبر /	OCTOBER /
نوامبر /	تشرینی دووهم /	تشرینی الثاني- نوفمبر /	NOVEBER /
دسامبر /	کانونی یه‌که‌م /	کانونی‌الاول- دیسمبر /	DECEMBER /

میرین میرگہا بہ‌ہدینان
۱۳۳۹-۱۸۴۲ ز

ددرگههك بو ئاميدىي ھاتيه دروست كرن لسهر وى ريكا ئىكانه يا هات و
چونا گشتى كو د كهفите روزههلاتى بازىرى، ناقيت ههمى ميريت ئاميدىي (ناف
بتنى) لسهر ددرگهه د نفيسينه ۱۷ ناف سهر ستونيا لايي ژورى ژ سهرى بو بنى
د نفيسينه و ۲۰ ناف لسهر ستونيا ژىرى، من ژيك ئهو ناف بسى قولى نفيسين
دگهل هندهك ژ ميژوويا وان ييت من زانى.

نافی سى قولى

میٹزو

- ۱- شاہ خلیل
- ۲- شاہنالا دین
- ۳- میر مہجلی
- ۴- میر بادین یی ئیکئی کوری شہمزمین کوری شو جا
- ۵- میر زیندین کوری میر بادین کوری شہمزمین

٦- مير نورهدين

٧- مير محهمهد

٨- مير سيفدين كورى مير زيندين
كورى مير بادين

٩- مير بادينى دووى

١٠- سولتان ههسهن كورئ مير سيفدين
كورئ مير زيندين. / ١٤٦٥-١٥٣٤ چوبهر دلوڤانيا خودئ

١١- سولتان حوسين وهلى كورئ سى
جههسهن كورئ مير سيفدين / ١٥٧٦-١٥٨١ چوبهر دلوڤانيا خودئ

١٢- سولتان قوباد خانئ ئيكي كورئ س.
ههسهن كورئ س. حوسين وهلى يه

١٣- سولتان سليمان خان كورئ
سى. ههسهن كورئ مير سيفدين

-
- ۱۴- سولتان بايرام خاتى ئىككى كورئ مير
سيفدين كورى مير زيندين
- / ۱۵۸۶ چوبهر دلوڤانيا
خودئ
۱۵۸۱-۱۵۷۶ ۶سالا دهستههلاتى
كريه
- ۱۵- سولتان سهيدخان كورئ مير قوبادى
ئىككى كورئ س.حوسين وهلىيه
- / ۱۶۲۰ چوبهر دلوڤانيا خودى
۲۶ سالا دهستههلادار بو
- ۱۶- مير يوسف خان كورئ خان
ئهحمهده كورئ س.حوسين وهلىيه
- / ۱۶۲۲ ۶سالامير بو
- ۱۸- مير يوسف خانئ دوئ كورئ بايرام
بهگه كورئ س.حوسين وهلىيه
- / ۱۶۲۲-۱۵۸۱
۱۶۲۲-۱۶۲۵ ۱۶سالامير بو
- ۱۹- مير قوباد خانئ دووئ كورئ
س.حهسهنه كورئ س. حوسين
وهلىيه
- / ۱۶۲۲-۱۶۶۰ ۳۱سالامير بو
- ۲۰- مير مورادخان كورئ مير يوسف
خانئ دووئ كورئ س.بايرام خانئ
ئىككى يه.

۲۱- مير قوباد خانى سىي كورى ئهلى
خانه كورى س.بايرام خانى ئىكى
يه.

۲۲- مير بايرام خانى دووى كورى
س.حوسين وهلى كورى س.حهسهنه.

/ ۱۵۲۸-۱۵۸۶ شەش سالا ميربو

۲۳- مير سهعيد خانى دووى كورى
زوبير پاشا كورى قوباد خانى
حسين.

۲۴- مير ئوسمان خان كورى قوباد خانى
كورى عادل پاشاى.

۲۵- مير قوباد پاشايى چارى كورى عادل
پاشاى كورى سمايىل پاشايى ئىكى.

۲۶- مير زوبير پاشايى ئىكى كورى
قوباد خانى ئىكى كورى س.
حوسين وهلىيه.

۲۷- مير بههرام پاشايى مهزن كورى
زوبير پاشاى كورى قوباد خانى
ئىكى.

/ ۱۶۹۵-۱۷۶۸
۱۷۱۴-۱۷۶۸ ميربو

۲۸- مير سماييل پاشا كورئ مير بههرام
پاشايي مهزن كورئ مير زوبير
پاشايي ئيكي.

۲۹- مير گهيار پاشا كورئ مير سماييل
پاشاكورئ مير بههرام پاشايي مهزن

۳۰- مير موراڊ پاشايي دووي كورئ مير
سماييل پاشا كورئ مير بههرام
پاشايي مهزن

۳۱- مير قوباد پاشايي پينجي كورئ
ئەلىخان كورئ مير بههرام پاشايي
مهزن

۳۲- مير ئەحمەد پاشا كورئ ئەلى خان
كورئ مير بههرام پاشايي مهزن

۳۳- مير عادل پاشاكورئ مير سماييل
پاشا كورئ مير بههرام پاشايي
مهزن

۲۴- مير زوبير پاشايي دووي کورئ مير
سماييل پاشا کورئ مير به هرام
پاشايي مه زن / ۱۷۰۱-۱۷۱۴ پاشا بو - ۱۷۳۱ ل
زاخو هاته کوشتن

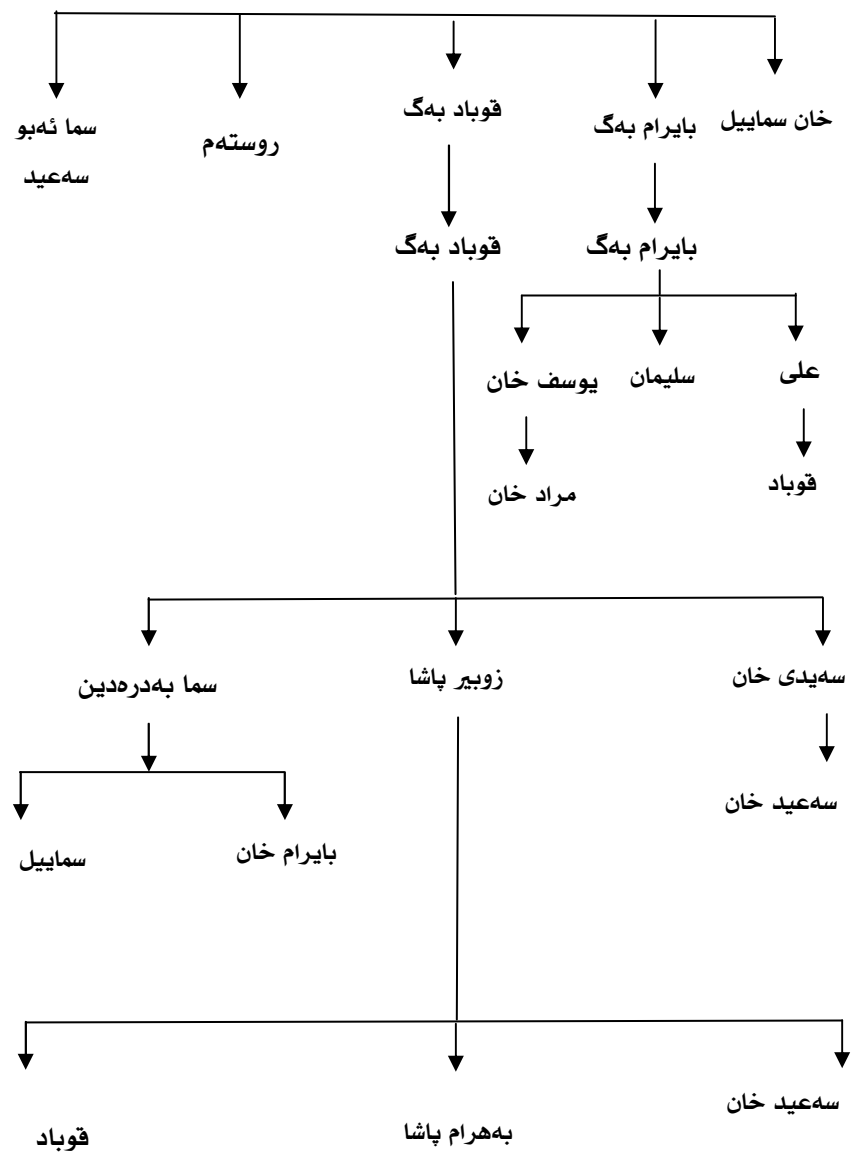
۲۵- مير موهمه مه د سه عيد پاشا کورئ
مير مهحه مه د طه يار پاشا کورئ
مير سماييل پاشا / ۱۸۲۴-۱۸۳۲ مير بو

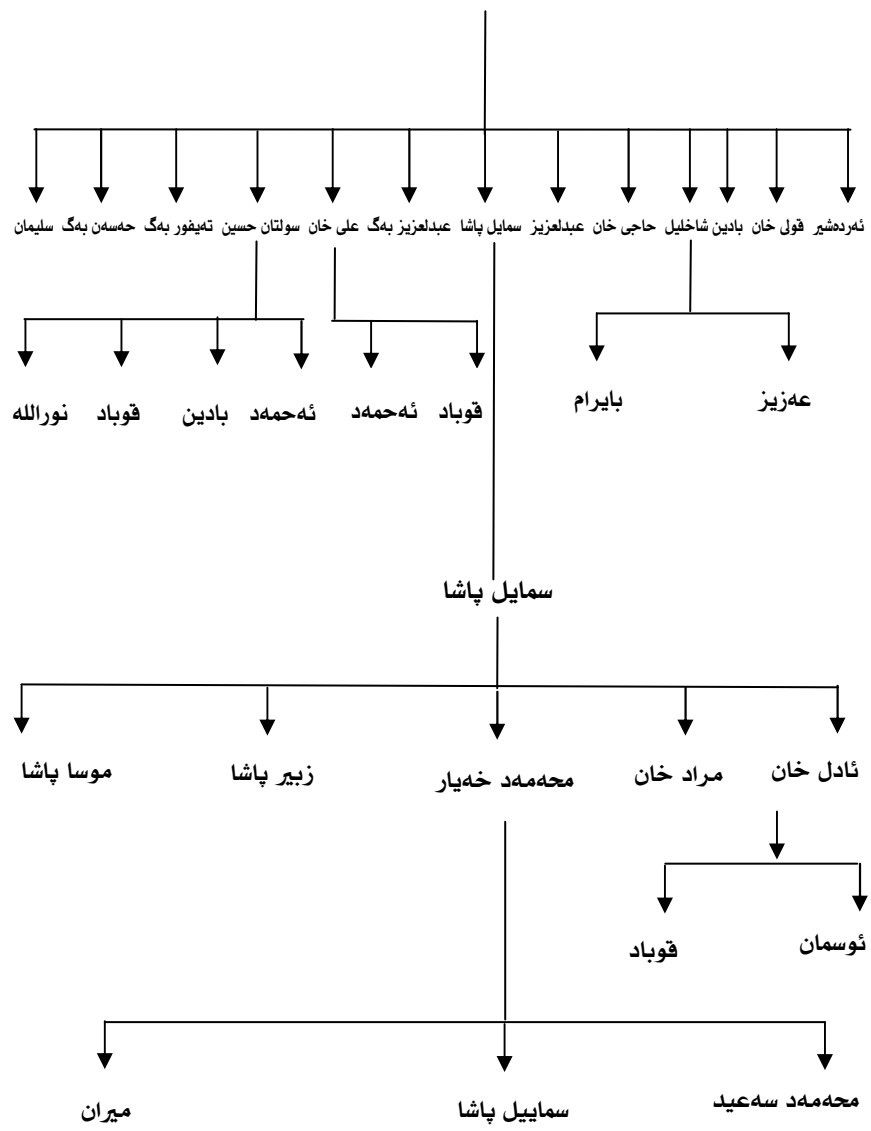
۳۶- مير موسا پاشا کوري سماييل پاشا
کورئ مير به هرام پاشايي مه زن / ۱۸۳۲-۱۸۳۴ مير بو

۳۷- مير سماييل پاشايي دووي کورئ مير
مهحه مه د طه يار پاشا کوري مير
سماييل پاشايي ئيکي. / ۱۸۳۴-۱۸۴۲ پاشا بو ۱۸۷۲- پاريژ
گاري که ربه لا بو

دوان هه ردوو ستو ينيٲ دهر گه هي ئاميڊيي کو نافيٲ مير گه يٲ. مير گه ها
بادينان. دووين سه ري بنافي مه ليک و دوو بنافي سولتان و چوار سولتان خان
و ۱۳ پاشا مير و ۷ ميرن و ۹ مير خانن هاتينه.

(ئازەلىت گرىداي بنايت پىغەمبەر و نافدارا)
ئەفە ھىندەك ژ وان ئازەلىت گرىداي بنايت ھىندەك ژ پىغەمبەر
و چاك و نافدارا ھە

ئازەل	دەنگ	پىغەمبەر
ئەبابىل / رەنگەكى فرىدايە / ئەبرەھى ھەبەشى		
بىزىن / كەوال / دائود پىغەمبەر		
بوراق / رەنگەكى دەوارايە / موحەمەد پىغەمبەر		
پىشەك / تىشكا كىكا / خودانى پىشەك / چاكە		
تەفن پىرك / جالجالوك / موحەمەد پىغەمبەر		
چەكچەكويەلە / چويچكا شەفى يە / عىسا پىغەمبەر		
ھىشتر / دەوارا دەشتى و بەريايە / سالىح پىغەمبەر		
سە / دەھەبەيەك خومالى يە / خودانىت شەفتى		
شىر / شىرى نىر / ئەندىرئوس		

شەپال / شىرەمى / ئودىسا
 فىل / دەۋارەك مەزنە و لمبىسەھىيە / ئەبىرەھى حەبەشى
 قەل / فرىندەيەكى رەشە / قابىل و ھابىل
 كەك / پىشەك مەزن / ئەبىنە
 كوت / فرەندا ئاشتىي / نوھ پىغەمبەر و موحەممەد پىغەمبەر
 كوبرا / مارەكى سەرپانە / كەلىو پاترا
 كرم / ئازەلەك ھويىرە ۋەك تىرەمار / ئەيۇب پىغەمبەر
 گورك / دىھبەيەك كويىقىيە / يوسىف پىغەمبەر
 مار / / داي ھەۋا
 ماكر / كەرىمى / عوزەير پىغەمبەر
 نەھنگ / ئازەلەكى مەزنى ئافىيە / يونس پىغەمبەر
 ھودھود / فرەندەيەكى بچويىك و جانە / سولەيمان پىغەمبەر

گوریت ھندەك ژوان پیځه مبهريت لکوردستانی

گورئ وی	نافئ پیځه مبهري
ميسل / لکوردستانا عيراقئ	ئدریس /
ميامي / لکوردستانا ئيراني باژيري ئهروميا بناقئ وی یه	ئهرميا /
ميسل / لکوردستانا عيراقئ	جهرجيس /
ميسل / لکوردستانا عيراقئ ھندەك ديبژن لکرکوکە يان لشوش	دانيال /
لئەفغانستانه و لکوردستانه و لکوردستانا ئيراني خودئ دايه	زهردهشت /
لئەسفەهان / لکوردستانا ئيراني	شەعيا /
لساوه / لکوردستانا ئيراني	شموئيل /

شیت	/	میسل / لکوردستانا عیراقی
عوزدیر	/	ههفلیر / لکوردستانا عیراقی
قهیدار سمائیل	/	خودابه‌ند / لکوردستانا ئیرانی
ناحوم	/	ئه‌لقوش / لکوردستانا عیراقی. جو‌هی سه‌را دده‌ن.
نوخ = نوھ	/	چیایی سپی زاخو / لکوردستانا عیراقی هه‌رلوی چیای خویشکا وی گولخانئ و ژنکا نوح پښه‌مبه‌ر گوری وی یی له‌ره‌ند لکوردستانا ئیرانی
یونس	/	میسل / کوردستانا عیراقی
یوشع (ژولکه‌فل)	/	ئه‌سفه‌هان / کوردستانا ئیرانی.

پاشاییت ساسانیا

۱۴ / ۸ / ۲۲۴-۲۵۲

فی میرگهه ۴۲۷ سالا قهکیشایه دوی نافهرا ستی دا ۴۳ پاشا
سهروکاتی کریه همر ئیک لدهمی خو. ژوان ۶ پاشا بنافی بههرام، ۵
پاشا بنافی کسرا، وههر وهسا ۵ پاشا بنافی هورمز، ۴ پاشا بنافی شاپور و
۲ پاشا بنافی نهردهشیر و ۲ بنافی قوباد و ۲ بنافی یهزدی کورد و
پاشا بنافی فهپروز = ۳۱ و ۱۲ پاشا ژیک نافیت نهدرههوس- نازهدوخت-
بابک- بلاس- براژ- بوران - بوفانشیر- بهسنام- جاماسب- جوسبند- فهرخ
زاد و نهرسی= ۴۳ پاشا پاشتیا ساسانیا کریه. بابکی نهف پاشاتیه
دامزراند و پستی وی کوری سابور پاشاتی کر و پاشی وی خارزایی
سابوری نهردهشیری ئیکی و نهفی بابکه نانکو کوری کچا وی.

سال

نافی پاشای

۲۲۴ / ۸ / ۱۴
خهزوری ساسانی یی

/

۱- بابک فارسی

۲۲۶ - ۲۲۵

/

۲- ساسان

-
- ۳- ئەردەشىرى ساسانى (مانى) سەردمى ۋى ديار بو / ۲۴۱-۲۴۶ نەفىيا بابكى يە
- ۴- شاپورا ئەردەشىر ساسان / ۲۴۱-۲۷۲
- ۵- هرمزا شاپورا ئەردەشىر (بەھرام) / ۲۷۲-۲۷۳
- ۶- بەھرام ۱ هرمز شاپور / ۲۷۳-۲۷۶
- ۷- بەھرام ۲ بەھرام ۱ هرمزا (بەھرام چور) / ۲۷۶-۲۹۳
- ۸- بەھرام ۳ بەھرام ۲ بەھرام ۱ (بەھراى بەھراميان) / ۲۹۳-۲۹۳
- ۹- نەرسى ۱ هرمزا شاپورا (نەرسى ئىكى) / ۲۹۳-۳۰۲
- ۱۰- هرمز ۲ نەرسى ۱ د گوتنى نەرسى ۱ هورمز / ۳۰۲-۳۰۹
- ۱۱- ئەدەرنوس / ۳۰۹-۳۱۰
- ۱۲- شاپور ۲ هرمز ۲ نەرسى (شاپورى مل بر) / ۳۱۰-۳۷۹ هورمز پاشا
هېشتا خودى نەداى
- ۱۳- ئەردەشىر ۲ هرم ۲ نەرسى / ۳۷۹-۳۸۳
- ۱۴- شاپور ۳ شاپور ۲ هرمز ۲ / ۳۸۳-۳۸۸
- ۱۵- بەھرام ۴ شاپور ۳ شاپور ۲ / ۳۸۸-۳۹۹
- ۱۶- يەزدى كورد شاپور ۳ شاپور ۲ / ۳۹۹-۱۷ / ۱ / ۴۲۰

١٧- به هرام ٥ يه زدي ٣ كورد شاپور ٢	/	٤٢٠- ٤٤٠ به هرام چور
١٨- يه زدي ٢ كورد به هرام ٥ يه زدي كورد ١	/	٤٤٠- ٤٥٧
١٩- هرمز ٣ يه زدي كورد ٢ به هرام ٥	/	٤٥٧- ٤٥٩
٢٠- فهروز ١ يه زدي كورد ٢ به هرام ٥ (جرجران)	/	٤٨٤/ ٤٥٩
٢١- بلاس ١ فهروزا يه زدي كورد ٢	/	٤٨٤- ٤٨٨
٢٢- قوبادا فهروزا يه زدي كورد ٢	/	٤٨٨- ٤٩٦
٢٣- جاماسب فهروزا يه زدي كورد ٢	/	٤٩٦- ٤٩٨
٢٤- قوبادا فهروزا يه زدي كورد ٢	/	٤٩٨- ٥٣١ جارا دووي
٢٥- كسرا ١١ قوباد فهروزا نوشيروان راست	/	٥٣١- ٥٧٩ / ١١ / ١٦ گه ورترين شاهين ساسانيا بو. (جاني نهمر)
٢٦- هرمز ٤ كسرا ١١ قوبادا	/	٥٧٩- ٥٩٠ ٥٨٩
٢٧- به سنام (كسري دووي كوري هورمزي)	/	٥٩٠- ٥٩٠
٢٨- به هرام ٦ چوپين	/	٥٩٠- ٥٩٦ ٥٨٩
٢٩- كسرا ٢١ كسرا ١ قوبادا (كسرايي پيروز نانكو سهركهفتي)	/	٥٩٦- ٦٢٨
٣٠- قوبادا ٢ كسرا ٢١ هرمز ٣ (هورمزي چاري)	/	٦٢٨- ٦٢٩ و گوتني شيره وديه

٦٣٠-٦٢٩ / ١	/	٣١- ئەردەشیر ٣ قوبادا قەپروزا
٦٣٠-٦٣٠	/	٣٢- براز
٦٣٠-٦٣٠	/	٣٣- کسرا ٣ فەرایین
٦٣٠-٦٣٠	/	٣٤- بوفانشیر
٦٣٢-٦٣٠	/	٣٥- بوران کچا کسرای دووی (بورانشیدا)
٦٣٢-٦٣٢	/	٣٦- جوشپسند
٦٣٢-٦٣٢	/	٣٧- ئازرم دوخت کچا کسرای دووی (ئازارمیدوخت)
٦٣٢-٦٣٢	/	٣٨- هرمزە کسرای چاری
٦٣٢-٦٣٢	/	٣٩- کسرا ٤
٦٣٢-٦٣٢	/	٤٠- فەپروز ٢
٦٣٦-٦٣٢ / ٢ / ١٩	/	٤١- فەرخ زاد (فەپروزی ئیکی روستەمی قادسیا ئیکی کو دەمی شەری دا شەهید ببو)
٦٣٧-٦٣٦	/	٤٢- کسرا ٥
٦٣١-٦٣٧	/	٤٣- یەزدی کورد ٣ شەهیار کسرا

ناقین کچا

پیتا (ئا) A حرف الالف الممدودة

ئابھان / ABHAN / مبارک

دکوردي يا كهفن دا ئانكو روژەكا پيروز و هەمی هەيقا ئەف روژا
تیدا هەيه.

ئاخچەباش / AXÇEBAŞ / اسم نبات
گيايهکی وەرزی بهاری یه

ئاخله / AXLE / هالة

ئەو خركا لدور چافى هەيقى و يى روژى، جوخين، بیدەر.

ئاچان / AÇAN / اسم منطقة

ناوچهیهکه لباکوری روژنایای دیاربهکری لکوردستانا تورکیا.

ئاخين / AXÎN / حسرة
كهسهر، ئاخينك، ئاهكرن.

ئادار / ADAR / اذار
ئافدار، ژ ههقیئت وهرزی بهاری یه ئەو ههقیه یاکو نهووروز و سهري
سالا کوردی دکهفیته روژا ۲۱ئ ژ وئ ههقی کو ههقی سایی یه ژ
سالناما زاینی.

ئارا / ARA / وجود
جوان، ئارایش، خوشی، دوستی، دناخوشیئدا. واری زستانی.

ئارابخا / ARABXA / مدينة الخير
ئارا ئانکو زستانه ههواری کوچه‌ران. و بخا ئانکو خیر و چاکی. جهی
خیری یا ژ بخارا هاتی. یانی ژی ئار ئانکو شار و دبیته شاری بخیر.

ئارنگ / ARING / نور
روناهی، روشه‌ندار، روهن. ئاچان، دهفه‌ره‌که لباکوری روژئاڤای
دیاربهر لکوردستانا تورکیا.

ئاریان / ARYAN / اریة
نفشی ئاری، ئارهان، دل تیکچون، دبیت ژ ئارون یان ئارودنک
هاتبیت، ئیشا زهر.

ئارین / ARÎN / طحینی
وهکی ئاری، ئارگون، گونده‌که نیژیکی ده‌ریاچا وانئ یه لکوردستانا
تورکیا.

ئاران / ARAN / مشتى

وارى زستانى يى كوجهراتىي. ههزار دىيژيت.
 ههمو چوينه ههواران ئيمه ماوين ئاران
 بنكهى زياننه. نيشانا كوجهراتىي يه.

ئاريا / ARYA / وفية

سوزدار، ئارى و ئاريا ئيك دگرن بو نىرو مى، رهگهزى كورد و
 فارسىه..

ئارىز / ARÊZ / اسم جبل

چيايهكه لكوردستانا ئيرانى.

ئازريان / AZIRYAN / انفعال

تورهبون، كه رب ههلستن. ئازيان.

ئاس / AS / اس

دارمكا جوان و بههاده بو رهخ و چان و جوانيا باغايه. ميتكه.

ئاستان / ASTAN / عقار

جه، وار، زهفى، ئاخ، ئهرد.

ئهسمو / ESMO / سماء

ئهسمه، ئهسمان، ئهسمى خان،

ئاسكەخان / ASKEXAN / غزال

خەزال خان، كەزال خان، ئاھوخان، مامز، بزنا كویی (خەز ئانكو ئارمویش وئال يانی سور) بو كاركا تیتە گوتن.

ئاسو / ASO / افاق

قەراغی ئەسمانی، رەشاتیا دور، ئاھو، ئاس، هیسی، هیسو، هەسپی خوش رو. هزر، تارمای.

ئاسیا / ASYA / اسيا

بەرئاش، ئاشی ئافی، بەریت ئاشا، وەلاتەکی مەزنە یان پارچەیهکا گوکا زەفیئی یە مرؤف لی پەیدا بون و بەلاقبون بو پارچا رەش (ئەفریقا) دا کو نفشی زنجی ژئی چیببن. و بو روژەلاتی ئاسیا و ژویری بو ئەمریکا داکو نفشی مەغولی یی زەر ژئی چیببن، هەرودەسا کومکیت قوقازی (سپی) ئەوروپا و ژوریا ئەفریقا و ژیری و ژیریا روژئافای ئاسیا. موحەمەد پیغەمبەر(د.خ) یی گوتی: چاکترین ژنن بەهشتی چارن: خەدیجا کچا خوەیلدە، فاتما کچا موحەمەدە، و مەریەم کچا عمران، و ئاسیا کچا موزاحم ژنا فرعەونی).

ئاتوسا / ATOSA / اسم قدیم

نافی ژنا قەمبیزە، نافی کچا کورشی یە ، نافی چەند شەهزادە و خانمیت ئیرانی یە.

ئاوشار / AWŞAR / شلال

ئاڤگه، سولاف، ئاڤشار، هه‌لدیر، قه‌لبه‌ز، بنه‌ماله‌کا ده‌سته‌لاتداره‌به‌بو دگوتنی ئه‌ڤشاری. دبیت بشار کو نافی کورانه ژ فی نافی هاتبیت.

ئاینده / AYÎNDE / مستقبل

باشه‌روژ، ئه‌و روژا بیت. مستقبل.

ئاگرین / AGRÎN / نارینه

ئازهرین، ئاته‌هرین.

ئاڤتاب / AVTAB / رذاذ

ئه‌ڤتاب، تاڤا ئافی، روناها ئافی و سویلافی.

ئاڤیسا / AQÎSA / اسم‌امراة

ئاڤوک / AVOK / مائیة

گه‌لیه‌که‌ پر بئافه‌ گونده‌ک ئی یه‌ به‌رامبه‌ری گوندی سیاری و چه‌مانکی دبن چیاپی گاره‌ی پر ژ دارئ چنار و دیندارا ل ده‌ڤه‌را به‌رواری ژیری لکوردستانا عیراقی.

ئاڤهرین / AFERÎN / حسینه

سو‌پاس، زورباش.

ئا‌هو / AHO / ریم

ئاسک، مامز، که‌فی، هه‌له، کیم و کوری.

ئاشیپ / AŞÎP / اسم العمادية

ئاشاوا، جالاب، كهفنه نافى كهلا ئاميدىي بو ههرودهسا جالان تا دهمى
زيرينى.

ئاميان / AMYAN / خميرة

هيقين، هيژ - هزار دبيريت:

بهيات خوش و گهش خانم
لهبست دايه تايي ژيانم
كز و هيوای دل و جانم
ئهوينت بو ته ئاميانم

ئافيفان / AVÎVAN / سقاية

ئافكيش، بملی جهركى ئافى ژ كانىي بكيشيت.

ئاويستا / AVÊSTA / ابستاق

ئاويستا، ئابستا، ئهويستا، پهرتوكا پيروز يا ئاييني زردهشتي يه،
ياكو ژ ئاسمانى هاتيه خار بو ئهشو زردهشت پيغه مبهه (د.خ) زلايى
خودى فه، نافى پهرتوكى ژ ئههائيسا ئانكو ها نوكه بخوينه، پشتى
مرنا زردهشتى ئاشكانيا و ساسانيا تهغهر واژهييت وى كو كوردى يا
پهتى يا مادی يا كهفن بو وهرگيرانه سهر زارو شيوهيى زمانى خو.
قانع گوته:

كتيبي زردهشت كه ئاويستايه وهك باقى كتيب خهلاتى خوايه

ئال ئال / ALAL / حمراء

گيايهكى بيهن خوشه، لالا، سورسور، نيگا نيگار.

ئالاس / ALMAS / سامور

بههركى بنرخه بو خشلا بكار تيت

ئاگا / AGA / واعية

هشيار، وريا، چهست و چهلهك.

ئاشنا / AŞNA / الفة

شارهزا، ناسكرى، نياس، دوست، ئاگادار، ئاشناس.

ئاهود / AHOD / اسم زوج زردشت

نافى ژنا زهردهشتىيه.

ئاھەنگ / AHENG / سرور

ئاھەنگ، شايى، ديلان، فيك كهفتنا گەلەك ژ دوست و مروّف د كەس
وکار ژ بو پەخشان وسترانا.

ئاواز / AWAZ / الحان

دەنگ و سەدا، دەنگى موسيقا.

ئاوات / AWAT / طموح

هيقي، هيو، داخاز، ئارەزو، خودزى.

ئاوینە / AWÊN / مرآة

خوديك، نهينك، ئەينك.

ئەبریشم / ABRÎŞIM / حریر
ئەویشم، ئەفریشم، ئاف ریشم، خز.

ئەجەب / ACAB / کرامە
شەرم، ئابرو، خوقیان، ئەجاو د زارافی کەلهوری دا.

ئەختەر / AXTER / طالع
پەرچەم، ستیرا شانس و ئیغبالا، بەخت و ئالا، چارەنوس، بەیداخ،
فریشتا بریکاری زەفیا، گیایە کە گولیت زەر د دەت.

ئەدیەمان / EDYAMAN / اسم مدينة
ئادی یەمان، باژیرەکی کەفنه لکوردستانا تورکیا و بەری دگوتنی
سەمور.

ئەرجیش / ERCÎŞ / اسم قبيلة
خێلەکا کورده ل دەفەرا ئەرمینیا لوهلاتی شورهوی.

ئەرس / ARIS / دمعة
ئەسر، هەسر، هیستەر، فرمیسک، روندک بزمانی ئافیتای. ئەسرین،
ئاسرو.

ئەرشات / ERIŞTAT
دکوردی یا کەفن دا ئانکو فریشتا راستی.

ئەسمەر / ESMER / سمراد
رەنگی زەر و سپی، گەنمی.

ئەزمەر / EZMER / اسم جبل
ئەزمەر، چیاپەگە لکوردستانا عیراقی بنافی شاژنەکا کورد هاتیە ناف
کرن کو خوشکا فەروح پاشاپە سەردەمی هاتنا بسورمانەتی بو
کوردستانی پاشایی مەرگە و پشدر بو هەر لێردەشان تاکو بنگرد.
ئازمەر بلندایا چیاپی ۲۰۷ مەترە.

ئەرژەن / ERJEN
پەرتوکا مانی پیغەمبەر (د.خ) سەبارەت وینا و وینەکا ری، مانی
وینە کێشەکی بناف و دەنگ بو. ئەو ئیکەمین کەس بو هەرا دیوی کری
و وینەکا بو چیکری.

ئەففان / EFXAN / اسم قوم
فەریاد، زاری، ئاھ، ئاخ، نالە، بانگ، نافی مللەتەکییە.

ئەفشان / ERŞAN / اعلان
رژاندن، بەلاف کرن، ئاشکرا کرن.

ئەسمەهان / ESMEHAN / اسمهان
ئەسمەرخان، ئەسمیخان، ئەسماخان، دبیت ئەف نافە ژ یاسەمین
هاتبیت.

ئەرنەواز / ERNEWAZ / اسم فتاة
كچا جەمشیدە.

ئەیوان / EYWAN / صحن الدار
خانی، کاخ.

ئەنگوش / ENGOS / اصبع
پشكەكە ژ پشكیت پەرتوكا ئافىستا یا پیروز، تېل.

ئەگەر / EGER / سبب
هو، گەر، ئەگەر، هەكە.

ئەفین / EVÎN / حب
دلدارى، خوشەویستی، پەرورەرى، فیان.

ئەرخەوان / ERXEWAN / ارجوان
كولیکا هەنارى.

ئوشاھن / OŞAHIN / جزءش اليوم
دكوردی یا كەفن دا ئانكو پشكا پینجی ژ روژی.

ئورفا / ORFA / اسم مدينة

باژێرهكی كورده لكوردستانا تورکیا، بهرێ دگوتنێ رهها (روهایێ)
یان ئودیسا. ئایینا فهلاتیێ ژ وێرێ هاتیه وهلاتی نافبهرا دوو ئافا.
دبهریدا نافێ وی (ئهنطاكیا)یه لساا ۱۷۵- ۱۶۴ ب. ز هاته نویژن کر و
ئهف نافه دانا سهر.

ئیلام / ILAM / عیلام

ژ خو جهیت كهفنن لكوردستانی، كهفنه كوردن دهستههلاتداری
كریه ۱۲۰۰ ب. ز بسهر كاسیا بهر كهفتن و ۱۹۰ ب. ز بابل داگیر کر بو
پایتهختا وان شوش بو لدقهرا لورستان.

ئیرفست / ÊRVIST / عرعر

ههفرست، ههرفست.

ئیفار / ÊVAR / عصرية

ئیوار، ئیواره، پشتی نیفرو.

ئیریفان / ÊRÎVAN / اسم مدينة

باژێرهكه كورده لناف شورهوی.

ئهرخهوان / ERXEWAN / الجوری

ئهرخهوان. گولهكا جوانو بیهن خوشه و بهلك خره گولا وی سور و
موره بههاری پهیدا دبیت.

ئەتروش / ETROŞ / اسم مەدینە

دبیت ژ ئەترەش ھاتبیت یانی ترس، چونکی جھۆ وى وەسا بترس و سەھمە و نەخوش.

ئازیز / AZÎZ / مەحبوب

خوشتقى، گرافى.

ئازرم دوخت / AZRIMDOXT / اسم بنت

كچا كسرايه ٤ ھەيڤا دەستھەلاتداريا ساسانیا گر پشتى خویشكا خو بوران داد وەرگرت و پشتى وى فەرڤ زاد ھات كولفادسیا ئىكى ل ٦٣٦/٢/١٩ز ھاتە كوشتن و پاشى وى پاشاھى ساسانى یى دیمایی یەزدى كوردی سى شەھریار برازایی ھەردو كچكا كو پاشاتیا وى ل ٦٥٢ز خلاس بو.

ئارارات / ARARAT / اسم جبل

ل ٨٢٥-٨٠٠ب.ز فەرمانرەوايا میریا ئارارات ھەبویە لباکوری کوردستان دگوتنى ئاگری بسەر وکایەتیا منقاش یان مناش چخال.

ئاسا / ASA / عالم

وەكى، شەھەزاکرن.

ئادگار / ADGAR / جمال

روخسار، رەنگە و روخسار.

ئادی یه مان / ADÎYEMAN / اسم مدینه
ئادیه مان، باژی ره که کورده لکوردستانا تورکیا.

ئهشکان / EŞKAN / اسم قریه
گونده کی دلگیر و خوشه لده فه را سه رده شت لکوردستانا ئیرانی.

ئورمی / ORMÊ / اسم مدینه
ورمی، هورمی، ئورمی باژی ره کی کورده لکوردستانا ئیرانی نافیی وی
گه وریه شاهیی چه پهل و کریه رزائییه سه ر نافیی خو.

ئاستاسا / ASTASA / اسم امرأة
ژنا شاپوری ئیکی پاشایی ساسانیا وی دهمی ببو فه له دگهل (شیره وان)
خویشکا شاپوری. پاشی ئاستاسا هاته کوشتن و ببو شه هیدا ئیکی د
ئایینی فه لاتییدا.

ئه نار / ENAR / رمان
یه نار، هنار. نافیی میوه یه کی خوشه دندک سوره و مز و ترش و
شریف هه نه.

ئارسان / ARSAN / اسم قبيلة
هوزه که کوردی لده فه رین خورده ئاباد لکوردستانا ئیرانی د
ئاکنجینه.

ئارس / ARIS / اسم قریه
گونده که لده شتا پاحسینی.

ئەسفەند / ESFEND / ملائكة

دگەل ئوردىبەھەشت دوو فريشته بون د ئايىنى زەردەشتىدا.

ئافرىقا / AFRÎVA / اسم قرية

گوندەكە و شكەفتەكە لدفەرا شىخان نىزىكى ئىسفىنى، لكوردستانا عىراقى. ئافرىقەنە ئانكو ستايش كردن.

ئارخاين / ARXAYIN / واثقة

دلنيا، ئەولەھ، باومرى بخو ھەى.

ئاغوش / AXOŞ / جانباً

كنار، رەخ، چان.

ئاباسا / ABASA / اسم قبيلة

ھوزەكا كوردە لدفەرا قامشلى لسوريا دئاكنجىنە.

ئاشات / AŞAT / سورة

بەشىكە لەبەشەكانى ئاويستا.

ئارژەنگ / ARJENG / فاكهة

ھەلوژە،

ئەنگوش / ENGOŞ / اصبع

بەشىكە لەبەشەكانى ئاويستا، تىل، تل.

ئەرتیس / ARTÎS / اسم قبیلة

تیرهیهکه ژ خێلا دوسکیا وهکی چیاپی و کاتولی و همبیا.

ئەرزو / ERZO

ئارەزو، فیان (بو کورا ژێ هاتیە دانان).

ئامێدی / AMÊDÎ / اسم مدينة

پایتهختی میرگهها بادینان بو باژیرهکه یی لسه‌ر دژبانکه‌کا مه‌زن و بلنداهیا وی ۱۴۰۰متره لسه‌ر ئاستی ئافی لسا ۱۸۴۲ز میراتی ئی نه‌ما و ل ۱۹۱۲ بو قه‌زا سه‌ر بمیسل و پاشی ده‌وک وی ده‌می ۳۶۶ گوندی هه‌بون و شه‌ش مه‌لبه‌ند باژیر و به‌رواری ژوری و ژیری و نیروه و داودی و ریکان. ده‌سته‌هلاتداریا میراتیا بادینان ۵۲۴ سالا فه‌کی‌شا و ۳۷ میر ئی رابوینه.

ئانهید / ANAHÎD / کوكب الزهرة

بیدوخت، نافی ستیره‌کی یه ژ چه‌فت ستیری‌ت مه‌زن وه‌کی: که‌یوان، تیر ئازاد مرد، به‌ه‌رام، مه‌ر، هر‌مز و ماه هوزانفانه‌کی تازیای بزمانی خو گوتی:-

لازلت تبقي و ترمي للعلا بدأ

مادام للسبعة‌الافلاك احکام

مه‌روماه و کیوان و تیرمعا

و هر‌مز ودانه‌ید و به‌رام

ئەلماس / ELMAS / سامور

به‌ره‌کی جان و گران به‌ها و پیروزه.

ئازارد مرد / AZADMIRD / كوكب المشتري
ستېرەكا مەزنە ژ كوما حەفت ستېرا.

ئازەريون / AZERYON / زهرة
گولەكا زەر و جانە و يا پېروزە ل دەف فارسا.

ئەرجان / ERCON / اسم مدينة
باژىرەكى كەفنه لكوردستانا ئىرانى دناقبەرا شىراز و عىراقى داىە
نافدارە بچىكرنا ئارموىشى.

ئاخىن / AXÎN / حسرة
ئاخىنك، بكسەر و داغ.

ئەرتوش / ERTOSH / اسم عشيرة
خىلەكا مەزنە لكوردستانى كو پتر ژ ۱۲ خىل و بابكا ژى پەيدا بونە
و دبەلافن لەهرچار پارچىت كوردستانى. ھەروەسا گوندەكە دكەفىتە
كوردستانا توركيا. و بابك و ئويجاخ ژى ئەفە ھندەك ژ وانن:

۱- ئەرتوش	۲- ئالا
۳- زىدىكى	۴- زىوكى
۵- ژىركى	۶- شەرمفا
۷- شەيدا	۸- صەيدا
۹- قوشىرا	۱۰- گەودا
۱۱- گرافى	۱۲- مام خورا
۱۳- مەھمەدا	۱۴- ھاجان

پیتا (ب) B حرف الباء

باران / BARAN / مطر

بارین، بارش، ئاف رهشین، ئافاژ ئاسمانا بیته خواری.

بارینه / BARÊNE / اسم نبات

بارین- گیاهه که کهسکه و بهلك سپیه.

بازن / BAZIN

ئهلهنگو، مورکن یان خشلن چ زیر بیت یان زیف یان ههراکهکا بیت
شیشه زی ههنه ژنک یان کچک دکهنه زهندیت خو.

بازیان / BAZYAN / طائر

کهلی و دهرههه و باژیرهکی بناق و دهنگن لکوردستانا عیراقی، بازی
نافی فرندهیهکییه، رهفین.

بارش / BARIŞ / قوت

باراش، بارناش، گهنمه بو هیرانی، بارین، هاتنه خارا بهفرو بارانی.

باشین / BAŞİN / حسینه

چاکی، خوش کهس، کاری باش.

باسنان / BASNAN / قدیم

دیڤین، کهفتار.

باحوا / BACWA / راس مال

سهرما، سامان، باجوايه گوندهکه لدهفهره میسل لکوردستانا عیراقی کوردیت شهبهک لی دژین.

بالا / BALA / عالیة

به‌رزی، بلندی، بهژن دریژ.

باتمان / BATMAN / نائبة

سه‌نگه‌که به‌رامبه‌ری ۲۸ کیلوگرامایه، پی‌ش مه‌فه، باژی‌ره‌که لکوردستانا تورکیا.

باليسان / BALÎSAN / اسم منطقة

گوندو دوله‌که لدهفهره سوران لکوردستانا عیراقی.

بانو / BANO / سیده

خاتون، ژنا بهریز، کهیوانی مال، بان، دهشتا بلند، خانم، شاهبانو، باتو.

بانہ / BANE / اسم مدینة

باژیڕمکه لکوردستانا ئیرانی.

بانگ / BANG / نداء

ههوار، فهرياد، گازی.

باهوز / BAHOZ / عاصفة

باو باران، باوهری هوز، باوریا گوندا.

باجی / BACÎ / الاخت الكري

خویشکا مهزن، داده.

بارافا / BARAVA / اسم قبيلة

هوزدهکا کورده نیژیکی دیاربهر لکوردستانا تورکیا.

بیناکا / BÎNAKA / این نظر

نوکه دبێژنه فی باژیڕی (فنک) یان فندک دکهفیته سه‌ر ئافا دجله ۱۲ میلا و لسه‌ر جزیری را ل کوردستانا تورکیا.

باهره / BAHIRE / جمیله

پشکا جانیی لدهف وی مشهیه.

بوران / BORAN / بخور

درود و بیهن خوشیه لجقاتا تیته رهشاندن، ههوری بارانییه، نافیی
کچا کسرایه. نافیی ژنا مهئمونی ئافبازی یی. کچا کسرای شهش ههییفا
دهستهلاتداریا ساسانیا کر پاشی خویشکا وی ئازرم دوخت هات وی ۲
ههییفا دهستهلاتداری کر.

باتوش / BATOŞ / برتقال

بادوش، باتو، پورتهقال بزارافی زازائی.

بهروش / BEROŞ / قدر

قازان، قوشخان.

بهراڤ / BERAV / اسم قرية

بهراثا، گوندهکه لدهفهره سلیقانه یا کوردستانا عیرافی.

بهرمزا / BEREZA / اسم نبات

گیاههکی سروشتیه لچیاپی کوردستانا شین دبیت.

بهرجیس / BERCÎS / المشتري

کچا زهردهشتیه، نافیی ستیرهکی یه.

بهستوره / BESTORE / اسم قرية

بهستورد، ههشكهرو، رويباركه تنى بهارا ئاڤ ئى دچيت وهكى دى
ههشكه، گوندهكى مهزن و كومهلگايه نيزيكى هافينگهها صلاح الدين سهر
ريكا ههفليرى لكوردستانا عيراقى.

بهستوك / BESTOK / لهوب

ئهو ژنا ههرو يارهكى بخو بگريت.

بهقليسوك / BEGLÎSOK / اسم قديم

ژنا بى شهرم و ئابرو.

بهلهچهك / BELEÇK / مربا

سالچه، دوشاف مياوا.

بهخشان / BEXŞAN / سماعة

بههره، بهخشين، ئانكو ئى بورين، ديارى، وان، نيشان كرن، بالا برين.
بهدهخشان.

بهفرين / BEFRÎN / ثلجية

ئهو جههين بهفر زور ئى دباريت. سپيه وهكى بهفرى.

بهیبون / BEYBON / بابونج

بهیبین، کولیکا هویره گولا وئ پنیهکا زهر پال و لرهخ زهراتیئ
بهلگیت هویر و سپینه وەکی کولیکا ماستا. ئافا وئ تیتته فهخارن
دەرمانه بو زک ئیشیی و ههروهسا باشه ئهفین ههلامهتدار بیهن کهنئ
وئافا وی باشه زاروکی نوی پی بشوت جارجار.

بهگی / BEĠÎ / کبری

بهگیخان، دبیت ژ باجی خان ئانکو خوشکا مهزن هاتبیت، یان ژ
مهزناتی هاتبیت.

بهلین / BELÎN / واعدة

سوز، سویند وپهیمان.

بهناز / BENAZ / دلال

نازدار، نازناز.

بهناف / BENA V / شجرة

دارهکا ئافی یه ژ بن ئاف هاتی.

بهندمر / BENDER / مرسي

جهی راوستانا پاپورا، دهراقی دهریا.

بتوین / BITWÎN / اسم منطقة

بیتوین، بکتوین، بکۆینه، گوندهکه لدهفهرا رانیا سهر ب سولهیمانیئ
فه لکوردستانا عیراقی، دبیت ئهف نافه ئارامی بیت ئانکو مالا یونس.

بدلیس / BIDLÎS / اسم مدینة

ژ میرگه‌هیت کوردانه سهردهمی ئوسمانیا دگهل میرگه‌ها بوتان و بادینان و بابان و سوارن و مللتی. میر شهره‌فخان (۱۵۴۳-۱۶۰۳ز) ژ میریت فی مهرگه‌هی بو کو شهرنامه بزمانی فارسی وی نقیسیه سه‌بارت میژوویا کوردا تا وی سهردهمی. نوکه باژیره‌که دکه‌فیته کوردستانا تورکیا.

بروا / BIRWA / قانعة

باوهری، ره‌وازانین.

برین / BIRÎN / بترء

ژئ کرن، خوین لئ هاتن، درب فی که‌تی، زام.

بزاف / BIZAV / حرکة

لشین، بزوتنه‌وه، خه‌بات.

بژیان / BIJYAN / منشورة

به‌لاف، بی سهر و به‌ر.

بژیون / BIJWÎN / ناصع

پافژ، بژون، پاک.

بسکئ / BISKÊ / صفيرة

پرچا سهر جینیک و گوها، زلفئ.

بشوریا / BIŞORYA / اشتیاق
بیری، خەریبی، غوربەت، هیڤیا دیتنی.

بشکوژ / BIŞKOJ / برعم
غونجە، خونجە، دوگمە، قوبچە، مەییك.

بناوین / BINAWÊN / اسم قرية
گوندەکی ده‌فه‌را پینج‌وینە لکوردستانا عیراقي.

بنيات / BINYAT / اساس
خیم، بیلان، بنستر.

بوختان / BOXTAN / نفاق
دره‌و، بی به‌ختی لی کرن. یارەمه‌زی.

بوستان / BOSTAN / جنينة
گولستان، گولزار، باغ، باخ، باغچه.

بوار / BIWAR / عابرة
بهار، بابەت، ده‌راقی ده‌ربازبونی(بور).

بوژان / BOJAN / اسم نبات

بیوژان، گیاهی که بیهن خوشه‌لده‌ها هه‌ورامان هه‌یه و لکوردستانا تورکیا و جهیت بلند بو دهرمانا بکار تیت. باوژان.

بوخارا / BOXARA / اسم مدینه

باژیره‌که سهر ب کومارا ئوزبه‌کستان قه‌یه ل وه‌لاتی شوره‌وی و گونده‌ک نیژیک هه‌یه دیژنی نه‌قشه‌به‌ند.

بهیر / BIHÊR / اسم قرية

به‌هاروک، بهیری نافی دو گوندایه ئیک لده‌ها به‌رواری ژیریا و یادی ئافا وی دهرمانه بو به‌ر ژ کولچیسکی ده‌افیت یا لده‌ها سنڊیا نافداره بشیخ به‌گری بهیری لکوردستانا عراقی. شکه‌فته‌ک لی هه‌یه دنافا دهریایه‌کا قه‌شارتیه زور مه‌زنه.

بينا / BÎNA / رعي

زوربین، دیتن، چافتیژ، بیناهی، بینین، هیژا دیتنی.

بیشه‌نگ / BÎŞENG / اسم شجرة

شوره‌بی، شه‌نگه‌بی، داره‌کا جوان به‌لك دریژ و شوره.

بیاره / BIYARE / اسم قرية

گونده‌کی خوشه لده‌ها هه‌ورامان لکوردستانا عراقی سهر ب حه‌له‌بچه قه‌یه مه‌لبه‌ندی‌ت شیخیت نه‌قشه‌به‌نده.

بیلان / BÎLAN / اسم منطقة
دهفهرهكا كوردنشینه لسوریا.

بیشوك / BÎŞOK
بیشوك، گیایهکی بههارییه لکویستانا شین دبیت. بهلگ هویر و دریز سلکهك سپی و یا بجویك پیقه تیت تیته خارن.

بیریفان / BÊRÎVAN / حلاية
بهرفان، بیر ژ بهرهاتییه نهو بهرهیی ژنكا پهز دوشی لسه دروینیت و پهزی ددوشیت نهو جهی پهزی لی د دوشن دبیزن مهخهل بهریت بیریفانا دریزن ههر ژنهك بهری خو دنیا سیت ههروهسا پهز زی بیرى و بهری خو دنیا سیت. بیروان.

بیزا / BÎZA / اسم هشیش
گیایهكه دیار و بلند لکویستانا شین دبیت.

بنهفش / BINEFŞ / بنسفج
بنهوش. گولهكا رنگ مور و جوانه، بهری ههمی گولا بهاری شین دبیت بیهن خوشه و لههمی جها شین دبیت گولهكه بهژن کورته و ستو زراف، شهر بهت و چایا وی دگهل لهیمونا دهرمانه بو چارهسهریا سهر ئیشی. ههروهسا چایا وی دهرمانه بو زك ئیشی.

بیدار / BÊDAR / ذیل السفينة
دارهکی کونه لدمایا پاپورا وهریسهك تیرا کیشایه بو کیشان و گریدانى لهندهرا. گوندهكه لدهفهره بهرزبیار لزاخو لکوردستانا عیراقی. هشیاره ژ خهو.

بیڙم / BÊRIM / واحه
غہبر، گولا ناڦی.

بیڙند / BÊRIND / قامه
بهژن و بالا.

بلیسہ / BILÊSE / شعله
چہفروک، خہتیرہ.

بیڙمر / BÊDER / لاندرجرین
خہرمان، جوخین، ئاخلہ، ژ بی دہرگہہ ہاتیہ.

بیڙمر / BÊJER / منیع
گوتن کار، دہنگوباسا بہلاف دکہت.

بیخال / BÊXAL / بلا علامه
ہافینگہہ و سویلاف و گوندہکی خوشہ دگہلیہکی پر بنافہ لدہفہرا
سورانہ لکوردستانا عیراقی.

بیڙیال / BÊDYAL / اسم قرية
بیڙیار، گوندہکی فہلایہ لدہفہرا بارزان سہر بقہزا میرگہ سورفہیہ
لکوردستانا عیراقی.

بیجان / BÊCAN / موتی

بیجھش، بیگیان، گہلہ کہہ کہفہ دکہفیتہ ہندافی گوندی بیجان و کانیا توپا و زریزہ لدہفہرا گولیا۔
 ہہروہسا کہلہ کہہ دکہفیتہ دہفہرا ہہروتیا ہندافی گہلیی نالانہ
 ہہردو لکوردستانا عیرافی نہ۔ ہوزہکا مہزن ژ ئیکہتیا بہرازیایہ لدہفہرا
 سروجی ل کوردستانا تورکیا (بہرازی ژ ۱۲ ہوزا پیک تیت)۔

بیجوه / BÊCOH / بلا مکان

بیجوه، بی جہ، بی جون، گوندہکی خوش و بوشہ لدہفہرا گویان
 لکوردستانا تورکیا دکہفندا فہلہ لی بون لی تورکا بزور و کوتہکی ل
 ۱۹۲۴/۸/۲۵ ز سہر وی گوندی راکرن سہردہمی فہلا نافی گوندہ (بییت
 گنی) بو ئانکو خانیی بستانا، بیجوه گوندہکی مہزن و بناف و دہنگہ لوی
 دہفہری۔

بیمارسا / BÊMARSA / نقاق

بوختان، درہو، یارہمہزی۔

بیدناس / BÊDNAS / اسم قریہ

گوندہکی ئیزدیانہ لدہشتا قہزا شیخانہ، نوکہ دبیزنی بیت نار۔

بہیان / BEYAN / صبیحہ

بینین، دیتن، سپیدہ، ژ بین ہاتیہ ئانکو دیتن یان روژی دیارہ۔
 دیارکرنا راستیا، ناشکراکرن۔

بیبان / BÎBAN / اسم عشیرہ

گوندہکہ لدہفہرا کہرکوک لکوردستانا عیرافی ژ ناف خیلایا بابان
 ہاتینہ و نوکہ بوش بوینہ دبنہ نیزیکی ۵۰ گوندا سہر بہہفلیر و
 کہرکوک فہنہ۔

بهشکا / BAŞKA / رؤساء

بهشکهلان، سهروک مهزن، خيلهکه ل شهنگال ل کومه لگهها گری کچکا (تل بنات) ههمه دان

بناغ / BINAXE / اساس

خیم، بن واشه.

بهار / BIHAR / ربیعة

بهار، و رزهکی سالی یه ژ نهو روزی دهست بی دکهت تاکو هه یفا پوش پهری.

بهسنا / BESNA / مديحة

بهسنه، بهسی، پهسن.

بیر هات / BÎRHAT / ذكري

بیره وهری، بیر هاتن، یادداشت.

بزو / BIZO / بشوشة

هشیار، دهف بکهن، لفلفوک، زورزی.

بانیزه / BANÎJE / سطح

بانیان بانکوککه بو ئافا هیهکی نزم ئه و بان وهکی هه یوان یان
حهوش بو ژورهکا دی لسه ر وی بانی. مه نیزه.

بنار / BINAR / سفح

دههمه ن، بنیا چیای،

بینین / BÎNÎN / روني

دیتن، بیناهی. چاف فی کهتن.

باتوو / BATO / سیده

ستی، خانم، بانو.

باستان / BASTAN / عریق

دیرین، کهفتار.

بدلیس / BIDLÎS / اسم مدینه

بتلیس، باژیره که لکوردستانا تورکیا دوو زنجیریت میرنشینیت کورد ئی پهیدا بوینه (۱۲۳۰-۱۶۵۶ز، وەسا ۱۶۹۰-۱۶۹۷ز) فه‌رمان‌دهوایی کریه.

بهیسه / BEYSE / تلج

بزاراڤی هه‌ورامانیا ئانکو سه‌هول، به‌فر، قه‌رستوک.

بیرمان / BÊRMAN / اسم قرية

گونده‌که ژ هوزا قه‌شورایه دکه‌فیته کوردستانا تورکیا مه‌لبه‌ندی شوره‌شا گولانی ۱۹۷۶ بو ده‌فه‌را بادینان لکوردستانا عیراقی. گونده‌که دکه‌فیته ده‌فه‌را شلیر نیژیکی په‌نجوینی لکوردستانا عیراقی.

به‌رکیو / BERKÊW / سفح الجبل

به‌رجیا، نافی تاخه‌کی شاری په‌نجوین بو لکوردستانا عیراقی.

بی‌ربیروک / BÊRBÊROK / یراع

بسبسوک، کرمه‌کی فراکه‌یه وه‌کی می‌شا فسفوریه بشه‌فی دگه‌یسیت.

بهرجسد / BERCISD / اسم فتاة
خویشکا زهردهشتی یه.

باستان / BASTAN / لوزية
باهیقستان، دارستانا باهیقا، دیرین، بایمسو.

بادرخان / BADIRXAN / اسم نبات
جوړه گیایهکی بیهن خوشه.

گهشهسب / GEŞESIB / بتت رستم
بانوو گهشهسب کچا روسته مییه.

بهسوز / BESOZ / عواطف
خودان پهیمان و ژفان، دل نهرم.

بههره / BEHRE / موهبة
ژیر و زیرهکی، دانا خودی.

بیرسا / BÎRSA / منطق
لوژیک، زار و زمان و رهوانی.

بیمه / BÎME / تامین
مسوگهر کرن.

بیجادی / BÊCAD / عنبر - عنجاس
رهنگی هر میکانه. گهوجه.

بهرزه / BERZE / عالی
بلند، دیار - بورج ژ بهرزه هاتییه.

بلیسه / BILÊSE / شعله
گوریا ناگری، شولج، رهونهق.

بیزار / BÊZAR / متذمره
نه یالی، بی زمان، کهر، ئالوز، وهستیای.

بارهان / BARHAN / اسم قبیله
هوزهکا بچوکه لدهفهرا دیاربهکر لکوردستانا تورکیا.

باتو / BATO / اسم قبیله
باتویان، هوزهکه ژ ئیکه تیا میرانن، هوزانفانی کورد جه گهرخوین د
دیوانا خویا ئیکی دا دناف شاهناما شههیدان ناف ئی ئینایه و دبیزیت:
ومره باتویان همه ره ئاغا دهلالو ل حال مه بنیره ئه ی توخالو

بوستان / BOSTAN / حدیقه
بوستان، باغ، بیهن ستین، باخل، خوناڤ.

باغستان / BAQISTAN / جنینه
گولستان، وهلاتی باغا.

بهیان / BEYAN / وضحة

دیار، ژ بینین هاتییه و تازیای ژی بخو کارئیناییه.

بێبان / BÊBAN / اسم قریه

خانیه سهرنهگرتی، گوندهکی ئیزدیانه لدهفهرا دهووک لکوردستانا عیراقی.

باجولا / BACULA / اسم قبيلة

خیلهکا کوردیت ئیزدینه وهکی خیلا ههفیرکا.

بهلهخشان / BELEXŞAN / یاقوت

دورهکا خهمره، بهرهکی گران بهایه.

بهدهخشان / BEDEXŞAN / اسم ولاية كوردية

نافی دهفهرهکا کوردایه ل کوردستانا تورکیا.

باسا / BASA / اسم عشیره

خیلهکا کورده لدهفهرا گهفهری لکوردستانا باکوور.

برنو / BIRNO / سلاح

چهکهکه ل شورهشا ئیلونا نیشتمانی دهاته بکار ئینان ددهستی ههر
پیشمههرگهیهکی دا (۱۹۶۱ — ۱۹۷۵)

پیتا (پ) P حرف پ

پاییز / PAYÎZ / خریف

وهرزهی سالی یه د نافبهرا بهار و زفستانا دایه.

پاوان / PAWAN / سور

پهرژان، سنور، توخیب، پیژان.

پهخشان / PAXŞAN / نثر

گوتار، نفیسار.

پهری / PERÎ / حوریة

فریشته، پهردا بویک و زافا، پهری نو، پهرو کورته نافی پهرینه.

پهری زاده، پهریخان، پهریجوان، پهریا دهریا نیشا سهری کچه و نیشا

بنی ماسیه دناف ئافا دا دژین (ئەفسانەیه) پهریک، پیکوره.

پهریسا / PERÎSA / کحوریة

وهکی پهریی، پهریه دیسا.

پہلا ناگری، ناگر

دل بخم، نالوز، پهرگنده، دست تهنګ، هه ژار.

ستیره‌کا پرگه‌شه، بیرو، چل چرا.

په لاتين، فرنديه كې بچويكه لدور روناځي دزقريت، پورپروك
په لپه لوک، په لوله، ځاني گوټيه:

پهروانه دگر څو خوهم دم   پهروانه دگر بڼاته شی خهه

پر ژيان، پەرژين، پەرژان، پاو، ديواری له فەن و دارايه، بېهنشك
تير ژيان.

هاوینه ههوارهکه لکوردستانی.

سوز، گوٽنا باوهري، ژفان.

نامه، په ځای.

په‌یما / PEYMA / سما

ئاسمان، بلنداهی، چادرا شینا مه‌زن.

پرفین / PERVÎN / محبوبه

ئه‌فیندار، زور بئه‌فین.

پرشه‌نگ / PIRŞENG / لامعه

زور جوان، بریقه‌دار، تیشک دار، پرشنگ.

پورئ / PORÊ / دراج

پورین، پوران، پور بالنده‌یه‌کی مسکینه و بی زیانه و یی نیر
دبیژنی ئه‌بدال، ئافده‌ل.

پیل / PÊL / موج

شه‌پول، شمه‌ه، له‌هی.

پیروز / PÎROZ / مقدس

پاک، ئاشو.

پشکو / PIŞKO / جذوة

په‌لا ئاگری، په‌شک، بزوت.

په‌روش / PEROŞ / حماس

فیانا ژ دل، خه‌ریبی، ده‌مار.

پهيام / PEYAM / رسالة
پهيام، نامه.

پيزان / PÊZAN / معرفة
زانست، زانين.

پهريهان / PERÎHAN / حورية
پهري، پهريخان.

پهروا / PERWA / حرص
ترس، نهنديشه، پروا.

پيشينيار / PÊŞÎNYAR / اقتراح
به رههه، نينانه پيش چاف، هزرو بير.

پهريستار / PERİSTAR / مضمدة
سستر، کارمه ندا نه خوشخانا و راژانه خوشا دکهن بزمانی فارسی.

پيتان / PÎTAN / بركة
شهبين و بهر فرهبين ژ لايی خودی فه.

پهرديوور / PERDÎWER / اسم قرية
گونه ده که لده فه را هه ورامان، روی گه ها نايینی کاکه يانه.

پاکيزه / PAKÎZE / عفيفة
قیزا پاک، کچا جان و پاقر، پاکیزا.

حرف التاء

درمخشان، تافه‌ههیقه، تاقان، ههیه رن، شفا رن.

ژاوهکه نه‌فریشمیه تهنکه و نازکه سهر و چافیت بویکی دهمی
 فه‌گوهاستنی بی دادپوشن، په‌ردهیه‌که نازکه دکه‌نه پی‌چه بو فه‌شارت‌نا
 سهر و چافیت ژنکا دهمیت به‌ری، چو بی زفرین. هه‌یفه‌که ژ هه‌یفیت
 به‌ری، تاریاتی.

نہ تہ ویہ کہ دبیرنی ئەرہب، بیّ جل و بہرگ و پیّ خاسن.

گوندەكە لدهقهه را قههرداغ (قهراغ) (زهردیاوا) ل کوردستانا عیراقی.

بازی می، بازا می.

تافگه / TAVGE / شلال

سولاف، ههلدير.

تالار / TALAR / قاعة

تهلار، هول، سهرا، كوچك، ناوان، ژورهكا پان و مهزنه، ئافاهي، كور.

تهرخوان / TERXIWAN / خضرة

تهرهيهكه (كهسكاتيهكه) دگهل خارنى دخون وهكو كهرافسى،
گيايهكه بيهن خوشه و تيته خارن، خوان ئانكو جفنى.

تهرزه / TERZE / حالوب

تهرگه، گژلوك ههمى رهنگ، ماقويل، خوار.

تهرلان / TERLAN / جميلة

شوڤ و شهنگ و جوان، زمان شرين، رهفتارباش.

تهفرين / TEVRÎN / اسم نبات

گيايهك لچياييت كوردستانى شين دبیت دهرمانه بو ئاژهلا، تهفرى
دارهكا بگوله گولييت هویر و سورن، وهكى گول شيلانىيه.

تهفریز / TEVRÊZ / اسم مدينة

تهبریز، باژیرهكه لكوردستانا ئیرانى.

تهکوز / TEKOZ / مضبوط

بریڻ و پیڻ و بسهروبهه.

تهلا / TELA / ذهب

زیر، نالتون.

ترکان / TIRKAN / صباح

روی جان، رهنههکی داواتایه.

ترکز / TIRKIZ / خطر

بفقه، خهبار، تهلهزگه، مهترسی، ترکزا کو گوندهکه لروژههلاتی
دهری گهلیی سپی لهندافی دهشتا سلیفانه یا لکوردستانا عیرافی.

ترکش / TIRKIŞ / کنانه

ههگباتیرا کو شهرکه ریئت دهمیئت کهفن سهر دهمی شیرو تیرا دکرنه
دههگبادا و پیشتا دوازی فه دکر.

تریفه / TRÎVE / قمریه

مهتاب، تافا هیفی، ماهینور، ماهتاب، مهتاب، نیشهکه نازهلا دگریت
ژ تیهنه و بی ئافی.

ترنج / TIRINC / فاکهه

میوهیهکه ژ توخمی پرتهقالا یه تیفلکی وی ستویره سهلچه ژی تیته
دروست کرن، گیایههک ژی ههیه بقی ئافی بو زک ئیشی باشه.

تریان / TIRYAN / سلة

زلینک، سه‌به‌ته‌که پهل و پال به‌شوار ده‌گری و بو ئه‌وه‌یه نانی له‌سه‌ر داده‌نین.

ترنجوک / TIRINCOK / اسم نبات

روادیکی ره‌ش سه‌وزه، گیایه‌که ببه‌لگ و توفکه وه‌کی گولایه بی‌هنا نارنجا ژێ تیت دبیته شوربه و دخون بو نه‌خوشیا پیستی زور باشه.

تناز / TINAZ / مزاح

گالت، ترانه، یاری.

توانا / TIWANA / قادر

شیان، به‌هیز، به‌وزه.

توتی / TOTÎ / ببغاء

توتیخان، بزمانی زاروکا ئانکو رونه و دانشه، بالنده‌یه‌که بزاری مرؤفا فه‌دکه‌ت. ل سیلان و هندی د ژیت، لنگ هوزانقانا هیما ژنکا جوان و ئاخفتن خوشه.

تورین / TORÎN / ادیبه

توره‌فان، بتوره، هونه‌ر، زانین، ئابروفان، سل سلوک، بداق، هوزان.

توزک / TOZIK / اسم نبات

جوره گیایه‌که بی‌هن خوشه.

توش / TOŞ / قوت

ئازوقه، خارنا سه‌یرانی، خارنا کاروانیا.

تکا / TIKĀ / امل، رجاء
هیفی، داخاز، داوا، ئومید.

توین / TIWÎN / اسم منطقة
دهفه ره که لئازربایجانا ژوری کو مه لبه نندئ خیلآ ره وادی یایه کو
صلاح الدین نهیوبی ژ وئ خیلآ یه.

تیرۆش / TÎROŞ / یانعة
به رخور

تیرمینا / TÊRMÎNA / طیف
رنگین، زور وینه.

تیخان / TÎXAN / فرصاد
توی خان، ژ نافئ دارا تویی هاتی، نافئ ژنا قادر بهگ پاشایی
ئامیدی ههروه سا نافئ کچا مصطفی بهگ کورئ قادر بهگی بهرواری
بالا. به لگیت تويا و به لگیت میوا بکه لینن و که فا وئ باشه ب و رهش
کرنا سهرا. تازیا نهف ناف ژ مه دزیه و کریه توٹ.

تالیشار / TALÎŞAR / اسم عشب
گیایهك خوزایی و کویفی یه نائیته خومال کرن به لگیت وی که سکن
و تاییت وئ دخویلن و سپی نه دهرمانه.

تکریت / TIKRÎT / اسم مدينة
تاکه ریئ یه، ریکا ئیکانه یه بو سوریا و تورکیا جهئ کوردایه و
قومانداری کورد (صلاح الدین ایوبی) خودئ لویری دایه. کورد کری.

تاران / TARAN / رحیل
تههران، چو بی زفرین، پایته ختا کشوهرآ ئیرانی یه.

تامار / TAMAR / هالة

مههر، ماه، جوخین.

تاتوسا / TATOSA / اسم قدیم

نافی چهند شههزاده و خانمیت ئیرانی بو، نافی ئیک ژ کجیت کورشی بو.

تهفزینه / TEVZÊNE / عوسیح

پارزه، گیایه که لچیا شین دبیت پا بهستریه.

تهفری / TERVÎ / اسم شجرة

داره که لچیا شین دبیت وهکی گول شیلانه، بهلکیت هویر و سور پیقه ئیت.

تهنیا / TENYA / وحيدة

تانیا، ئیکانه، یابتنی.

تیروژ / TÎROJ / شعاع

تیروشک، تیۆ روژی.

تافان / TAVAN / مطرة

تابان، تاف و باران، بارانا بهاری یه.

تهرئ / TERÊ / رطبة

کهفنه نافه که لدهفه را بادینان لکوردستانا عیراقی بنافدکرن ژ تهراتی هاتیه.

تیر / TÎR / عطارد

نافی ستیرهکا مهزنه.

پیتا (ج) C حرف الجیم

جاتر / CATIR / زعتر

گیاهه که لکوردستانا زوره و لجهیت تهرشین دبیت. به لگیت وی که سک و هیرن، بیهنه کا خوش ههیه. هسک دکهن بو ناف خارنی و گرازی چیژی خوش دکهن. ههروهسا دهرمانه بو زک ئیشی و ئیشا شه کری. باشه بو چاف رونکرنی و تاییت سار وهکو شهربه تی تیه فه خارن. خومالی و خوزایی یه بتوفی تیه چاندن.

جالدیران / CALDÊRAN / اسم قریه

جالدیران، گونده که و بستی که زویرایه لدهفه را ئورمی (نازربایجانا روژهه لات) دناقهه را ته بریز و دهریا ئورمی لکوردستانا ئیرانی. زور رویدان و شهریت مه زن لوی دهفه ری چی بوینه دناقهه را دهسته لاتداری ئوسمانیا (ترکیا) و دهسته لاتدارا سهفه ویا (ئیرانی) سه خمه راتی ئاخ و جهی کوردا و لسالا ۱۵۱۴ از پیک هاتن سهر وی توخیبی نوکه لوی دهفه ری دناقهه را کوردستانا ئیرانی دگهل کوردستانا عیراقی و تورکیا.

جان / CAN / حیاة

جوان، جیان، گیان، کان، باخچه، جانی.

جول جولہ / COL COLE / مصلب

جھڙ عیسیٰ پیغهمبر لڙ ھاتیه خاچ کرن (ھهلاویستن) وھکی چارچرا جھڙ قازی محمد لڙ ھاتیه خهندقانندن.

جاندار / CANDAR / حي

یاساخ و خودان جان، دژیت.

جانی / CANÊ / جمیلة

شوخی، دیبا، زیبا، جان، جانی، رندی، قهشهنگ.

جوان / CIWAN / ضریفه

شوخی، دیبا، زیبا، جان، جانی، رندی. قوز، قهشهنگ هوزدهکا کورده ژ ئیکهتیا مللی یانه (کیکان و ملان).

جانیار / CANYAR / زیر

جان فی، ههز لجانیی و جانا دکهت.

جان کوش / CANKOŞ / راهبه

جان گوژ، رهبنا دیرا، ئهوهیا جان و جوانی و ژیا نا خو کوشتی یان تهرخان کری ژ بوریا خودی کو دا خلمهتا (رازا) دیری و ئایینی خو بکهت.

جام / CAM / زجاج

شوشه، جامی دیتنی، ئامان.

جهوشه / CEWŞEN / درع

جوشن، جوشه، زری و کوم زری (جلی شهری). گولهکا جانه و بیهن خوشه.

جهوئ / CEWÊ / جویریة

خوشکرن و بچوکرنا نافئ جوهرایئ یه ژ جورى هاتیه نانکو گولا سور، نافئ ههفسویهکا موحه مه د پیغه مبه ر بو (د.خ). زانایه که باوهری بگوتنیٔ پیغه مبه ر هه بو.

جهنگستان / CENGISTAN / حربیة

وهلاتئ شهرى، کچا هه فزولا به گه ژ باپیریت به گیت دهرگه لا موسی به گه شوی بزهینهل به گی کورئ نوعمان به گی کربو لدهقه را بهرواری بالا لکوردستانا عیراقئ.

جلوه / CILWE / موکب

پیشاندان، ئاشکرا کرن، دهرخستن، نواندن، ناز و عشوه، خو پیشاندان بشپوهیه کی جوان و ریکخستی، نه و دیاریه یا زافا پیشکیش بویکی دکهت دهمی بچیته دهف، نافئ په رتوکا پیروزا ئولا ئیزدیاپه.

جوخین / COXÎN / هالة

جوکاخوینئ، ئاخله، بیدهر، خهرمان، جوخان، روناھیه کا وهکی بازنکی لدور هه یفی دزفریت وهکی گیخه کی.

جولنار / COLNAR / وردالرمان

گولهنار، دوستا نه رده شیریه.

جیهان / CÎHAN / دنیا

دنیا، گیتی، گوکازهمینئ، هولازمه قیئ، گهردون، نافئ کچا شاه جیهانه ژ توخمئ تهیمور لهنگه یانافدار بو بجوانیا خو و خودئ نیاسیئ، ههروه سا لئه سفه هانا ئیرانی جیهان که بهرخان هه بو یا قهشتائی بو ژ جوقیت ئامایا بو.

جهعدی / CEDÊ / مكوك

پرچ خهلهك و زفراندی.

جیهان / CÎHAN / عالم

دنیا، گهردون

جهوی / CEWÊ / مقص

کورتە نافێ جوهراییه، جهو یانی سترک یان بیکوانه، جهو ئانکو دوبر بفارسی دبیزنی قیچی، ئەو ئامرته یی هری و موی پەزی پی دبرن د کهفندا جهوهر بویه یان ژا وبر ئانکو تال بر دیاره دمهکی زور داری بسه زمانی مه‌دا هاتیه کو ههر ووشه‌یه‌کا کوردی قه‌ده‌غه بویه له‌و کورد شیاینه بیه‌زی قه‌ گریده‌ن دا بیته پاراستنا کو نه‌و دبیزنه موی برا پەزی جه‌و. دبیت ئەف ناهه‌ ژ ی هاتبیت.

جام / CAM / زجاج

شیشه

جانفزا / CANFIZA / منعش الروح

قه‌ژاندن

جیلو / ZÊLO

جیلوخان، قومانداده‌کی سوپایی نادر شاه بو بو سهر ده‌قه‌را میسل. جیلو گونده‌که لکوردستانا تورکیا ده‌قه‌را هه‌کاری. ئەو قومانداره کورد بو ژ ده‌قه‌را لورستان هاتبو لکوردستانا عیراقی بنافی ئەفی قومانداری نوکه دبیزنی جریوخان چونکی لوی گوندی مربو.

جیلان / CÎLAN / اسم منطقة

ده‌قه‌رده‌که دناقه‌را قه‌زوین و ده‌ریاخه‌زهر ل کوردستانا ئیرانی.

پیتا (چ) Ç حرف چ

چارچرا / ÇARÇIRA / اربع فوانیس
چوارچرا، مهیدانه که لنیفا باژیرو مههابادی لکوردستانا ئیرانی
قازی محهمهد و ههفالین وی لویری هاتن سیداره دان پستی تیلچونا
کومارا مهباد ل ۱۹۷۴/۳/۳۱.

چافشین / ÇAFŞÎN / ذات العیون الزرق
چاف شین، چاوشین، ژ چافیت شین هاتیه.

چل چرا / ÇILÇIRA / ثریا
پهروین، روناها ناف شهقام و کولانایه د بهریدا.

چاودار / ÇAWDAR / اسم وردة
چافدار، گولهکا زمره و جارنا سپیه بگیایهکی قهتیت زور جوانه.

چنار / ÇINAR / قوڭ دلبه

دارهكا ئافى يه سه ر ئاف و رويا شين دبیت. دارهكا مه زن و بلند و بهلك پانه سیههرا خوش ددهت ههروهسا رهوشهكا جوان هه ر وهكى گوتی: چنارا سه ر روپباری رهوشا نهفى ئافاری

چورین / ÇORÎN / وردالجوری

گیایهكه لچیاى شین دبیت و گولهكا جان پیفه تیت.

چومان / ÇOMAN / اسم مدینه

باژیرهكه خوشه و ناف چیارایه د كهفیه سه ر ریکا دینا بو حاجی ئومهرا لکوردستانا عیراقی. روپبارهك دنیفهكا چومان را دچیت بهرهو چوندیان و دینا.

چوفان / ÇOVAN / عهد

پهیمان، سوز.

چراگاه / ÇIRAGAH / مناره

جهی روناھی، جههکی بلند و بهرزه فهنهرا یان فانوسا پیفه دکهن د ناف باژیرا دا ژ بو روناھی. چرا خان ژى هیه.

چوخدار / ÇOXDAR / لباس

خودان چوخ. چوخ ژاوهکی ستویره ژ هریا قوتای دروست دکهن دبیزنی کولاف یان تهحتی شقان دکهنه بهر خو ژ بهر سه رما و بارانا. سه ردهمی ئوسمانیا چوخدار نهو كهسبو یی سه ر په رشتیا چلکیت پاشا و میرا دکر.

چیمه‌ن / ÇÎMAN / جنينة
باغ و بیستان.

چنور / ÇINOR / اسم نبات
گیاهه‌کی کویستانییه و بیهن خوشه،

چافنیر / ÇAVNÊR / منتضر
چاوه‌روانا، لهیقا.

چریسک / ÇIRÎSK / قیس
بلیسه، په‌شکا ئاگری، روناھی، په‌قزینا ئاگری، په‌شک.

چلچرا / ÇILÇIRA / ثریا
ته‌نه‌که‌به‌که‌ دولا فه‌کرینه و دولایین دی خو دیکیت روناھی نه و
مومه‌کی دنیفه‌کی دا هه‌لدکه‌ن و دهه‌لایسن ژبو روناھی لسه‌ریت ریک
و کولانا و شه‌قاما ما د به‌ریدا.

چریسکه / ÇIRÎSE / صدا
زرمینا ده‌نگی، ژهنینا ده‌نگی.

پیتا (ح) H حرف الحاء

حه‌ریر / HERÎR / اسم مدینه

باژیره‌که ده‌شته‌کا پان و به‌رین یا دب‌ه‌را هه‌روه‌سا چیا‌یه‌کی له‌نداڤ
هه‌ر ب وی ناڤی بلنداهیا وی ۱۴۴۱ م‌تره لده‌ڤه‌را سوران ل‌کوردستانا
عیراڤی. سانتین، ئارموش.

حه‌یزو / HEYZO / خیزران

ژ ناڤی هه‌یزه‌ران هاتیه کو دار له‌ڤه‌نه. ژ بو کورت و خوش کرنه.
یان ژی ژ هه‌یزه بون هاتیه ئانکو پیره‌ژنا فیلباز.

حه‌مسو / HEMSO / عار

ب‌گر و ده‌مار، ب‌که‌رب و کین.

هوری / HORÎ / هوری

ژ خو جهیت که‌ڤن ل‌کوردستانى حوریی و گولی. ژ ده‌ریا‌چا ئورمیه و
چیا‌یی‌ت زا‌گروس هاتینه ل‌چه‌رخى ٨.ب.ز و چه‌ند ک‌شوه‌ر و پاشاتی
دروست بون. میتانی میریا وان‌بو و پایته‌ختا وی (واشوکانی)بو.

هه ماویل / HEMAYIL / حجاب

کیفه کی چهرمی یه نقشتییه دکره دنافا و چل شه ما دکر و
رستکهک بو چیدکر بمل یان بستوی نه خوشا فهکر، بهندی کافلانی
شیری، تازی دگوتی (هه ماله) نانکو هلگرتوک یان رهخت یان هه لایو یستوک.
بازیوهن، باز بهند.

هه ن / HEN / موضع

هه نی، هه نا، جه، دهلیقه.

هه یزران / HEYZERAN / خیزران

دارهکا ئافییه، تنی بو گوپالا بکار تیت، هه یزد، هه یزو.

حولیک / HOLÎK / اسم میوه

حولیک، میوهیه کی خوشه. هه لوژده، ئالوجه، ئالو.

حاقو / HAQO / حمامه

رهنگه کی کو ترایه.

هه پو / HEPO / هی

هه پو، تیکرا، هه می.

هه یزهبون / HEYZEVON / شمطاء

بیرهژنا فیلباز، هه یزو.

هندک / HINDIK / لعبة

یاریه که سهر پیه کی بریقه دچن.

پیتا (خ) X حرف الخاء

خاتون / XATOM / سیده

خاتو، خانم، بانو، ستی، ژنا مهزن، و شهپا ریژگر تنئییه بو ژنکا،
خاته.

خان / XAN / للتقدير

مال، خانیه، دوکان، کاروان سهر، جهی نقاندنا میهفانا بو دهمیت
بهری، سهروک میرا یان خیل و هوزا، بو ریژ گرتنی چ لپیش ئافی یان
لپاش تی گوتن.

خانباچی / XANBACÎ / خالة، عمه

خویشکا مهزن، مهت، خویشکا دایی، خامباچی.

خارا / XARA / عطوفة

دلپهروه، دل نهرم.

خالا جان / XALACAN / اسم قبيلة

نیشانا جوان، پشکهکه ژ هوزا ملیان لدهفهرا دیار بهکری
لکوردستانا تورکیا.

خالخاس / XALXALS / عزیزة

جوان، لبر دل.

خالکا / XALKA / اسم قبيلة

هوزهکه لدهفهرا شهرنه خ و جزیری لکوردستانا تورکیا. سهری چیاپی
بهر نزاری لپشت چیاپی مهتینی لایی روژنافا نزاری وی لپیش دهشتا
چهقه لا ل دهفهرا بهرواری بالا لکوردستانا عراقی دبیژنی نزاری خالکا.

خان و مان / XANOMAN / رشيقة

شوخ و شهنگ، وار و توش.

خاما / XAMA / مادة

خامه، پینقیس، نهگههشتی، نهخش، کچا سنیله، ژاوهکی تهنکه ژ
نهربیشه می یه، کالا یهکه ژ لوکهی دروست دکهن، پوشاک.

خاموش / XAMOŞ / مطفیء

ئارام، بی بزاف، بی دهنک، بی ناخفتن، چرا یان ههر ئاگرهکی هیز یان
فین تی نه بیت.

خانزاد / XANZAD / اسم فتاة

پس خان، کچا قولی بهگه میراتیا میرگهها سوران کریه پشتی مرنا
میژی وی ئهلی بهگ کوری سولهیمان بهگی (۱۵۵۵-۱۶۱۵ز) کچا حسن بگه-
خیژانا میری سوران سلیمان شاکهکی بهگه.

خانم / XANIM / سيدة

ستی، خاتو، ختون، بانو، نافه و نیشانه بو کچ و ژنا بکار تیت.

خانم جان / XANIMCAN / السيدة الجميلة
ژنا جوان، کچا جوان، خانم خان، خانم.

خال و میل / XALOMIL / رقطاع
خیل و میل، جوانیا کهوئ و نخشی مل و سنگی وئ یه. و شهیه کا
جوانه بو نهفیندارا، رهش کرنا بچوکییت سافایه دانه ئینه چافین کرن.

خهدهنگ / XEDENG / سهم
تیرهکا راست و دریژ و دژواره ژ داری گهزی دهاته چیکرن بو شهر و
کوشتنی د هاته بکارئینان و بکفانا دهافین.

خهرمان / XERMAN / لاندر
جوخین، بیدهر، هیفا دهخل دانه بای دبیزنی خهرمانان دکهفیتیه
ههیفا تیرمهه و تهباخا لدویف سالناما زاییینی.

خهبات / XEBAT / نضال
بزوین، بزاف، کوشش، تیکوشین، خهبتین، گوشان.

خهنده / XENDE / بسمه
شنیان، کهنیه کا هییدی و جوان.

خهلات / XELAT / تکریم
نیشان، دیاری بو سههرکهفتنهکی. باژییری نهخلاته ل کوردستانا
تورکیا و نوکه دبیزنی وهستان.

خهلهکان / XELEKAN / اسم قرية
گوندەكە لدهفەرا سولهیمانیی لکوردستانا عیراقی.

خزیم / XIZÊM / خزام
قەرە قلەکا زێرییە ژنک دکەنە دفنا خو بو جوانیی. خوزاما گولەکا
بیهن خوش و جوانه.

خاوه / XAWE / خراج
باج، مز، خوک، زێره سەر.

خفتان / XIFTAN / قبا
جکێ لێن زری یه، کراس، ئێلهکێ ژنایه، کورتهکهکه ژنک لسه
کراس دکەنە بهر خو شور و هوچک درێژە، توف کرنا بهری بارانی یه.

خفشێ / XIFŞÊ / رشا
تیشکا ئاهویایه، تیشکا خهزالا دبێژنێ خفشا خهزالی. کارا خهزالی.

خمانی / XIMANÊ / اسم فتاة
خمان، کچا بههمهنی یه.

خویا / XOYA / ظاهرة
دیار، ناشکرا، پێش چاف.

خوشبین / XOŞBÎN / عیان
خوشی، باش دیتن، خوش دیتن.

خوشکان / XOSKAN / اسم جبل

کانه‌کا باشه، گونده‌کی خوش و دلگیره لده‌فه‌را چومان لکوردستانا عیراقی، خوشک ره‌سته‌کا چیاپه سه‌ر ب چیاپی به‌موقه‌یه.

خوزی / XOZÎ / منی

هیقی و ئومیڤ، خوزیک ژی هه‌یه.

خورزان / XORIZAN / منجمة

روژزان، ستیززان، ستیزناس، گونده‌کی ئیزدیانه لده‌فه‌را بادینان لکوردستانا عیراقی.

خورجان / XORCAN

روژا جان، گونده‌که لکوردستانا ئیرانی جهه‌کی پیروز و په‌رسنگه‌هه‌کا زه‌رده‌شتیان، ئاگردانی وی هه‌ریی هله.

خوزستان / XOZISTAN / اسم مدینه

باژیره‌کی کوردایه لی‌رانی نوکه دبیزنی خورهم شه‌هر. به‌ری دگوتنی ئه‌هواز کو ژ نافی هورمز شه‌هر هاتیه کو باژیری هورمزی ئه‌رده‌شی‌ری بو برایی شاه شابو.

خوناڤ / XONAV / ندا

شخته و تراتیا سپیده‌هیا به‌لگا و گولا د‌گريت، شه‌ونم بارانا هویر.

خودیک / XODÎK / مرآة

ئاوینه، ئه‌ینه، خودیتن.

خورسئ / XORSÊ / اسم عشيرة

كهلاتهكه (دژهكه) بناف و دهنكه ههروهسا نافى خيلهكا كورده ل كوردستانا توركيا.

خورستان / XORISTAN / شمساني

ئهوئيت روژ لدهف وان پيروز.

خوراسان XORASAN اسم مدينة

ل ۳۰۰ ب.ز پايتهختا كشودرا فرتيا بو كويا تيكل بو ژ سقيت و ئيرانيا پتر ژ ۵۰۰ سالا دهستهلاتدارى ل هاتيه كرن، پيشهوايى وان نهرشان بو كو ئه و دامهزرينهري رى كشودرا وانبو. زهردشت پيغهمبهري پشتى ژ وهلاتى خو ئازريهيجان مشهختبوى چوبو خوراسان. نهسر كورى سهيارى سهريهرشتياري (والى) خوراسان گوتبو دهربارهى كوردا:

قومايدينون ديناما سمعت به

عن الرسول ولا جاء ت بهالكتب

فان تكن سائلعن اصل دينهم

فان دينهم ان تقتل العرب

ئانكو: كهسهكن ئايينهكى د پهرئسن نهمن ژ پيغهمبهري گوھ لى بويه و نه پهرتوك پى ههنه، گهرته بئييت ئايينى وان بزاني ئايينى وان ئهوه عهردبا بكوژن. خريسان يان خراسان كهفنه نافى باژيري باقوبهيه لكوردستانا عيراقى نافى نهفيى نوه پيغهمبهري وهكى روم و فارسا و كهрман ئه و ژى نهفييت نوه پيغهمبهرن.

خوژيلك / XOJÎLK / اسم زهرة

گولهكا جوان و بيهن خوشه لچيا شين دبیت يا باشه بو شیر مهيينى ههروهسا سري(سريش) ژى دروست دكرن.

خرمور / XIRMOR / مخرزة
تیرمورك، ههمی موركه.

خروش / XIROŞ / نشیطه
چالاک، بزاف، لفین، زیرهك.

خروشان / XIROŞAN / عواطف
فیان، هش و بیر.

خوشین / XOŞÎN / طيبة
تشتی خوش.

خوشنهواز / XOŞNEWAZ / احتفال
خوش ناهنگ.

خوخى / XOXÊ / خوځ
ژ خوځ هاتیه میوهیهکا خارنی یه.

خشل / XIŞIL / جواهر
زیر و تشتیت بههاگران.

خلتان / XILTAN / فرشاة
زلکیٔ ددان پاقر کرنی نه کو گولیٔ دارهکی نه لجهیٔ گهرم شین
دبیٔ دبنه زلك و لڅارنگهها بکارتینن.

خويسار / XIWISAR / صقيع

خوسار، تشته کي سپيه ودهک به فري لپاييزا دهمي بشه في بايي سار
تيت د که فيته سهر زه في دگهل بايي گهرم هاتيان روژ لي بدعت نامينيت
هه ورامی دبیژنی ئالشته.

ختی / XITÉ / اسم فتاة

ختو. خت یان کت بو ده ریخستنا کتکا ب کار تیت، خودان زیر،
ریبه.

خاکسار / XAKSAR / باردة

هه ژار و بی دهنک، ئاخسار.

خزبان / XIZYAN / بطيء

هاتنابی دهنک وتهن.

خرنگ / XIRING / حسناء

ژنا جوان، زنجان.

خه بات / XEBAT / نضال

کوشش، بزاف، سهرهلدان.

خوناڤ / XONAV / طل

وهکی خويسار و شخته ئافه کا هویره د که فيته سهر سهر و چافا ژ
گهرما یان شهرما.

خەملین / XEMLÎN / تجمیل

کارکرن و دبەر خورا چون، چوانکرنا زیبا کرن.

خۆره / XORE / مرکز

مەلبەند وەکو خورە ئەرەشیر ئانکو شارەزور نافى کەفن، خورەى ئسته‌خر، خورەى شاپور و خورەى موباد.

خورشێ / XORŞÊ / شمسە

خرشنە باژێرەکە نێزیکى مەلاتیا لکوردستانا تورکیا خوشنە کورێ روم کورێ سام کورێ نوە پیغه‌مبەر ئافا کریه و دبیت گوندی خرشینیه لده‌فەرا بادینان لکوردستانا عیراقی ژوی نافى هاتبیت.

خەمگین / XEMGÎN / محموم

غەمگین، دل بزار.

خارسک / XARSIK / امرأة مسيحية

کیلۆک، ژنا فەله.

خاوەران / XAWERAN / شرقية

روژه‌ه‌لات، ده‌فەره‌کە د کەفیتە خەراسان لکوردستان ئیرانی.

خوزستان / XOZISTAN / اسم منطقة

ده‌فەره‌کە ل ژیریا کوردستانی دناقبه‌را عیراقی و ئیرانی ب ره‌خ لوریا‌فه (لورستان) ژ باژێرین خوزستان خورەم شه‌هر (باژیری جان) شیخ خەزەهل به‌نی کەعه‌ب ژ تازیا داگیر کر و نافى وی کره (محمیره) سوری و کره پایته‌ختی وه‌لاته‌کی تازیا. هه‌روه‌سا ژ باژێرین وی (عباوان) ئافه‌دان و (اهواز) ئافا زی.

پیتا (د) D حرف الدال

داده / DADE / الاخت الكري
باجی، خویشکا مهزن.

داخاز / DAXAZ / مطلب
داخواز، خوازهر، داواکار، پېداوېست، پېوېست.

دادستان / DADISTAN / دارالعدل
جهی راستو دوستیڼه، جهی دادگه‌ها.

دارسان / DARSAN / غابة
دارستان، جهنگل، شاخول، پردرخت، داروبار، دوربه.

داریان / DARYAN / شجرية
گوندهکه لدهقه‌را مه‌ریوان لکوردستانا ئیرانی.

داستان / DASTAN / ملحمة
 شانامه، ههلمهت، شههنه مه، چيروكا رويداى.

داسكا / DASKA
 هوزكه تيكه له ژ ئيزديان و فهلان لدهفه را (طورئ) گور عابدين
 لكوردستانا توركيا.

داشيار / DAŞYAR / ربةبيت
 كبانيا ناف مائ، ژنا بهر مائ.

داغستان / DAXISTAN / غابات
 ولاته ژ نافى دياره كو بشاخ و داخ و دوربهيه، ژ وهلاتيت قهفقاسيايه.

دانا / DANA / عارف
 دانوش، زانا، زورزان.

دمريا / DARYA / بحر
 زهريا، گوله كا مهزن ژ نافا تال و سوير. گهشت و پاپور لسهر دچن و
 سئ چاريكيت جيهان دمريايه.

دروشن / DIROŞIN / لامعة
 دروشين، دروشان، درهخشان.

درئ / DIRÊ / حرة
 نازاد، خاوين، پاكزه، در (حورودور)

دالیا / DALYA / وردة

گوله‌کا خومالیه جان و بیهن خوشه.

دروشم / DIROŞIM / شعار

نیشان، سه‌روچاڤ.

دژوان / DIJWAN / اسم قرية

گونده‌کی خوش و دلگیره لده‌فهره پشده‌ر لکوردستانا عیراقی.

دستار / DISTAR / رحي

دهست هار، دهست کار، دوبهرن یی سه‌ری بده ستی د زفرینن بو هیرانا دانی لمال.

دلخواز / DILXIWAZ / رغبة

داخاز، دلخاز، داواکار، دل بئاره‌زو، نه‌وی دل بقییت. دلفین.

دل کول / DILKOL / القلب السقیم

نه‌خوش، دل بزام، زور دامای، دلبرین، داخ باره.

دلبان / DILBAN / معشوقه

دلبن، دلبر، دلبر.

دلافین / DILAVIN / اواخر الربيع

دیماهیا بهاری و سه‌ری هافینی.

دلکیش / DILKÊŞ / جذابه
خوین شرین، فهکیش، بال کیش.

دلان / DILMAN / قلبنا
دلی مه، رهنجان، دل ئیشان، سل بون، دلخان.

دلستان / DILISTAN / ملحمة
وهلاتی دلا، نافی دیوانهکا هوزانفانی کورد سهبری بوتانییه.

دلهان / DILHAN / ابلق
کهژ، رهش و سپی.

دلنیا / DILNIYA / واثق
پشت راست، مسوگهر، باوهری، ئارخاین.

دلدار / DILDAR / محبوبة
پهروهر، شهیدا، ئهفیندار.

دلارا / DILARA / مرتاحه
کورته نافی دل ئارام، دل خوش.

دلخوش / DILXOŞ / مسرورة
شاد، بکهیف، دهماخ چاخ.

دنیا / DINYA / دنيا
دونیا، جیهان، ئهف گهردونى تو دنافا دژی.

دمدم / DIMDIM / صوت الطبل

دهنگی دهولۍ، تاور و دژدهکا مهزنه و یا موکوم د کهفیته دهری
کهلیی فاسملوی لژیړیا باژیړی ئورمی لکوردستانا ئیرانی نافداره بشهری
وی یی مهزن سهردهمی خانئ لهپ زیړین دژی شاه عهباسی ساللا ۱۶۰۱ ژ
کول ۱۲۲۵ دهست پی کربو. کهلاتهک بجویک د نافدا هیه دبیزنی نارین
دبیزن د بهریدا نهف کهلامهزن جهی وی کهفنه کهلا ساسانیا بو و ژوی
کهفنتر دبیزن کهلا جومجمه سلتان بو، لکوردستانا عیراقی ژیک کهلهک
هیه بنافی دمدم لدهفهره ناکیوان مصگفی بگ نافا کربو پشی میراتیا
میرگهها سوران هیلاي ساللا ۱۲۲۹ مشهختی.

دوختان شاه / DOXTANŞAH / امیره

دوخت و دوت ئانکو کچ، دوختان شاه کچا شاهیه.

دورکا / DORKA / اسم قبيلة

هوزدهکا تیکهله ژ بسورمان و ئیزدیان لدهفهره طور عابدين (طوری)
لکوردستانا تورکیا.

دوغاد / DOXAD / ام زردشت

دهیکا زردهشت پیغهمبهره ژ دهفهره رهی بو لژیړیا تههرانی ئیرانی.
دوغد یه ژ گوندی نهمی یه لدهفهره تهرگهفهر لکوردستانا ئیرانی.
دهغدوفا.

دوکان / DOKAN / اسم مدينة

تافچک، دهریاچه دوکان نافداره بسکری خو دکهفیته دهفهره سوران
لکوردستانا عیراقی. دوکان و دکان ئانکو نهو تافچک یا ندهرازینک کو
لبر دیوارا لگوندا بو رونیشتنی چید کرن. دووکانی.

دوین / DIWÎN / اسم منطقه

باڅیرهکې کهښی کوردانه دکهښته سهر رویباری ناراس دکوتن بهری خانیټ وی ههمی ژ جام و شیشه و بهلورا هیا تېو دروست کرن، باڅیرهکې بازرهکانی یی کهښنه نیزیکی ئیرفانه لوهلاتی شوروی لچهرخی ۱۲ مهغولیا خراب کربو، بابی صلالالدين ئهيوبي ژ ویری هاتېو، گوندهکه د کهښته نیزیکی (پرمام) باڅیری صلالالدين (هاښنگهښی) لبن گهلاخانزاد سهر ریکا هغلیری شینوارین وی یټ ماین دبټرن باپیری صلالالدين ئهيوبي ژ ویری چوبو خاری.

دهوک / DIHOK / اسم مدینه

خټلهکا مهزنه لرهخ و رویټ مهاباد و موکریان لکوردستانا ئیرانی. گوندکی جوان و خوشبو یه لدهښهرا بادینان لکوردستانا عیراقی سهر دهمی میری کورد ئاخشندو پیش کهفت و بهرفره بو لسالا ۱۲۳۶ زایینی ببو مهلبهندی میرگهها داسن، پاشی میری بادینی هسهن بهگ سهیف لدین نهوی لسالا ۱۵۳۴ چویه بهر دلوڤانیا خودی شیا فی باڅیرکی بجویک بمیرگهها بادینان فهگریبدهت و پستی تیځچونا میرگهها بادینان ئهف باڅیرکه بئیهالهتا میسل فه هاته گریدان و لسالا ۱۸۵۰ ز بویه ناحیه و لسالا ۱۸۷۲ بویه قهزا و ل ۱۹۶۹\۵\۲۷ بویه پاریزگهه و خوجهیت فی باڅیری لسالا ۱۹۹۸ ز کههشتبو ههشت هزار کهسا هوک ئانکو مست دووهوک دوومست وهکو خوک وهرگرتن.

دیانا / DIYANA / مسیحیه

باڅیرهکې مهزنه لکوردستانا عیراقی مهلبهندی سوران د کهښته سهر ریکا حاجی ئومهران بو کوردستانا ئیرانی فهله و بسورمان لی د ژین، نافی خوداوهندهکی مهزنی رومانیا بو، کچا جوبیتهره. دیان ئانکو ژ ئایینه کادی.

دیا / DÎBA / جمیلة

زیبا، جوان، جان، شوخ،

دیاری / DIYARÎ / هدیة

خهلات. بهخشین.

دیار / DIYAR / مرئي

تشتی پيش چاف، ناشکرا، روهن. (بو کورا ژى تى گوتن).

دیاربهر / DIYARBKIR / اسم مدینه

نامه، باژیرهکى کوردستانا تورکیایه.

دیزا / DÊZA / یتیم

دی ژى، باب مریه و دگهل دهیکا خو پشته شو بکته دجیته مال
زربابی.

دیرین / DÊRÎN / عریقة

میژوی، کهفن، کهفتار، دیران، دیرین.

دیباچ / DÎBAC / حریر

ژاوهکى جان و نهرمه و گران بههایه، نهبریشم.

دیرسم / DÊRSIM / اسم مدینه

دهرسم، باژیرهکى کوردستانا تورکیا یه ههمی کوردن تورانییت
تورک سالا ۱۹۳۷کیمیا باران کربو نوکه تورکا نافى وى یی کریه تونجهلى.

دیوان / DIWAN / مجلس

کوچک، سهرا، بارهگایی میری، دادگا، کومهکا هوزانا، دیوانخانه،
نقشتوکا ژمیریاری.

دیدار / DÎDAR / لقاء

دیتن، چاف پی که تن، دیان.

دیلان / DÎLAN / رقص

سهما، هه لپه رکی، داوت، گیزو ده بهنگ.

دیلێ / DÊLÊ / اسم جبل

چپایه که لده فهرا هه فلیری لکوردستانا عیراقی.

دیلز / DÊLÎZ / بوابة

دهلیز، دهرازینک، بهرده ری خانی، گوندهک ههیه دیلیزیان لده فهرا سوران لکوردستانا عیراقی.

دیندار / DÎNDAR / متدین

خودان دیتن، ناییندار، پاریزگار، دارهکا بیهن خوشه لچیا شین دبیت.

داربهن / DARBEN / وعر

تیردار، ریل، شاخه ل، داربهن و داربین گوندهکه نیزیکی نورمی لکوردستانا ئیرانی جهی ژ دایک بونا نازم دهشته.

داروخان / DAROXAN / اسم قرية

گوندهکه نیزیکی پهنجوین لکوردستانا عیراقی.

دهستان / DEŞTAN / اسم قرية

جهی تهخت و پان و بی داروبار، گوندهکه لکوردستانا تورکیا.

دالیا / DALYA / اسم وردة

نافی گوله کئییه زور جوان و بیهن خوشه.

دهلال / DELAL / جمیلة
جوان، نازک.

دوز / DOZ / طریق
ریک، ریبار.

دلین / DILÂN / قلبی
بدله، مهرد.

دلستان / DILISTAN / مدینه القلوب
باغی دلا، وهلاتی دلا، نافی دیوانا صهبری بوتانییه.

دلبر / DILBER / حبیبه
نهفیندار، شهیدا، دل کیس.

دلشهنګ / DILŞENG / قلب جمیل
لشهنګ، دل جوان.

دلناز / DILNAZ / رحیمه
دل نازک،

دلھین / DILHÎN / قلب بارد
دل هوین، دل تهزی.

دلفهکهر / DILVEKER / مریح
دل فهبی، کهیف خوش.

دل پاك / DILPAK / اسم فتاة
دلپاك، دل پاقر.

دەرگه‌زین / DERGEZÊN / الباب الذهبی
كه‌فته تاخه‌كه لباژیرئ سوله‌یمانیئ لکوردستانا عیراقی ئانکو
دەرگه‌هی زیرین.

دل خواز / DILXIWAZ / طلب القلب
دلخاز، دلخاه، داخازا دلی، دلقین.

دژنفشت / DIJNIVIŞT / کعبه زرداشت
دژنویشت، که‌لای نوسین، کتیبخانه‌ی پهرتوکا ئافیستای. ئەو ئافیستا
کو بئافا زێری نفیسیه سهر پیستی دوازده هزارگا. ئسکه‌ندهری مه‌کلونی
ئەف پهرتوکخانه سوت له‌و زهردهشتیا د گوتی ئسکه‌ندهری له‌ عنه‌تی.

داربین / DARBÎN / اسم قرية
گونده‌که نیزیکی شاری (درمئ-ئورمیئ) لکوردستانا ئیرانی دبێژن
زهردهشت پیغه‌مبهر لوی گوندی ژ دایک بویه.

داینوک / DAYNOK / اسم قدیم
مروفه‌که ژ (ماد) آبو. ل سالا ۷۱۵ ب.ز هاته دورکرن بو سوریا نوکه
(بو کورایه و دناف نافین کوردا هه‌یه‌م.م).

دووشیزه / DOŞÎZE / طليعة کچا نوی گههشتی.

دینه / DÎNE / اسم فتاة

دینى، دیتن، نافی کچا ئاقیب پیغه‌مبهر کو خویشکا ۱۲ برا بو و
همی جوهری ۱۲ بابکن نه‌فییت فانن، نافی دهیکا وی له‌یا بو:-
ا- له‌یا کچا لابان خالی ئاقیب پیغه‌مبهر دهیکا شه‌ش کور و کچه‌کا یه:
ژنا ئاقیب پیغه‌مبهر یا ئیکى یه:

۱- رانوبین ئانکو بزانی وان برینن مه.

۲- شه‌معون ئانکو بزمانی وان گوهدان.

۳- لاوی ئانکو بزمانی وان گریدان.

۴- یه‌هودا ئانکو بزمانی وان تیتته پسه‌ند کرن.

۵- یه‌ساگر ئانکو بزمانی وان به‌هایى پاله‌تیى.

۶- زبولون ئانکو بزمانی وان نیشته جی کرن.

۷- دینه

ب- راحیل خویشکا له‌یایى کچا خالی ئاقیب پیغه‌مبهره لابان پشتی
مرنا خویشکا وی شوی بئاقیب کر و تنى دوو کور هه‌بون:

۸- یوسف بزمانى وان ئانکو مشه‌کر.

۹- بنیامین بزمانى وان کورى چه‌پى.

ج - به‌لها ژنکا ئاقیب پیغه‌مبهر یا سی‌یه‌ لبه‌رده‌ستى له‌یایى کار دکر
و پشتی له‌یا مری شوی بئاقیب پیغه‌مبهرکر و دوو کور بو په‌پیدا
کرن.

۱۰- دان بزمانى وان ئانکو داده‌وهر.

۱۱- نه‌فتالی بزمانى وان ئانکو شه‌رى من.

د - زلفه، زلفى ژنکا چارى‌یا ئاقیب پیغه‌مبهر نه‌و ژى شولکه‌را
به‌رده‌ستى راحیل بو دوو کور په‌پیدا کر بون:

۱۲- جاد ئانکو که‌یف خوش.

۱۳- نه‌شیر ئانکو کیف هاتى.

دیباج / DÎBAC / نسیح الجن
دیو باف، تهفنی ژ مه چیترا.

دافین / DAVÎN / محبوبه
دایک فین، داف داف،

دود هوفا / DODHOVA / ام زردشت
دوغدوفا، نافی دمیکا زهر دشتیه.

پیتا (ر) R حرف الراء

رندئ / RANDÊ / جمیله

جوان، باش، زیرهك.

رابین / RABÎN / قیام

هه‌لستن، رابونقه، شبیره راوستان.

رادار / RADAR / كشافه

ریكا دویر، دویر دیتن، دهزگاو ئامیره‌ته‌كه بو زیرفانیی و دویر دیتنی
بكار تیت. ری نیشادان.

راحیل / RAHÎL / راحیل

خیزانا ئاقیب پیغه‌مبهره دهیكا یوسف و بنیامینه.

راپهرین / RAPERÎN / نهضة

سه‌ره‌لدان، دهست هه‌لینان.

رازی / RAZIYA / مینه

هه‌لگران نه‌په‌نیا، جهی باوه‌ریی، زمان گرتی.

راهنما / RAHNIMA / دلیله

راهنوما، ری نیشاندهر، شارزایا ریكا (بو كورا ژيك تی گۆتن)

راژان / RAJAN / اسم قریه

گوندهكه لدهشتا ته رگه فهر لنافچا شكاکا لکوردستانا ئیرانی، ریكا بیئیش و ژانا.

رام / RAM / سعديه

د کوردی یا کهفندا روژدهکا پیروژه د کهفیته ههمی ههقییت زهردشتیا.

رامان / RAMAN / فکر

یاخود، ئارشان، پشکهکه ژ بنداد قشوریا لکوردستانا تورکیا، بیر کردنهوه لهشیک، هزر.

رافین / RAVÎN / نهوض

رابون، راپهرین، راسیان، رافنیا گوندهکه لدهفهره بهرواری بالا لکوردستانا عیراقی. رابین.

رانیا / RANIYA / اسم مدینه

بازیرهکه لدهفهره سولهیمانیی لکوردستانا عیراقی ههر وهسا دبیزنی سهردهشت یان دهشتا بتوین و بیئواته ژ کومهکا خیل و هوزا پیک تیت.

رایات / RAYAT / اسم قریه

گوندهکه لدهفهره حاجی ئومهران لسوران لکوردستانا عیراقی.

رهخشان / REXŞAN / لامعة

درهخشان، رهوشه، روناك، روناھى، هەر وهسا درهوشان.

رهوشه / REWŞEN / نور

رهشه، شازنهكا ئامیدی بو گورئ وئ مابو تاكو سالا ۱۹۴۵ز. رهوش، پیگیر، رهفتار، روناھى، روناك، رون، درهخشان، رهخشان ئاشكرا، دیار، روشن، روشنا، دوست، نیاز.

رهشنو / REŞNO / ملائكة

راشنو، فریشتهیهكه دنایینا زهردهشتیدا خو داناته رازیی یه چاکی و نهباشیا مروغان بهرامبهه دکهت فیجار مروفا و کریاریت خو.

رهسه / RESEN / اصالة

پاکاتی، خورستی، دیران.

روژین / ROJÎN

ژنا فئ روژی هاتییه، وهکی چافی روژییه. نافی خویشکا جهگهر خوین یی هزانقانه. دبیژن روژ پینجن: یا برزهکو دوهیو، و یادیتی یه نهوا یا کوتو نوکه تیدا، و یابیئت ئانکو سوبههی، و یابزقان ئانکو روژا دیماهییه ژ ژیانى، و روژا دریژ ئانکو روژا رابینی.

روجوان / ROCIWAN / مليحة

روی گهش، سهرو چاف شرین، روخوش.

روخوش / ROXOŞ / طيبة

روجوان، سهروچاف فهبی، نهنی گهش.

روخسار / ROXSAR / مظهر حسن

روی، دیم، دهف و چاف.

روستی / ROSTÊ / اسم قرية وجبل

گوندهکی خوش و دلگیره لدهفه را راوهندوز لکوردستانا عیراقی.

روشزان / ROŞZAN / فاهمه

رهوشزان، یاسازان.

رونما / RONIMA / قبله

روگهه، نما بهه و رای ئانکو نفیژ دیاره ژ نماز هاتیه.

روکار / ROKAR / طلiece

پیشی، بهراهی، کاری دیار.

روندک / RONDİK / دمعة

گلورک، ئه سرین، هیستر، فرمیسک، سروشک، ئه رس، ئه سر، هه سر،

ئاسرو، ئه شک، روهنک، سرشک، دهه رهنکیٹ روندکا هه نه:

- ۱- روندکیٹ مه زن بو سه رکه فتنی
- ۲- روندکیٹ بی گوننه ه ییٹ زاروکا
- ۳- روندکیٹ کارتیکرنی بو تویه و لخوزفرینی
- ۴- روندکیٹ نازک ییٹ ئافره تان
- ۵- روندکیٹ جوان ییٹ وه فاداری
- ۶- روندکیٹ خه می ییٹ سه رخوشیی
- ۷- روندکیٹ که یقی ییٹ سه رکه فتنی
- ۸- روندکیٹ ه شک ییٹ وژدانا
- ۹- روندکیٹ دهربرینی ییٹ په شیمانیی
- ۱۰- روندکیٹ خاپینوک ییٹ فیل کرن و سه ردابرنی

روشهنگ / ROŞENG / اسم قدیم
کچا دارا گودما نوس (دارایی دیمایی).

رئبار / RÊBAR / مارة
رئبوار، ریفنگ، کاروانی، لسه ریکی چو و بوری، کهسین هات و
چویی دکهن.

رئبار / RÎBAR / نهر
روبار، رویبار، رو، جهلال، چه، زئ.

رئباز / RÊBAZ / طریق
رئ، شوپ، جوك، لا، یاسا، تیره، پر.

رئزبار / RÊZBAR / احمال
باریت بریز، زوربار.

رئدار / RÊDAR / اسم عشيرة
جهی خيلا شوان ه لدهفهره کهرکوک لکوردستانا عیراقی.

رئجوان / RÊCIWAN / سبیل
رئبازا جان، ریکا باشو بسهروبهر.

زونیو / RENÊW / زحف

رهنی، شکهستنا بهفری لچیا و بهتهنا، پنیو ههرهس بهفر.

روکسانا / ROKSANA / اسم قدیم

نافی خیزانا ئسکهندهری مهکدونییه.

ریسان / RÊSAN / نوال

تهش ریس، داف رستن، بادانا موی.

رنگا / RINGA / شهد

هنگشین زهلال و بی شهما.

ریواس / RÊWAS / راوند

ریفاس، گیایهک خوزایی یه بستیه کا ترش و مزه، لجهیت سارو بهفرین شین دبیت، نائیته خومال کرن، سالا بهفر کیم بیت وی سالی کیم و یا نیره، خارنا وی گهلهک یا باشه بو موکوم کرنا پدی و دهف و لیقا ههروهسا بو رونکرنا چافا رهاوی باشه کهلاندی بو ئینانه خارا فشارا خوینی و خارنا وی باشه بو نهتوشبونا نهخوشیا شیرپهنجی ههروهسا کیم بونا ریژا کولوستروی دناف خوینیئا.

راژه / RAJE / خدمه

چیایهکه لدهقهرا رانیا لکوردستانا عیرافی، کار، خزمهت.

رهها / REHA / طلیعة

روها، كهفنه نافى باژيرى ئورفا يه لكوردستانا توركيا. ئه بجهر ئوكامو ژ كهفنه پاشاييت وى بو ل سالا ۵۰ ز. ئازاد، بهرداي.

رازيانه / RAZIYANE / سواد

رزيانه، گياهكى بتو فه تيته چاندين بيهن خوشه دكهنه ناف ناني بو دل ئيشي باشه.

رومان / ROMAN / رواية

چيروكييت دريژ، كشوهركه لئه وروپا.

روناهي / RONAHI / نور

روناك، رهوشه.

ريحان / RIHAN / رحان

روحان، گياهكى بهلگ پانه رهش و بيهن خوشه.

رهفين / REVIN / هروب

چونا بشار ولهز، رافينا گوندهكه لدهفهرا بهرواري بالا لكوردستانا عيراقى.

رهنگين / RENGIN / ملون

رهنگاورهنگ.

روپاك / ROPAK / وسيمه

روخوش، روپاقتز، روگه ووده.

روپهل / ROPEL / صفحة

رو وهكو پهل ناگر سوره، بهرپهر.

روناك / RONAK / ضياء

روهانی، رهوشه‌ن.

رهفین / REVÎN / هروب

هه‌لاتن، خوهافیتن، فه‌شارتن، ئەف ناهه زور دناف کورد دا پشتی نسکو و شکه‌ستن هاتینه سه‌ری ملله‌تی. ئەف ناهه پیروز چونکی لقورئانا پیروزدا هاتیه د سوره‌تا ده‌به‌سه‌دا ۳۴-۳۰-۳۱ کو باسی هفت پیغه‌مبه‌ران دکه‌ت (بنافی خودا یوم یفرالمرء منه اخیه وامه وابیه و صاحبته و بنیه).

۱- قابیل ژبه‌ر هبیل ره‌قیبو

۲- موسا ژبه‌ر ده‌یکا خو ره‌فی ژ ترسیت فرعه‌ونیدا

۳- ئیراهیم ژ به‌ر بابی خو ئازهر (تارخ)

۴- لوت ژ به‌ر هه‌فالاخو

۵- موحه‌مه‌د ژبه‌ر کورمامی خو عوتبه‌کوری ئەبوله‌هه‌ب.

رئسا / RÊSA / قاعدة

دستور، ری‌باز

رهوانگه / REWANGE / مرصد

زیرمقا،

رېبەندان / RÊBENDAN / اسم شهر
 نافى مانگهكه كوردىيه د كهفېته دوه‌رزى زستانىدا.

رابوون / RABON / مقاومة
 به‌رخودان، به‌رهنگارى.

رام / RAM / اسم قديم
 بانو رام خېزانو روسته‌مىيه و خويشكا گيوى گوهده‌رزه.

رهوشەن / REWŞEN / نور
 رهوشەن خاتون كچا سماييل پاشايى بادينا بو (۱۷۶۸ - ۱۷۹۸ ز) گورئ وئ
 لدەف گورئ سولتان حوسين وهى يه لباژيرى ئاميدى تا سالا ۱۸۴۵ ز ما
 بو.

رامين / RAMÎN /
 نافى دلدارا وهيسى هه‌روهكى دمه‌م و زينى دا هاتى:
 له‌يلا ته‌كر به‌لا لقه‌يسى رامين رام بو لوه‌يسى

ره‌عنا / REÊNA / ظريفه
 نه‌رم و مول، شل و مل، نازك، عيشوه.

پیتا (ز) Z حرف الزاي

زارا / ZARA / لهجة
زاراف، زمانى ئافى

زانست / ZANIST / معرفة
زانست، هوزان، هونه، تیگههشتن.

زهلان / ZELAN / اسم قرية
گوندهكه لناوچا سروجك لدهفهرا سولهیمانیی لکوردستانا عیراقی.

زمنویر / ZENWÊR / اسم منطقة
ناوچه یهکه پر بهر و بوم و دار و باره و پر مروقه.

زهلی / ZELÊ / صحراء
بیابانهكه لناوچا بهرزنجه لکوردستانا عیراقی.

زەمزەم / ZEMZEM / خریر
 زمزم، دهنگی ئافى.

زوممار / ZUMMAR / نداء
 زمار وشەپەکا ئاشورى يە ئانكو گارى يان بانگ نافی شارەکی کورده دکهفیتە
 سەر ئافا دجلە.

زەلال / ZELAL / صافية
 پاک و خاوین،

زەریا / ZERIYA / محیط
 ئافەکا مەزن و بوشە ژ دەریا مەستە.

زریان / ZIRYAN / ائارة
 ئاریان، ئارەهان، خوریان، گەردەلول، بابی ژوری. کەرب گرتی. رەشەبا،
 بەفروبارانا زور.

زری با / ZIRÊBA / اسم بحيرة
 زریبا، گومەکه لکوردستانی.

زلفی / ZILFÊ / عشوة
 بسکی، پرجا سەر جینیکا، نافی ژن بابا یوسف پیغەمبەرە.

زگار / ZIGAR / بکاء
 هەوار، فیغان بزارافی گورانا .

زنار / ZINAR / صخرة

هه مهاز، كه مهر، شكيرهكی مهزنو بلند و سهخت و ئاسییه، ئهوك
فریان شكیر رهنگی كفافیه، ماسیا زهر.

زوزان / ZOZAN / مصائف

جهیت بلند و خوش، چیاپیئت زوری، نافی ههریمهکی بو ژ وهلاتی
داسان.

زوهره / ZUHRE / ثریا

ستیرهكا گهشه، فینوس، گلافیژ، زههرا، زههری.

زوزك / ZOZIK / اسم جبل

چیاپهکی بلند لدهفهره راوهندوز و دیانا لکوردستانا عیراقی.

زیبا / ZÎBA / ظریفه

دیبا، جوان، زیوا، شوخ، شهنگ.

زین / ZÎN / اسم قدیم

دوستا مهمی یه دداستانا مهم و زینیدا.

زینکار / ZÎNKAR / کزین

رهنگی زینی، کاری زینی.

زیمار / ZÊMAR / رثاء

گری و پی گوتن سهر مریا یان بخو.

زیرین / ZÊRÎN / ذهبية

پیشه‌وایه‌کا کورده کچا میرو خانه، پاشایی دیمایی یی ئامیدی کو وی دهمی پایته‌خت ئاشیب بو ئانکو یا نوکه دبیزنی ئاشاوا. سهر دهمی ئایینا زهرده‌شتی بو، بهری دامزراندنا میرگه‌ها بادینان ب ۷۰۳. سال، نیزیکی گوڤه (کوفه) شاره‌ک هه‌بو د گوتنی (قادسیه) لسا‌لا‌ی مشه‌ختی و دشهره‌کی مه‌زن دا دناڤه‌را (سه‌عه‌د کورئ وه‌ققاسی) ژ لایی بسورمانا فه و روسته‌م کورئ فه‌رخوزادی ل ۶۳۶/۲/۱۹ ز نیزیکی وی شاری رویدا روسته‌م کوری ئه‌سفه‌ندیاری هاته کوشتن و له‌شکه‌ری وی شکه‌ست و شهر هاته کوردستانی زیرین نه‌چار بو به‌ره‌فانیی ژمان و ئابرو و ئایینا خو بکت تاکو لوی شهر هاتیه کوشتن شهر پینج روژا‌فه کیشا و ل ۶۳۶/۲/۲۳ ز بدیماییک هات. میرگه‌ها بادینان لسا‌لا ۱۳۳۹ ز هاته دامه‌زراندن. زیوه‌ر، ره‌نگی زیری.

زیره‌فان / ZÊREVAN / حارس

چاقه‌ری، پاسه‌وان،

زینهار / ZÎNHAR / انذار

هشیاری، وریایی، ئاگایی.

زیلان / ZÎLAN / اسم عشيرة

خێله‌کا کورده لکوردستانا تورکیا لده‌فه‌را بایه‌زید، نافداره بگه‌لیی زیلان سه‌رده‌می شورش شیخ سعید پیران. ره‌شه‌با وه‌سا خێله‌کا کورده لده‌فه‌را قه‌ره‌باغ دناڤ کوردستانا شوره‌وی‌دا.

زیوا / ZÎWA / ملیحه

زیبا، شوخ، شهنګ، دیبا، جوان بزمانی ئافښتا. نافښ گوله کښ په.

زیوان / ZÎWAN / زیوان

چین چین، خال خال، جنجیله، چنی چنی، دانه کښ تاله دگهل گهنمی
شین دبیت ود که فښنه ناف.

زیفار / ZÎVAR / اسم بحیره

زیفار، گوله کا بچویکه لکوردستانا ئیرانی دبیزنی (زیبا گول) و ئافا فی
گولی دبیته روباره کښ بچوک دبیزنی مهربوان دجیته سهر روباری
سیروان، وده کو دمرباچه په کښ لی تیت د بیژنی مهربوان. هه ژار.

زیستان / ZÎSTAN / مشتاء

وهرزکی سالی ساره و ببه فرو باران و بایه ژ ۱۱ ههفتیا پیک تیت
هه رجه فته کښ ناف و دهمی خو هه یه و د ئافښتایی دا بنافی زاما
هاتیه:-

۱- ل ۲ تا کو ۸ / ک ۲ ههفتیا بیدلخه ی

۲- ۹- ۱۵ ک ۲ = په لده ی (بیرمندی)

۳- ۱۶- ۲۲ ک ۲ = مریه می

۴- ۲۳- ۲۹ ک ۲ = یوخه نه ی (نوغه ن)

۵- ۲۰- ۵ شواتی = پیت

۶- ۱۲- ۶ شواتی = پالور

۷- ۱۳- ۱۹ شواتی = خدر

۸- ۲۰- ۲۶ شواتی = نه لباس

۹- ۲۷ / ۲- ۵ ئاداری = ناف دگه هیت پشکیت دارا

۱۰- ۶- ۱۳ ئاداری = ناف دقه رسیت.

۱۱- ۱۴- ۲۴ ئاداری = سهرما پیر

زمری / ZERÎ / فتاة

پهري، جوان رهنگی زیر و زمراڼی، کچ..

زمنگ / ZENG / جرس

زنځل،

زامو / ZAMO / اسم امیر

کوردن و لدهفهړ موکریان وهکو میریهل فهړمانرهوویی (۹۴۰-۸۰۰ ب.ز.)
کریه زاموا.

زفینگ / ZIVÊNG / اسم قرية

ژفنگ، قهسیل، قهرسیل، دهخل ودانی رهخ و چانیت گوندا، گوندهکه
لدهفهړا مانگیشکی لکوردستانا عیراقی ههروهسا گوندهکه لدهفهړا ههکاریا
لکوردستانا تورکیا.

زهغهړان / ZEFRAN

زهغهړان، گیایهکه دبیزنی سوری جان، کهفنه باژیرهکه و کافلیت
وی دیارن لدهفهړا سلیفانه یا ل لکوردستانا عیراقی. ووشهیهکا جزیره د
کهفندا بابلی و ناشوریا بکار ئینایه، گیایهکی بیهن خوشه.

زههله / ZEHLE / عزيمة

زهلا، وره، هیزا شیانئ.

زیفار / ZÎFAR / بحیره

دهریاچهیهکا بچویکه لده فهرا سنه لروژهلاتی کوردستان سی میلا درێژه و دوومیلا پان و نیزیکی ۱۵ میتر کیزه ئاڤا وی شین و جوانه.

زاوا / ZAWA / نهیر

گوندهکه دکهفیتنه نیزیکی دهوک لکوردستانا عیراقتی ههروهسا دهفههکه لخوراسان لکوردستانا ئیرانی. دبیت ژ زیوه هاتبیت ئانکو رویبارهکی بچویک. یان ژ زیبا و زیوا یانی جوانه وههشهنگ.

زینهار / ZÎNHAR / انذار

بشقهکرن، ناگههدارکرن، هشیارکرن.

پیتا (ژ) J حرف - ژ -

ژاژانی / JAJALÊ / اسم قریه
گوندەك لئاوچەى ماوەت لكووردستانا عیراقی.

ژاژاو / JAJAW / عین ماء
کانیەکا ئافى یه لئاوچەى شارەباژیر لكووردستانا عیراقی.

ژاله / JALE / طل
شەوئەم، خوناڤ، خوێسار، ئاف رەنگ، دلوپاشەوئەمى ئەوا بەشەڤى لسه
بەلگى گوتى یان دارا، بارانا بسەر کولافک، دوو گوندن ل سەنگاو وتانجرو
لدهڤهرا سولهیمانیى لكووردستانا عیراقی، نەم، گولە کانى ژاله گوندەكە
لدهڤهرا زمار نیزیکی موسل.

ژیلە / JÎLE / اسم جبل
چیاپهكه لئاڤچا دیرسمى لكووردستانا تورکیا.

ژیلان / JÎLAN / اسم قریه
گوندەكە لئاوچەى بادینان لكووردستانا عیراقی دیاره شیلانە.

ژیان / JIYAN / حیاة
جاندار، ساخ

ژېلا / JÊLA / الم

ژان، ئيش

ژين هات / JÎNHAT / حياة

ژيان هات، خوشى و تهنه‌هات.

ژېهات / JÊHAT / لائقة

ژېهات، هه‌ژى، بهرکته‌تى و جوان.

ژارين / JARÎN / مسکينة

گريان ونالين، دهست تهنكى، بى‌کەس، هه‌ژار، بى‌دهنگ و تهنه‌نا.

ژيوا / JÎWA / حياة

ژيان، ساخى.

ژفان / JIVAN / واعدة

به‌ئين، پهيمان، ژووان.

ژارين / JARÎN / مسکين

هه‌ژار، بى‌دهنگو تهنه‌نا، گريان ونالين دست تهنكى، بى‌کەس.

ژيمان / JÎMAN / حياة

ژيان ياماي،

ژالو / JALO / فراشة الثلج

کرمکه هویره وهكى مېشايه ژ به‌فرى چيت بيت سپيه سهر ئافى د
فریت دا زه‌لال بکته‌ت.

پیتا (س) S حرف السين

سابرین / SABRÎN / صابرین
نیری کویقی، نیری ژ دوو ساله مه زنت.

سارا / SARA / صافیه
پاک و زهلال، بیټ ژ سه رمای هات بیت، نافی خیزانا براهیم
پیغه مبه ره، ساره چیا به که لناوچه ی دوکان لده فه را سوله یمانی
لکوردستانا عیراقی. سارا خیزانا براهیم پیغه مبه ره خلکا ده فه را لهون بو
نافه هورامان لکوردستانا عیراقی. سارا و برای وی مار به نام بابی والان
پاریزه ری شاره کی بو سه ردمی ساسانیا بونه فه له پاش هاتن کوشتن دیرا
مار به نام لباشیکی هه رسال ۱۱۰ ل بیړه اتنا وکرنا بشاهیا نه کا خوش.

ساریسا / SARÎSA / اسم مدینه
که فنه باژیره ک بو لده فه را جزیری لکوردستانا تورکیا.

سپنه / SIPNE / اسم نهر
دهفهر و رویباردهکه ل روژنافا بامهرنی.

ساسون / SASON / اسم جبل
چپایهکه لکوردستانا تورکیا، ههروهسا نافی کەفنه میرگهههک بو یا
کوردا لدهفهر بتلیسی لکوردستانا تورکیا.

سامرا / SAMRA / اسمراء
شام ری، ریکا شامی، باژیرهکه جهی کوردایه یان کوردا نافی لی دانایه
لعیراقی.

سانتین / SANTÎN / حریر
ئارمویش گیای.

سازگار / SAZGAR / میسر
سازگار، دروست کەر، ساخلەم، بی ئیش و نهخوش و ژان.

سازان / SAZAN / ترهیم
پیک هاتن، چیکرن، دهگرتن.

سازین / SAZÎN / امینه
تهناهی، ناشتی، سازیان.

سافیناز / SAFÎNAZ / مغناج
جوانی

ساتاکا / SATAKA / اسم مدینه
ساتاکا کەفنه باژیرهک بو لدهفهر جزیرا بوتان لکوردستانا تورکیا.

ساتان / SATAN / ملابس
پهشمه، جلك، دبیت ژ سانتین هاتبیت.

سارتا / SARTA / **حمث**
سارتانكا و بیناكا ژ كهفنه باژیریت كوردانه دكهفنه روژنافای شارشیا (سارسیا).

سالوخ / SALOX / نبأ
سالوغ، نوچه، دهنگ و باس.

سایه / SAYE / ظل
سایا، سیبهر، دهولهت سهری.

سهرهلدان / SERHILDAN / انتفاضة
راپهرین، دهست ههلینان، سهر بلندگرن، سهرهلدان كوردیت
كوردستانا عیراقی ل ۵\ ئافدارئ ۱۹۹۱ دهست پئكر و لنهووزا وی سالی
بدیماهیك هات و ههمی وهلات هاته رزگار كرن.

سههند / SEHIND / ملكة
شاهها میشییت هنگفینی یه، جهیت سارو كوستان.

سههول / SEHOL / ثلج
بهفر، قهرستوك.

سهیران / SEYRAN / نزهة
گهشت، ژمال دهركهتن بكومهل بو جهیت خوش و سهر ئافا ژ بو
كهیث و مژویلاهی و خو ژ بیركرن، ژ سهیر هاتیه ئانكو دیتن.

سانا / SANA / بسیطة

ئاسان، ساناهی، سانایی، سەنە.

سەناریا / SENARIYA / اسم وردة

رەنگەکی گولایە.

سەدە / SEDE / قرن

سەدسال، سەد، چەرڤ.

سەوزە / SEWZE / خضرة

کەسکاتی، کەسک، ئەسمەر، گەنم، رەنگە.

سەرکالە / SERKALE / اسم صحراء

دەشتەکە لکوردستانی.

سەییوان / SEYWAN / مضلة

گرەکە دکەفیتە روژەهلەلاتی باژیری سولهیمانیی لکوردستانا عیراقی
هەر دگەل بناغە دانانا باژیری سولهیمانیی ئەو گر کریه گورستان.
چەتر، چادر، ئاسمان، سەییوان و کەییوان دو برا قارەمانییت کورد بون د
هێریشەکا تورکادا دژی کوردستانی وان قارەمانا دلیرانە کەتن شەری و
بەرەفانی کرن تا خو گوری کوردستانی کرین و لوی گری هاتن فە شارتن
و ئەو کرینافی ئیک ژوانە. سیهوان ژ سەیی هاتیە ئانکو سیبەر.

سپێدە / SPÊDE / صباح

دەمی روژ هەلاتنی، بەیان(و روناھیه و دیتن لیڤهیه).

سپیاڤ / SPYAV / بیاض

دهرمانی جوانی، گوندهکه لکوردستانا تورکیا.

سرو / SIRO / وحي

شیرهتا خودی، شاخی جانه وهر، سرون، نافی پادشاهه کییه مهنی بو
سه رده می روسته می زال.

سروه / SIRWE / نسیم

شنه، بابی سپیده، گوفاره کا کوردیه هوزانقانی کورد هیمن موکریان
لبازاری ئورمی لکوردستانا ئیرانی دهری دخست.

ستی / SITÎ / سیده

خاتون، خاتو، خانم، ستی خانا ههرکی لگه فهری، لکوردستانا تورکیا
وهکی میهره بانا بهرواری و له علی خانا گو فیهی ناف و دهنک هه بو
بجوانی و زیره کی.

سرمی / SERMÊ / کحل

کل، ئاخ، رهنکه کی خولی یه نه رم و رهش و هویره بو رهش کرنا
مژویلانک و چافا بکار تییت. ژاوکی سیمداره بو چلی ژنکا بکار تییت.
سنگی بزیر و مراری.

سریان / SIRYAN / اسم لغة

سواری، سوریا، ئاشوری ملله ته که زمانی وان پشتی عیسا پیغه مبه ر
به لاف بو دنافه لیت ئاشوری و ئار ئوژوکس و کائولیک و مارونیت
لوبنان دا.

ستیر / SITÊR / نجمة

شاژنه که نافێ وێ د تهوراتا پیروز داهاتیه دلسوزا ئایین و ملله تی خو بویه لکوردستانی.

ساهی / SAHÎ / صحو

سامال، ئاسمانی بێ هه‌ور و باران، نالبه‌ندی هوزانقن گوتیه: یا ئلاهی توکه‌ریم و پادشاهی دلکی مه‌ عه‌وره و تو بو مه‌ بکه‌ ساهی.

سپیاره / SPEYARE / اسم قرية

گونده‌که لده‌فهره‌ ماومت لکوردستانا عیراقی.

سپتاما / SIPTAMA / اسم قبيلة

سپیتامه، ره‌نگی سپی، سی بته‌مه، نافێ وێ خێلی یه‌ ئه‌وا زه‌رده‌شت پیغه‌مبه‌ر ژوان. دبێژن نافێ باپیری زه‌رده‌شته.

سنه / SINE / اسم مدينة

سه‌نه‌ن ده‌ج، باژیره‌که بنافی که‌لاتا خوفه‌ نافێ وی گرایدایه ده‌ج یان دوژ ئانکو که‌لات دکه‌فیه‌ کوردستانا ئیرانی.

سندس / SINDIS / حریر

پارچه‌یه‌کا ژاوی ئافریشمیه‌ بزیقی تیتته‌ تام دان.

سنجان / SINCAN / ادب

ره‌وشت، تور، نافێ ئاغه‌یه‌کی مزوری ژیریا بو. گونده‌که دکه‌فیه‌ ده‌فهره‌ مه‌رگه‌ و بشده‌ر لکوردستانا عیراقی نوکه‌ دبێژنی سینا جیان. سنگ جان.

سنگسار / SINGSAR / عمل الصالحین

واژه‌یه‌کا یونانیه ئانکو په‌مسنیت چاکا، په‌رتوکه‌که لډیرا تیتیه خواندن.

سوسان / SOSAN / زنبق

گوله‌کا جوان و گیایه‌کی بیهن خوش. نافی هوزانفانه‌کی کورده.

سیپاره / SÎPARE / ملزمه. کوراس

پارچه یان چهند پهره‌ک ژ په‌رتوکه‌کی د گوتنی جوی و تازی دبیژنی (جزء)

سوز / SOZ / عهد

په‌یمان، سوز هات، سوزین، سوزان، گوتنا باوه‌ری‌یه.

سوسک / SOSIK / قطا

فرهنده‌یه‌که وه‌کی وایه لی بچویک‌تره.

سوسن / SOSIN / زنبق

سیسن، سه‌وسه‌ن، گوله‌کا ژ توخمی پی‌قازایه جوانه و به‌لگیت وی ته‌نک و دریژن گولیت جوان و بیهن خوش دده‌ت ره‌نگی زهر و سپی و شین هه‌نه سپیاتیافی گولی نازدی‌یه ئافا گولوی بو راوه‌ستانا ژانا ددانا باشه، لدریا سپی و وه‌لاتی ژاپون و گر و شاخیت کوردستانی و قه‌فقاس و دهریا قه‌زوینی شین دبیت و هه‌نه، دبیزن دهمی خودی دای هه‌وا ژ به‌هه‌شتی هافیتیه خاری نه‌ف گوله ژ روندکا وی شین بو.

سوسیان / SOSYAN / اسم مدینه

سوسه، شوشه، شوش، شوشان، پایته‌ختا هه‌ریما عیلامیا بو و به‌ری‌دا.

سوزان / SOZAN / عهد

سوزدان، سوزدار، خودان سوز، سوتن، سوزدار سوتی.

سوزگه / SOZGE / اسم قرية

گوندهكه لدهقهرا راوهندوز لكوردستانا ئیرانی.

سوزه / SOZE / ریاخ

سوزی، گزه بایی سق.

سوس / SOS / نبق

میکوک، گوله، بایهکی هوینه. ئافا میکوکا خوش و دهرمانه.

سیمه رخ / MERX / رخ

بالندهیهکی ئهفسانهیه وی ئاشویی دبیزن لچایی قاف دزیت.
روسته می زال بسهر ههلبو و بتیزك فه گرتبون و بخودان کر بون.
مهزنه و شاپهر پانه دگههیه ئاسمانی بلند دبیزن ههردهم دگهل کهس
کهفتی یه و لایی چاکیی د گریت.

سوکار / SOKAR / اسم جبل

چیایهکه لدهقهرا نازربایجان لكوردستانا ئیرانی.

سولین / SOLÎN / وردة

غونجه، گوله بهری بشکفتنی.

سوارو / SIWARO / اسم منطقة

چهمهکه لناوچا شلیر سهر ب پیجونیی فه لكوردستانا عیراقی.

سۆوین / SÊWEYIN / جینینه
 رهزهکه لئاوچا ماوهت لکوردستانا عیراقی.

سوما / SOMA / نظر
 ئاسو، بیناهی، سیناهی، چریسکا دور، هیژا دیتنی، روناھیا چافا،
 دهقهههکا پان و بهرینه و یا مهزن بهرامبهری مشارا برادوستا لکوردستانا
 عیراقی. سومه گیایی ژیانئ یه دئاڤیستا پیرزدا (هه نوم) بکار هاتیه و
 پاشی بویه (هومه) گیایه که نوکه ژێ لدهقههرا دزلیدا ههیه و هه ربقی
 نافیه درئ و رهسمیت ئول و ئایینا زه دهشتیا دهاته فه خوارن.

سیمین / SÎMÎN / فضییه
 زیقین، زیوین، سپی، زیف، رنگی زیفی.

سی / SÎ / بط
 قازا کویشییه، خه لیفه سلیم که له کچی گوته:
 ئاواز ددهن ئه و سی و هاز
 رهفدا فونگاتی بناز

سیپه / SÎPEL / شال
 سیلاف، سولاف.

سیپان / SÎPAN / اسم جبل
 سیفانده، سیبههکا پان، چیاپه که لدهقههرا بدلیسی هندافی ده ریاجا
 وانئ بلنداهیا وی ٤٠٥٨ میتره،

سیبه / SÎBER / فیء
 سایه، ئه و جهی که فرینه یی کو چافی روژی لی نه دهت.

سیان / SÎYAN / ثلاثية

ژسی هاتییه نافیت هندهك گوندا ژوانه لدهفه ریت سهرسنگ و دینارته و خهلیفان، و دپانا لکوردستانا عیراقی.

سیتا / SÎTA / اسم هندي

خیزانا رامایه ژ میرچاک و شاهیت هندیه.

سیرانوش / SÎRANOŞ / اسم قديم

سهیرانوش، کچا میرهکی نهرمنا بو لسا ۱۲۰ زایینی کهته دافیت ئەفینیا شاههکی کوردا بنافی مانيسا روس MANISAROS مابديف فیه و شوی پیکر.

سیرستان / SÎRISTAN / اسم قرية

گوندا لدهفه را زبیار لکوردستانا عیراقی.

سیرین / SÎRÎN / اسم قديم

کچا شاههکی نهرمنا بو دوستانیا کسرای کر و خو کره ههف سیاوی. کسرا شاهی فارسا بو.

سین دوخت / SÎNDOXT / اسم قديم

ژنا مهربابه و دهیکا روزا بهیه.

سیما / SÎMA / وجة

میناک، سیمین، رنگ و دیم.

سیواس / SÎWAS / اسم مدینه
 بازیرهکی کورده لروژ ئافای کوردستانا تورکیا.

سیف / SÊVÊ / تفاحه
 سیف، میوهیه کا خرنئییه لکوردستان زوره، بو بهیز کرن دل و
 جهرگا دهرمانه ههروهسا بو ئیشا قهبزای تیئ ناهیلیت، دیسا بو جوانیی
 باشه.

سیماپهری / SÎMAPERI / وجه الحواری
 ناف جافیته پهریا، رویی پهریا، رهنگی پهریا، نافی کچا ئوسمان بهگی
 نهوا بیه خیزانا مصطفی تهتهر خان بهگ برایی حهجی رهشید بهگ
 میری بهرواری بالا ژ ژنیته نافدار و خودان هزریته بنهمالا مهلکا ئریا بو
 لکوردستانا عیرافی.

سیمیا / SÎMYA / سحر
 زانستا تهلهسم و جادو کاری، پهیدا کرنا باوهیری بو تشتی نهوه و
 دروست کری. رازگو، زانایی رازگو، راز زان.

سیستان / SÎSTAN
 وهلاتی سیبهری، ولاتی روستهمی زاله، زابل زی وهلاتی زابلیانه ژ
 توخمی روستهمی نه.

سیقال / SÎQAL / تلج
 کرمهکی مهزنه ژ بهفری چید بیت و پستی مهزن دبیت دمیریت و
 ئافا سار و تهزی و خوش دناف زکی ویدا دمینیت تیته قهخارن لوزوانا و
 کهفلی وی کرمی وهکی گوزکا دشکیته نهفه پستی کو بهفر تاوتی دبیت
 وهسا دبیزن هویریکی وی کهفلی ههلدگرن و هافینی پلهکی و کهنه ناف
 ئامانهکی ئافی سار و تهزی دکهت.

سالیق / SALÎQ / اسم مدینه

که‌فنه نافئ باژیرئ مه‌دائن لژی‌ریا عیراقی کو ئه‌و باژیر پایته‌ختی
ساسانیا بو.

سارونیا / SARONYA / اسم زهرة

گوله‌کا سور و جوان و به‌لگ مه‌زنه.

ساویان / SAWYAN / حد

ساویئن. هساندنا ده‌فکی بو تیژ بونی دا تشتا پی هویر بکه‌ن، چه‌رخ.

سلیقا / SILÎVA / قبيله کوردی

خيله‌کا کوردایه ل ده‌فه‌را میا‌خارقین (سیلوانا نوکه) لکوردستانا تورکیا،
سیابه‌ندی سلیقی.

سولاف / SOLAV / شلال

سیلاف، سویلا نافئ، سورکا نافئ، هافینگه هه‌که نیزیکی نامیدی
لکوردستانا عیراقی. سیپهل.

سیسی / SÎSÊ / بیضاء

سی، که‌فه‌ر.

سیزار / SÎZAR / بحيرة

ده‌ریاچه – گوله‌کا نافئ.

سیزان / SÎZAN / اسم قدیم

سیهر / SIYER / اسم جبل

چیایه‌که لده‌فه‌را شار باژیر لکوردستانا عیراقی.

سورین / SORÊN / اسم جبل

چیاپهك بلند لدهفهره شارهزور لکوردستانا عیراقی.

ستیربانوو / SITÊRBANO / اسم فتاة

تهفیا نوو و ههیف بانو و ستیر بانوو ههر سی خویشکیت ئیک بون
نافی وان د داستانا مهم و زین دا هاتیه.

سیفان / SÎVAN / اسم بحيرة

گولهکه یان گومهکا ئافی یه نیزیکی وانی لکوردستانا تورکیا.

سپینته / SIPÊNTE / مبارك

پیرۆز بزارافی کوردیا کهفن.

ستیر / SITÊR / نجمة

هندهك ستیر ههنه دکهفنه نافبهرا جافی روژی کوکب و زهفیا ئهم لسه د ژین کو ئهو
ژیک ستیره: وهکو:

۱- ئازاد مرد، بهرجهس، بهرجیس- کو مهزترین ستیره و ۱۳۰۰ جارا هندی فی زهفیئیه و
سالا وئ ۱۲سالین مهنه و روژا وی ۱۰ دم ژمیریت مهنه و ۱۲ ههیف لدور دزفرن،
(مشتی).

۲- بهرام- کو ۷ جارا ژ زهفیا مه بجویکتره و هندهکا هزر دکرین ژیان یا لسه هه و سالا
وئ ۶۶۹ روژی مهنه ئانکو پتر ژ دوو سالین مه، و دوو ههیف لدور دزفرین سههم و
ترس، (مریخ).

۳- ئاناheid، تیر- کو نیزیکتین ستیره بو زهفیا مه بهلی ژ زهفیا مه بجویکتره و سالا وئ
دبیته ههفت ههیف و نیف و دریژاهیا روژا وی وهکی روژا مهیه تیتیه نیاسین بنافی
ستیرا سپیدئ یان ستیرا نیفاری چونکی دهمی روژنافا بینئ دیار دبیت و یا بی
ههیفه، (الزهره).

۴- هرمد- کو نیزیکتین ستیره بو روژی و ۲۰ جارا ژ زهفیا مه بجویکتره و پیلا گهرماتیا وئ
بروژی گهلهك بلند دبیت یابی ههیفه دیسا، (عطارد).

۵- کهیوان، ساتورین- کو ۷۵۰ جارا ژ زهفیا مه مهزتره و سالا وئ بهرامبهری ۳۰ سالین مهنه
و ۹ ههیف لدور د زفریت پینج ههیفه ههنه، (زحل).

۶- ههروسا ستیریت ئورانوسی و نهبتون و بلوتو وهکی ههپینج ستیریت دیار گهروکن.

سموقی / SIMOQÎ / اسم عشیره

خیلەکا کوردە ژ ئولا ئیزدیان ل کوردستانا عیراقی دھفەرا شنگال وەک:

۱- تورك	۶- دەنا	۱۱- سپیکی	۱۶- مەندیکا
۲- چیلکان	۷- رەشو	۱۲- سموقی	۱۷- هەکاری
۳- جەتاری	۸- رەشکی	۱۳- فاندی	۱۸- هەویری
۴- خالەتی	۹- روبەنیشتا	۱۴- قەیرانی	۱۹- هەبابا
۵- خورکی	۱۰- ستزی زەرك	۱۵- ماموسیا	۲۰- شیخ لەز

سرشک / SIRIŞK / دمعة

شیخ نورەلەدین بریفکی گوتیه:

داهەلبی رەقیبی مە شوکر بو مە ستەمدا

دەر دیدە سرشک و ددی زێدە ئەلەمدا

سروشک / SIROŞK / دمعة

ئەسرن، ئەسر، ئاسرو، ئەرس- هەسر فرمیسک، هیستر، روندک- فرمیس.

سیراف / SÎROW / ما حامض

ئافا سویر. بازیرهکی خوشە لکوردستانا ئیرانی. بابی حەسەنی سیرافی ژ ویری یە ئەوی پەرتوکا سیبویه (سیبەوھ) یا بیست جلدی تا وتی کری و سەر نقیسی.

سیناء / SÎNA / دهشته

نافهکی سریانیه ئانکو هەیف بوی زمانی، طور سیناء ئانکو چیاپی هەیفی. لکوردستانی گوند هەئەیفی نافی لدفریت شیخان و نیروه و ریکان لبادینان.

پیتا (ش) § حرف الشین

شاجا / §ACA / ملکه الاماکن
شاها جها، گوندهکه لدهفهرا ریکانیا لکوردستانا عیراقی.

شاجوان / §ACIWAN / ملکه جمال
شاجان، شاهجان، شاها جوانیی، پادشاها زیبا، سهردارا رندا،
زور جوان.

شارستان / §ARISTAN / مدائن
شههرستان، باژیرفانی، دهراری، باژیری باژیرا، وهلاتی شارا، جههکی
خوشه لدهفهرا خوراسان لکوردستانا ئیرانی.

شاریشا / §ARÎŞA / مدینه الامراء
ساریسا، شاریشا یان شیریش کو لسهر دهمی ئاشوریا کوتیغلات بلانسهر و
شهلمانسهر و ئاشور ناسرتی ئەف ناهه ئینایه. ئەف باژیره دکهفیته رۆژههلاتی
ئەرغانه (ئەرغهنی سو) ل ژوریا ئامهدی (دیاربهکر).

شاريا / ŞARYA / ملكة المدن

شارى، شاهاريا(جاده)، شاها باژيرا، شاها ئاريا، شاها شارا.

شاتان / ŞATAN / اسم قلعة

دژهكه ل دياربهكر، كوردستانا توركيا. كاشاتان و كاماتان يان ماخان.

شازمان / ŞAZIMAN / ملكة اللغة

ليرگه سورى لدهفهرا سوران لكوردستانا عيراقى فهزمانهك بو بنهمالا مهلاتههايى مهلا نهحمهدى هاته راكرن، فى ژنكى كورى خو حهسهن ردهفاند و بره ئاميدى ژ فهزمانى ژى قورتال كرى و نههيلا نهومال بى بنيات بيت چونكى نهو بتنى ژى ما.

شازمنان / ŞAZENAN / ملكة النساء

شاهزمنان، شاها ژنكا، سهركيشا ژنا.

شان / ŞAN / كاهل

مل، قول،

شانهكار / ŞANEKAR / تجميل

چيكرن و دروست كرنا پرچا ژنكا، هولاً چيكرنا پرچا ژنا، نهوين كارى مشهى دكهن.

شانه / ŞANE / مشط

شلخا ميشا هنگفينى، شه، سهركار، شه، كومهك.

شانهدەر / ŞANEDER / اسم قرية

شكهفتهكه لهنداڤى گوندئ شانهدەر لدهڤهرا بارزان لكوردستانا عيراقى كهڤنترين شينوار و ههستيگييت مروڤا تيڤه هاتينه ديتن.

شالور / ŞALOR / طائر جميل

شاليل، فرندهيهكى بچويكه رهنگ جوانه وهكى هزارى.

شاناز / ŞANAZ / الاميرة المدللة

شاهناز، سهريهريز، كچا جهمشيده، شاها نازدارا، نازدارا شاهى، ناوازهكى موسيqa فارسيه.

شاميران / ŞAMÎRAN / ملكة الملوك

شهميران، دهڤهريكه د كهڤيته ژيريا حهلهبچه لكوردستانا عيراقى نافبهرا رويبارئ سيروان ژ سهري ڤه و چيايى بهمو ژ بنى ڤه سهري توخيبي كوردستانا ئيراني، شهميرا شاژنا ناوچا مههستانىبو.

شاهنگ / ŞAHING / ملكة النحل

شاها ميشييت هنگڤيني، سهركيشا ميشييت هنگڤيني.

شاهه / ŞAHE / اسم طائر

بالندهيهكى مئيه و يئ نير دبيژنى شاهين. تازى زور بناڤ دكهه.

شاهى / ŞAHÎ / عيد

جهژن، پيرهوهري، خوستى، داوات شاهى، شههيان. كهيف (شاهى سنان) بزمانى هندی ئانكو سهروشوتنا پيروژ كارهكى ئاييني يه لدهڤ هندوسا و روژهكا تايبهت ههيه شههيهانه لسهر رويبارى (كشيرا) ئى دكهه.

شاهنامه / SHAHNAME / ملحهمة

داستان، شه‌هنه‌مه، چام، ۶۰ هزار مالکیت هوزانایه بزمانی فارسی
هاتیه فه‌هاندن ژ لایی هوزانفانی میژو نوس فرده‌وسی دهرباردی میژویا
فارسیا سه‌رده‌می یه‌زدی کورد کوری شه‌هردیاری. هاتیه نقیسیین.
په‌یفامیت کسرا و شاها و شه‌هردیاری.

شاه / SHAHA / ملکه

شازن، نافرته ریژان بیت.

شه‌پال / SEPAL / لیوة

شی‌رامی، جوان، خوین شرین، جزیری گوتیه: ویله‌شیر.

خون و زوح جوجو ره‌وان تی

وهك عه‌قیق و ئه‌رغه‌وان تی

لی ژ دمست سه‌لوا جوان تی

ئه‌و شه‌پالا شه‌نگ و شوخ

شه‌برمان / SEBIRMAN / شراب الرمان

ئاڤا هنارا یا که‌لاندی.

شه‌پرزه / SEPIRZE / مرتبکه

گوله‌کا کویقی‌یه لکوردستانی شین دبیت لی‌رگا وه‌کی پی‌قازی سه‌رکی
وی دبن ئاخیه، هی‌قینه‌که بو ته‌زاتیا، زور مژویل و بکار، ئالوز.

شه‌پول / SEPOL / امواج

پیل، بلق، شلق.

شهرمین / ŞERMÎN / مهذبة

بتوره، ئابورمه‌ند، تورمه‌فان، شهرمکری، خودان توره.

شه‌وبو / ŞEWBO / شبو

شه‌ف بو، گوله‌که بشه‌ف بی‌هنه‌کا خوش دده‌ت.

شه‌ونم / ŞEWNIM / ندا

گیاهه‌کی به‌لگی یه هویر و سپیه لی‌رگ و کویستانا شین دبیت بشه‌فی
خوناف وان به‌لگا د گری‌ت و تهر دبن ئانکو دنمین.

شه‌مره‌خ / ŞEMREX / اسن قریه

گونده‌که ل ده‌فه‌را دوسکیا — ده‌وک. دبیزن جارەکی مریه‌ک برنه گورستانی
و ده‌می کریی د گوری دا دبه‌ری ب ئاخى بنخیفن خوین د له‌شى وی گه‌ریا،
ئینانه دهر و هی‌لانه بره‌خ گوی فه‌ ره‌ژا دچن دبینن هی‌ش نه‌مریه ره‌ژا چاری
دچن دبینن کو بالندا چاف ییت قوقلان‌دین هی‌ش نه‌مریه و ده‌نگی زی تیت ئه‌و
پیره‌میر بون مال و ساخ بو ده‌مه‌کی دریز ما و دبیزن ببو خیفزانک و گه‌له‌ک
دهاتن ده‌ف بو پیزانین دپسارا. ده‌مه‌کی دریز ما و پاشی مر.

شه‌هره‌زاد / ŞEHREZAD / بنت المدینه

شاره‌زاد، کچا شارا، کچا با‌زیرا، قه‌هره‌مانا چیره‌کا(هزار شه‌ف و
شه‌فه‌کی)یه خو کربو دوستا شه‌ره‌ریاری و شوی پی کر.

شه‌هره‌بان / ŞEHREBAN / اسم مدینه

با‌زیره‌که لده‌فه‌را خانه‌قین لکوردستانا عیراقی نافداره به‌نارا.

شازاد / ŞAZAD / امیره

شه‌هزاد، نقشى شاه‌ا.

شەنگ / ŞANG / حسن

شوڭ، جان، زىبا، دىبا، قەشەنگ، خشكوك، رەنگ جوان.

شەكار / ŞEKAR / واحە

مىرگ، چىمەن.

شەيدا / ŞEYDA / ولھان

دلدار، پەرورەر، ئەفەندار، خوشەويستى.

شايان / ŞAYAN / جديرة

ھەژى، ھەر، پىتقىيە.

شرين بهيان / ŞIRÎNBEYAN / اسم نبات

گياھكە بەلك كەسكى تارىيە برەشىقە دچيت، بەلك ھوپرە و بەلاف
دبىت دەرمانى پەنجە شىرىيە.

شرين / ŞIRÎN / حلوة

خوش، دەنگى كەوى نىرە دەمى د قەبىت، خودى نياسەكا ھەلابو
جلكىت وئ ژ قەسەل و بەلگىت دارا بون خارنا وى ژ گىاي و كەسكاتيا
چيا بون. ژنەكا ھەلە بو زور جوان بو مىرى وئ ژ بەر جانىاتيا وئ دىن
ببو چىروكا وئ دكەلە تورى فارسادا ھەيە. ژنەكا ھەلەيە د
گوتنى (مەسكەنتە) ئانكو ژاى دگەل زاروكىت خو ھاتبو كوشتن ژ بەر
ئايىنى خو، ھەرسال ھەلەت مىسل بىرھاتنا وئ ل ۹۲۵ دكەن، نافى
خىزاننا پەرويزە، (كسرا) خسروىيى دووى شاھى فارسا. نافى كچا
شەمىرايى يە شاژنا مەھستانى. شريھان، شرين خان.

شلىر / ŞILÊR / اسم زهرة

گولەك جوانە.

شلوفه / §ILOVE / مطروثلج

بارینا بهفر و بارانی د گهل ئیک.

شمام / §IMAM / شحام

شمام، میوهیه که ژرهنگی گوندورا لی بچوکتزه و ههر دگهل گوندورا شین دبیت زورجوانه داڤ داڤه نائیٹ خارنئ.

شمونی / §IMONÎ / اسم قدیم

شهمی، شەفی، ژنه که جوهیه ژ موگابیا یه سهردهمی هیڤیشا هیلینیا بو سهر وهلاتئ هاتی شموئی بجهفت کورا فه خودانه کوشتن و خونه دان دهستی داگیر کهرا لسا ۱۲۴.ب.ز و گوریٹ ههر ههشتا لعینکاوه د فهشاینه نیزیکی ههفلیرئ لکوردستانا عیراقئ.

شنهبا / §IMEBA / نسیم

شنه، سروه، بایی سپیده، دهنگی بای، خویسار.

شنیان / §INYAN / بسمه

کهنیا زاروکا.

شنیار / §INUYAR / اطلال

ویران. شوین وار.

شنو / §INO / اسم مدینه

شناو بزافیت وهرزه شینه ژبو پهیت کرنا لهشی و دهمارا، بایی سپیده، باژیرهکی خوشه گهلهک لکوردستانا ئیرانی. هوزانفانهکی کهفن یی گوتیه:-

بئسهلهسیر کیلاهشین

راومندوز دوزدهه

فهدخلوها خالدين

ئهشنووهی جهنات و عهدنن

دبیزنئ ئهشنهوهیه. شنهبا

شوشان / ŞOŞAN / اسم مدينة

شوش، سوسن، باژیرهکى كهفنى كوردایه لدهفهرا خوزستان
لكوردستانا ئیرانى و دهمیت كهفندا پایتهختا ئیلامیا بو و پاشی ببو
پایتهختا ئهخمینیا شوشین. د گوتنه خو جهیت وئ دهفهری شوشینی
گورئ دانیال پیغه مبهري لقی باژیری.

شوخی / ŞOX / جمیلة

جوان، زیبا، دیبا، جان، شهنګ، لارا.

شورئ / ŞORÊ / اسم مصفر

ژنا بهژن بلندو جوان، خوش و کورتکرنا نافئ شورهشئیه.

شورش / ŞORIŞ / ثورة

شورهش، سه رهلدانهکا چهکدارایه ژ بو گهورینهکا مهزن و خاستنا
مافی راست و رهوا.

شنگ / ŞING / اسم زهرة

گولهکا جانیه بگیایهکئ بهارئ فه تیت لکویستانا شین دبیت بناوئ
یازاراف و بلند و تیر بهلگه.

شوکه / ŞOKE / من

شرینهکه ژ رهنگی گهزویه.

شویکار / ŞIWÎKAR / خبیره

شیکار، تویژکار، تیگههشتی و زانا، هەر وهسا شههرزا د کارو کریارادا.

شیان / ŞIYAN / قدره

کارین، توانا، شهکری، حولی کری. هیژا کاری هه‌بیت.

شیخان / ŞÊXAN / منطقه

ده‌قه‌ره‌که لژوریا خانه‌قین وه‌کو مه‌لبه‌نده و چه‌ند‌گوند‌ا بخوفه د‌گ‌ریت، هەر وهسا ناوچه‌یه‌که هه‌یه ژ چه‌ند مه‌لبه‌ندا پێک تێت ناوه‌ندا وی باژیری ئیسفنی یه. دیسا کومه‌کا گوندا هه‌یه بقی نا‌فی هه‌ل ل‌کوردستانا عیراقی و دبیت نه‌ف نا‌فه له‌نده‌ک جه‌یت دی ژى هه‌بیت.

شیراز / ŞÎRAZ / اسم‌مدینه

پرواز، چارچوفه، باژیره‌که ل‌کوردستانا ئیرانی ل سالا ٦٨٤ز هاتیه ئا‌فا کرن و بویه پایته‌ختا ساسانیا شوینا ئه‌ستوخ‌ر یا مه‌لبه‌ندا ئایینی ئه‌وا له‌جی به‌رسیبولیس هاتیه ئا‌فا کرن. ته‌ختی جه‌مشیه ل‌نیزیکی شیرازه. سه‌ر گوری ته‌همورث هاتیه دانان.

شیز / ŞÎZ / اسم‌مدینه

باژیره‌که ل‌نازه‌ربایجانی ل‌کوردستانا ئیرانی لوی باژیری ئه‌وی ل‌نیزیکی ئورمیه زه‌رده‌شت پیغه‌مه‌به‌ر (٦٦٠-٨٥٢ه‌.ز) ل هاتیه سه‌ردنیا‌یی و نوکه دبێژنی فی باژیری ته‌ختی سوله‌یمان.

شیشان / ŞÎŞAN / اسم‌کوردی

نا‌فی گوله‌کی یه، ملله‌ته‌که کوردن ده‌قه‌را خوه‌یه له‌ولاتی شوره‌وی دبێژنی ژنا‌ف کیکان ئانکو ژ کوردستان عیراقی ژیه‌ه‌ل چوینه، کیکان، چیچان.

شیلاز / ŞÊLAZ / اسم شجرة

دارهكه لچيا شين دبیت تاييت وى خيچ خيچن بو باسكا و دار جكار
بكار دهات وهكى دارا كنيرى و دار كهفوت.

شیلان / ŞÎLAN / وليمة

گازيكرنا ههفال و كهس و كارايه بو خارنى دريا خودىدا.

شیلان / SÊLAN / اسم زهرة

گولهكا سور و بيهن خوشه، موركييت سور،

شیواز / SÊWAZ / اسلوب

رهنگى كارى، شيوه،

شاتان / ŞATAN / اسم شجرة

رهنگهكى چنارايه ژ تيرا سپيندارايه بهلگ و تاييت وى ههرراست
بلند دين بهلاف نابن ژ سپيندار بلند تره و ژههمى جنارا جانتره.

شاهك / ŞAHİK / ملك

بوجيك كرنا نافى شاهى يه وهكى ئاغوك بچويك كرنا نافى ئاغاييه.

شینا / ŞÊNA / اول الربيع

سهري شينكا تىي يه، دهسپيكا ورزى بهارىيه.

شانهشین / ŞANEŞÎN / مصيف

زوزان و كيستان.

شههکاس / ŞEHKAS / اناء

شاهکاس، شاکاس، نهو جامه‌یان شیشه‌یا کو شاهى ئاف پى فهدخار.

شادان / ŞADAN / سعيد

که‌یفین، دلخوش، شادمان.

شادمان / ŞADMAN / سعادة

شادان، که‌یفین، دلخوش.

شه‌هناز / ŞEHNAZ / مدلله

شاناز، شاه‌نازا، شاه‌نازاندى.

شه‌یدا / ŞEYDA / حبيبة

په‌روهر، نه‌فیندار، (شیت و شه‌یدا) کومتی چیاپه‌کى یه له‌ندافى
باژیرى دهوک لکوردستانا عیراقى.

شه‌مال / ŞEMAL / شمعة

موم، فند،

شوره‌ش / ŞOREŞ / ثورة

شورش، سه‌ره‌لدانه‌کا سه‌ر وینه، گهورین. شوشتنا ره‌شاتیا که‌فن.

شمشاد / ŞİMŞAD / اسم شجرة

نافى داره‌کا جوانه.

شایهن / ŞAYEN / صقرملکی

فرندهیهکی جوان و مهزنه شاها بخوداند کر بهری.

شابان / ŞABAN / قلعة

که لا شابانبیی، گیایه که چیاپه و بیهن خوشه وگولهکا زهر ددمت.

شههین / ŞEHÊN / اسم طائر

باز، نافی بالندهیهکی یه.

شبداز / ŞIBDAZ / الادهم

شبدایز، شهبداز، ماهینهکا نافدار بو شاهن هندی کربو دیاری بو

کسرای شاهی ساسانیا.

شاتشکا / ŞATIŞKA / الهة

خوداوهندا فیان و شهراپه دیروباوهرین هورییادا. بهرامبهری

عهشتاری.

شاووشکا / ŞAWOŞKA / الهة

خوداوهندا دیرینا ئافرهتایه لکوردستانن.

شہنگال / SENGAL / سنجار

شہنگار، شنگار، شنگال-شارہکی کہفنی کوردایہ خو جہیت وئ
 دہفہری بارا پتر ژ ئیزدیانه د کہفیتہ ژوریا بازاری میسل لکوردستانا
 عیرافی ہونہرمہند و زاناییت مہزن ژ رابینہ ژ خیلیت ئیزدیا لوئ
 دہفہری (چیلکان- دہنا- ہہبابا، ہویری، ہہکاری- مہندکا، ماموسی-
 سپیکی، ستری زہرکی، سموقی- قاندی، قہیرانی- رەشو، رەشکی، روبہنیش-
 توریك- خالہتا، خہتاری، خورکی) دوژمنی کوردا ۱۲ کومہلگہہ ئ دورست
 کرن و گەلەك گوندیت دہفہری راكرنو ناف ئی گھورینہ وەکی: (گوندی
 خانہ سور کرہ کومہلگہہا) (التامیم)، ووگوری کرہ (حطین)، دوھوئی
 (القادسیہ)، بۆرك (لیرموك)، زورئافا (العروبه)، گوہبەل (الاندس)، شیخ
 خدرئ، (الجزیرہ)، عزیر (القحطانیة)، گرزەرك (اھد ثانیة) گرھەسب
 (البعث)، گرکچك (الولید)، سنونو (دہفہرا الشہمال) پیر ئادەم، سیباھسکا،
 ترپکا. پشتی شەش ہەیف و ہەشت روژا پاپور نوہی قوچەك لچیا
 شنگال دا وەكو مزگینی و دلخوشیەك بوہات كو دی گەھن ہشكاتیی.

شمشاد / ŠIMŠAD / اسم شجرة

دارەکا جوانہ مینا دارا (کاژی) یہ. سہیدا ملا طاھر شوشی گوتیہ:
 نیطاقی قەددی شمشادی نہجیبان چراغی نادئ جاویدی لہبیبان

پیتا (ع) E - Î حرف العين

عیشوہ / ÎŞWE / صیفاء
رہعنا، نہرم و نول، شل و مل، نازک.

پیتا (غ) X حرف الغین

غھیدا / XEYDA / زعلاتہ
زیڑ، نری، تنگڑی، ژغھیدیں ہاتھ.

غنچ / XINC / جمال
زیبا، رند، بوجوانی تیتہ گوتن.

غونجہ / XONCE / وردہ
خونجہ، سولین، بشکوڑا گولی بہری پیسکفتنی.

غہمزہ / XEMZE / غزل
غنچ، نازدار، دلناز، کاری ٹہفینی، دل بہزاندن.

غارا / XARA / قماش
جورہ پارچہ پیکہ کی ٹاوریشمی یہ جوانہ وھک خامہک.

غہرا / XERA / خیرۃ

جوان، زیبا، چیتڑ.

غازہ / XAZE / ملیحۃ

لاغر ٹہندام، نازک بہوہن، خوش بہیان.

غاز / XAZ / عملۃ مزورۃ

سکھی زدغہل / پاری قہلپ.

غوباب / XOBAB / محبوب

گیاندارہکی قہلہو و بکہنیہ، خوباب، هوباب.

پیتا (ف) F حرف الفاء

فانوس / FANOS / مصباح

فند، موم، چرا، فنهەر، ئامیردهکۆ روناھیی یه.

فهراز / FERAZ / عالی

بلند، بالا، بهرز، سهرفراز ئانکو سهربلند.

فهрман / FERAN / قرار

بریار، گوتن، بریار و کارئ نههیلانی، تالان دروستکرن و ژبن برن..

فهرسهنگ / FERSENG / مبارک

سهنگین و پیروز.

فهلهک ناز / FELEKNAZ / فلکی

شهنس و ئیغبالا نازاندی، فهلهک ناس ئانکو ستیّر ناس.

فەیرۆز / FEYROZ / فص

بەرەکی بنرخ و گرانه کەسک و شین و ئاسمانییه. دکه نه قاش بو
گوستیلا و خشلا، ئەف بەرەل کەرمانی لکوردستانا ئیرانی ههیه، هەر
وەسا ل نیشابور و فارسی لئیرانی پەیدا دبیت، نافی کوری شاھی ساسانیا
بو، نافدارەکی فاتیما بو، و ژ هەفالیت موحەمەد پیغمبەر(د.خ) لدەست
پیکا بسورمانەتی، ئیک بو ژمیریت یەمەنی. پیروز.

فینک / FENIK / دف

هوین، تەزی و سار و خوش.

فرمیسک / FIRMÊSK / دمعة

سروشک، ئەسرین، هیستەر، روندک، فریشک، فریانه.

فردەوس / FIRDEWS / جنة

فردوس، بەهەشت، نافەکی کەفنی ئیرانییه. دبیت ژیر
دەوس هاتبیت.

فیغان / FÎXAN / بکاء

ناله، فەریاد، ناھ، بانگ، شور و غەوعا، شیوەن، شین، شەپور.

فەرزکان / FERZKAN / اسم قرية

گوندەکە لدەفەرا سوران لکوردستانا عیراقی.

فَنجَان / FINCAN / کاس

پیاله، شوشه‌یه‌کا بچویکه و دەر‌فاله قه‌هوئی ییّ قه‌دخون، قه‌هه‌وه زی
که‌هوه‌یه یا ژ که‌ه که‌ه هاتی یانی که‌رو دور.

فەرەشین / FERÊŞÎN / مصیف

زوزان، جهیت خوش و سار.

فەنەر / FENER / فانوس

چرا، موم، فند.

فریشته / FIRÎŞTE / ملائكة

په‌ری، ئەو زه‌رینه ئەوین لبه‌هه‌شتی.

فەر / FER / برکة

به‌ره‌که‌ت، مشه‌بون، به‌پیت.

فرانه‌ک / FIRANEK / اسم قديمة

ده‌یکا وی فره‌یدونی یه ئەوی کاوه کریه پاشا.

پیتا (ف) V حرف ف

فانا / VANA / هؤلاء

ئەفان، ئەمانە، فان، ئەوان.

فەبىن / VEBÎN / بشاشە

كەش بىن

فەژەن / VEJEN

فەژىن، فەزىان، (تین تابروشلهوان) م.م.

فەژىن / VEJÎN / احياء

ساخرنهفه، ژياننده فه، (تین، هالاوی گەرما، بریشکەى ئاگر،

بروسکەدان = فەژەن) م.م.

فيان / VIYAN / محبة
ويست، هزلی کرن، ههژی کرن.

فيينا / VÎNA / وداد
تاسه، خوشه ويستی، ئەمه، ئەفه.

فين / VÎN / ود
فيان، دلداري، فينا، ئەفين، تاسه.

فيدان / VÎDAN / الان
ئەفی دەمی، ئەم کاته.

فينوس / VÎNOS / ملكة الحب
خودايا فيان و جانيی و مشه بينی لدهف رومانیا، بهرام بهری وئ (ئەفرو دیت) لدهف یونانیا ههیه، کچا جوبیتهره خودایی رومانیا، شوی بقولکان کربو خودانی ئاگر و ئاگر بژینا، (کیو بید) کورئ فينوسئ خودایی فيانییه، پهیکه رهك ههیه لرومانیا دبیرنی (فينوس میلو) دناقبه ار سالیئ (۱۱۰-۸۸ ب.ز) هاتیه دانان. گولهك ههیه بقی نافی.

فينوار / VÎNWAR / حب الوطن
فيانا واری، فيانا وهلاتی.

فهمان / VEMAN / بقاء
مان، بهرماي.

فینوس / VÎNOS /

فیننئ، ئافرو دیت، خودایا جانیئ، ستیرا زوهره.

ئه‌ی گهوره‌ی کچی زیوس

خوشکم جوانه‌که‌ی فینوس

فیدا / VÎDA / اسم کتاب

په‌رتوکه‌کا که‌فنه و یا پیروز دگهل ئافیستایی، کوئه‌و که‌فنه‌ترین ده‌قی
ئایینی یی سه‌نسکریتی‌یه.

فینوس / VÎNOS /

گوله، نافئ ژنه‌کی بو یا نافدار ب بجوانیا خو، میژو دبیزیت هه‌ر دو
فریشته (هاروت و ماروت) که‌تنه دافیت وئ و سه‌را وئ بشه‌ر چون ژ به‌ر
کو هه‌ر ئیکی ژوان بخو دفیا، ئینا خودئ فینوس کره ستیره‌ک و بره
ئاسمانی وه‌ر دوکیت دی سه‌نشیف هه‌لاویستن ده‌قی وان هندا‌فی ئافی و
که‌سی‌وان نابینیا فارس دبیزنه فی ستیری (ناهید) و قوبطی لسه‌ری
دبیزنئ (بادوخت) و یونانی دبیزنئ (فینوس) ژ هه‌ر حه‌فت ستیریت
گه‌روکه دیاره و ره‌نگی وی بنک سوری‌شه دجیت.

فرجین / VIRCÎN / انفجار

برجین، ده‌نگی ته‌فین و ده‌ربینا برینایه..

فافیر / VAVÊR / تنظیم

چه‌چه، ژیک جودا کرن.

پیتا (ق) Q حرف القاف

قازانچ / QAZANC / مکسب
کار، ژ به‌هایی وی پتر.

قه‌دهم خیر / QEDEM XÊR / بشري
قه‌دهم تازی یه نانکو پی یان هاتن و خیر ژیک هر بوی زمانی نانکو
چاکی و باشی، یی باشیی، هاتنا چاکیی، ژنه‌کانافدار بو لکوردستانی ئیران
خویشکا یوسف خانه نهوی ئیرانی لقناری دای. شورده‌شک راکر دژی
شاهی لده‌فهره ههمه‌دان و لورستان، پشتی شهره‌کی سه‌خت سی هه‌یقا
کیشا هات دیل کرن و لتارانی د زیندانی دا مر. شورش چایی پشتکو.

قه‌شه‌نگ / QEŞENG / جميلة
جوان، زیبا، دیبا.

قەمەر / QEMER / سۆیداء
رەنگی رەشی تارییه.

قەلادزی / QELADUZÊ / قلعةالنهرين
تاوورەکه ئانکو دژەکه دیارە دکهفیتە نافبەرا دوو ئافا (وەکی رەوان دووزی) و کەفیتە دەفەرا پشدر لکوردستانا عیرافی.

قەنتار / QENTAR / قنطار
قەنتو، تەرازی، قەپان، دەواریت دویش ئیک گریدای.

قەندیل / QENDÎL / فانوس
قندیل، چیاپەکه لەدەفەرا هەفلیری لکوردستانا عیرافی بلندایا وی ۳۴۶۰ مەترە.

قنیات / QINYAT / وفاء
سوز و قنیات، خودانا سوز و پەیماننا، ئامادەیه بو بجه ئینانا سوز و بریارا بکی دوو دلی و ئیکسەر.

قولیجان / QOLÎCAN / اسم
داریجان، گیاپەکه سەر رەنگی ماله ویجاپە کو لسەر زەفیا شین دبیت و یا بەلافە و زور بەری دگریت وەکی گولیا، چیرا وی زورتاله باشە بونە خوشیا قولنج و سەرماپی هەر وەسا بو ئەو کەسیت توشی هەلامەتا (پەسیو) بوین. دکهلینن وەکی چایی و فەدخون، قەلەو پی لاواز دبن هەر وەسا بو روماتیزم و خوهدانی باشە.

قونتار / QUNTAR / اول الحیل

بنار، لیثا چیای، دهمه‌نا چیای.

قومری / QUMRÎ / صلصل کوکوختی

وهرشان، بالندهیه‌که ژ کوتری بچوبیکتره و جوت جوت پیکفه دژین و رهنگی وان بسهر خاکی فه دجیت، نافی تاومره‌کی‌یه لرۆژه‌لاتی سهری حهمی کو چیاپه‌که دکه‌فیته ده‌فهره به‌رواری بالا لکوردستانا عراقی و گونده‌ک ژی ههر بوی نافی لوی ده‌فهری هه‌یه، نافداره ب‌داستان قومریی کو شهره‌کی مه‌زن لی رویدا بو دنافیه‌را زیباریا و به‌رواریا نافیه‌را سالیته (۱۸۲۰-۱۸۲۱ز). شکه‌فتیته قومریی به‌ری چل هزار ساله مروفت لی ژیاپنه. فاتموک.

قازئی / QAZÊ / بط

فرندهیه‌کا ئافی یه ژمریشکا مه‌زنتره و ژ توخمی وهرده‌کایه.

قه‌شه‌می / QEŞEMÊ / رطب

شه‌خته و دیاره ژ قه‌شه‌م هاتیه.

قه‌شه‌م / QEŞEM / جزیره

دورگه‌یه‌که دکه‌فیته ده‌ریاچه فارسی. ئانکو شخته.

قورخ / QORIX / ثوره

قورغ، ستیرا گلافیژ، نافی بالندهیه‌کی‌یه.

قه‌وغا / QEWXA / حرب

جه‌نگ و شهر، چیاپه‌که له‌ندافی دهوک.

پیتا (ك) K حرف الكاف

کاشیارا / KAŞYARA / اسم جبل
که‌فنه نافى چيایى قه‌رچداغى‌یه ئه‌وى نوکه دبىژنى تور عابدين
لكوردستانا تورکيا.

کاشان / KAŞAN / اسم مدينة
باژیره‌که كورده لكوردستانا ئيرانى، که‌فنه خو جهيت كوردستانى‌نه.

کامياران / KAMYARAN / اسم مصيف
هافينه هه‌واره‌که د که‌فيته سهر ريکا که‌رماشان و سه‌نه‌ندهج
لكوردستانا ئيرانى.

کان / KAN / منجم
کور و سه‌ره‌کانيا زير و زيف و ئاسنايه.

کانى / KANÎ / غدير
کانيا ئافى. چافيا ئاف تى بزيت، کانیک

كه‌رمان / KERMAN / اسم مدینه

كه‌رمه‌نشاه، كرمان‌شاه، باژیره‌كی كورده دكه‌فیتیه روژه‌هلای
 كوردستانا ئیرانی، جه‌كه‌ر خوین گوتیه:
 ژسیواسی تا كه‌رمان بژی بژی كوردستان

كه‌ژال / KEJA / ریم

خه‌زال، ئاسك، مامز.

كه‌ژین / KEJÎN / قماش

ته‌نراو له ئاوریشم.

كه‌وشه‌ن / KEWŞEN / حدود

سنور، توخیب، په‌رژان.

كه‌وده‌ری / KEWDWEÎ / یمامة

بالنده‌یه‌كه ژ توخمی مریشكا ئی گه‌له‌ك مه‌زنتره و پی درپژه وه‌کی
 قه‌لا(قه‌له‌مونا).

كه‌وئ / KEWÊ / قبض

ژ كه‌و هاتیه بالنده‌یه‌كه لچیا د ژیت زور جوان و گوشت خوشه بخال
 و میله دهنگی وئ(قه‌ب قه‌ب) سپیده‌هیا زور خوشه.

كه‌مه‌ر / KEMER / حزام

زنار، كه‌مه‌ربه‌ند، پشتینا ژنکایه، خالد ئه‌فه‌ندی ئاکرده‌یی گوتیه:

كه‌مه‌ر لمن كه‌ره‌که‌ربه‌یه خونا دلی جاری بیه
 نورا جافا تاری‌بیه دهرمان نه‌کر دیم زیومری

كههلا / KEHLA / اسم قديم

نافی کابانیا (خیژانا) ماموستا جه گهر خوین هوزانقان.

کهنیره / KENÊRE / اسم نبات

گیاهه کی به هارییه بشاخه لچیا شین دبیت.

کاریز / KARÊZ / منابع

ئافا گهلهك كانیا، دهفهرهكه لكوردستانا عیراقی.

کاردونیاش / KARDONIYAŞ / اسم گوردستان

نافی کشودرا (وهلاتی) کیشیا بو کو ئهف کشودره یا ئیکئییه د میژوییدا
هاتیه دامزراندن و نافی کوردا هه لگرتی (کاردو) و دیاره کو (نیاش) ئانکو
وهلات (وهلاتی کوردا) دهسته هه لاتاوی ٤٤٣ سلافه کیشا بو (١١٥٢-١٥٩٥ ب.ز) و
پایته ختا وی باژییری بابل بو.

کهیوان / KEYWAN / زحل

نافی ستیره کییه، ناسمانی ههفتی نافی گره کییه لکه رکوک
لكوردستانا عیراقی (برای سهیوانه گوردستانه لسوله پیمانی).

کتکال / KITKAL / قطه

بناز و نوز، کتکا ئال (سور).

کنی / KINÊ / جمیلة

جوان، رند، دبیت ژکن هاتبیت، کن ئانکو نشك یا ژنشكه کیفه، کنك
ئانکو قشت، نازدار.

کنار / KINAR / سفح

لا، رهخ، تهنشت. کهناری.

کوتر / KOTIR / فاخنة ورقا صلصل

بالندهیه کی که هییه ژ کهوا بچو کتره، که فوک، هیما ناشتی. نوه پیغه مبر دگهل ئاخفتیه و گوهی خودایه دنگ و ئاوازی وی.

کوردی / KURDÊ / کوردیه

نافی خیزانا کسرایه، خیزانا به هرام چوپینه، وهسا کوردی و کوردی خویشک و براییت به هرام بون و کورته نافی کوردستانه.

کوردستان / KURDISTAN

وهلاته کی مهزن و به رفره پارچه کریه د نافبه را ئیران و تورکیا و عراقی و سوریا و شوره وی دا، خو جهیت وی کوردن و ژ که فنتزین نه ته وهیین روژه لاتا نافه راستن، به ندا شارستانیه تاکه فن هاتیه نیاسین ولسالا ۱۳۴۰ ز نافی وی دمیژویی دا هاتیه بو جارا ئیکی.

کوردونیا / KURDONYA / اسم دمله

یه کهم دهوله تا کوردا بو لسالا ۱۷۱۴ ب. ز هاتیه دامزراندن.

کوهسار / KOHSAR / الجبال الباردة

زوزان، چیاپییت سار، هوزه که کوردن مهزنییت وی به گله رن نافداره بتالان و دزپا لناوچا سور لکوردستانا تورکیا.

کوفان / KOVAN / حسرة
 ئاخ، داخ، کەسەر.

کوتیان / KOTYAN / اسم الکورد
 کوتی، کوتیا ژ کەفنه خو ھەیت کوردستانیە.

کوھستان / KOHISTAN / اسم کوردستان
 ھەرێما چیا، وەلاتی چیا، نافێ کوردستانیە پشتی مەغولیا داگیرکری.

کلدان / KILDAN
 باروشک، توربەییەکی بچوێکە ژنک کلی چافا دکەنی، دبیت نافێ کلدنیا ھەر ژ فیئرێ ھاتبیت. کوردان، کوردستان د بەرێدا کلدانستان بویە.

کشور / KIŞWER / قارة
 پارچەەکا گەردونیە یا فەدەرە.

کیکان / KÎKAN / اسم عشيرة
 خێلەکا مەزنە لکوردستانا عیرافی لدفەرا بادینان دبێژنی شیشانی ژ ناف وان چوینە وەلاتی شۆرەوی و ھەرەسا ئازیزا تیرەییەکا کیکانە کو بنەمالا بەردرخانیا ئەوین لبوتان ژوانن.

كنێر / KINÊR / اسم شجرة

دارهكا بیهن خوشه مار ژ بیهنه وێ درهفن نهف داره لکوردستانێ زوره.

کابان / KABAN / ربه بيت

ئهو ژنه يا سه ر په رشتيا مائ دكهت.

کوش / KOŞÎŞ / نضال

خهبات، تیکوشین، تهفهلا.

کسرهوان / KISREWAN / قبة

کیسرهوان، شاشکهکه بسیمه و مورک ژنک دکهنه سهری خو.

کرتینا / KIRISTÎNA / مسیحیة

ژ خرستیان هاتیه ئانکو فهله و دبیزنه زهلاما خرستیان.

کاژیک / KAJÎK / اسم جمعية سياسية

ک.ژ.ک کورته نافێ کومهلهژيانهدی کورده.

کاژین / KAJÎN / این الحياة

کانی ژیان

کسه ر / KESER / حسرة

کوفان، داخ، ناخ.

كهفی / KEVÎ / ما الثلج
ئاڤا بن بهفری.

كههی / KEHÎ / الیف
بسته، لالا تیتته بخودانكرن.

كانی / KALÊ / جدة
پیری، ژنهكا پیر، پیره ژن.

كومار / KOMAR / جمهوریة
رژیمهكه مللهت بریقه دبهت دریکا ههلبژارتنا دا.

کورئ / KORÊ / اسم قرية
گونهكه دناڤههرا شهقلاوه و پیرمام لکوردستانا عیراقی.

کێلهشین / KÊLEŞÎN
دهڤههرك زور سرخت و نهخوشه د كهڤيته سهه مهزئ تورکيا و
ئیرانی، سهه كهوشههني باژاری شنو بههركی نفیسی هههویی سههردهمی
میدیا و ئاشوریان بو ئی ئهه بهه ئیرانی د زیه و بریه موزهخانا ئورمیی.
كهڤنه هوزانفانهکی کورد گوتیه:

راوندوز دوزهخه
نهشنهوهیه جهنات و عهدنین
بئسه لهسیر کێلهشین
هههخلوها ئامنین.

كاماف / KAMAV / يوم مسلوم

روژا ٢٥ هه‌یفا ته‌باخییه بسالناما زایینی. گومه کا ئافیییه.

کریاس / KIRYAS / نادې

باره‌گایی مروفییت نافدار و مه‌زن و ماقویل، یانه، کازینو.

کیانو / KIYANO / قرية قديمة

گونده‌که دکه‌فیه سهر رویباری تی‌که‌له لکوردستانا تورکیا کو بو جارا ئیکی پشتی لیمشتا مه‌زنا نیشان و شینواریت ده‌خل و دانی و هه‌ستیکی مروفا و ئازهل کاهی و ته‌نویرا ئی هاتیه دیتن وه‌کی گوندی جهرمو لکوردستانا عیراقی ده‌فه‌را سوله‌یمانیی.

کرزن / KIRZIN / غلة

دانه‌که د بهری دا د دانه گا چوتا ژ بو بهیز کرنی.

پیتا (گ) G حرف گ

گردهن / GERDEN / جید
نہستو، قرك، حهفك.

گهزو / GEZO / سلوي
گهز، شهك.

گهزنگ / GEZING / اسم نبات
گهزگهزك، گياههك ئافىيه بهلگيت وى لروفا فهددهت و خارنا وى
گياى دهرمانه بو خوينى و پهنجه شيرى.

گهزنه / GEZNE / اسم زهرة
گولهكا جاننه دهرمانه بو ئيشا روماتيرزى.

گهلا / GELA / ورق
بهلگيت دارا.

گدیله / GIDÎLE / نعیجه
کارک، گدیک.

گریان / GIRYAN / نواح
گرین، فرمیسک باراندن، روندک رژاندن، دهنگی گری.

گریشمه / GÎREŞME / حرة
سهرنجیکی ئازادی.

گرنژین / GIRNIJÎN / ابتسام
کهنیا دین لیقافه و یا بئ دهنگ.

گرشه / GIRŞE / شعاع
پرشهنگ دانهوهی خور، پهشکیت روزی و تافی کو مروف نهشیت
چافیئت خو ژ بهر بههلینیت، تیشک دانهوهی روز.

گۆرگۆن / GORGON / اسم ساحرة
کچهکا جادو بازه د نهفسانهیا یونانیادا.

گورجی / GORCÊ / حازمة
توندو تول، چست و چهلهک، ژ گورجستان هاتیه لوهلاتی قهفقاس کو
هممی گورجی نه و بنیات کوردن، مللهتهکی سور و سپی و پرچ رهشن و
چاف رهش و گهشن، بلند و چهسپانن. گورجیا نافی وهلاتی کوردایه د
نقیسنین ئهرمنیا دا چونکی دهمهکی دبن دهستههلاتا(هایکان)
یا ئهرمنی بو.

گوزئ / GOZÊ / اسم قدیم
گوز دهیکا عه‌می یه کو میرخاسه‌کی کورد و پئ‌گوتیه.

گوفه‌ند / GOVEND / دبكة
دیلان، شاهی، چیاپه‌که لده‌قه‌را بارزان لکوردستان عراقی.

گون / GOLÊ / وردة
گلزار، گولبخان، گونده‌که نیزیکی بامهرنی و گونده‌ک نیزیکی
حه‌ریر هه‌یه دب‌ژنی گوله‌ک لکوردستانا عراقی دیسا گونده‌که لنگ
ماوه‌ت و چیاپه‌که پشتا ماوه‌ت وسوله‌یمانیی.

گولدان / GOLDAN / وردان
جهه‌یان ئامانه‌که گولاتیدا د چینن.

گولزار / GOLZAR / جنیة
گولیزار، گولستان، باغ، گول گاه.

گولاف / GOLAV / ریحة
ئا‌فا گولا، بوره‌وش و بیهن خوشیی بکارتیت.

گولان / GOLAN / اسم شهر
هه‌یفا نیفا بهارییه زوریا بگوله.

گولخان / GOLXAN / اسم قدیم

خویشکا نو پیغمبره گورئ وئ دناڤ گورستانا گوندئ شنیافا
(کافلن) لروژ ئافای براهیم خهلیل لدهقهرا رزگاری لبن چیاپی خیرئ
لکوردستانا عیراقی و بهرامبهری چیاپی جودی، نهو گورستان چیتین و
جوانترین سهیرانگهه.

گولبههار / GOLBEHAR / اسم قدیم

گولبههار، گولابهاری، د ژهکا مهزنه و یا کهقنه نوکه مهلبهندی
دهقههکی یه د نافبهرا وائی و خوشابادا لکوردستانا تورکیا.

گول چن / GOLÇIN / فاطمة

گولچین، گول چنی نهوه ی یا گولا د چنیت وهکی مازی چنی. گول
بژییر.

گولنام / GOLNAM / وردة

گول ناف، ناف جوان.

گولشهنگ / GOLŞENG / اسم زهرة

گول شهن، گولشهین.

گول شلیر / GOLŞILÊR / اکلیل الملوك

شلیر، نافئ گولهکی یه، فهفتکا گولیت شاها.

گولهنار / GOLHINAR / جلنار

گولنار، ئەف گوله تیتە هەشک کرن و هویر دکەن دبیتە دەرمان بو دەف و ددانا و موکوم کرنا پدیا.

گیاز / GILYAZ / کرز

گیلاس، میوهیه که لکوردستانا ئیرانی زورە.

گلافیز / GILAVÊJ / سهیل

قورغ، گەلافیز، نافی ستیرەکییە، گلاوێژ.

گیابەند / GIYABEND / اسم نبات

گیایە که بیهن خوشە لروزانا شین دبیت، هەشک دکەن و دکەنە ناف چایی و فەدخون دەرمانە بو زک ئیشیی.

گولەباغ / GULEBAX / اسم نبات

گولەباغ، گولە که ژ توخمی شیست پەرایە، ئی بەلگیت وئ وەکی کەلەمیایە و تیک نائیته پیچان، بەریت وئ کەت کەت لرهخیت شیلانا وئ (رەها تیرکا وئ) شین دبن، رەنگیت زەر و سور و سپی و رەش هەنە، گولەکا بیهن خوش هەیه دژوار و سەرنج راکیشە. بەلگیت وئ وەکی چایی تینه کەلاندن خوشە بوفە خارنی و دەرمانە بو زک ئیشیی و کوخک و سەرمایی، ئەف گولە یا بەستریه ژ پوپەرژانا زی بکار تیت.

گول جهمین / GULCEMÎN / جامعة الزهر

ئەو كەسە یا بكاری كۆم كرن و فیک ئیخستنا گولا دكەت، نافی
خیزانا خالد كوری وهلیده.

گولیزار / GULÎZAR / اسم قدیم

كچا جههور ئاغایی شكك، نافی ژنا زیرپاشایی میری بادینان
ههروهسا نافی كچا وییه.

گولستان / GULISTAN / وطن الورود

باغی گولا، وهلاتی گولا.

گوهار / GOHAR / مراود

گوهار، زیرهیان زیقه دیخته ههردو گوها.

گشتبوش / GIŞTIBOŞ / فضاء

گهردون، قالا هیا گشتی.

گهشهسب / GEŞESIB / اسم قدیم

بانوو گهشهسب كچا روسته می زاله.

گارس / GARIS / دقن

دانهكه بهری دهاته خارن بو نانی دهاته هیران.

گلوک / GILOK / دمعة

ئاسرو، ئهسر، ئهسرین، ئهسر، ههسر، سروشك فرمیسك، فرمیس،
هیستر، روندك، روهنك.

پیتا (ل) L حرف اللام

لاجان / LACAN / اسم منطقة
دهفهردهكا كوردایه سهر بمهاباد فهیه لكوردستانا ئیرانی.

لار / LAR / جمیلة
دهفهره لارستانه جهی خیلا شوانكارایه لكوردستانا ئیرانی، شهنگ،
لهنجهولار. نازك و دهلال.

لارا / LARA / جمیلة
جوان، دهلال، زیبا، دیبا، شوخ، شهنگ.

لاژوارد / LAJWARD / معادن
كان، تشتی گران بهها وهك زیرو زیف و خشلا.

لاله / LALE / زنبق
كولیلکا نیسانى، گولهكا سوهر ژ توخمى پیقازایه زمستان و بهارا یا
شین، بادینی دبیزنى فریونه، لالو، ناویره، مهنديلان، قهسپه.

لاز / LALAZ / اسم مدينة
 نافى باڙيرھى ڪھڻي ڪوردا بو.

لانھ / LANE / عرين
 لاندڪ، ھيٺين، ھيلينا شيرا، لھند.

لالش / LALIŞ / اسم منطقة
 گھليھ ڪھ ۱۰ ڪيلوميٽرھ د سھر باڙيرى نيسقنى دايبھ لڪوردستانا
 عيرافى، پھرستگھھا ئيزديابھ، گورى شيخ ئاديى ھهڪارى يھ، لال وھش،
 لالى شيخ.

لاوڙھ / LAWJE / موال
 رھنگھى سترانايبھ، جوړھ لاوڪيڪھ.

لاوين / LAWÎN / شباب
 جوانى، زورشوخ.

لھئل / LEIL / عل
 خشل، گھنجينھ، قاتوت، ليٺفين سور.

لھري / GERÊ / اسم منطقة
 دھشتھ ڪھ لدھفھرا سيودھيل.

ليزا / LÎZA / اسم نھر
 نافى رويبارھى يھ.

لهیلان / LEYLAN / سراب

تراویلکه، دارمکه، وەکی تەنویرکایە دگەرما هافینیڤدا د کەفنه پیښ چافیت مروفی.

لهیلوک / LEYLOK / اسم جسر

پەرەکه لدهفەرا بادینان لکوردستانا عیراقی.

لاهیجان / LAHÎCAN / اسم منطقة

بیابانهکا پان و دریژم ل کوردستانا ئیرانی، ژلایى جان هاتیە، لاجان و گوندهک ههیه هەر ل کوردستانا ئیرانی دبیزن کونه لاجان، دیسا لارجان، لارجان دمفەرەکه ل مازەندەران سەر ب نامول فهیه ل کوردستانا ئیرانی.

لولیان / LOLYAN / اسم الکورد

لولو، ژ کەفنه نافین خو جەهیت کوردستانى نه، هەر وەسا نافى گولەکا بیهن خوشه ههه دبیزنى لولو.

لورین / LORÎN / دلولو

سترانا نفقاندنا زارۆکایه، لوری لوری کوریمین لوری، گریان.

لیوان / LÎWAN / اناء

جام، ترار، یان، امان.

لولاف / LOLAV / ماء مثلج
شکوفه، ئاف و به فر.

لێلاف / LÊLAV / میاه اسنه
ئافا پیس و بی سهر و بهر.

لینا / LÊNA / اسم منطقه
نافی دولهکی و کانیه کا ئافی یه لچایی قه ندیل لکوردستانا عیراقی.

لیزان / LÎZAN / اسم منطقه
یاریا خشانندی، دهقه ره که لبادینان ناف سنڊیا لزاخو لکوردستانا عیراقی.

لورستان / LORISTAN / اسم عشیره
خپله کا مهزنه و جهه کی بهر فرده گرته لدهقه را کوردستانی لکوردستانا ئیرانی و مهلبه ندی وی دبیزنی خورهم ئاباد.

لهوت / LIHOT / اسم منطقه
ناوچه ده که لهه ورامان لکوردستانا عیراقی.

لیدیا / LÎDYA

ئیک بو ژ دهسته‌لاتیت روژ ئافا ئاسیا کهفن یاگو لدهست پیکا
 چه‌رخێ ۷ ب.ز بویه کشوره‌کا (دهسته‌لاته‌کا) سه‌ریخو و یا موکوم و
 بهیژ لدهقه‌ری، شهره‌ک مه‌زن دناقه‌ه‌را لیدیا و میدیا رویدا و بگریدانا
 په‌یمان‌ه‌کی دناقه‌ه‌را هه‌ر دو کشوره‌را دا سالا ۵۸۵ ب.ز هاته‌ گریدان کو
 میدیا نه‌چار گر دانئ بکشوره‌را لیدیا بدهت، و رویبارئ گالیسکو ۵۰ کم
 روژه‌ه‌لاتی ئه‌نقه‌ره‌یه و نوکه دبیزنی قزل ئیرمه‌ق ببیته توخیبی روژ
 ئافای میدیا دناقه‌ه‌را هه‌ردو لادا.

لولان / GOLAN / اسم عشيرة

خێله‌کا مه‌زنه لدهقه‌ه‌را سوران لکوردستانا عیراقی.

لافین / LAVÎN / محبة

لایئ فیان ئی،

لافه / LAVE / تهان

پیروز باهی.

له‌نجه / LENCE / جمال

جوان

له‌یمون / LEYMON / اسم فاكهة

له‌یمین، نیمو، لیمون.

لاوديسا / LAWDÎSA / اسم مدينة

نافی دمیكا سلوقی نیکییه (۲۸۰-۳۱۲ ب.ز) نهوی باژیروی لازقیه ئافا
کری لسوریا سهردمریا سپی کو وی دهمی نهف نافه لسهر بو پاش بو
لاذقیه.

لادن / LADIN / اسم زهرة

گولا سپی، لاله ولادن دو خویشکیته ههفال جیمک بون سهری وان
گوههک و ژ پاتکی فه پیکفه بون ۳۹ سالا زیان ئیرانی بون لها فینا ۲۰۰۳
نشتهرگهربهک بو هات کرن بو ژیک فهکرنی لی بسهر نهکهن و
ههردو مرن.

پیتا (م) M حرف المیم

مهنټکې / MENTIKÊ / اسم منطقه وعشيرة

مهنټکا، منتکا دبیت منتک ژ نافې گوندهکی هاتبیت ل دهفهره ههفلیرې، یان خپلهکه ژ بنیاتا سموقیا ل دهفهره شنگال کو ژ حهفت بابکا یتک تیت: (باشوی، شیخ لهر و حهمدی) بسورمانن، دبیزن دهرویشی ژ وی خپلی نایینی بسورمانا گرت ئینا ئیزدیان هافیتنه نافا ناگری دگهل زارویهکې وی دهمې نافې خودې ئینای هاتن پاراستن ژ ناگری ئینا ههر سې بابک بسورمان بون و چار بابک ژ وان مان ئیزدی (عهزوی، شههوانی، کهلهش و عوزیرې) بابا دهرویش لناف ههرکیان ژی بابکهک ههیه دبیزنی (مهندا) دبیزن مهنټکا یې ژ ناف شکاکان هاتینه.

ماخان / MAXAN / می

مائی خان، گوندهکه ل دهفهره شاهمان، کاشاتان و کاماخان؟ مایی دوو گوندن ل دهفهره بهرواری بالا.

ماریا / MARYA / طیور

دبیزنه پور و ئهبدالا ماریا، وډکی نافې مریشکا بو دیکل و مامرا تی گوتن و دبیزنه کهوامې ماری.

مارستان / MARISTAN / اسم قرية

مار نانکو خوش و ساخلهمی و زیان، وهلاتی ساخلهم و تهنا، گوندهکه لدهفهره گولیا لکوردستانا عیراقی.

مازی چن / MAZÎÇIN / عفاصة
ئەوکهسه یا مهزیا د چنیت و فیددەت.

ماکو / MAKO / اسم مدینه
باژێرهکی کوردایه لکوردستانا ئێران.

مالوس / MALOS / خنزیر
بهرازا می یه پشته ئیکانهی دبیت و ژ زانی بدیمهیک تیت. بهراز ۱۳
زکا یان سالا دزیت، هەرل سالا ئیکی ۱۳ تیشکا دهافیت و سالا دووی
دوازده نه و هەر سال تیشکهک کیم دبیت تاکو سالا ۱۳ی تنی ئیکی دبیت
زور مهزنه و دبیزنی ئیکانه. دهپ. یی نیر د بیژنی ئیکانه یان شفر.

مامر / MAMIR / دجاجة
مریشکا می، (مریشک دیکل و مامرکن).

مامز / MAMIZ / ریم
ئاسک، کهژال، خهژال، بزنا کویفی.

ماندان / MANDAN / اسم قدیم
ماندانه، ماندانا کچا پاشایی میدیا ئەنستیاخ خیزانا قه‌مبیزی ئیکی
کوری کورشی ئیکیبو.

مان / MAN / خالدة
نهمر، هه‌رساخ.

مانترا / MANTIRA / مقدس

د ئافستایێ دا هاتیە ئانکو پیرزو ژ ئاسمانی هاتیە خار.

مامش / MAMIŞ / اسم قبيلة

خێلهکا کورده و گهل خێلا مهنگوریا کورد دکهفنه دهقهرا نهغهده و پیرانشههر لکوردستانا ئیرانی.

ماهدوخت / MAHDOXT / بنت القمر

ماه ئانکو ههیف مانگ و دوخت ئانکو دوت یان کج، کچا ههیفی،
نافی کچا زهردهشتی یه.

ماهینوز / MAHÎNOZ / نورالقمر

روناهی ههیفی.

ماهخورشید / MAHXORŞÎD / قمرالشمس

ههیفی روژی.

مارسین / MARSÎN / اسم مدينة

ژپاشاییت مادیانه، باژیرهکه لکوردستانا تورکیا، میرسین، میرس.

ماردین / MARDÎN / اسم مدينة

مێردین، باژیرهکی کورده لکوردستانا تورکیا.

ماهتاب / MAHTAB / نورالقمر

مهتاب مهتاب، تریفه، ماهینوز، مههتاب، تافا ههیفی.

مهریوان / MERÎWAN / اسم مدینه
 شارهکی مهزنه لکوردستانا ئیرانی.

مهگوش / MAGOŞ / مجوسیه
 واژهیهکا زمردهشتی یه ئانکو ئایین موکوم، وهسا دیاره نافئ
 مهجوسیهتی ژویرئ هاتیه. تهخهکه ژ موبدا پیئک دهات وهکی دهستهکا
 برایان کومهلهکا ئایینی، د گوتنی موبد و بناف دهنگ بون ژ توخمئ
 خوفه د گههشتنه میدیئت کورد دهستهلاتا ئایینی و رامیاری ههبو و
 گرنگیا خو دناف کومهلی دا ههبو، دگهل لهشکهرا د چونه شهرا و خهون
 شروقه دکرن ههروهسا پشکداری د تورهکرنا شاها دکرن ئانکو شاهيانا
 وان ل پایتهختا کهفن دکرن، دیسان خندن نیشا زاروکان ددان.

مهلیسا / MELÎSA / هاجر
 وشهیهکا تورکی یه ئانکو وارهیئل.

مههربانو / MHIRBANO / سیده القمر
 میهربانو، میهربان، ههیف خانم.

مههجهمین / MEHCIMÎN / شمس
 ماه جهمین، کوما ههیفقا، کوما ستیرا، جهماندنا ههیفقا.

مهههستی / MEHESTÎ / جمیلة
 جوان، دیبا، زیبا، مههسا، ههیفقه دیسا.

مهیان / MEYAN / وسطی
 لا، نافهاند، ناوهراس، نافهبر، نافه قهد.

مه‌یرو / MEYRO / نریم

مری، کورت و خوشکرنا نافی مریه‌می، ههمی ناف تیینه گهورین چ بو خوشتفیا تیی بیت یان کورنکر بیت.

مه‌نیژه / MENÎJE / اسم قدیم

مه‌نجه، کچا ئەفراسیاب پالەوانی مادیا بو، دفولکلوری کهله‌وری دا هاتییه:

هه‌ی بانووی بی عه‌یب په‌رده‌ی نه‌وجا هه‌ی

هه‌ی مه‌نیجه‌ی دوخت ئافراسیاوه هه‌ی.

مه‌نیجه، مه‌نجان نافی کچا کسرایه، نافی ژنا پاشایی که‌لاشا باینی‌یه نه‌وا زه‌مبیل فروش کتیه دلی وی.

مرا‌ری / MIRARÎ / دره

مرواری، مرا‌ری و مرواری که‌فنه نافیت کوردی نه.

مروه‌ت / MIRWET / مروه

می‌رفت، نافه‌کی که‌فتی کوردی یه ژ مروفا یه‌تی هاتییه تازیا ژمه وه‌رگریه و کریه (مروه) ئانکو بی‌او‌ه‌تی د مروفا‌یه‌تی.

می‌موچه‌ن / MÊMOÇEN / اسم قدیم

پاشایه‌کی مادیا بو وه‌کی می‌رس و مارسین.

مژده / MOJDE / بشری

موژده، مزگین، ناخفتنا خوش و گه‌هاندنا وی.

موم / MOM / شمعہ

مومی، شہم، فند، فہنہر، چرا، میو، روناہی.

مہرجان / MERCAN / لولو

بہرہکی گران بہہایہ سور و جانہ، ژناف زکی جانہوہرکی ئافی دئینن دەر، ئەو جانہوہر خارنا وی گیایہکە لبن ئافی شین دبیت ئانکو ژ ناخا بنی دەریای. د بہریدا وەسا ہزر دکرن کو مہرجان گیایہکی دەریائہ. زرینگر رەنگەکی مہرجانا بکار دینن ژبو دروست کرنا تشتیت ہونہری و خشلیت جان. مورجان MORCAN ژی چپایہکە لکوردستانا ئیرانی شکەفتەکی ئی ہہیہ چپکا ئافی تیدا تیت چەند ژی فەخون دی تیر بن وەکی ئافا مەرگ و ژی.

میہرەبان / MÎHREVAN / رحیمہ

دلسوز، نافەکە ژنافیت خودی، کەسی خوشەویست، کچەکا ژپروریرەک و ہوزانغان و یانافدار (۱۸۵۸-۱۹۰۵ز) کچا ملا حسین بہرواری یە ژ گوندی بنافی لکوردستانا عیراقی.

مہاباد / MIHABAD / مدینة القمر

مہاباد، باژیرہکی کوردہ لکوردستانا ئیرانی ل ۱۹۲۶/۱۱/۲۲ز میریہکە ئی ہاتہ دامزراندن بسەر و کاتیا قازی محمد و ل ۱۹۲۶/۱۲/۱۲ز ہاتہ روخاندن و قازی ل ۱۹۴۷/۳/۳۱ ہاتہ سیداردەدان.

مہر / MIHIR / شمس

ہہیفا حەفتی یە ژ ہہیقیت خورشید، روژا ئی یە ژ ہہمی ہہیقیت خورشیدی، خور، روژ، خورشید، نشان، قیان.

مردوخ / MIRDUX / اسم الهة

خوداوهندهكى كهفنه، مردوخ بلادان (۷۲۱-۷۲۱ب.ز) شهرى ئاشوريا
كریه سهردهمى سهرجون، ژ پاشاييت ئاريايه.

میناک / MÎNAK / صورة

مینا، وینه، خودیک، فوتوغراف، شوشا روناھیی.

میهداد / MÎHDAD / هدیله

ئهو کوترا بخوینیت.

مسرى خان / MISRÎXAN / اسم قديم

مسریخان، مسری رهنگی زهره و خان ئانکو خاتون، مزوری خان.

میران / MÎRAN / اسم عشيرة

خیلهکا مهزنه ژ هوزا كوچهرا لكوردستانا عیراقی.

مشتاخان / MŞTAXAN / اسم شهر

ههیفا ههفتی یه ژسالناما كوردی ئانكو ههیفا ئیکیه ژ پاییزی
برامبهری ههیفا ئیلونی یه.

موژه / MOJE / حاجب

برو، برهو، مژویلانگ، برژانك.

موهن / MOHIN / اسم قديم

ئهموهین، کچا کهی خساره پاشایی میدیا ئهوا بویه خیزانا پاشایی
خلدیا نهبو خزنهسر کربو(بوختهنسه).

میڤیا / MÊŞYA / حواء

دای هه‌وایه هه‌روهکی دشاهنامی دا هاتی و شیا باب ئادهمه. و
دئافیستاییدا نافیت وان ماشیا و ماشیتا دای و باب.

میتان / MÎTAN / اسم کوردی

ژ کهڤنه نافیت کوردانه وهلاتی وان د گوتنی سوبارتو کو دکهڤنه
نافیه‌را ده‌ریا سپی تا‌کو بلنداهییت میدیا ئانکو ده‌ڤه‌را بادینان د
کوردستانا تورکیا و پایته‌ختا وان د کوتنی واشوکان دکهڤته سه‌ر ئاڤا
خاییری. و تا نوکه نافی وان مایه لکوردستانێ وه‌کو چیا‌یی مه‌تین کو
ژمیتان هاتیه لکوردستانا عیراقی و واشوکان نه‌وا نوکه نافی وی
کریه (ره‌ئس له‌هین) ل‌سوریا. پاشایی وان یی بناڤ و ده‌نگ (توش‌راتا).

مومان / MOMAN / اسم قبيلة

هوزه‌کا مه‌زنه و ئیک گرتیه ژ فه‌لا و بسورمانا پیک تیت د کهڤیه
روژ ئاڤایی جزیرا بوتان لکوردستانا تورکیا. هه‌ر وه‌سا (مولکان) زی هه‌نه
لده‌ڤه‌را دی‌رسم د ئاکنجینه.

میدیا / MÎDYA / اسم کوردی

خێلهكا كورده لسا ١٦٠٠ب. ز ژ رهخ و چانیت ژوریا دهريا قهزوینی و دهريا رهش هاتینه خاری بو کوردستانی و دبیزن نفشی کوردا ژ وان پهیدا بویه. ئاشوریا د سالا ٨٢٦ب. ز بو جارا ئیکێ د نفیسینیت خو د ودها دیار کر بو.

سهر چافکیت ئاشوریا دبیزن ئەف کوشوره لچهرخێ حهفتی (٧) بهری زایینی هاتیه دامزراندن د سالا (٥٥٠ - ٥٤٩ب. ز) هاتیه روخاندن ئانکو ١٧٥ سالا فهکیشا و پاشی کهل و پهلیت وان گههشتن کوشورا ئخمینیا. سالا ٨٢٦ ب. ز لدهفهره دهريا ئورمیی پهیدا ببون ئانکو لکوردستانا موکریان یانوکه وشیان جهی خو باش بهرفرهه بکهن ههروهسا شیان کوشورا ئاشوریا بشکینن بسهروکاتیا بناف و دهنگ ترین شاهی وی دهمی کهبخسرو لسا ٦١٢ب. ز و کوشوره میدیا دروست بکهن کو نیزیکی ١٧٥ سالا فهکیشابو.

وهسا یا زانایه کو کورد ههمی نهقییت میدیا نه ئهویت دهستهلاتا(دهولهتا) ئیکێ یا کوردی دامزراندی بقی نافی. کو ههمی کوردستانا نوکه گرتبو و پایتهختا وان (ههمهدان) بو کو وی دهمی د گوتنی(ئهکباتان) پاشی ئەف دهستهلاته بخنهزیهکانا نافخویی هاته روخاندن و کهفته ژیر دهستهلاتا فارسا.

کهی ئخسار ژ پاشیت خورت و زیرهک بو و ئهسیتاک ژ پاشایی دیمایی بو، پشتی فی کوشورێ کوردستان بو مهیدانی شهر و رکمانیی دناقههرا فارس و رومی دا و کورد ئامیرهکی وئ شهری بون.

مینا / MÎNA / مثل

گولهكا خوماليه بهلگ شين و گول سورديان رهنگاورهنگه. باغی مالان جوان دکهت و بیهنهكا خوش ددهت. وهکو، شوشا روناھیی.

مولکان / MOLKAN / اسم عشیره

هوزمهكه لدهفهره ديړسم لکوردستانا ترکیا.

میوبان / MÊWBAN / اسم قرية

نافی گوندهکی یه لدهفهره سوران لکوردستانا عیراقی.

مههستان / MEHISTAN / اسم منطقة

ناوچهیه که لرده خ و چانییت ده ریا خه زهر لکوردستانا ئیرانی.

مالدار / MALDAR / غني

دهوله مههه، مال پاریز، ریبه رامالی.

نसार / NISAR / ظل

بزارافیی خوشناوهتیا ئانکو نزار، سهههه دبیت کو نسرين ژ نسا ر هاتیبیت.

موهان / MOHAV / اسم قدیم

ل سالا ٦١٤ ب. ز پهیمانیه کا هاریکاری و هه فالینی هاته مورکرن دنا فیه را شاهی کلدانا نه بو بلاس و شاهی میدیا که یخسار پی کفه هیریش بره سهر شارئ ئاشور و خزماتییه کا رامیاری دنیقاواندا دروست بو کو شاهی میدیا کچا خویان نه فیی دا جیگر نشینی کلدانی نه بو خو ژنه سر ئه و بیه بنا ف و دهنک ترین شاهیت دولا دوو ئافا و ئه وهیی به هشتوکا هه لاویستی بو خیزانا خویا میدی دروست کری. نافیی فیی ساژنامید بگه له ک شیوا هاتییه د میژوییدا ژوان نافا: (موهین، میتیس و میتان) هنده ک نافیی وی.

مهر / MIHIR / محبة

فیان و خوشه ویستی. نافیی روژییه. هوزانفانه کی تازی گوتیه:--

لازلت تبقي و ترقی للعلا ابدا" مادام للسبعة الافلاك احکام
مهر و ماه و کیوان و تیر معا" وهرس وانا هید و بهرام

مرواری / MIRWARÎ / دجاجة

مراری، مریشک، حامر.

موریان / MORYAN / ماء مقدس

ئافهكا بیهن خوشه ژ بهلگیت گولا و دارو بارا چیدکرن جارا دگهل
مهیی تیکهل دکرن دا نازارا وی کیم بکعت. ههروهسا نهو موریانه چوهیا
لهشی مریا پی تهردکر وهکو ئهریتهکی کهن لدهف وان.

میهرهجان / MÎHRECAN / عید

میهرهگان، روژا ۱۶ی ههیفای میهره کومانگا ههفته د سالناما فارسی دا
کو شهش روژا لسه ئیک جهژن و شاهی و کهیفه.

میمی / MÊMÊ / اسم لحبیب

می می، بزمانی چینی ئانکو خویشکا بچویک، مه میخان.

مههانیگز / MEHANÊRGIZ / اسم قدیم

ژنهكا نافدار و زیرهك و خوگور بکهر و خهباتکهر لدهفهر پشدهر.

ماندانه / MANDANE / اسم قدیم

کچا شاهی میدیا (ئهستیا غس) ESTIYAXIS و دهیکا کورشی
ئهخمینییه. ئهوی گشوهرا میدیا روخاندی بجه نهزی سالا ۵۵۰ بهری
زایینی.

ماه / MAH / قمر

نافی ههیفی یه، ستیرهكا مهزنه.

مزگاه / MEZGAH / سجد

مزگهفت، و شهیهكا ئاریه یا ژ (ئاهورمزگهده، هورمزگهده، مزگهده،
مزگهده، مزگوت، مزگاه) جهی پاراستا خوداوهند (ئههوارامزدا) سهروکیت
خوداوهندین ئاینیت هند و ئیرانییت کهن. جهی مز (خوک) لی ددا.

ماوانه / MAWANE / اسم قرية

گوندهكه د کهفیه مه رگهفه ره لدهفهر ئورمی لکوردستانا ئیرانی.

پیتا (ن) N حرف النون

نارین / NARÎN / غناء

ستران، که لاتک بچویکه دناڤ که لا دمدمدا، ده می کو ئیکۆ ژمال بابۆ
دینه مالا زافای نارینی بو دبیژن، گوندهکه لئاوچا قه نندیل لکوردستانا
عیراقۆ

نارنج / MARINC / اسم قرية

ترنج، رهنه کۆ لیمویا یه، میوه یه کا ناسیاره، گوندهکه لدهقه را
میژدینی لکوردستانا تورکیا ماموستایۆ هوزانفان ئوسمان سهبری لوی
گوندى ل ۱۹۰۵/۵/۱ ژدایک بویه و لشامۆ ل ۱۹۹۳/۱۰/۱۱ چویه بهر دلوڤانیا
خودی.

نازناز / NAZNAZ / اسم زهرة

گوله کا زور جوان و رهنه گینه و یا خومالپه گولیت وۆ زهر و سور
وشینن بو جوانیا ناف خانی و ژورا بکار تینن.

نازک / MAZIK / لطيفة

ناسک، نازدار، نازهنین، به ناز.

نازۆ / NAZO / اسم جبل

کهفنه نافۆ جیایی ساسونه لکوردستاناتورکیا، نازۆ.

ناز / NAZ / فخریة

نازه، نیاز، دهلال.

نازدار / NAZDAR / مدللة

نازانديه، بچاقدانهکا باش بخودانکریه.

نافین / NAVÎN / وسطی

نافهراست، یا نافۆ، دناقبهرا دوواندانهیا ئیکۆ و نهیاسیی.

نازهنین / NAZENÎN / اسم زهرة

جوان، نازۆ، گولهکا خومالپه لدهشت و کویستانا شین دبیت رهنگۆ
وی زهر و سورۆ تیکهله دیمه نهکۆ زور جوان ههیه لال و باخچا.

نالین / NLÎN / انین

گریانا ژبه ر ژان و ئیشا یان دخه ودا.

نه خجوان / NEXCIWAN / اسم مدینة

شارهکۆ کوردانه لدهفهرا ئهرمینیا لکوردستانا شورمهوی.

نهخشین / NEXŞÎN / ملونة

رهنگین، چنیچنی.

نهردین / NERDÎN / نادره

کیم وهکی وۆ هه نه.

نهریمان / NERÎMAN / قامة

ناریمان، نهرمین، بهژن و بالا جوان، نهرمی.

نهرشیمیل / NEŞMÎL / اسم زهرة

کچهکا جان، نافی گولهکییه.

نهورا / NEWA / لحن

ئاواز، ئاهنگ، مال، سامان، نافی ئاوازهکی تایبهته، ئاهیت خارنی. خارن.

نهره / NERE / مثمرة

دارا بهریی. ئهو داره یا بهر و فیقی بدهت و زی بیته خارن.

نهورشه / NEWŞE / غناء

ههلبهست. ستران.

نهوری / NEWÊ / اسم قرية

گوندهکه لدهقهرا شانهدهر و شاره زور لکوردستانا عیراقی.

نهوربههار / NEWBEHAR / قرفة نوم

نوبههار، نوبار، سهری کهژی(وهرزی) بهارییه، ئاتشگه دهیه کا زهردشتیانهلباریری بهلهخ لئیرانی و دبیزن د بهریدا ئهوپههستهگهه پوتخانا بودیا بو، جهی نفستنا ژن و میرا، پهرتوکا هوزانقانی کورد ئههمهدی خانی نوبههارا بچوکان.

ناوخوان / NAWXIWAN / اسم منطقة

ناوچهیهکه لپهنجوینی لکوردستانا عیراقی.

نورشین / NORŞÎN / اسم قریه

گوندهكه دناڤهرا بدلیسی و موشی لکوردستانا تورکیا، جهی بارهگاییت گهلهك ژ زاناییت ئایینی.

نساران / NISARAN / اسم مصیف

هافینه ههوارهكه لکوردستانى، دبیت نسرين ژى هاتبیت.

نسرين / NISRÎN / ظلیه

نهسرین، گولهكا سپیه و بیهن خوشه بهلگیت وئ کهسکن و لههمی جها ههیه گول سور ژى ههیه و یا خومالی یه. فهله و تازی ژى فئ نافی رادکهن. دبیت ژ نسا هاتبیت ئانکو سیه یان ژنسا ران دیسا.

نفرین / NIFRÎN / دعاء

تکا، داخواز، داخاز، پارانهوه، هیفی کرن، هوزانفانی کورد جهگهر خوین گوتیه:

نفرینهکی ژیهزدان دکهم تو بیژه ئامین
شیخ و مهلاپییت کوردا بهلهنگاز و گهدابین

نوبار / NOBAR / یافعه

سنیله، کچا نوگههشتی، نیبار ئانکو بهرههمی ئیکی نوبهر.

نوال / NIWAL / وادی

نهوال، بناری شاخ، ناف دوچارا، دهنگههانا دولهکییه.

نوش / NOŞ / عافیه

هنگفین، ههمی تشتی شرین، ههرخارنهكا خوشییت و بجیژیبت، خارنهكا نهرم و دل فهکهر.

نوشین / NOŞÎN / عافیه

خوشیافه خارئی، فه خارنا ساخله‌م.

نوشابه / NOŞAB / شراب

نوش ئافه، ئافا ساخله‌م، ئافا خوش.

نایاب / NAYAB / ممتاز

بزاره، زور باش.

نیرگز / NÊRGIZ / اسم زهرة

نهرگز، نهرجس، گوله‌که لدهشت و کویستانا هه‌یه و یا خومالیه سپی
و بیهن خوشه ناف یونانیه و ژنه‌رسیس وهرگریه و تازیا کریه نهرجس.

نیس / NÎS / اسم نعجة

بزنا سهر و چاف سور.

نیهان / NÎHAN / مستورة

فه‌شارتی، به‌رزه کری.

نیگار / NÎGAR / لوحة

نه‌خش، وینه، دیمه‌ن، دل‌بهر، پوت، خوشه‌ویست.

نیفیان / NÎVYAN / جدیدة

نی فین، فیانا نوی، توخمی نوی، چه‌رخ نوی.

نیشار / NÎŞAR / خورده

ئه‌و پاریت هورده‌نه ییت لسه‌ر بویکی وهرده‌ن، یان دده‌نه بچوکان، گه‌ریانه.

نیشان / NÎŞAN / هدف

دیار، ئارمانج، ئاشکرا، شوپ، ئەو جەهەیی کو خودانی تیرۆکشان یان توفەنگی بقییت لی بدەت، پارچەپەکا زیری یە یان زیقی تیتە دروستکرن بو بەرسنگ فەکرنا وان کەسیت سەرکەفتنەک بدەست خوڤە ئینای یان ژ بو ریز گرتنی. ناف و ناسناف، دیارده و شیواز، هزر و بیرهاتن. نیش دەرژیا پیڤەدانا ستهنگ و دوپیشک ومارایە نیشان ژى کومانیشایە.

نیان / NIYAN / حلیم

نەرم و باش و تەنا.

نهای / NIHARÎ / حداد

گری، و شینی، رهش کری، نهارین نافى کوشهرا میتان بو کو مسریا دگوتی.

نهوروز / NEWROZ / اليوم الجديد

نهوروز، روزا نوی، سهری سالا کوردییه کول ۲۱ ی ههڤا سێ (ئافدارێ) دەست پی دکەت و هەر ژ ۷۰۰ سالا بهری زایینی دەست پی کریه و تهقه ژى نافیت ههڤیت کوردی نه:

- ۱- نهووز(خاکه لیو)
- ۲- گولان(بانه مهر)
- ۳- جوزمروان
- ۴- پوشپەر
- ۵- خه زمانان
- ۶- گهلاویژ
- ۷- رهزبه(مشتاخان)
- ۸- گهلاریزان(خه رزه لوه)
- ۹- سهرمادهز
- ۱۰- بهفرانبار
- ۱۱- ری بهندان
- ۱۲- رهشمه

نهژاد / NEJAD / عنصر
توخم

نهرمین / NERMÎN / رحیم
مسکین، دل نهرم.

نیلوفر / NÎLOVER / اسم ورده
گوله‌کا بهاری یه، ئاسمان.

نیژین / NÎJIN / حیاة
نوی ژیان، ژیا نا نوی.

نیشتمان / NÎŞTIMAN / وطن
وهلات

نیشین / NÎVIN / وسطی
مهیان، ناوه‌ند.

نهاوه‌ند / NIHAWEND / اسم مدینه
نه‌هاوه‌ند، نوه‌ئاوه‌ند، نوح‌ئاوه‌ند، پایته‌ختی‌ساسانیا بو و پشتی
بسورمانه‌تی‌هاتی‌سالا ۱۶۴۲ز سهرده‌می‌یه‌زدی‌کوردی‌سیی و د‌شهره‌گی
سه‌خت‌دا‌نهاوه‌ند‌هاته‌دا‌گیرکرن.

نما / NIMA / منظر
دیمه‌ن، نیگار.

نیڤه‌رتی تی / NÎVERTÎTÎ / اسم قدیم

کچه‌کا کورده شوی بفرعه‌ونی میسری (ئه‌خاتون) کربو و دری‌کا ویرا
هزر و بیریت یه‌کتا په‌رستنی ژ کوردستانی هاته فه‌گوه‌استن بو میسری.

نیناڤ / NÎNAV / الاسم الجديد

نافی نوی، نه‌ینه‌وا. نافی شاری میسله.

نورجیهان / NORCÎHAN / نورالدنيا

ئی‌که‌مین ژنه کو می‌ری وئ مه‌زنترین گورستان د جیهانی دا بو ئاڤا
کری له‌ندی دبیرنی تاج مه‌حل.

پیتا (و) W حرف الواو

وارنشین / WARNİŞÎN / رحالة
که سین لکویستانی و زوزان دژین.

واژان / WAJAN / جدیدة
تازه خونجه، واژان ئەمامانوی گه هشتی.

واژه / WAJE / اسم قرية
گونده لدهفهرا شار باژیر لکوردستانا عیراقی.

وان / WAN / اسم مدينة
باژیرهکی مهزنه لکوردستانا تورکیا نافداره بدهریا وانێ و چیروکا
خه جو سیابند، مهلبه ندهکه سهر بناوچا تکلیفا فهیه لدهفهرا میسل
لکوردستانا عیراقی ههمی کوردن و ژ هوزا کیکانن، و بهرئیدا پایته ختا
خلدیا بو ووی دهمی نافی توسپاس بو لسا ۸۴۰ ب.ز یا هاتیه ئافا کرن.
دهریاچه ههیه ۱۲۰میترا بلندهی د سهر عهردی و پانافا وی ۳۷۶۵میتر
چارگوشهیه و کویراتیا وی نیزیکی ۱۰۰ میترایه.

واژام / WAJAM / فسیله

تهلجا نوی یا دارهکی، لقی درهختیکی تازه.

وجدان / WICDAN / ضمیر

وژدان، دهرن، ههستا مروفایهتی.

وهرتی / WERTÊ / اسم قریه

وهرت، گوندهکه لدهقهرا بشدر لکوردستانا عیراقی.

وههران / WEHRAN / اسم مدینه

نافی روژدهکی یا د ههمی ههقییت زهردشتیاندا.

وریا / WIRYA / واعی

هشیار، ناگا، چست.

ورمی / WIRMÊ / اسم مدینه

هرمی، نورمیه باژیرهکه کورده لکوردستانا ئیرانی نافداره بگوم و دهریاچا خو.

وهلات / WELAT / وطن

خاک، جههکه توخیب کریه کومهکا مروقییت پهیوهندی پیکفه ههی لسهر بوینه لی دژین.

وینئ / WÊNÊ / صورة

وینئ، دهشته که لئاوچا بهرزنجه یه لکوردستانا عیراقی. ئه وینئ.

وارین / WARÎN / هطول

لدهفهرا دهریه نندیخان ئانکو بارین، هاتنه خار ژ ئاسمانی.

وارفین / WARVÎN / وطنیة

ئه فیندارا داری خو.

ومرین / WERÎN / رذاذ

هه لوه رین، گول و بهلگ وتشتی نازک.

ومشه ن / WEŞEN / سطر

باوباران پیکشه، شلوفه.

پیتا (ح) H حرف الحاء

هاسان / HASAN / بسیطة

ئاسان، ساناهی

هانا / HANA / ثقة

باوهری، ههوار، هانه ژێ ئانکو چافیکا ئافی.

هاوار / HAWAR / نجدة

ههوار، فریاد، فهرهاد، بانگ، دهنگ، گولان، گهروك، گوند، شار، ناڤی
گوفارهكا كوردی بو بتيپین لاتینی جه لادته به درخان لوهلاتی شامی
به لاف دكر، مهلبه ند و چهی ژيانا هندهك كه سایه، نهو جههیی هافینی
كوچه ران لی تیشه چی دبن، وار، هاوینه ههوار.

هاودیان / HAWDIYAN / اسم مدينة

گوندهكه فهله و بسورمان لی د ژین سه ربمیگره سور فهیه لدهفه را
بارزان لكوردستانا عیراقی. دبیت ناڤی هوویدا ژویری هاتبیت ئانكو
روحن و دیار و ناشكرا.

هافهن / HAVEN / اصل

پشکا ئیکى یه ژروژى د ئایینا زهردهشتىدا، ههروهسا کوردی یا کهفن دا ئانکو ئاوات، ئارمانج.

ههدار / HEDAR / صبر

بیهن فره، تهنهه.

ههمهدان / HEMEDAN / اسم مدینه

ژباژیریت کوردستانا ئیرانییه. ددهمیت کهفندا پایتهختا کوردستانى بو، بابا تاوړى ههمهدانى (۹۳۵-۱۰۱۰ز) ژ هوزانفانه و ژفى باژیریه.

ههرمیله / HERMÊLE / ههرمیل

گوندهکه سهر بناوچا شار باژیره لکوردستانا عیراقى، ههرمیل ههروهسا وهرمیل ژى گوندهکه سهر بدهفهرا دهوکه.

ههژیان / HEJYAN / زلزله

ههژان، لهرزین، ههرههژاندن.

ههراله / HARALE / اسم بحیره

گولهکا کوپستانیه لدهفهرا ههورامان لکوردستانا عیراقى زوره.

ههشتیان / HEŞTIYAN / ثمانون

گوندی ئیکى سهر ئاخى پشته لیمشتا مهزن نهو ههشتى کهسین د پاپورا نوو پیغههمبر دا هاتین خارى لروژ ههلایى جزیرا بوتان ئافا کریه.

ههمایون / HEMAYON / طائر میمون

فرندهیه که بو ههلبزارتنا پاشا دبهرى دا بکار دهات.

هه‌نی / HENÎ / عسل
شیرین، هنگشین.

هه‌لاله / HELALE
گیاهه‌که رهه سپیه و گه‌له‌کا شین ددهت ل پیستا ددهن بو ژیفه
کرنا موی بو هه‌مبانا.

هه‌لبه‌ست / HELBEST / قصیده
هوزان، ستران، سرود.

هه‌لز / HELIZ / اسم نبات
گیاهه‌ک کویستانییه خوش و بهیژه بو ئاژه‌لا.

هه‌لدان / HELDAN / عیاده مریض
سه‌ره‌دانانه خوشا لالا یان نه‌خوشخانا.

هه‌رکانیا / HIRKANYA / اسم بحیره
نافی که‌فنی گوما وائییه لکوردستانا تورکیا، نافی که‌فنی که‌فنی
ده‌ریا خه‌زه‌ره (قه‌زوین) لکوردستانا ئیرانی.

هه‌زر / HIZIR / فکر
دامان، رامان، یاد.

هه‌زرت / HIZRET / امل
داخاز، ژیر و‌بیر، هس و‌بیر، هیوا، هیفی.

هزار / HIZAR / بلب

فرندهیهکی بچویکه و جان و دهنگ خوشه، تازیا نهف ناهه بخو بریه
و پی گوتیه بزمانیخو

کالصمو یرتع فی الریاض وانما حبس الهاز لانه یتکلم

هیما شهیدا و نهفینی یه . بولبول و گول وهک دوو نهفیندارن دلدار
ودلبر لی نهفینیا بولبولی یا راست و ژ دله بهی نهفینیا گولی ژدل نینه و
بی سوزه.

هلمان / HILMAN

دوو هزار سالا بهری زاینیی ژباژی ریت نافداریت دهفهرا حمیرین بو
لژی ریا کوردستانا عیراقی دبن دهستههلاتا بابلیا دا بو سهردهمی(مهردوک
بیلومان) پاشی کهفته بن دهستههلاتا ناشوریا سهر دهمی پاشایی
وان(شلمنسهری سیی)، و لنیزیکی فی باژی ری د بهری دا بهری
توخییی(کوردو)هاتبو دیتن کو میژویا وی دگههسته دهمی پادشای
مهردوک بلادان) لبابل سالیت ۷۲۱-۷۱۱ب.ز) د گوتنی (شیتی ماردوک)
دهستههلاتداریا غری و هلمان یا کری، ئانکو هلمان با ژیرهکی کوردایه و
حمیرین زی جهی کوردا بویه.

هوشن / HOŞIN / اسم قبیلة

هوشیان، هوزهکا کورده لزویریت دهفهرا سیورهکی لکوردستانا تورکیا
د ئاکنجینه.

هوخت / HOXT / نصیحة

گوتنا باش، زمانی باش، ئیکه ژ سی بنستر و بناغیت ئایینا زهردهستی
کو(دلی پاک، زمانی پاک و کاری پاک).

هوزان / HOZAN / شعر

ههلبهست، چهکامه (بو کوپ و کچان تی نافکرن).

هور / HOR / اسم جبل

خور، خوریش، روژ بزمانی ئافیسنا، هوری زی چیاپهکه لدهفهرا
بارزان لکوردستانا عیراقی.

هورین / HORÎN

هورین، گوندهکه و دهفهردهکه سهر بشیخان فهیه لدهفهرا خانهقین
لکوردستانا عیراقی دبیژن سهرنافی(ههوارپی) ئانکو ههفالیی ئیسا
پیغه مبهه هاتییه چونکه لوی دهفهری د ئاکنجی بون.

هومه یلا / HOMEYLA / اسم قدیم

دهوزانهکا مه لانه حمه دی نالبه نددا هاتییه:

هومه لائی گوت کچا	باش هه لگرن فان سلکا
هه لکه ن دهستیت خو وهوچا	داسپی که ن بو کوتلکا
دل جیرانا پچا	ئه م شین ناکهین چو ملکا

هندرش / HINDIRŞ / اسم نبات

هندترش، گیایه که ژ رهنگی قورادی به لگیت وی زرافه و تیژه زور
کیفیه ولچیا شین دبیت دگهل نانی تیتیه خارن و دبیژن دهرمانه بو ئهو
کهس ئیشا شرینیی هه بیت.

هوما / HOMA / عتقاء

ئەو گيايه يى موبدېت زەردەشتى مەى ژى چىدکر و پى سەر خوش دىون دەمى بسەر و بهرئ ئايىنى رادبون. دبیژن فریشتهى زیږهفان چوبو دناڤ فی گيايىدا و بابى زەردەشتى ئەو مەى ڤه‌خار بو و هەرلوی دەمى روناھیه‌ك ژ ئاسمانى چوبو د ناپ زكى كچه‌كا پسمیر دا ئەوا كو بى ده‌يكا زەردەشت پیغه‌مبەرى.. بالداره‌كه دده‌مى هەلبژارتنا پاشادا هەرکەسى فی بالدارى سیبه‌را خو یان وی بخو دادا سەر ملی دڤیت بکه‌نه پاشا. ناپى كچا به‌همەنى یه شا ژنا فارسا بو. پهرنده‌كى ئاشوپى یه، هیما خیر و خوشی یه، دبیژنى (طه‌یرى ده‌وله‌تى).

هنار / HINAR / رمان

هەنار، میوه‌یه‌كه گروڤره تیفکل سوره یان زهره نوشابه و ریچولی ژ ئافا وی چید کهن، باشه ژبو پاڤژ کرنا خوینی دندکیت وی هسك دکهن دبیژنى هەرمان دبیت ژ هفت دەرمان هاتبیت. ئانار، ئەنار.

هیرو / HÊRO / اسم زهرة

گوله‌كا خوزایی یه به‌ژن بلندە رهنگیت سپی و شین و سور هەنه، مه‌لبەنده‌كه لده‌ڤه‌را سوله‌یمانیی لکوردستانا عیراقی.

هیزان / HÊJAN

گومی قولى ناوشاخ، جوما یان گوما ئافى ئەوا کویر د ناپ چيادا..

هیشخان / HÎŞXAN / قوت

توش، ئازوقى هەلگرتى لال، د به‌ریدا کوارک ژ هەریی چید کرن و پشتی هسك د بون ئار و گەنم دکرى.

هیلان / HÊLAN / وکر

لانە، هیلین، لیس، هەند، بجه هیلان، به‌رزه کرن. مان، هیلانە.

هيفان / HÎVAN / معلمة
هيكار، هينكار، فيركار، ماموستا.

هيمّا / HÊMA / رمز
هیل

هين جان / HÎNCAN / ارتواز
هه‌لين جان، دهرئىخستنا نافي ژ جهيت کوير.

هافين / HAVÎN / صيف
وهرزدهکى سالىيه، دئافىستايى دا بنافى هاما هاتيه. هاوين.

هندس / HINDIS / دامس
شه‌فا تارى

هنديجان / HINDÎCAN / اسم قرية
نافى گوندهکىيه ژ گونديت خوزستانى(ئه‌هواز) ل کوردستانا ئيرانى.

هيستر / HÊSTIR / بغل
دهوارهکه تنى بو بار کيشان و سوارىي بکار تيت ژ ماهين و که‌را
په‌يدا دبیت و ئه‌و بخو يا خرشه بى زاوژىيه. روندک، ئه‌سرین،
فرميسک.

هه‌ورين / HEWRÎN / غيمية
ره‌نگى هه‌ورى يه — ئه‌ورن.

ههلات / HELAT / طلوع
سه‌رکەت، دەرکەت.

هنار / HINAR / رمان
ئه‌نار، مێوه‌یه‌کا گروفره و یا ب‌دندکه ککه‌ه‌شتنێ سور د‌بن ترش و ش‌رین هه‌نه.

ههنگ / HENG / عسل
هنگش‌ین

هاوژین / HAWJÎN / صدیق
هه‌ف‌ژین، هه‌فال.

هاوسەر / HAWSER / زرجه
دوستا ژيانی، هاوژین.

هه‌ژین / HEJÎN / حیاة
هه‌رژین، هه‌ژیان، ژینا هه‌ر وهه‌ر.

هاجەر / HACER / فقيرة
خ‌یزانا ب‌راهیم پ‌یغه‌م‌به‌ر، هاژەر، هه‌ژار.

هه‌واخان / HEWEXAN / حوا
هه‌واخان، ژنافی دای هه‌واه‌تیه.

هیزار / HÎZAR / پوشیه
خیلی. نزار.

هه لکهفت / HELKEFT / صدفة
ریکهفت، بهرامبهر، وهسا چیبو، هات، هه لکهوت.

هیلان / HÊLAN / عش
بجه هیلا، هیلین، لانه.

هلبین / HILBÎN / اندلاع
هلبون، بهریا بون، ناگر لی چو.

هوشهنگ / HOŞENG / اسم ملك
ژ شاهیت ئیرانی یه.

هزرفان / HIZIRVAN / مفکر
خودان هزر.

هین / HÎN / علیل
سار، فینک، تهزی.

هیفیدار / HÎVÎDAR / امل
ئومیدهوار، هیفی.

هوزان / HOZAN / قصيدة

ههلبهست، هونراد.

ههساره / HESARE / كوكب

ستيرا مهزن.

هورى / HORÎ / حورية

هورى كهفته كوردن دهستهه لاتندارى يا كرى ل ۲۵۰۰-۳۰۰۰ ب.ز.
لروژههلات و ژيريا دهرياجا وانى لبا كورى كوردستان ههروهسا ل ۱۶۰۰
ب. ز ساخبو يه فه.

هاژه / HAJE / خرير. ازيز

وشو شاروبارىيه. دهنگى ئافى و باى يه.

هوشيان / HOŞIYAN / اسم فبيلة

هوزهكا كورده و كوچه رانا لروژههلاتا سيوههركى لكوردستانا توركييا د
ئاكنجينه.

هوفى / HOFÎ / اسم قديم

هوفى، هافو ئافى ژنكا زهردشت پيغه مبه ره كو كورهك و سى كج ژى
هه يون.

هاران / HARAN

گوندهكى كهفته لكوردستانا ژورى ئاف و دهنگى خو هه يه كورى
تهيمى لوى گوندى خودى دايه سالالا ۶۶۱ مشهختى زانايهكى بسورمانه ژ
تيرا ههنبه لى و كوردكى خورستىيه.

پیتا (ی) Y حرف الیاء

یاد / YAD / ذکرې

هزر، بیر.

یادگار / YADGAR / تذکار

دیاری، بیرهاتن.

یاره / YARE / مطر

باران، هاتنه خارا ئافی ژ بلنداھیا.

یارسان / YARSAN / اهل الحق

زمانی پهره وهکی ئایینی یه نهوی دبیزنی کاکهئی و فارس دبیزنی (نه هلی ههق)، نافی سالا کاکهئیایه یان دبیزنی سولتانی چونکو سولتان ئسحاق بهرزنجی ل ۱۳/۲/۱۲۴۹ز هاتیه سهردنیایی و ههمی ۱۳ شواتا زایینی سهری سالا وانه. سالا یارسان ۱۳ ههیشن چار ژوان بههارن (رهشمه، پهنچه، گلهداران وگله جاران) و سی ههیف هافینن (گهرماخیز، پوش پهر و گهلاویژ) و سی ههیف پاییزن (فهرومانان، رهزبه و گهلاریزان) و سی ههیف زستانن (سهرماخیز، بهفرئاو و ریبه نندان). و کاکهئی ژفان هوزا پیک تین: گوران، جهلال و هند، باجلان، جههور، زهنگه نه، لهک، ههماوه ند و زهند. یارسان نافی پیغه مبه رهکی عهجه مایه.

یادئ / YADÊ / اماه

گازی کرنا دایکی، وادا، دایی، دیی.

یایه / YAYE / سیده

خانم، ژنا مهزن، ستی، خاتو.

یازی / YAZÎ / مصیر

چارهنوس، دیمهیک، ماف.

یاسان / YASAN / قانونیه

دبیت ژ یاسا هاتبیت نانکو ئه و کهسی یاسا پهروهربیت یان یاسا زان.

یاسنا / YASNA / جزء

نافی پشکهکا پهرتوکا ئافیستا پیروز کوهه می ۷۲ وهرزن دهربارهی
ئایین ژ سرودان پیک دیت.

یاسه / YASE / وعرة

جیگای سهخت لهچپادا.

یاسه مین / YASEMÎN / اسم زهرة

گولهکا جوانه لدهشت و چیا شین دبیت لزور باخچادا ههیه و تیتیه
خومال کرن.

یامی / YAMÎ / حواء

دهیکا ههمی مروفايه ههروهسا یاسا بابی ههمیایه.

یهخشین / YEXŞÎN / اسم قریه

گوندهکه لدهقهرا دهر بهندیخان لکوردستانا عیراقی.

یوشکا / YOŞKA / اسم فنانه

نافی هونهرمهندا مصری یه لوبلویه یا کو ژ بنیات ئهرمهنی.

یومن / YOMIN / مبارک

به رهکته، پیروزی.

یوهانز / YOHAIZ / اسم موسی

نافی دهیکا موسی پیغه مبه ره.

یهمان / YEMAN / مفر

قورتال، رهف.

یالان / YALAN / تلول

کومهکا گریت بلندن.

یهلوم / YELMOM / ثریا

خه تیره، چوله چرا، چلچرا.

یاوێل / YAWÊL / اسم قدیم
 باول، بالول، بههلول، باویل، لولهیهکا جوان.

ئورارسیس / ORARSÎS / اسم قدیم
 نافێ پاشایی ۱۱یه ژ پاشاییت هه خامنشا ۲سالا پاشاتی کریه (۳۳۸-
 ۳۳۶ب.ز).

ئالا / ALA / علم، رایه، په‌رچه‌م.
 خێله‌کا به‌رفره‌هه لکوردستانا تورکیا، پێنقیس، خه‌ملاندن، جوان کرن، ئارا،
 ئالای کوردستانێ کو چه‌فه‌نگا سه‌ربلندی و راست گۆتنی و ئاشتی و پیکفه ژيانی و
 نویاتیا به‌رده‌وام. ئەف ئالایه ژ سی رنگا پیک ده‌یت:
 ۱- رنگی سور: رنگی خوراگری و به‌رگری کرنی یه ژ پیکه‌مه‌تی نه‌ته‌وا و
 زمان و داب و نه‌ریت و می‌زوو و که‌له‌توری مه‌.
 ۲- رنگی سپی: رنگی ئاشتی و پیکفه‌ژیان و لی‌بورینی یه، رۆژه‌کا دنیقی
 دا نیشانا نوی کرن و به‌رده‌وامبوونی یه. ۳۱ تیشک لدور هه‌نه‌ کو
 نه‌ورۆز و سه‌ری سالا کوردانه.
 ۳- رنگی سه‌وز ئانکو رنگی که‌سک: رنگی ئافه‌دان و خوشی و ته‌بایی و
 ئارامی و پیکفه‌ژيانی یه.
 ئەف نافه بو کچان تی گۆتن.

پیتا (ئا) A حرف الالف الممدودة

ناقیئت کورا

ئارام / ARAM / هادي

نافی کورئ سام کورئ نوح پیغه مبه ره، هیندی، هیمن، مهند، خوشی،
تهنار، ئوقره، بی جوله، باژیره که ل هندی پهرستگه هه که ئی ههیه پوته که
تیدا جار جار فیتیا ئهرزانی ئی ددهت، هیمن

ئاذا / AZA / باسل، شهر

رهشید، دلیر، موکوم نهترس، کوردی یا کهفن د گوتنی ئازوش،
پهیت، خورت

ئازاد / AZAD / طلیق

سهر بهست، قورتال، سهریخو، ساخ، بهردای، ئازا.

ئازار / AZAR / الم، نار

ههه، سو، ژان، ئاهو، ئیش، ئازهر، ئاتور، ئاگر، ئاور.

ئازەر / AZER / ئهې، نار

تاروخ، ئاگر، نافى بابى براھیم پیغه مېهره (تارخ)، ئەو فریشتەیه ئەوئ بىمەھا ئازەرى بەرپرسىار، ئاتەر، ئاگر، ئاتەش، نەمروودى ئەف ناهە دانا سەر پىشتى کریه بەرپرسى ئونبار و دکانیت خو، پوتەك بو تارخ سەخیریا وی دکر.

ئاراس / ARAS / اسم نهر

ئاراز، ئەرس، نافى روبرەکی یە د نافبەرا ئیران و شورەویدا دچیت، ئانکو رشت و ریژ، د قورئان پیروژ دا ئەف ناهە هاتیه د هەردو سورەتین قاف ۱۱ و فورقان ۳۸. و سەردەمی زەردەشتى نافى وی (دائیتیا) بو. بلند دبیت، ریکا ژیهەل و بلند بیت بو ئاسمانی.

ئاسان / ASAN / سهل

سانا، ساناهی، بی ئیزا و کوتەکی.

ئەژی / EJÎ / یحیا

ئەژیک وەسا، نامریت، نەمر.

ئاگا / AGA / فهیم

هیشار، زانا، ئاگەھدار، بسەرەهل.

ئاماد / AMAD / اسم جبل

چیاپەکە د کەفیتە ھندافى پەرستگەھا لالش لدهفەرا شیخان لکوردستانا عیراقى. کەفنه نافى دورگەھا بوتان.

ئیرش / ÊRÎŞ / عادل

راست و دروست دزمانى ئافىستایى دا، یورش، یوراش.

ئاری / Arî / العرق الكوردی

ئاگر، رهنگی مشکی، خوله میس، خوله کهو، خوجه، نفسی نهتهوا
کورد، زستانه ههوار، کوجهرات. دبیژن ئهف نافه ARIYAN ئاریان
سهئکرییه ئانکو(میرزا- نبیل) هندوسا بکار ئینایه.

ئالان / ALAN / التفاف

تی پیچان، تی بادان، رهنگی سور، نافی خیلا مهمی یه، چیاپیه که
لکوردستانا تورکیا، دهقه ره که دکه فیه سهردهشتی لکوردستانا ئیرانی.
ئهوا جوان، جوانترین کچیت زهردهشتی (ئا= ئهوا-لان=جوان) ئهوا جوان.

ئاغا / AGA / سید

ماقویل، مهزنی خیلی، سهروک، بو ههر کهسه کی تیتیه گوتن وهک
ریزگرتن. شکومه ند، ئاغا، خاوهن دی تینه گوتن بو ههمی کهسا وهکو
ریزگرتن.

ئهندام / ENDAM / عضو

ئیکه ژ قوشمه کا مروفا، بهشه که ژ پارچه کی.

ئاشتی / AŞTÎ / سلام

تهناهی، خوشی، نهشهر و جهنگ و لیكدان.

ئهبدال / EBDAL / مسکین

درویش، گهریده، فرندهیه کی گوشت خوشه و می یه دبیژنی
پور و ههردوکا پیکفه د بیژنی ماریا.

ئامانج / AMANC / غایة

ئارمانج، هیوا، داخاز، ئومید، ئارەزو.

ئامەد / AMED / اسم مدینة

نافی کەفنی باژیری دیاربەکرە لکوردستانا تورکیا.

ئەلند / ELÎND / بزوغ

چافی روژی، هەلاتنا روژی بەیانی زوو.

ئومید / OMÊD / امل

هیوا، هیفی، ئامانج، ئارمانج، ئارەزو، ئومیدەوار، ئاوات.

ئەردەشیر / ERDEŞÊR / اسم امیر

ئیکەمین شاھی خانەدانا ساسانییە لئیرانی سەر فرقیایا زالیو سالا ۲۲۴ ز.. و مزەدکی کرە ئایینا وەلاتی خو. کوری بابکی یە نەقیی ساسانی. راگری دەستەهلاتا ساسانییە و ساخقەکەری ئولا زەردەشتیایە، کوری هورمزە، بابی شاهپوری خودان ملە، بابکان. شاھی شەشی ژ شاھین میریا هەخامنشیایە. ئەردەشیری ئیکی (۴۶۵- ۴۲۴ پ. ز) و ئەردەشیری دووی و یی سیی ۴۶ (۴۰۴- ۲۵۸) و ۲۰ (۳۵۸- ۳۳۸).

ئەرزەنگ / ERJENG / عفریت

ئەو دیوێ یی روستەمی زال لماندەران شەر دگەل کری. نافی پەرتوکا مانی پیغەمبەرە هەروەسا ئەرتەنگ زی هەبو.

ئەسفەندیار / ESFENDYAR / اسم بطل

نافى پەھلەوانەكى يە. ئەسفەند نافى فريشته يە د ئولا زەردەشتيان دا. كورئ گوشتاسبە ئەو پەھلەوانەيى كو روستەمى زال ئەو كوشتى بفرمانا بابى خو چو بو شەرى روستەمى. بابى وى پاشايى كەيانيا بو.

ئەردەوان / ARDEWAN / اسم امير

نافى ھەژدەمین پاشايى ئەشكانيايە يا كو پاشاتيا وان ل سالا ۱۶/۷/۲۷ ز. دەست پى كرى و ل ۲۲۴/۸/۲۸ ز ئەو زنجيرا پاشاتىي يا كو بنافى پارت بنافى ئارشاك ھاتىە نياسين و زنجيرا سلوكا لدوماھى ھات. ژ شاھيىت ئيرانى بو بەرى ئەردەشیری. دەستەھلاتدارەكى ئەرمنا بو, ژ توخمى گوشتاسبە.

ئافدەل / AVDEL / مسكين

عەبدال, ئافدەل ل بالوكى ژ ميريىت بەروارى بالا ل كوردستانا عيراقى, بالوكا دكەفیتە روژھەلاتى دەفەرا بەروارى بالا, پەيوەندى دگەل سولەيمان بەگ ميري ھەكاريا سالا ۱۵۹۰ ز پەيدا كر و پاشى خو ژ ميراتيا بادينا فەكر. بالوكا دكەفیتە سەر روپبارى زى و ل دورين سالا ۱۸۹۰ ز. فەليىت كورد لى ئاكنجى بون.

ئاكار / AKAR / خلوق

رەوشت, سنج, ساخلەت, ئەدگار.

ئاكام / AKAM / اخر

ديماھيك, شوين خەرتوك, ئەنجام.

ئاموش / AMOŞ / اموش

کورئ شیت پیغه مبهەر نه فیئ ئاده مه.

ئادی / ADÎ / الآخر

کورئ شیخ مرسافره کورئ موسائ هه کارى یه (١٠٧٥-١١٦٢ز) ژ دهفهرا جوله میرگئ لکوردستانا تورکیا هاتیه لالش لدهفهرا شیخان لکوردستانا عیراقى بو گوشه گیرئ. و خوداپه رستنئ.

ئهدای / EDAY / اسم قس

ئهدای شیر قه شهیه بناف و دهنگه لکوردستانا عیراقى شه قلاوه بنافئ وى تیته نیاسین، ببو مه طران لبازیرئ شیرتئ لکوردستانا تورکیا و لویرئ هاته کوشتن.

ئاڤا / AVA / عمران

ئاڤا خان کورئ جه نگیز خانه، ئاوا، ئافان، ئافاهى.

ئاکو / AKO

خیله کا مه زنه لدهفهرا رانیا دبیزنه سه روکیت وان باش ئاغا. شاور ئیکه ژ بابکیت وئ خیلئ.

ئالخواج / ALXIWAC / اصبع السبابة

تبلا باوه ریی، تبلا جفینا.

ئارتین / ARTÎN / لهیب

ئاگرئ بهیز، هیژا ئاگرئ، بلیسه و چریسک، نافهکئ کوردی یئ
کهفنه و کوردین ئهرمنی زور ب کاتینن. هیژ و تهوژم و گهرما ئاگرئ،
تینا ئاگرئ، نافئ بابئ فریدونه.

ئیزدین / ÊZDÎN / ربان

کورئ میرزا داسنی یه سه ره شه که ره کئ میرگه ها بادینان بو پشکداری
د داستانا شه رئ به غدا دا کریه سالا ۱۶۵۰ ز دژی فارسا کو ژ به غدا
ده ریخستن.

ئهرده لان / ERDELAN / طمان

ئه ف نافه ژ دوو به شا هاتیه (ئارد + لان) ئانکو له ندا ئاری، جهئ
ئاری یان مالا ئاری. یا خود ئاش و ئاسیا، چونکی باپیرئ ئهرده وانی
ئاشه فان بو. کهفنه نافئ کوردستانی یه، میرگه هه ک بو دگهل میرگه ها
موکری د کهفتنه روژه لاتئ کوردستانا عیراقئ. ژ شاهیت کوردایه.
فه رمانه وایی بویه ل زه له م و مه ریوان و پالنگان وحسن ئاوا ۱۱۶۰ز-
۱۸۶۷ز کیشار.

ئه غمیر / EXMÎR / رثاء

ژ ئه غمیر هاتیه ئانکو زیمار و گری، ئه و زیمار و پیگوتنا سه ر مریا
تیته گوتن. ئاغایی میرا.

ئارپاک / ARPAK / نور

ئاگرئ خاوین و پاقر، ئاگرئ دار به ریا، نافه کئ کهفنه ژ نافیت
کورد، نافئ پاشاهه کئ مادیا بو، کوردیت ئهرمنی فی نافئ زور بکار
تینن.

ئابرا / ABRA / ابراهيم

برايي مهزن، نافي براهيم پيغه مبهرد، پاشي ببو ئه براهيم، براهيم ئانكو برايي زانست و زانيني. دبيژن خودي لشوشي نيزيكي ئاكري لكورستانا عيراقى دا بو.

ئهزين / EZÎN / اسم امير

نافي ئيك ژ ميريت جزيرا بوتان، بابي زيني يه .

ئارات / ARARAT / اسم جبل

زنجيره چيايه كه د كهفите كوردستانا توركييا ژ دوو بستيا پيك تيت چياي بلند ئانكو يي مهزن بلنداها وى ۵۱۶۵م و چياي بچويك بلنداها وى ۲۹۵۲م . دكهفите نافهرا دهريچا وان و دهريچا سيفان. لدهفهره ئهرمىنيا لناف شوروى دا. نهو دبيژني چياي ئاگرى. بهري ئاگر بژين لي هه بون ، ئهرمىنى ژى دبيژنى ماسيس كونا فكهى پيروزه لدهف وان.

ئاسوكا / ASOKA / اسم ملك

شاههكى هندى بو (۲۷۲-۲۳۲ ب.ز) بارا پتر ژ وهلاتى هندى و ئهفغانستانى سالا ۲۶۱ب.ز ستاند و ئيخسته بن دهستى خو. ئيكه مين كه سبو (بوزيه ت) گريه ئايينا وهلاتى و تهتر هنارتنه سيلانى ژبو به لافكرنا بوزيه تى، هاتبو نياسين ب پيشقه برنا بارى كومه لايه تى لهندي.

ئەسیتاك / ESÎTAK / اسم ملك

پاشایی دیماهیئ یه ژ پاشاییت میدیا، ئەسیتاجس سالا ٦٧٨ ب.ز.
شکەستن سەردەستی (کورش) ی خار نەقیی وی یه ، دبێژن برا ماکیئت
ئیک بون ٢٤ سالا پاشا بو (٥٥١-٥٨٤ پ.ز).

ئاریاوان / ARYAWAN / اسم ملك

برایی کورشی یه، کورئ(تایسبس) ٥.

ئەستیاس / ESTÎYAS / اسم ملك

کوری کورشی یه شاهئ ئافشان بو سەردەمی کشورا میدیا کچا خو
ماندان دا بو شاهئ ئاشوریا ئەوا باغئ هەلاویستی بو دروستکری.

ئەرزون / ERZON / اسم ملك

باژێرەکه د کەفیتە ژوریا روبرائ تیکەلە (دجلە) سەر لایئچەپئ
روژەلاتی میافارقین نیزیکی سیرتئ لکوردستانی تورکیا. ئەرزو.

ئەفرەیدون / EFREYDON / اسم امیر

فریدون، کاوه، ژ کەفنه شاهیت ئیرانی بو. کاوه.

ئارسیاس / ARSÎYAS / اسم قائد

فەرمان رەواپەکی کشورا مادیا بو.

ئەفراسیاب / EFRASYAB / اسم امیر

ژکەفنه شاهیت ئیرانی بو سەردەمی پاشاتیا ئیکئ.

ئەنوشیروان / ENOŞÎRWAN / اسم قاندا
کسرایه ، ژ کەفنه شاهیت ئیرانی یه.

ئادو / ADO / فرح
کەیف، خوشی، خورەم.

ئەرکان / ERKAN / خبیر
کارخان، کار، رەنج، بەرپرس، رێبەر، ریشەبەر.

ئەياز / EYAZ / نسیم
شەنبایی سار بەشەفی، گفريا بايى سارى بەشەفی.

ئاران / ARAN / مشترا
بنك و جهیت ژفستانى د ژيانا كوچەرا دا. هەزار دبیژیت، (هەمو
چونە هەواران – ئیمە ماوین لە ئاران) ، دولی ئاران.

ئەیفەز / EYVEZ / معد
ئەپواز، ئامادە.

ئاژین / AJÎN / ساحة
بزارافى هەورامى ئانكو ئەو جوکا دناف دار و باران رادچیت،
هەروەسا ئانكو بەردەلان ژى تیت ، زەفیهکا راست و بی گروبهەر.

ئەرتەفان / ERTEVAN / قانوني
دادوەر بکوردی یا کەفن زاری مادیا وهکی کو د ئافزیستایی دا هاتی.

ئاترون / ATRON / مشعل

ئەوگەسە يى كارى ئاگر ھەلكرنى دكر ئاينا زەردەشتى
دا.لپەرستگەھ و جەيىت پىروز دا. ئاگركار، ئاگر دوست.

ئافەند / AVEND / رتبه. درجه

ئانكو پله و پايه ، ھەروەكى بىژن ئافەندا وى يا لەشكەرى جىدارە.

ئەسكەندەر / ESKENDER / اسم فائد

دبىژن كورى دارايە و ل ۲۳۳ پ.ژ لباژارى سوسەلكا مەزنىن شەھيان
ل مېژوى ھاتە گېران كو ئسكەندەرى ۱۰/۰۰۰ دە ھزار كچىت فارس لدهھ
ھزار سەربازين خو ماركر و شەھيانا وان كرن. ئسكەندەرى مەكدونى
كورى پلكا خدر زىندەيە، ئانكو دەيكىت وان خويشكىت ئىكن، بابى
ئسكندەرى ستىر ناسبو شەفەكى گوتە ژنا خو ئەز بىرەفانيا ستىرا فە
وہستيام و خەوا من يا تىت فيجار رابە گەرا تەيە و ھەكە لئى راستا
ئەسمانى ستىرەك ديار بو من ھشيار بكة دا بىمە دەف تە و خودى پاشى
دى كورەكى دەتە مە ھندى دنيا ھەبىت دى ساخىبىت، د وى دەمىدا دشا
وى يا ھشيار و گوھددا ئاخفتنا زافايى خو (مىرى خويشكا وى) و ھەر
ل وى دەمى دەيكا ئسكندەرى نفست و خويشكا وى ما ھشيار تاكو ئەو
ستىر پەيدا بى مىرى خو ھشيار و ھاتە دەف خودى خدر زىندە د اوان و
بابى ئسكندەرى ھشيار بو كو ژنا وى يا نفستى و ستىر يا ئافا بوى ژنا
خو ھشيار كر و گازندە ژى كر كو ل وى دەمى ھشيار نەكرى.بەل
ستىرەكا دى وى دەمى پەيدا ببو ئينا چو دەف ژنا خو و د ئەگەر دى دا
خودى ئسكندر دا وان كو ھەردو شاخىت دنيا گرتن و خدر زىندە دا
ھەفلنگى وى كو تنوكە يى ساخە دبىژن ئەو چل سال بو بابى
ئسكندەرى زىرەفانيا وى ستىرى دكر. كورى داراي كورى بەھمەنى يە .

ئورمان / ORMAN / اسم قرية

گوندهكه سهر رڤيا كانى ماسى لدهفهره بهروارى باله لكورديستانا عيراقى. ئانكو ئاگرى ماننا (كهفنه نافى كوردستان يه) ئاگرى مانى.

ئاخيز / AXÊZ / انتفاضة, دليل

بزارافى گورانى ئانكو راپهريين, راپهر, سهرهلدان, رابههر, راهبههر, ريكبههر (بو كچا زى تيته گوتن).

ئارا / ARA / وجود

ههبون, (راز) زى تيت, ههروهسا ئانكو سازكه.

ئارگون / ARGON / نارى

وهكى ئاگرى يه.

ئهرتوش / ERTOSH / اسم قبيلة

گوندهكه لكورديستانا توركييا, خيلهكا بوش زى پهيدا بويه ژ ۱۲ بابكا پيك تيت.

ئاشنا / AŞNA / معروف - صاحب

ههفال, دوست, ناسيار, نياس.

ئهفغان / EFXAN / نوح

فرياد, فهرياد, زارى, ئاه و نهخوشى, ئاخ, ناله بانگ, گرى, مللهتهكى مهنه وهلاتى خو ههيه كو ئهفغانستانه.

ئەرجان / ERCAN / اسم منطقة

دەڤەرەكە لكووردستانا ئیرانی. وەسا نافى باژیرەكى یە قوباد كورئ
فەیرۆز بابى نوشیروانى راست ئافا كریه.

ئارماس / ARMS / اسم لقب

ناس نافى كەیقوبادە.

ئاریا / ARÎYA / قائد

سەروك، سەردار، وەشەیهكا سەنسكریته ئانكو میرزا (نبیل) هندوسا
بكار ئینایە بو جارا ئیكى.

ئازما / AZMA / لطيفة

قەشەنگ، نەخشین، جوان.

ئارابخا / ARABXA / اسم كركوك

كەڤنە نافى باژیرئ كەركوكە لكووردستانا عیراقى.

ئەرتەنگ / ERTENG

ئەرتەنگ و ئەرژەنگ دو پەرتوكیت پیروژن ییت مانى پیغەمبەر
دروست كرن سەبارەت نیگارکیشی و ژبلى فان هەردو پەرتوكا ۲۵
پەرتوكیت دى هەبون د گوتنى مژگین ییت مانى (ئنجیلێت وى).

ئوردیبەهەشت / ORDÎBEHEŞT / اسم ملاك

فریشتەیهكە د ئایینا زەردەشتیان دە، هەروەسا هەیفەكە د روژناما
فارسی دایە، ئەسفەند ژى نافى وى فریشتەیی یە.

ئاری / ARI / اسم عرق

نفسی نەتەوا کوردە کو ئاکنجییت دەفەرا ھندو ئوروپی نە، کورد
پاکترین نفسی ئاری یە یان ئاری ھەمی ژ کوردانە، زمانی کەفنی مللەتی
کوردە و مللەتی ئاسیا بەری زایینی ب سئ ھزار سالا. فی ئەزمانی سئ
زاراڤییت خو ھەنە کورمانجی و زازاکی و سورانی و دەفەرا ئارارات
بئگەھئ فی ئەزمانی بو پاشی کەتە ئەسفەھان و ژ ویرئ چونە ھاوھند
و پاشی ھەمەدان و دیمایی کەتە مەدائن.

ئاشک / AŞIK / اسم سلالە

ل ۲۹/۱/۱ .. زایینی پاشاتیا ئاشکی شازدەھەم دەست پی کر کو ئیک بو
ژ پاشاییت ئەشکانیا ، روندک.

ئابادان / ABADAN / عبادان

نافئ باژیرەکی ل ئیرانی . و ئاباد نافئ ئیکەمین پیغەمبەری
فارسا بو.

ئەینا / EYNA / قوۋە

تین، توانا، وزە، روژا ئەینی، دبیت ژ ئایین ھاتبیت ئانکو ئول.

ئەرسەلان / ERSELAN / من اسماء الاسد

نافئ شیر یە بزمانئ تورکی.

ئاشور / AŞOR / العالی

لایئ ژوری، یا ژ زمانی ئەگەدی(شورو) ھاتی. ئانکو گا کلدانیا د
پەرست وەك خودایەکی وەکی مردوخ، نابو، ئەشتار(ستیر)، و ھندەکییت
دی. ئی ژ وانا نزم تر بون.

ئەشكان / EŞKAN / اسم قرية

گوندەکی خوش و دلگیرە لکوردستانا ئیرانی لدفهرا برادوست.
ههروهسا نافێ گوندەکی لدفهرا مهقلوب لکوردستانا عیراقی.

ئارژەنگ / ARJENG / اسم وردة

دار بهلالوکه، دارهکه سوره گوپالا ژێ دروست دکهن وهکو کنیر.

ئادیه مان / ADÎYEMAN / اسم مدينة

باژێرهکه لکوردستانا تورکیا خو جهیت وێ کوردن.

ئهردههان / ERDEHAN / اسم مدينة

باژێرهکه لکوردستانا تورکیا خو جهیت وێ کوردن.

ئهرخهه / ERXEN / معین

پشتیوان، هاریکار.

ئاتاج / ATAC / معدوم

ههژار و نه دار، تهله رویت.

ئازور / AZOR / حریص

ههتهه، رژد، دلسوز.

ئیفار / ÊVAR / عصر

پشتی نیفرو، هنگور.

ئانكار / ANKAR / فكر

هزر و بير، هوش و زانين.

ئاسيار / ASYAR / صديق

هاورى، ههفال، دوست، ناسيار.

ئادگار / ADGAR / وصفي

روخسار، رهنگ.

ئافاكهەر / AVAKER / عمار

هوستايى ئافاهيا، ئافاهىكرن، دانهر.

ئابورفان / ABORVAN / مقتصد

خرفهكهەر، قىك ئىخسته، كيم مهزاختن.

ئورخان / ORXAN / جد الاتراك

كورى ئوسمانى يه ژ نفشى (۱۳۲۶-۱۳۶۰ز)، بابى وى ئوسمانياتى پهيذا
كر و فى د ديفدا دهستههلاتا تركا وهرگرت .

ئهمبىس بودهست / EMBÎSBOEST

كورى ساراندوز ئ شاليارى سولتان سهليم ه سهردهمى ئوسمانيا.

ئەفرەز / EVRAZ / شمال

بالا، ژيھەل، بلند

ئاوارە / AWARE / مشرد

مشەخت، باژىله، كوچەر، دویركهفتى ژجهى خو، باجلان، وارهيلاى.

ئاب باز / ABBAZ / عوام

ئاڤ باز، مهلهفان ، دوستى ئافى، شههرهزايى ئافى، ئهيباز، وهكى ديار
دهمهل بهر مللهتى كورد هاتيه كو ئهڤ كهسین ئافباز خو بگههینن
هندهك دهستههلاتدارا دا كو تريف و ئهڤرد بوینه (عهباسى) و ئاباسا
(ABASA) ئافبازا خليفهكا كورده لدهڤهرا جزیری سورياد
ئاكنجینه.

ئاكار / AKAR / خاصية

ساخلة، سنج، رهوش، ئهڤدگار.

ئاپو / APO / العم

مام، برایی بابىمروفي.

ئانیش / ANÎŞ / ابن النبي شيت

نافى كورئ شيت پیغه مبهره، ئانوش.

ئەفسەر / EFSE / ضابط

پلەدارى لەشكەرى، ژ جیدار دەست پى دكەت تا بگەهیتە سەرورەر، و شكودار وەكى:

۱- جیدار	ئىك ستیرەكا سەر ملّى وى	ملازم
۲- جیدار	دوو دوو ستیر سەر ملّى وى	ملازم ۲
۳- پیشەنگ	سى ستیر سەر ملّى وى	نقیب
۴- پیشەرەو	فرندەیهك سەر ملّى وى	رائد
۵- پیشكار	فرندە و ستیرەك سەر ملّى وى	مقدم
۶- سەردار	فرندە و دوو ستیر سەر ملّى وى	عقید
۷- راگر	فرندە و سى ستیر سەر ملّى وى	عمید
۸- سەرتیپ	فرندە و شیر سەر ملّى وى	لواء
۹- سوپا سالار (۱)	فرندە و شیر و ستیر سەر ملّى وى	فریق اول
۱۰- سوپا سالار (۲)	فرندە و شیر و دوو ستیر سەر ملّى وى	فریق ۲
۱۱- شكودار، سەرورەر	فرندە و شیر و دوو ستیر ناف دو كفانا مرهیب	سەر ملّى وى هەنە

ئەژدەر / AJDER / اسم ملك

پاشایی شارى دوگمان بو.

ئومەر / UMER / متفائل

ئومەر مەندە دەرمانى هەمى دەردا، ئوم هەر ئانكو بئومیدەهر، ئەو كەسە پى ژ ژنا خو بترسیت.

ئابتین / ABTÎN / ابو كاوة

نافى بابى فرەیدونە.

ئەبجەر / EBCER / مدوجز

ئابجەر، بلنڊبەين و نزم بينا ئافا دەريا، ئەبجەر ئوكامو ژ كەفنترين پاشايى روهايى بو ل سالا ۵۰ زا، ئەبجاروس.

ئوغاز / OXIZ / اسم آرى

چل برا بون دناڤ پنيانشيا لكوردستانا توركيا سى ژ وان ئوغاز و دو برايى خو هاتن كوردستانا عيراقى دەڤهرا بادينان گافانيا گوندا دكر پاشايى ئاميدى زانى د زيرەكن هنارته ديقرا گوتە و ل دقيت بو من كەلا ئاكري و يا شوشى و يا مەمانى بستين و تالان بكەن ئينا دشفەكى دا هەر سى كەل راكرن پاشاي هەر سى كرنه ئاغاييت دەڤهرا زيارو ئوغاز برا مەزنى وان بو. وەسا د بيژنى ئيك ژ وان هەر سى برا نافى وى حەيدەر بو ديسا پاشايى ئاميدى گوتى بومن پاشايى ميرگەها بدليسى و دەرگەهى وى بدزە و بينە ئاميدى ئەو ژى كر و كەسى پى نەزانى تاكو ئاميدى.

ئەڤدى / EVDÎ / الاخر

عەڤدى، عەبدى، ئەڤى دى، يى دى.

ئوريا / ORYA / فائدەسكىرى

قوماندارەكى لەشكەرى زيرەك بو دگەل داؤد پيڤەمبەر، و داؤد پيڤەمبەر لەخنس دەڤهرا شىخان لكوردستانا عيراقى دژيا.

ئايىندار / AYINDAR / عابد

ئولدار، خودى نياس.

ئارەوون / AREWEN / سرور

کەیف خوشی، گەشبین.

ئامیار / AMYAR / زمیل

هەڤال، دوست، یاوەر.

ئەسکیناس / ESKÎNAS / ورق نقدی

پول و پارێت کاغز، ئەڤ نافە ئەرمەنی گەلەك بناڤ دكەن.

ئاسن / ASIN / حسمە

تازیا کرێه(حەسەن) ئاسنە و یا فەرمانرەوایی ل (٩٩٠ ز-١٠١٥ ز) کرێه
لشاری دەینور ژوریا روژەهەلاتی کەرماشان لکوردستانا ئێرانى هەرودەسا
لەهەمەدان ژى.زنجیرا دووی یە ژ دەستەهەلاتا گوراننا.

ئاریز / ARÊZ / اسم جیل

چیاپەکە لکوردستان.

ئەمشاسپەند / EMŞASPEND / مقرب

نیزیک و چاک، ئەمشاسپەندان دەستەپەکا فریشتایە چاک و نیزیکن
بو خودی و ئافیتایى نافى وان هاتیه کو شهشن:

- ۱- ئەردیپەهەشت: چیتین راستی   صدور
- ۲- ئەسفەند: باریه‌ری، نەرم و چاکى   حلیم
- ۳- ئەمرداد: نەمر   خالد
- ۴- بەهمەن: مەنیش پاک   انا جید
- ۵- خورداد: پاکى   کمال
- ۶- شەه‌ریوەر: میری راست و فەنجیا   احسان

ئاسا / ASA / نهج

رێباز، پروگرام.

ئاتاش / ATAŞ / سمي

ئاداش، بەرشى، دوو کەسا ئېک ناف هەبیت هەر ئېک دى بېژتە یى
دى (بەرش، ئاتاش یا، ئاداش) هەر ئەو ناف، هەفسەنگى نافى، هەفتایى
نافى.

ئارداش / ARDAŞ / طحان

ئارەپەر، ئاشقان.

ئالوس / ALOS / اسم عائلة

گوندەكە یان تیرەیهكە ژ خێلهكا كورد لەدەفەرا مەلاتیا لکوردستانا توركيا. ئالوز، گرفتار، بنه ماله لبه غدا و ديمه شقی هەن. هەروەسا گوندەك ژى بقی نافی هەیه لەدەفەرا مەلاتیا.

ئەرتەفەن / ERTEVEN / حاکم

دادوەر، بژیوان.

ئاترەفەن / ATREVEN / حامی النار

ئاترفان، پاسەوانی ئاگری، ئاگرفان.

ئەسبیمان / ASBIMAN / والد زردشت

بابی پوشەسبە باپیری زەردەشتی.

ئارکی / ARKÎ / اسم فخذ

تیرەیهكە ژ خێلا زیبارە.

ئارناس / ARNAS / اسم فخذ

تیرەیهكە ژ خێلا دەکشوریا لکوردستانا توركيا.

ئاغاچار / AXACAR / اسم قبیلة

هوزه کا کورده لدهفهر لورستان لکوردستانا ئیرانی.

ئهنوشیروان / ENOŞÊRWAN / اسم بطل

کورئ قوباد کسرایئ چاکیا.

ئایهتوللاه / AYETULLAH / ایهالله

ئایهت ئالاهه شمشهیه کئ فهلا بو ژ گوندی دهست کرد لدهفهر بیت
نوهه دروژا چار شهмба ئیکئ ژ هه یقا نیسانی سالا ۳۷۷ زایینی هاته
به ر باران کرن ژ لایئ فهلیت گوندی ولویری هاته فهشارتن و دیرهک
سه ر هاته ئافا کرن د گوتنئ دیرا بهرانی چونکی ب بهرا هاتبو ئافاکرن
و هه رسال لوی بهرواری فهله بیرهاتنا وی نوی دکهن گهلهک فهله
لویری ئاماده دبن ههروهسا ئایینین دی. و ل سالا ۱۹۹۷ ئهو دیر هاته
ههرفاندن.

ئاتهش / ATEŞ / نار

ئاگر، نافئ کورئ شیت پیغه مبه ره و کهسئ ئیکئ یه دارا خورمئ
چاندی و توف هافیتی و وهسا ده رگه ه ئیخستیه ئافاهیئ بهرئ رهش.

ناهورامزدا / AHORAMIZDA / خالق

ئەف ناهە ژ سئ بەشا پیک تیت: هو- را- مزدا یا خو ئەز ئەفراندەری جیهانی مە، کوئەو خوداوەندی بەرز و بلندە دەهەمی باوەریت زەردەشتاتی دا.

ئامانوس / AMANUS / اسم جبل

بستیەکا چیایە ژ چیایی تورس ژوردا تیت بو سوریا کو توخیبەکی خوزایی چیدکەت د ناهەرا سوریا و کیلیکیا ولدور ئسکەندورونە دزفریت ۵۰۰۰ بیا ژ ئاستی دەریا بلندە، تازیا نافی وی کریه لەکام دبیت ژ نافی سریان (ئوکاما) هاتبیت ئانکو رمش و تورکا نافی وی کریه گاور داغ ئانکو چیایی گاورا.

ئامار / AMAR / عداد

هژمارتن، دیارکرنا نەمرە و ژمارا تشتی.

ئەبهر / EBHER / اسم مدينة

باژێرەکه لکوردستانا ئیرانی سەردەمی ساسانیا هاتبو ئافا کرن سەردەستی شاپوری خودان مل.

ئیلان / ÎLAN / افعی

ئیکە ژ نافیت ماری.

پیتا (ب) B حرف الباء

بابا / BABA / عمید الاسرة
مهزنی ئویجاخی، مالباب.

بابان / BABAN / اسم عشرة
مالباب، مهلبه‌ند، هوزده‌کا مه‌زنه لده‌فه‌را شارم‌زور و نه‌رده‌لان
لکوردستانا عیراقی، ده‌سته‌لاتا ئوسمانیا پاشاتی دا مه‌زنی فی خیلئ
(ئه‌حمه‌د فه‌قی) دا گو سه‌رده‌فه‌را پشدر زال بن پاشی کورئ وی بابا
سوله‌یمان ئه‌ف میرگه‌هه موکوم کر و ناف دانا سهر و لده‌ست پیکی ماوه‌ت
پایته‌خت بو پاشی فه‌گوه‌استه قهره چولان تاکو شاری سوله‌یمانئ سالا
۱۷۸۴ ز دامه‌زراندی و بنافی خو دانای، بیبان ئویجاخه‌ک مه‌زنه ژ بابان
یان پاشقه‌ماییت وانن گوندین وان دکه‌فنه رهخ و چانییت گریت باب
گورگور لده‌فه‌را که‌رکوک. و سالا ۱۸۵۱ ز ئه‌فه مه‌رنشینه نه‌ما، بابو.

بابک / BABIK / الاب

خهزوری ساسانی یه و گوټنی بابکی فارسی ل وهلاتی ئیرانی، بابکی خورهمی نانکو بابکی جان فارس بو سهروکی ئایینا جانا بو (الخرحیه) شورهشک دژی عهباسیا بهرپا کر پشته کوشتنا (ابو مسلم الخراسانی) سالا ۷۵۵ز باوهریا وان ئەو بو کو ئەبو موسلم نهمریه و دئی ههر زفریت و خوشیی و تهناهی پری جیهانی کهت موعتهسهمی عهباسی ئەف شورهشه تیکدا سالا ۸۳۷ز ههر ل وی سالی بابکی خورهمی چوو بهر دلوفا نیا خودی. ۸۱۸ - ۸۳۷ شورهش و حوکم کربو ل چیاپییت مراغه.

بابهجان / BABECAN / اسم صالح

بیرهکی بناف و دهنگ بو و مروقهکی چاکبو لکوردستانا عیراقی.

بال / BAL / جناح

چهنگ، شاپهر.

باهر / BAHIR / محضوض

ژ بار و بههره هاتییه نانکو خودان شهنسه.

بابا / BABA / الاب

بابه تاهر ههمهدانی هوزانفانهکی کورده، ژ کوردیت لوره لسالا ۱۰۱۰ زایینی ژیاپه، هوزان ب کوردی و فارسی ههنه گوری وی ل ههمهدانه ل ئیرانی.

بداخ / BIDAX / یوسف

کهی بداخ باژیږی ئامیدی سهردهستی وی هاته ئافا کرن لی پستی تیځچوونا کښوهره میدیا کښوهرهك بچوك دامه‌زراند و ئامیدی کره پایته‌خت لی گه‌لهك نه‌ما که‌ته بن دهستی ئسکه‌ندهری مه‌کدونی لسا‌لا ۳۳۱ ب.ز. میړچاکه‌کی ده‌فه‌را بادینان بو ژ خیلا قائیدی یا پاشی ژ نیژدیا فه‌قه‌تیا و بسورمانبو و لباژیږی ئاکری ئاکنجی ببو لکوردستانا عیرافی و نوکه دبیزنه مالا وانا مالا نه‌فه‌ندی.

بارهان / BARHAN / اسم قبیله

هوزدهکا بچویکه لده‌فه‌را ئامه‌دی لکوردستانا تورکیا.

به‌رزو / BERZO / عالی

نافی کوری روسته‌می زاله چیایه‌ك لژوریا ته‌هران پایته‌ختا ئیرانی هه‌یه دبیزنی بورز ئانکو به‌رز و به‌لی، ده‌ستکاری لنافی چیای هاتیه‌ کرن.

بوتان / BOTAN / اسم منطقه

بو‌هتان، بوت په‌ریس، ده‌فه‌رکه لکوردستانا تورکیا پایته‌ختا وی شاری ئاماد بو (جزیرا بوتان). به‌ری دگوتنی کاردو میړگه‌هبو و ژمیریټ وی ییت بناف و ده‌نگ به‌درخان به‌گ بو ۱۸۳۹-۱۸۷۴ز هه‌روه‌سا شیر نیژدین یان یه‌زدان شیر ل ۱۸۵۳-۱۸۴۷ز. فه‌رمانه‌وایا ئیکی ل ۵۰۰ ب.ز کریه و فه‌رمانه‌وایا دووی کو میړ به‌درخان به‌گ دامه‌زراند بو ل (۱۸۰۲ز-۱۸۶۷ز) کریه.

بارزان / BARZAN / اسم منطقه

مه‌لبه‌ند و ده‌فه‌ره‌ك مه‌زنه ژ گه‌له‌ك هوزا پیك تیټ یا سه‌ره‌کی مزوری کو بارزانی هه‌می ئه‌ون هه‌روه‌سا دوله‌مه‌ر و شیروان و هنده‌کیټ دی، به‌رزان، بلنده‌ی، خودی نیاس.

باران / BARAN / مط

ئاڤا ژ ئاسمانى تىت خارى، دهنگى پەزى.

بادينان / BADÎNAN / اسم منطقة

خودان ديتن، خوش دين(ئايين) دهفەرگه لکوردستانا عيراقى،
بههدين،بادين، ئولدار، بادين ئانکو زريان، ميرگهههکه ل ۱۷۰۰ز-۱۸۴۲ز
ههبو و ميرحهسهن دامهزرينهه.وهسا ميرنشينا ئاميدى لوى دهفهرى بو
ل ۱۰۴۶ز-۱۲۹۳ز. ملك خليل ۱۲۹۳-۱۸۴۲ سمايل پاشا ل بهغدا ۱۸۷۶ مر.

بارو / BARO / شريك

خودان بههره، بهختهوهره.

بريندار / BIRÎNDAR / جريح

درب فى كهتى، زامدار، جههك ژ لهشى وى هاتيه برين.

بالا / BALA / قامة

بلندى، بهرزى، ژورى، قهه، بهژن، دريژ.

بانهازاد / BANIHZAD / اسم منطقة

ئاڤى دهفهره دهوك و زاخو بو ميژويا كهفن دا، بهنزااد.

بههرام / BERAM / صیاد جید

کورئ شاپوره، کورئ هورمز، ههروهسا نافی نه‌فیه‌کی هورمزیه دیسا، نافی کوری یه‌زدی کورده (بههرام چور). بابئ نه‌رسی یه. بارام، ستیره‌که، سه‌داره‌کی پرمه‌زن و زیره‌ک بو سه‌رده‌می هورمزی چارئ گه‌له‌ک هشیار و جست و سه‌رخو بو، بههرامئ ئیکئ سالا ۲۷۷ مانئ بده‌ستی خوکوشت دزیندانی دا. شه‌ش پاشاییت ساسانی بقی نافی هه‌بون.

با / BA / ریح الصبا

بایی سپده، بایی ئوزون "O۳" ئه‌وی به‌یانی زوو په‌یدا دبیت و دگهل رۆژه‌لاتی به‌رزه دبیت و ل وی دهمی کو بایی ئوکسجین ئی مشه دبیت کو بایی ساخله‌مه. مروف ژیانه‌کا خوش و پاقر ئی دبورینیت و بزاف دلی ئی خوش دبیت و بیهن فره دبیت.

بالیوز / BALYOZ / سفر

نوبینه‌ری وه‌لاته‌کی ل وه‌لاته‌کی دی. هنارتی، دیکل، ته‌ته‌ر. (بو کچان ژی تی گۆتن.

بههمهن / BEHMEN / اناجید

هزار باشی، نافی کورئ ئه‌سقه‌ندیاره، ئیکه‌مین شاهئ بنه‌مالا که‌یان یانه لئیرانی، فریشه‌یه‌که د ئایینا زه‌رده‌شتی‌دا. نافی باپیرئ هوزانفانی بناف و ده‌نگ کو ب عه‌ره‌بی (زمانئ تازی) نفیسیه و د ناف عه‌ره‌باندا ژیا به‌شار کورئ بوردی یه، به‌همهن یار ئانکو دوستی به‌همهنی ل (۵۳۳-۶۰۲ ب.ز) فه‌رمانه‌وایی کریه وه‌کو زنجیرا ئیکئ ژده‌سته‌ه‌لاتا گورانا کور کو هه‌ورامان خو دگه‌هینن فی به‌همهنی.

بهختیار / BEXTIYAR / سعید

به‌خته‌وه‌رن ئیغبال باش، به‌خه کورت و خوشتی کرنا فی نافیه.

بیزار / BÊZAR / اخرس

وهرز، جارس، بی دهف، بی زار و زمان.

بهیار / BEYAR / بور

زهفیا نهکیلا، زهفیا نهچاندی.

بهرهفان / BEREVAN / حکم

نیوبژیوار، نیفانجی، ژیک فهکهر، دادفان.

بیکهس / BÊKES / یتیم

بی خزم و خودان و بی مروفا.

بازیان / BAZYAN / اسم منطقه

دهفه رهکه سولهیمانی لکوردستانا عیراقی نافداره لدهربه نندا
خو، رهفین.

بازی / BAZÎ / اسم طائر

راری، لاری، یاری، خیلکه مهزنه ژ کوردیت فهله پیک تیت
لکوردستانا تورکیا، نافی فرندهیه کی یه. خوجهیت گوندی بازی لدهفه را
بهرواری بالا لکوردستانا عیراقی.

بروسک / BIROSK / برق

بروسکه، بروس، چهخماخا نهسمانی، ستهوبه ری ناسمانی.

بهروار / BERWAR

میژویا روژی، دیروکا نهفرو، راست بو چهپ، بهرواری خیلکه کا
مهزنه لکوردستانا عیراقی دکه فنه سه ر چیاپی مهتین و بن چیاپی گاردی
را دیسا، دبیزن نافه و بو میژو.

باشور / BAŞOR / شمال

ژوری، بلند، بالا.

باکور / BAKOR / جنوب

فه‌رمان، دانان.

بێستون / BÊSTON / اسم جبل

چیاپه‌که ٢٤ کیلومیتر دوری که‌رمانشاهه (هه‌مه‌دان) لکوردستانا ئێرانی، ئەو چیاپه یی رویدانی‌ت ئەقینداریی و دلداریا شیرین و فه‌ره‌اد ئی بوین، بێ راگر، چه‌رخ و فه‌له‌ک، به‌ره‌ک ئی هه‌یه سی ریزیت نفیسینی سه‌ر لیقه‌کا وی مایه بخه‌چکیت میخا (مسماری) کو ئورگانی میریی بو سه‌رده‌می داریوشی پادشاه کو بسی زمانیت فه‌رمی ییت وی ده‌می دهاتن بکارئینان سه‌رده‌می پادشایا ئەخمینیا ئەو ژێ: فارسیا ئەخمینی و ئیلامیا نوی و بابلی.

بێجان / BÊCAN / بلاروح

کورده‌که ژ خێلا شکاک لکوردستانا ئێرانی رێبه‌ری بو کاروانی بارزانیا ده‌می بارزانیی نه‌مر ئافا ئاراس ده‌رباز بی به‌ره‌و شوره‌وی. پشتی کومارا مه‌هاباد سالا ١٩٤٦ ز.

به‌ربور BERBOR اسم قرية

به‌ر بین پاشی وه‌لی هاتیه چونکی تنی ژ سنگی فه‌ جیهانی دبینیت یا د چیا ی را و پشت خو نابینیت، دوو گوند بقی نا‌قی هه‌نه یه‌ک لده‌فه‌را مزوری یان لده‌فه‌را شیخان. و گوندی دی یی. دبن چیا یی ئاماد را لپشتا شیخا دی. و گوندی دی دکه‌فیه بن چیا یی سه‌ر زێری لده‌فه‌را به‌رواری ژوریا ، و گوندی سیی به‌ربوران، لده‌فه‌را سه‌نگه سه‌ر ل قه‌زا رانیا هه‌ر سی لکوردستانا عیراقی نه‌ و هیشتا هه‌نه و دبیزن ئەفه‌ ژ به‌ربێهنا مروّفا و په‌زی و کاروانیا هاتیه چونکی سه‌ر رێکه‌.

بهرمتین / BERETÎN / اسم قرية

بهرامبهری چیاى تینکی، گوندهکە سەر ریباری گوملی لروژناڤای
ژیریا ئەتروش. تینک چیاى بریفکایە لدهڤهرا مزوری ژیریا لکوردستانا
عیراقی.

بلند / BILIND / عالي

بالا، بهرز، ژوری، جهیت سهری.

بالیوز / BALYOZ / سفیر

بریکاری وهلاتی خو لجههک دی.

بلباس / BILBAS / اسم عشيرة

ژ خیلێت مهزنه لکوردستانا ئیرانی سهرتوخیبی کوردستانا عیراقی.

برا / BIRA / اخ

کاک، کاکه، کاکو، کوری بابی مروفی یان کوری دهیکاوی.

باهوز / BAHOZ / طوفان

لافاو، لیمشت، باومری هوزی.

بارانی / BARANÎ / مطري

حهز لبارانی دکهت، ساکویی دژی بارانی، باران فی.

بریکار / BIRÎKAR / وکیل

پیشفانجی، لجهی ئیکی.

بیرمان / BÊRMAN / اسم قریة

گوندەكە لدهفەرا قەمشوریان لکوردستانا تورکیا زور هاریکاری و یارمەتیا شورهشا گولانی ۱۹۷۶ کرێه هەر لدهست پێکی. هەروەسا گوندەك دی هەیه نیزیکی شلێر لدهفەرا پەنجوین بنافی بیرمان BÎRMAN هەیه لکوردستانا عێراقی.

بانگ / BANG / نداء

هاوار، گازی، دەنگ، تکایەکه و دەنگەك بلند سەر چراگاها(مزگەفتا- مزگاها) تێتە هەلدێران بونقیژا بسورمانا، هەروەسا (ساعور) نافوس لێدووت لدێرا بونقیژا فەلا.

بەشلانە / BEŞLANE / طباخ

لێهەر، ئەمەكفان لدهف فەلا.

بلە / BILE / تصغیر ابراهیم

بچوێکرنا و خوشتفیکرنا نافی براهیم.

بەنگین / BENGÎN / محظوظ، مخدر

سالار، بەختەوەر، بەنج کرن (زەنگ و بەنگ).

بەیدوبا / BEYDOBA / اسم عالم

پیتولەکی هندیە لدوریت سالا ۳۰۰ زایینی ژیاپە، هندیەك چیرۆکیە رەوشتکاری سەر زمانی ئاژەلا نقیسینە، ل سەدی شەشی فە و چیرۆك هاتن وەرگییان بو زمانی فارسی، پاشی کوری موقەفەعی ل سەدی هەشتی کرنا عەرەبی بنافی (کلیله و دومنا).

بایەخ / BAYEX / اهتمام

پوینتە پی دانا، گرنگی پی دان.

بی تین / BÊTÎN / صغیف
لاواز، بی هیژ، بی گهرماتی.

بهشیواز / BEŞIWAZ / مؤدب
سهلار، بتوره، تورین.

بیمار / BÊMAR / علیل
مار ئانکو خوشی، تهناهی و ساخلهمی، یان ژیان، بیمار ئانکو بی
خوشی و تهناهی بی زیان.

بهنام / BIHNAM / خیر الاسامی
نافخوشی، ناوخوش، خوشناف، نافى بنرخ و بها، ئەف نافه پتر لناف
فهلپت کورد بهلافه.

بیکار / BÊKAR / مفکر
هزر کار، کارى هزرى.

بیندار / BÎNDAR / وڤی
بهینه تدار، بسوز، بهسوز.

بهرمهك / BERMEK / برامكة

بابكه‌كى كورده ژ به‌له‌خ هاتینه روژه‌لاتی خورسان ده‌فه‌ره‌كه له‌ندستانی، باپیری وان خالد دهرگه‌فانی په‌رستگه‌هه‌كا بوزیا بو، كور و نه‌فییٔ وی مشه‌ختبون بو شارئ به‌غدا لعیراقئ سه‌رده‌مئ عه‌باسیا ژ نافداریت وان یه‌حیا كوری خالدی یه (٧٣٨-٨٠٥ز)، مه‌دی كورئ خو كو نافدارترین كه‌سئ به‌رمه‌کیان بو. مه‌دیئ عه‌باسی كره په‌روه‌ردفان بو كورئ خو ره‌شید پاشی هاته زیندان‌كرنا ل ره‌قه و پشتی فه‌رمانا به‌رمه‌کیا چو به‌ر دلو‌فانیا خودئ هه‌روه‌سا جه‌عه‌فر كورئ یه‌حیای (٧٦٧-٥٠٣ز) شالیاره‌کی عه‌باسیا بو سه‌رده‌مئ هارون الرشید. زمان زانه‌کی ره‌وان و نافدار بو ره‌شیدی ئه‌وژی گوشت د فه‌رمانئ دا.

به‌ندهر / BENDER / میناء

شابه‌نده‌ر، شه‌ه‌به‌نده‌ر، سه‌روك، سه‌روكئ بازرگانا، باره‌گایئ بازرگانایه لبازئیری، پانا‌فا راوستانا پاپواریه دنا‌ف ده‌ریا دا.

باتوخان / BATOXAN / اسم قان‌د

نه‌فییٔ جه‌نگیزخانه سالا ١٢٣٥ز ببو قوماندارئ گشتی ل سه‌ر لایئ روژنا‌فا ژ وه‌لاتی مه‌غولیا، رومیا هه‌می ئی‌خسته بن ده‌ستئ خو هه‌روه‌سا هیریش برنه ئه‌وروپا روژه‌لات و هه‌نگاریا شكاند.

به‌راش / BERAŞ / اسم قریه

به‌رئٔ ئاشا، به‌رئاش، گونده‌كه لبن چیا‌یئ گاره لده‌فه‌را به‌رواری ژئیریا لكوردستانا عیراقئ.

بهرانان / BERANAN / اسم جبل

زنجیره چیاپه که دکه فیه روژناقی سوله یمانیه لکوردستانا عیراقی و گوندیت لگه زهره و هزار میرو دکه فته بن فی چیاپی. برانان ئانکو برا هندهک نانی بخویان بده من.

بنچاخ / BINÇAX / سندطاپو

به لگه ناما زهفایه، قاقانی، قوچان.

بههائولدين / BEHA'OLDÎN / بهاءالدين

بهها ئانکو نرخ و باشی، دین ژى ئانکو دیتن و بینین، خوش دیتن، ئایین باشی، په یقه کا که فنا کوردیه لی تازی یا ئانکو (عهربا) زوریا بکار ئینای وهکو زمانى خو، بهه دین، بادین.

بهسیتار / BIHÎSTYAR / مطیع

فه رمانبه ردار، راژیر بابهیستوک، بهربار.

بهنگین / BENGÎN / منادی

سه رده ستی خزمته کارى مهمى بو. بانگ دیر.

بهنستان / BENISTAN / اسم قبيلة

گونده که لده فه را ریکانیا، ههروه سا ئویجاخه کا به رفه هه لناف سندی لکوردستانا عیراقی. واری بهنیا، بهنی نافی گیایه کی یه لکوردستانى شین دبیت.

بههههسا / BEHNESA / اسم شاعر

هوزانفانه کی که فنی کورده لده فه را لورستان. نافی پهرتوکه کی یه سه بارهت شیخیت بریفکایه.

بهلسا / BELSA / برهان
گروڤ، دیار کرن، دوهن کرن.

بیژا / BÊJA / محدث
بیژهر، ناخفتنکهر.

بهیسه / BEYSE / تلج
بزارافی هه ورامی ئانکو بهفر، سه هول.

پهتیرمپ / PETÎREP / جدزراشت
نافی باپیرو مهزن یی زردهشت پیغه مبهه، بهتیره سب.

باسان / BASAN / اسم وادی
دوله که لدهفه را شارباژیر لکوردستانا عیراقی.

بازان / BAZAN / اسم زراشتی
زارافه کا ئایینی یه دنولا زهردهشتی دا.

بان / BAN / سطح
بهرزایی یان ریکا.

بادی / BADÎ / اسم قرية

جام، تاس، ترار، ئامانهکى ئافقه خاړنى يه، مهلا ئهحمه دى بادی سالا
 ١٥١٨ ئافاهيى خو(قه سرا بادی) لگوندی بادی ئافا کریه، ملا احمد زافایی
 قوباد بهگ میری ئامیدی بو، بادی گوندهکی د کهفیته ژوریا دهوک
 لکوردستانا عیراقی، با دهیت، باتی، باتیت.

بالانبو / BALANBO / اسم جبل

چپایه که لدهقه را حهله بچه لکوردستانا عیراقی.

بیرکار / BÎRKAR / عداد

هزر کار، هژمار.

بهندیر / BENDÎR / لایه

ئالا، بهیداخ، بهیرهق.

بهتار / BETAR / نورالعین

سوما، روشنایی، بینایی چاف.

بهرلاس / BERLAS / کریم

زور ئازا و خانه دان.

بهردهشان / BERDEŞAN / اسم قرية

گونده که لدهقه را پشدر لکوردستانا عیراقی.

باشار / BAŞAR / مقاوم

بهرهنگار، بهرهفان، چارهسەر، دبیت بشار ژ فی نافى هات بیت.

بهرجهس / BERCES / کوبک المشتري

بهرئه‌ندام، بهرله‌س، نافى ستیره‌کا مه‌زنه.

بوزا / BOZA / بوذا

گوتامه بوزا(۵۱۳-۴۸۳ب.ز) پیتوله‌کى هندى يه، دانه‌رى ئايينا بوزايه، ژ بنه‌ماله‌کا ده‌وله‌مه‌ند و نافداره لسه‌ر توخيبي هند و نيپال د ژيى ۲۹ سالييدا و بو جارا ئيکى: پيره ژنه‌کا شيت و مي‌رکه‌کى نه‌خوش و خودا په‌ريسه‌کى گه‌روک و له‌شه‌کى مری ديتن ئينا سه‌روبه‌رى ژيارى لبه‌ر گرانبو و ژى ترسيا ئه‌فه بو کو چو جارا نه‌ديتى. ئه‌فجار خو ژکه‌فلوژانکى خو ئينا دهر و خودا په‌راست پشتى شه‌ش سالا ژ هزرو بيريت وى د خوداوه‌نديى دا هنده‌ک سوخته‌لى کوم بون و بنسترا کومه‌لا خودانياسيت سه‌والکه‌ر (الره‌بان المتسولون) هاته دامه‌زراندن و بارا پتر ژ ژيانا خو ته‌رخان کر بو فى کومه‌لى و ريکخستنا وى، (جوانيا جاني يه لده‌ف بوزيا). سالا بوزيا ل ۵۴۳ب. ز ده‌ست پى دکه‌ت. گونده‌که دکه‌فيته روژه‌لاتى ئه‌لکويش بنافى لالشا بچويک تيته نياسين.

بوزو / BOZO / ابلق

بوزى، ژ بوز ئانکو ره‌ش و سپى هاتيه، بو ده‌وارى بلند و گرتيته گوتن.

بهرخو / BERXO / طلي

ژ بهرخ هاتیه ئانکو تیشکی مهی، ئازدهکه کههه و خومالی یه تیتیه بخودانکرن. ژ بو خارنا گوشتی وی و ههروهسا گوشت و شیر و ماستی وی.

باجلان / BACLAN / اسم عشیره

بازیران، باجیلان، باجوران خیلهکا مهزنه ژ کوردین رهخ و چانییت ژوریا میسل ژ شهبهکا و گورانان نه لکوردستانا عیرافی ههروهسا لخانهقین دژین وهکو دیار ژ باژیله ئانکو بهرزه بوی هاتیه.

براتون / BIRATON / بنصر

نافی تبلا بجویکه (بابه لیج) بزارافی کهلهوری، قلیج، بابهللیج، نافلیج، باوهری، بهران. تبلا گوستیرکی یه.

بامشاد / BAMŞAD / عاصفة هوائية

تیربا، هورمبا، بایههیک.

بزار / BIJAR / مصطفى

فهوژار، ههلبزار، ژئی گرتی.

بزوت / BIZOT / جذوه

داری ئاگر پیقه

بانهازاد / BANIHZAD / بادینان

نافی کهفن یی کو باژیری زاخو و دهوک دکهته د نافدا وده ههریمهک.

بابهراخ / BABERAX / اسم شاعر

هوزانفانهکی کورده لچه رخی نه هی سهردهمی شوهرشا جافهر داسنی
دژی ئه عباسیا لکوردستانی، بابهراخ داسنیه و ژ ئیلا دهنه، پیشکداری د
شوهرشیدا کریه و هوزان پی گوتینه و شهری بید ناسا یی دووی سالایا ۸۴۱
ز هاتیه کوشتن، بابهراخی ههمزانی.

به خشی / BAXŞI / مهدي

ژ به خشی هاتیه، خهلات، دیاری، لی بورین.

بیوار / BÊWAR / مسکین

بی جه، بی خانی، بی وهلات، بی ژور ههروهسا بو ژن یان میړی بی
دوین دهه تی گوتن.

بندار / BINDAR / تحت الشجرة

ژناقیت باب کالیت هوزانفانی کوردی بزمانی تازی هوزان رستین
به شار کوری به شار کوری بوردی کو ب عهره بی گوتیه:

جدي الذي أسمو به

كسرا و ساسان أبي

وقيصر خالي اذ

عددت يوما نسبي

جهه که د پاپورا دامس و چهک و تشتی گران لی قهده شیرن. و جهی
راوستانا پاپورایه د ناف دهریا دا. ئانکو بازرگان و شابه ندهر سهروکی
بازرگانایه.

بیستون / BÊSTON / اسم جبل

چیایه که لده فهرا کهرمانشاه لکوردستانا ئیرانی شکهفتهک لی ههیه
شینواریت که فترین کومه لگه هیئت مروفا لی هاتیه دیتن کو دگه هشته ۳۵
هزار ساله بهری زایینی.

بهزادن / BEHZADAN / خیر الانساب

ناقئ دروست یی (ئەبوموسلم خەراسانی) کو نافدارەکی مەزنی
بسورمانا بو سەردەمی ئەبباسیا لێهەدا. هوزانقەنەکی عەرەب دبیژنی
ئەبو دەلامە ئەوی سالا ٧٨٠ز مریە جقینا ددەتە بەهزادن و بابکالیی و
کو مەزقەیت خراب و گونەهکارن:-

ابامجرم، هل غیر الله نعمة

على عبده حتى یغیرها العبد

أفی دولة المنصور حاولت غدرة

إلا ان اهل الغدر آباؤك الكورد

بهزاد / BIHZAD / خیر لید

بهزاد، ژقومانداریت هورمز ئانوشیروانه.

بههمەرد / BEHMERD / خیر الرجال

بههمەرد، خوش مەرد، خوش پیاو، خوش مەزقە.

بههروز / BEHROZ / خیر الايام

بهروز، خوش رۆژ، رۆژەکا ب وەغەر.

بابک / BABIK / ابونا

بابکی خورەمی، بابی دەیکا(باپیڕ) ئەردەشیڕ بابکانه، کوری ساسانه،
بابی ئەردەشیڕی یه.

بابیلان / BABÎLAN / اسم دلع للطفل

بو فیان و خوشتقی بو زاروکاتی گوتن، بابکو.

بهربین / BERBIN / دلیل

ریزان، پیشه‌نگ، ری نیشادر، به‌رهیا خو دبینیت و دزانیت، کاروانه‌کیش.

بازیار / BAZYAR / صديق النُور

دوستی فرندین بازییه.

بیداد / BÊDAD / وڤي

خودان سوز، سوزدار.

باخان / BAXAN / اسم قرية

گونده‌که سهر ب قهره‌داغه لده‌فهره کهرکوک لکوردستانا عیراقی.

بارسی / BARSÎ / اسم هندي

نافی زراده‌شتیت هندئ یه.

بورشاسب / BORŞASIB / والد النبي زرادشت

نافی بابی زرده‌شتی یه.

بلاشا / BILAŞA / اسم فارسي

نافی کوری فه‌یروزه ژ پاشاییت گه‌را دووی لئیرانی.

بلاش / BILAŞ / اسم قائد و معركة

شهری سى روژى بت نههرهینه لنافهرا سوپای روم و پاشایی ئیرانی
(بلاش) کو روم ئی بسهر کهفتبون ل ۱۹۷/۱/۱۵ز.

ببهرسان / BÎBERSAN / شیخ فلغل

باپیری بههمهنى یه باپیری بهشار کوری بوردی هوزانقانی دناف
عهربادا ژیا و ب عهرهبی هوزان رستین، ههروهسا هندهکا د
گوئی شروسان.

بورد / BORD / قاطع

نافی باپیری بهشاری هوزانقانه.

باجن / BACIN / اسم قبيلة

نافی هوزهکا کورده.

بهندی / BENDÎ / سچین

خالی بههرامی یه، و(بهند) نهو مروفهیی بهری ئادهم دژیا و دبیت
نفشی وی مابیت.

باهر / BAHIR / حصه

ژ بههریان پار هاتیه ئانکو پشک یان بهش بو کچا (بههره)
تیته گوتن.

بابل / BABIL / بابل

بیابانی بل، دهشتا بناخ وخول.

برینکار / BIRÎNKAR / جراح

نشتهرگهر، نوژدار.

بهغ / BEX / اسم الة

یهزد، نافى پوتهكى یه بهرى پهیدا بینا زمردهشتى دناڅ ناریان دا.

بهرزو / BERZO / عالي

دبیت ژ بورج و بروج هاتیبیت ئانکو بروز ئان بهرز و بلند، ودهكى
دیار تازیا(عهرهبا) ههروهسا پههلهوئا بیتام و ل (ئه-ال) ئى زیده کر
ویخو بر و کره البورز و البرج و بهرزى.

بېدار / BÊDAR / مجر

دارى دیمایا پاپورا یى كونه و ودریسهك تیرا كیشایه بو كیشان و
گریدانا پاپورى بكار تیت. هشیار.

بورا / BORA / اسم شاعر

بورا بوز هوزانفانهكى كهفتى كورده لسا لا ٣٣٠ب.ز زیایه لكوردستانا
ئیرانى: هندهك ژ هوزانىت وى لژوریا ئیرانى هاتبو دیتن ئەف دوومالکه
ژ وانن:

خوزى ئەز و توو ب هیفرا بین

ب هیفرا هیږین خورینى

ومردى بهیږین کویرا بین

بانگ دین ب هیفرا نارینى

ئانکو خوزى پیکشه چوباین چیا و مه دار خرکربانه و ستران پیکشه
گوتبان. تورا بورا چیاپهكى مهزنه لوهلاتى ئەفغانستان.

بهیرهه / BEYREM / بحیره

گول، چوم، دهریاچه.

بாலوفا / BALOFA

ئەبو وەفاو ئەیوبی (۱۲۷۳-۱۳۳۱ز) خودان نیاسەکی ب نای و دەنگە گوری
وی دکهفیتە بەری گاری لای بەروژی نافبەرا گوندی ردینیا و شیرانه
لکوردسانا عیراقی.

بویا / BOYA / لادا

بویه: رەبەن بویه پیا وچاکەکه گوری وی یی د نزاری چیاپی سەفین
را هندافی بازاری شەقلاو ل کوردستانا عیراقی فەلا باوهری پی هەیه
هەر وەسا وی پیا و چاک و گوری نافەک دی هەیه دبیزنی شیخ
وسورەحمان لەدەف بسورمانا و وان ژیک باوهری پی هەیه، هەر سال بهاری
ئەینیا دووی پستی جەژنا رابینی یا فەلا دچنە سەر وی گوری فەله و
بسورمان. بەرەک لی خیشانکە ژنکا زاروک نەبیت دجیت خو دخشینیت
دا زاروک ببن.

بێنا / BÊNA / مەقد

بێنە، مار بێنە پیاو چاکەکه گوری وی یی لباژی کوی لکوردستانا
عیراقی روژا ئەینیا ئیکی پستی جەژنا رابینی یا فەلا فەله و بسورمان
دچنە سەر گوری. وی.

باروخ / BAROX

ژ گوندیت بەرواری بالا لکوردستانا عیراقی د دەمیت کەفن دا
پایتەختا میراتیا دەفەری بو و بەری فی گوندی بالوکا پایتەخت بو و ژ
باروخی ژیک پایتەخت هاتە فەگواستن بو گوندی دیشیش.

باز / BAZ / صقر

شاهین، فرندمیه کی نافداره، خو هافیتن بلوتک، گونده که لدهفه را بهرواری بالا لکوردستانا عراقی بازی، دیف نافه بو که سی کاره کی بکه ت و مکی کهو باز، کوتر باز و ریبار. نهو باز جوان و بهیز و چاف جانیه دم و چهنگ تیژه بو نیچیری بکارتیت یی نیر دبیژنی (جوره) و یی می دبیژنی (تهوار) تنی دوو هیکا دکهت دسالکیدا یا می پستی تیشکییت وی مهزن دین نهو بخو دجیت و یی نیر دمینته د وی هیلینیدا.

بندار / BINDAR / صاحب

سه میان، سه ره رشتی خیزانی.

به رژهنگ / BERJENG / علامات

نیشانییت پی شاهیا هاتنا تشته کی یه وه کی بارانی یان به فری.

باوهر / BAWER / قانع

هه رتشته کی مروقی پی وه بیت ئانکو وه سایه دبیژن من باوهری پی هیه.

به ختهوهر / BEXREWER / سعید

دل خوش، پی خوش، شادم.

بهروار / BERWAR / شمسی

نه بلند بو ژیهلی و نه ژوردا بو جهیت نزم و کویر ئانکو ژ راست بو چهپ یان چهپ بو راست، بو میژو هاته گوتن.

بەندەوار / BENDEWAR / مسکین
بى ئىغبال، وار لى گرتى، وار بەرزە، ھەژار.

بەگزاد / BEGZAD / امير
ژ کور و نەقیبەت بەگا، مال مەزن.

بەران / BERAN / کبش
بەراھیک، دیرا بەرانی لدمى خو د کەفندا لبراهیا باژیری دھوک،
بو لکوردستانا عیراقى. کافر ھەکە مەزن بو دبیت بەران.

بى ژەنگ / BÊJENG / صاني
بى ژەنگاتى و قەرێژ، نافى بىژینکى یە ئانکو قەلبیر.

بیساران / BÎSARAN / اسم قرية
گوندەکە لدهفەرا ھەورامان لکوردستانا عیراقى.

بوتار / BOTAR / بيطار
بیتار، پیر بوتار، نافى توژدارا بو لدمیت کەفن.

بەرلاس / BERLAS / وجية
زور ئازا و خانەدان

باسک / BASK / سلسلة تكول
بەرزایەکە یان زویرە و بستیهکە ژ چیا نزمترە.

بزار جمهر / BIZIRCIMHIR / اسم قدیم
کورئ به ختکان.

بلهبد / BILIHBED / اسم مغنی
نافئ که فنه سترانیژدکئ کورده.

بلج / BILIC / اسم صنم
بلیج، نافئ پوتهکی یه سهردهمئ نه زانینی، نازنافئ جه لاددت
به درخان بو بیلج شیر کو.

باتمان / BATMAN / من الاوزان فنیمة
شارهکئ کورد لکوردستانا تورکیا، پیش مهفه، سهنگهکه بو تهرازا
بکار دهات وهکی من و کیلوا.

باکوس / BAKOS / کوز الهوی
باخوس کو خوداوهندی مهیی یه دبیروباوهرین که فندا.

باوئل / BAWÊL / فالول
باول، بالول، بههلول، باویل، لولهیهکا جوان.

بئداد / BÊDAD / معددم
پهریشان، بی ریبه.

پیتا (پ) P حرف پ

پاداش / PADAŞ / کرم

چاکی، باشی د ریا خودی دا، خهیر، دیاری، خهلات.

پارسا / PARSA / سریع

پرهیزکار، نافی فارسایه ناشوریا بو جارا نیکی سالا ۸۴۴ ب.ز ولسا دیارکر بو، پارس یاخود پی سفق.

پاسا / PASA / زاهد

پیاو چاک، مروفی باش و ماقول، دبیت پاسا بیت پاسا نهوا لسهری هاتی.

پاریز / PARÊZ / حمایه

پرهیز، پاریزدار، دهفگرتن ژ هندهک خارنا، خوپاراستن، هیریش ژخافلی، بستان، تهرگال، بوسه.

پاوان PAWAN محمیته

پیژان، پهرژان، پهژان، سنور، نهو زهفیه یا هاتیته توخیب کرن داکو نههیتته چهراندن یان پرین ژ دار و گیا.

پهړتو / PIRTO / شعاع
پرتهو، شولج، تیشکا روناھی

پالهوان / PALEWAN / بطل
نازا، پههلهوان، نهو دارهیی دئیځنه بن کاریتهی.

پهلاس / PELAS / طفیلی
فینو، ژئ خور.

پاله / PALE / عامل
کریکاری، و (پالان) هوزدهکا کورده.

پالان / PALAN / برضع
کورتان، گوندهکه لدهفهرا کهرکوک لکوردستانا عیراقی هوزدهکا کورده.

پشکو / PIŞKO / جمره
په لا ناگری، بزوت، پهشک.

پشو / PIŞO / عطلة
بیهن فهدان، دستویرا بیهن فهدانی.

پور / POR / نجل
کور، و پورزا نانکو نهفی.

پرتھو / PIRTEW / شعاع

پهرتو، پرتو، رهونق، شلوح، دوهوزانقان هه‌بون بقی ناشی پرته و بهگی هه‌کاری و پرته وی سه‌نه‌نده جی.

په‌رگار / PERGAR / فرجال

چلک، ئامیره‌تی ئه‌ندازی.

په‌رویز / PERWIZ / اطار

باپیری یه‌زدی کورده (یه‌زدی جورده).

په‌یره‌و / PEYREW / نظام

یاسا، رژیم، لدوچون، سه‌ریقه: شیخ نورالدین بری‌فکی گرتیه:
به‌خو موسامه‌ته دبینم   بقه‌لیی خو ئیک ئایینم
(خلیل الله) یاسینم   ئمام و په‌یره‌وم یا ره‌ب

په‌سار / PESAR / حزام

زنار، که‌فری خوروستی و بلند.

په‌یدا / PEYDA / حاصل

هه‌بون، بده‌ست خو فه‌ئینان.

په‌نابه‌ر / PENABER / لاجیء

ئاوره، په‌ناهند، مشه‌ختی، باژیله.

یه‌یامنیتر / PEYAMNÊR / مراسل

په‌یام هنیر، په‌یغام به‌ر، نامه‌به‌ر.

پهرهام / PERHAM / اسم نڤي
پهرهام نافى ئبراهيم پيغه مبهرد، براهيم.

پهنام / PENAM / غائب
نهديار، بهرزه، ون.

پلنگ / PILING / فهد
جانه وههركى زور خورت و بهيزه، كهلواشى وى وهكى شير و
ههفتيارايه، دروندهكى هاره، پيستی وى سپيه و خالیت رهش ئى ههنه،
بهري لچيايیت كوردستانی زور ههبون. ههروهسا د بيژنى پيرت.

پيرمهگرون / PÎREMEGRON / اسم جبل
چيايهكى بلنده لدهفهره كوردستانا عيراقى، بو جارا ئيكي پشته لافاوا
مهزن يا نو پيغه مبهير (د.خ) گهنم لى هاته ديتن.

پيرمام / PÎRMAM / العم الشايب
چيايهكه لژوريا شارى ههفلير لكوردستانا عيراقى هافينگهها سهلاح
ئهلدین د كهفیته سهر.

پيروانو / PÎRWANU / اسم شيخ
موبدهكى زهردهشتيا بو ئانكو سهروكهكى ئايینی بو لدهفهره ئاكرى و
شوش لكوردستانا عيراقى.

پيران / PÎRAN / كواهن
گوندى شيخ سهعيد پيرانه لكوردستانا تورکيا ههروهسا گوندهكه
لدهفهره ههورامان و سوران لكوردستانا عيراقى، جهى خودا پهريسايه،
دهنگ كهفتنا بجويكا يه ژ بهر گرینی مهلهوى گوتيه:
ديدهم ريزاوه، روخسارم زهردهن، جهوانى ياران (پيرانم) كهردهن

پیرس / PÎRIS / سلسله

پیرس، زنجیره چپایه که لدهقهرا زیبار لکوردستانا عیراقی. پیرس.

پایه‌دار / PAYEDAR / ثابت

پله‌دار، خوراگر.

پاچفان / PAÇVAN / مترجم

دیلمان، زمان وەرگیر، پاچفه‌زان.

پهرستار / PERISTAR / ممرضة

سستر، مه‌هیار، پهرستکار، برین پیچ، خودا به‌ریس.

په‌تیره‌سه‌پ / PETÎRESEP / اسم قدیم

په‌تیره‌سه‌پ، نافی باپیری مه‌زنن زهردهشتی یه.

پشته / PIŞTE / خلفه

گونده‌که لدهقهرا دهر به‌ندیخان لکوردستانا عیراقی.

پشتیوان / PIŞTÎWAN / ظاهر

پشته‌فان، پالپشت.

پارتیزان / PARTÎZAN / عصابة

چه‌ته گهری، شهرئ به‌ردای و بی مه‌یدان.

پاسه‌وان / PASEWAN / حارس

زیره‌فان، پاریزفان.

پیری پیران / PÎRÊPÎRAN / شیخ الشیوخ

پیری پیرانی بوخارا لوهلاتی ئهفغانستان(بهائهالدین محمد کوری احمد فاروقی) کو بنافی شاهی نهقشهبهند نافدار بو سالا ۱۳۸۹ ز کوچی دواى کر گورئ وی نوکه یی ل بوخارا نهقشهبهنداتی وی بهلافکر و بنافی ویه.

شیخی شیخان، پیران نانکو شیخ یان بابهگهوره، نافی گوندی شیخ سعید پیران لکوردستانا تورکیا.

پهلهوی / PEHLEWÎ / اسم قدیم

زارافهکه ژ زارافیت زمانی کوردی سهردهمی ساسانیا.

پهشوتن / PEŞOTIN / حارث

پهش هاژوتنا گایه لدهمی جوتی تیتته گوتن.

پی رمش / PÊREŞ / ذا القدم السوداء

پیررهش، پیررهشید، پیاو چاکهکه گور و گورستانهکا زوریا ب دارو باره ل دوو جها ههیه ئیک لنافبهرا گوندی حوجران و گوندی کوری لبن چیاپی سهفین د بیژنی (شیره سوار) و یی دی د کهفیتته روزنافای گوندی بلدیشا د بن ئهتروش دا لشیخان ههردو جیه د خوشن بو سهیرانا.

پیتان / PÎTAN / برکه

رهنگهکی یاری و ترانایه بخیز و هویره بهراتی کرن.

پسی / PISÎ / قطه

پشیک، کیتک، ئازهلهکا کههیه د ناف مالا بخودان دکهن گیقر، یی نیره.

پیوار / PÊWAR / رمز
چەفەنک ، هێما، نیشان.

پەتلیس / PETLÎS / اسم مدینه
بەدلیس، بدلیس، پاژێرەکی کوردە لکوردستانا تورکیا.

پەیک / PEYIK / بەرید
پەیک، نامەبەر، خوشبەر، تەتەر
شیخ نۆرەلەدین گۆتیە:
گوھ بدن عەبدی زلیله   رۆژەکی ئەو جەرئیلە
هاتە نک نەبی خەلیله   پەیکی رمیی عیززەتی

پێشەوا / PÊŞEWA / قاند
سەرکێش و رێبەر و مەزنی هەمی ئەفسەرا.

پێشمەرگە / PÊŞMERGE / فدائی
مەرگی خو دایە پێش، جانی خو پێشکێش کریه یان دانا پێشیا خو
دریکا مللەتی خورا، چەکداری رزگاریخواز و شورەشگیر.
ئەف نافە پێشەوایی کومارا مهاباد لکوردستانا ئیرانی قازی محمد سالا
١٩٤٦ دانا سەر لەشکری. و لەشکر ز لەش گر هاتیە.

پێشکار / PÊŞKAR / مقدم
پلەیهکا ئەفسەرایه وینی فرندەیهکی و ستێرەک سەر ملی هەنە.

پێشرەو / PÊŞREW / رائد
پلەیهکا ئەفسەرایه تنی فرندەیهک ل سەر ملی هەیه.

پېشه‌نگ / PÊŞENG / نقیب طلّیعی
په‌له‌یه‌کا فه‌فسه‌رایه تنی سئ ستر سهر ملی هه‌نه.

پاسار / PASAR / عصفور
چویجک، په‌سار که‌فری بلند.

په‌رومر / PERWER / عاشق
شه‌یدا، ئه‌فیندار.

پېژان / PÊJAN / حدود
په‌ژان، توخیب، سنور، تان.

پیر / PÎR / شیخ
ئیزدیان هه‌نه‌ک پیر و چاک هه‌نه وه‌ک خودا ده‌ژمی‌رن و دچنه دور ده‌را گوری‌ن
وان ژ بو:

- ۱- ئامادین و بابادین: بو زک ئیشنی.
- ۲- پیر جه‌روان: بو پی‌قه‌دانا دویشکا.
- ۳- پیره‌فات: بو لی‌حشت دلا خوا.
- ۴- شاه‌سوار: بو شهر و میرچاکیا.
- ۵- شیخ مه‌ند: بو پی‌قه‌دانا مارا.
- ۶- سجادین: جان‌به‌ر، ته‌ته‌ری جانی.
- ۷- گافانی زه‌رزا: راعی ال‌بقار.
- ۸- مام ره‌شان: بو بارانی.
- ۹- مام شیخان: بو په‌زی.

پیربال / PÎRBAL / شیخ جناح

پهرستکار / PERISTKAR / عابد
تنی کارى وی خودانیاسی و پهرستنا خودی یه.

پارس / PARIS / فارس
میرچاک و پی سقک، تازیا بخو بریه و (پ) کریه(ف).

بورژینکروفس / BORJÎNKIROS / اسم قدیم
ماموستایی زمردهشتی.

پوشه سب / POŞESIB / اسم قدیم
کورئ نه سپیمان، بابی زمردهشتی.

پیرشالیار / PÎRŞALYAR / شیخ وزیر
بیر ئانکو شیخ و شالیار ئانکو وهزیر، کورئ جاماسیه ئیکه ژ وان
پیشه وایین پهیرهوا ئایینا زمردهشت دکر.

پیر موغان / PÎRMOXAN / شیخ کاهن
مه لایی زمردهشتیا.

پشتیار / PIŞTYAR / حامی
پشته فان، پاریز فان، پشتا گرتن.

پیرو / PÎRO / جدو
باپیر، بابی دایی.

پیتا (ت) T حرف التاء

تاراج / TARAC / نهېب
تالان، په غما.

تالان / TALAN / نهېب
ته لان، هیڅ، همله، تالانه، همله تا ره فاندنا کله و په لږ خه لکي
بی ی خودانا و بزوری. تاراج.

تانجرو / TANCIRU / نهرا تاج. تارج الوجه
مه لپه نده که شاری وی عه ربه ته هه روه سا رویبارده بنافی فی
مه لپه ندی هه یه دین سوله یمانی دا لکوردستانا عیراقی. د باژیرو تانجرو
را دبوری.

تاروخ / TAROX / اسم قدیم
نازمر وهکی کو د قورثانا پیروزدا هاتی، هه روه سا زمانی نازمری هه یه،
نافی بابی براهیم پیغه مبه ره، تارخ.

تاوهر / TAWER / برج

کاخا بلند، جھڙ ڙيرھفاني، جھڙ ميرو پاشاهيت بهري، تاوهر فھلھ زور بڪار تينن، تاوهرخان نافڙ سھروڪڙ ھوڙا ھلھدھران بو سترانا پڙ دٻڙن.

تاريهر / TARYER / اسم جبل

چياھڪھ نيزيڪڙ نالپاريڙ(ناوپاريڙ) لدھفھرا ھلھبچھ لڪوردستانا عيرافي، تاريھدر، تالير.

تاشان / TAŞAN / تنبيهة

ئاگادار ڪرن، ھايدان، پيرا گھھاندن.

تومار / TOMAR / تسجيل

نقيسين،

توخيپ / TOXÎB / حدود

سنور، پھرڙان، پھڙان.

تاييس / TAYISBIS

ڪوري ھالخاليش ڙ سامانيه ٺھوڙ شيای سھر ڪشودري ئافشان يا ئيلامي زال بيت.

توانا / TIWANA / قادر

شيان، دھستهھلاتدار.

توكل / TOKIL / فشرة

تيفكل، پيري توكل يي مظهر.

تیتان / TITAN / شاره
تهتو، گولا سهري کچکا.

تهتەر / TETER / رسول
هنځر، فريکەر، پيغه مېهر، فريکەرئ بئ نامه و نقيسين پهيك،
نيږدراو، نامه مېهر.

تهتو / TETO / جسد
تهن، لهشي، بزرافئ نافيستايئ.

توزک / TOZIK / بنات طيب
گيايه که بيهن خوشه.

تهمهن / TEMEN / عمر
ژي، ساليټ ژيانئ.

تاغور / TAXOR / طاغور
تاگور، رابه نده رانات تاغور (۱۸۶۱-۱۹۴۱ز) هوزانفانه کی بناف و دهنگه و
پيتولئ مه زني هندي يه، (بابئ هندي) خهلاتئ نوبل بتورده فانيئ سالا
۱۹۱۳ز و مرگرتيه، خوداني تکايا بناف و دهنگه.

توروش / TOROŞ / شهر
زيره کی و ميراني، بوځر و نه ترس.

توری / TORÎ / جبلی

توری، چیا، ئاکنجیی ناف چیا، شاخهوان، چهقهل. د قورئان پیروزدا هاتیه (و گوری سنین وهژا البلدالامین) ههروهسا جهگه رخوین گوتیه: (من دی پیرهك تی ژ طوری - کهردبهردا وتی بلهز) رهنگهکی روفیایه.

ترکش / TIRKİŞ / جعبه الهام

کویفی تیروکفانا.

تولاز / TOLAZ / فتي

لاو، لاوین، گهنج، خورت.

تهیرو / TEYRO / حالوب

تهیروك، گژلوك، تهرزه، تهرك.

تیگره / TIGRE / دجلة

تیكهله، كهفنه نافی رویباری تیكهلهیه (دجله) ۷۰ كم لژوریا دیاربهره كر دزیت كو لكوردستانا توركیا دریژیا وی دبیته ۲۰۰ كم و لكوردستانا عیرافی دریژیا وی ۱۵۰ كم لژییریا عیرافی دگهل رویباری فورات (فردهات) دبیته ئیك و دبیزنی زیی عهرهبا (شط العرب).

تویژمر / TIWÎJER / باحث

فهكولینه، توژاندن كهر، لی گهر.

توران / TORAN / اسم مغولي

شاه توران کورئ فرهیدونی یه پههلهوانهکئ بناڤ و دهنگ بو لئیرانی، کومه لهکا زمان و زارایا ههروهسا کیمه نهته وایهتی یه نه وېخو نهئاسیه وینه و نه سامی نه و نه ئاری نه زمانی وان فنلهندی و تورکی و چینی یه.

تهیمور / TEYMOR / اسم مغولي

تهیمور لهنگ (۱۳۳۶-۱۴۰۵ز) جیهانگیرهکئ بسورمانه و ژ پادشاهیت مهغولیانه، ژ نهقییت جهنگیزخانه. تهیمورئ گورگان دبیزن پی وی تیرهک فی کهتبو و دلانگی لهو دگوتنئ تهیمور لهنگ تیتته هژمارتن ژ مهزنتین جیهانگیرا د میژوییدا و ژ ههمیا مزاورتر بو، باژییری سهمهرفهاند، سهمهرفهاند کره پایتهختی خو، سهرکیشیا هیژین مهزن دکر، و ژ مهغولیا تاکو دهریاسپی یانا فنجی داگیر کر، رهڤ و شکانهکا مهزن گههاند بایهزیدئ ئیکی سولتانی ئوسمانیا سالا ۱۴۰۲ز و لیدیماهی دریایا داگیر کرنا چینی چو بهر دلوغانیا خودئ. (تامور:خویشاوی، بویاغا سور، دبیت تهیمور ژئ هابیئت).

تورس / TORIS / اسم جبل

ژ چیاپیئت کوردستانی یه دووهزار سالا بهری زایینی کورد ئی نیشته جی بوینه ههروهسا لچیاپی زاکروس ژی کورد ههبون.

تیمارو / TÎMARO / علاج

گوندهکه سهر بقرهدهاغه لدهڤهرا کهرکوک لکوردستانا عراقی، چاره.

تهيار / TEYAR / ماکوره

بستانه کۆ بچوکه ره خۆ گوندی بو که سکا تیا و چاندنا پیخارنا.

تهره ماش / TEREMAŞ / اسم طعام

تره ماش، نافۆ خورشید به گه ژ مه زنیّت خیلا ده لویا د به رییدا
لده فه را کفری و خانه قین دژیا زوری هار و دژوار بو، نافۆ خارنه کۆ یه.

تهرموک / TERMOK

ئه لی ته رموکی ئیکه ژ که فنه هوزانقانی کورد دیوانه ک هه یه بنافی
(ژیان خه ونه) گونده که لنافه را ماکو و هه کاری.

تریقان / TIRÎQAN / اسم ملك

پاشایی دیماهیکی یه یی کوتیا کو دهسته لاتی کریه.

تیرت / TÎBIRT / ملك رومي

تیرت یوس شاهی رومی بو سه رده می خسرو نوشیروانی شاهی ئیرانی
هه ر دو بو ماوه ی هه فت سالا بشه رجون روم شکه ست و ۴۵ هزار سکه زیّر
دانه نوشیروانی به رامبه ری پیکه اتنی ل ۵۷۹/۷/۲۴ ز.

تینک / TÎNIK / طاقة

تینی، تیهنی، جلحه، پوست، چیا به نیژیکی بریفکا شیخان لده فه را
مزوریان لکوردستانا عیرافی دبیت ژ تین هاتبیت یانی هیژ، توانا.

توانا / TIWANA / قادر
دهسته لاتدار، شیان.

تیموجین / TÎMOCÎN / جنگیزخان
نافی دروست یی جهنگیز خانه.

تکودار / TIKODAR / راجی
هیشیدار، ئومیدهوار، نافی کوری هولاکویه.

تیراهی / TÎRAHÎ / قبلی
ئهو کوردی خیل و هوزا خو هه، نافی خیله کا کهفنه شیخادی ژ ناف
هاتیه ئهف خیله سهردهمی زهردهشتی هه بویه تاكو سالا ۵۸۰
کوچی هه بو.

تهم زمر / TEMZER / مشتاق
تام زرو، بشور، بیری، بیرئینان، خه ربییا، تامازرو.

تههمتهن / TEHIMTEN / بطل
ناسنافی روسته می زاله، بو هه پاله وانه کی تیتته گوتن.

تاژدین / TAJDÎN / خیر
بکوردی و فهره نسی ئانکو مروفی شارهزا.

تهیهو / TEYHO / قطا

تهیو، یهلهورهکه رهنگی کهوئ ددهت لی بچوکتیه.

توشراتا / TOŞRATA / اسم ملک

پاشایهکی بناف ودهنگ و زیرهک بو ژ پاشاییت کشورا میتانیا بو لکوردستانا عیراقی.

تازی / TAZÎ / عرب

نفشکه دبیزن عهره، بو ژنکا زی ئەف ناهه ههیه دبیزنی تازی، ئەف ناهه بکیر میړا نائییت.

پیتا (ج) C حرف الجیم

جاوان / CABAN / جاوان

جاوان، گافان، گاون، پیاو چاک و خودی نیاسه کی کورده سهرده می پیغه مبه (محمد) د.خ و بهری بسورمانه تی بگه هیته کوردستانی نه و وکوری خو مهیمون چونه مهککه هی و سهر دهستی پیغه مبهری بسورمان بون. ژ دهقرا سوله یمانیی بون.

جاودان / CAWDAN / جیرائیل

نه و فریشته یه کو بو جارا نیکی زهردهشت پیغه مبه بریه دهف خودا (نه هورا مزدا) دا کو شیرت و راسپاردا ژی وهریگریت.

جاوید / CAWÎD / خالد

ژی دریژ، نهمر، ههرمان.

جامین / CAMÎN / اسم بطل

نافی قههرمانه کی یه دداستانا مه م و زین دا هاتیه.

جامسیا / CAMISYA / اسم ملک

کورئ فہیروزہ برایی بلاشا یہ ژ پاشاییت ئیرانی یہ سہردہمی پاشاییت دووی.

جامی / CAMÎ / کاس

ئامانی ئاف فہخارنی، شوشہ، بیان، نافی دوو ہوزانقانیٹ کہفنن ییت فارسا (عبدالرحمن جامی ۱۴۱۴-۱۴۹۲ز ۸۹۸ ک مر) و خارزایی وی ہاتفی جامی ۹۱۸ ک مر.

جالان / CALAN / قلعة العمادية

کہفتہ نافئ کہلا نامیدی یہ.

جانکوش / CANKOŞ / شماس

شہ ماشہ، خزمتکاری کلیسا، مجپوری دیرا.

جانوشیار / CANOŞIYAR / يقضان

شالیاری دارایی دیمایی یہ.

جوشنازاداد / COŞNAZADAD / عطاالله

جوش و گوش نافئ فریشتهیی چاکیی و خرابیی یہ. ناز ئانکو (زاروک) و داد ئانکو دان:خودی دا.

جوتیار / COTYAR / العشيقان

جوتئ ئہقیندارا.

جوتکار / COTKAR / فلاح

کەسێ کارێ وی جوت و کێل بیت و زەفیا بکێلێت و بجینێ.

جوانرو / CIWANRO / وجة جميل

هۆزەکا مەزن و بوشە دکەفیتە کوردستانا ئیرانی دکوردستانا عیراقی،
جاوان روو، جافان گافان، جاف. روبارەکی جوان، رویباری جاوانیا،
ریباری جاف.

جوامیر / CIWAMÊR / سخي

مەرد، ئازا، جامیر.

جوفان / COVAN / ناطور

کەراخ، میراق، کەسێ ئافی پشک دکەت بو ئافدانو کارێ ئافدان و
جوکا دکەت.

جوقی / COQÎ / استاذ عالم

خاجە،خواجه، زانا، دانا، رێبەر، دئافیستاییدا جوقی هاتیە، کاکەئی
دبیژی قوجی. قوجو، یا دروست جوقی یە.

جودی / CODÎ / اسم جبل

چیاپەکی بلندە دکەفیتە کوردستانا تورکیا بلنداهیا وی ۲۰۸۸ مەترە سەر
روی ئافی یە گەمیا نو پیغەمبەر سەرنشیا بو و ل وی چیاپی هسکاتی
دەست پیکر پستی لیهمشتا مەزن(توفان)، جە دی، جی دی، ژ زنجیرا چیاپی
ئارات و ئاگری یە. ئەف ناهە د قورئانا پیروزدا هاتیە: سورەتا ۱۱ هود
ئایەتا ۴۴ یی (و غیض الماء و قضی الامر واستوت علی الجودی، و قیل بعداً
للقوم الظالمین)، بەرێ دگوتنی گوتی دبیژن کەفنه دیرەکی ئی هەیه یامای
و نەهاتیە نویژن کرن حنیڕەکا دپیئانا بانێ وی دا هەی.

جوبار / COBAR / ساقیة

جوکا مەزن یا ئافی، ئافی عەشیرەتەکا کوردە، ئافیت فەرێز.

جوانە مەرد / CIWANEMERD / کریم

کەسی جوان و مەرد، جومەرد، جوانە مەرد.

جاندار / CANDAR / یحیا

گیاندار، خودان گیان، جیهاندار.

جویریە / CIWIRÎDE / قبیلە مسیحیة

بنەمالەکە ژ فەلیت کورد هەمی لشیازی د کوردستانا ئیرانی
دناکنجینە.

جردو / CIRDO / جردی

کوردو، رەنگەکی مشکایە زور دمه‌زن.

جندی CINDÎ منظم

جوان، باش، پەیت، ریکو پیک، جندیان هافینەوارەکە گوندی دینا
ئانکو جهی فەلا. قشت.

جیدار / CÎDAR / ملازم

دووپیلت ئەفسەرینە ستێرەک یان دوو ستێر هەنە. جەدار.

جهمشید / CEMŞİD / ابن الشمس

کوری ته همورسه نیکه ژ شاهیت نهفسانیی یه، شاهی چاری یی
پیشدادیا لدویف شاهنامی ۷۰۰ سال جهمشید فرمانهروایی کریه، چهژنا
نهووروی وی دهست پی کریه، نافداره بجاما خو (جامی جهم) کو ههمی
جیهان تیرا د دیت، جهم+ شید نانکو کوری روژی.
پههلهوانهکی چیقانوکی یه.

جوله / COLE / حائك

جولا، جولهکهر، نهوکه سهیی کاری کولاف و تههتیا دکهت.

جربادوقان / CIRBADOGAN / اسم قدیم

جربادقان، نافی بابی هومایی یه.

جیو / CÊW / حفید رستم

گیو، کوری کوهدهرزی یه.

جهماور / CEMAWER / جمهور

مللهت، گهل، کوما مروفا.

جهژن / CEJIN / عید

شاهی، کهیف، خوشی.

جهنگ / CENG / حرب

جهنگین، شهر، لیکدان، پیکدادان.

جهنگاومر / CENGAWER / مقاتل

شهرکەر، سهرباز، لهشکەر.

جیاووک / CÎYAWÛK / ممیز

قافیۆکەر، قافیۆ، ژیک جودا کرن، چهرت کرن، چهرت کار.

جینوات / CÎNWAT / قدیم

پرا سی راتی، سیۆی تی، (سراط المستقیم).

جیگر / CÊGIR / نائب

جیهگیر، پێش بهرپهرسی فه، بریکار.

جیهانگیر / CÎHANGÎR / فاتح

جانگیر، جیهان گهر، کورۆ روسته می یه، ئیک گرتنا یا هزری و روشهنبیری و زانستی (عوله).

جهنبهلی / CENBELÎ / الظاهر

جان بهلی، جان ناشکرا و دیار، جان پولا.

جزیری / CIZÎRÎ / جزیراوی

دورگهه، یا ژ جزیرا بوتان هاتیه کو ناسنای گهلهک نافدارا یا نهخاسمه هوزانفانی کورد(مهلائی جزیری) کو ل ۱۴۰۶ز-۱۴۸۱ز یا یه.

جهگهر خوین / CEGERXIWÎN / القلب الدامي

دل بخوین، هوزانقانهکی بناڤ و دهنگه ژ کوردستانا تورکیا و لسوریا
ژیاپه ناڤی وی شیخ موسه (۱۹۰۳-۱۹۳۰ز).

جهلهبی / CELEBÎ / ابله

تشتی ههرمه، کو پاشی و خرابی ژیک جودا نهکر بیت.

جوکل / COKIL / فسیله

تایی داری یی نوی سال و زراف، (تهلج).

جهلال / CELAL / نهر

روبار، زی، رو، چه، جهلای زی خیلکا مهزنه دکهڤیته ژوریا
کوردستانا ئیرانی و کوردستانا تورکیا و سهر سنوری شوروی زی.

جهگهر / CEGER / قلب

سیه،دل.

جهنگیز / CENGÎZ / کف دامي

جهنگیز خان، ژ وهلاتی تاتاره هیریشهکا مهزن ئینا بو رۆژهلاتا
نافنجی، دبیژن دهمی خودی دای مستای تهژی خوین بو ئانکو چهنگ
بخوین. نیشانا زنجیرهیهکا شاهیت مهغولستان بو ل چهرخ شەشی
کوچی، سهردمی سولتا محمدخوارزم شاه هیریشهک بره سهر ئیرانی شار
ویران کر و زور کوشتن.

جهلاد / CELAD / ججل
ئەو کەوھیی لسه‌ر دارئ.

جانپولا / CANPOLA / جنبللاط
جان ئاسن، جانپولان خیزانه‌کا کورد دورزینه کەفنه سالا
١٦٢٠ زلدویف خاستا میرخاردین یئ دووی هاتینه لوبنان، ئەف خیزانه د
گه‌هیتە جانپولا دئ کورد ئەوئ دەستەهلاتداری لکلسی کریه نیژیکی
هه‌له‌ب لسوریا.

جاماساب / CAMASAB / اسم وزیر
شالیاری گوستاسبه پادشایی باخته‌ر بو ستیرناس بو.

جان جاوید / CANCAWID / روح القدس
جانئ پیروز، جانئ نهمر، ناڤی خودئ یه.

پیتا (چ) Ç حرف چ

چارکەس / ÇARKES / شرکس
بهرامبهرا چار مروفايه، شرکس تيرهيهکه کوردن لسوريا و لوبنان و
ئەردون دژين.

چافان / ÇAVAN / جبلي
چيافان، شاخهوان.

چاودار / ÇAWDAR / مراقب
چاودیڤر، چافدیر، چافار، چافدار گیایهکه کهسکه و کولیکیت زەر
یان سپی ددمت و گەلەك جارا تیکەل دبن رەنگەکی جوان هەیه.

چاکی / ÇAKÎ / إحسان
باشی، قەنجو، خاس، کەسیت باش یان پیاو چاک هەنە بقی نافی
مروڤ دچنە سەر گوریټ وان ژبو تکا و هیقیی وەکی چاک زروئ لدهڤهرا
مزوری ژیریا و چاکی سەر گردی شهڤلاوه و هیشتا هەنە.

چیا / ÇÎYA / جبل

کوه، گری بلند پری داروبهر و کهفر، چیافان ژى ههیه، و چیاى.

چول / ÇOL / عراء

بیابان، ژ دهرقه، بی ئافاهی و مروف، چولی، شیخ چولی پیاوچاکهکی
نافدار و چراگاهها مزگهفتا وی شینوارهکی دیاره لههفلیری لکوردستانا
عیراقی. چولی.

چرا / ÇIRA / الضوء

فهنهر، فوم، فند، فانوس، کارهبا، قوتیله، لهمپه ئامیرهتهکه روناھی
ددهت لتاریی بکارتیت چ بگازی یان بهری بزر بکارتینا ههروهسا چه
فروک ههبون.

چراوان / ÇIRAWAN / مصباحي

چرافان، نهو کهسهیی بههלקرنا چرا بهرپرسیار.

چهلهنگ / ÇELENG / نشیط

چالاک، زیرهک، چست، لهنجهولار، جوان.

چهپهر / ÇEPER / خندق

سهنگهر، زیرمفا، کولک، خندهک.

چیابان / ÇÎYABAN / سطح الجبل

گوندهکه لدهقهرا قهنديل لکوردستانا عیراقی، بن چیا.

چېچو / ÇİÇO / عصفور

چېچى، ژ ښان و خوشتښى بچويك كرنا نافي چويچكى يه، تيشكا چويچكا.

چهكدار / ÇEKDAR / مسلح

خودانا چهك، چهك بدهست.

چهلهبى / ÇELEBÎ / حليم

نهرم و رحهت، تنهنا، باش، بو كهسيټ دهولهمندي گوتن، باش بازركان، پياوماقول.

چور / ÇOR / زيرا

گور، زيراكهري كويښى، بههرام چور پههلهوانهك بو لكوردستانا ئيراني كاري وي نيچيرا كهري كويښى بو.

چل قهدهر / ÇILQEDER / حوادث

چل ودهري ن رويدان، چل نهخوشي، ميري دهفهره بهرواري بالا بو لكوردستانا عيرافي پشتي نافدهل بالوكي بكودهتايهكي دهستههلات وهرگرت لبالوكا كو گوندهكه لوي دهفهره پاشي شيا عبدالرزاق بهگ ميري باروخى ژي بكوزيت بدهستهكاتيا دهرگهفانيت وي رند و رهشوي نهوين رافيني و ۲۷ سالا ميراتي كر. (گانبيركي بدار وبارد- ويړاني بدارو باره... پيداتيڼ چهند سواره چل قهدهر لپشت داره). گانبيرك چيايهكه لدهفهره بهرواري بالا.

چوغان / ÇOXAN / اسم نبات
گیایه‌کی به‌هاری یه به‌لگیت وه‌کی که‌رافسی یه جلکا پی‌ دشون.

چرکونه / ÇIRKONE / اسم عصفور
چرکونده، چرکنه، بالنده‌یه‌کی زور بجویکه و هویره.

چافار / ÇAVR / مراقب
چاف دیر، چاودار.

چست / ÇIST / نشیط
چالاک، زیره‌ک، هشیار.

چاودیر / ÇAWDÊR / مشرف
چاقدیر، سه‌ریه‌رشتیار.

چه‌ل‌نگ / ÇELENG / نشیط
په‌یت، ری‌ک و پیک.

چاچان / ÇAÇAN / اسم عشیره
ژکیکان و شیشان و چیچان هاتی‌ه کو ناف‌ی خیل‌ه‌کا کورد زور مه‌زنا
به‌رفره‌هه لکوردستانا عیرافی.

چیر / ÇÎR / قائد

میرخاس، دستهلاندار، جزیری کوتیه:

بغولسی گوهر چینم	ژبه حرا قولزما میران
تو دهریاپان وه نابینم	د به حسا عیلم و تهفسیران
غولامی میر عیماد دینم	ژ میر و به گلهر و چیران

چه کو / ÇEKO / اسم عاشق

دهزگری زینی بو بهری مهمی.

چاپوک / ÇAPOK / نشیط

چست و چالاک و زیرهک.

چه تو / ÇETO / مسلح

پیشمه رگه، چهك هه لگر.

پیتا (ه) H حرف الهاء

حان / HAN / ذو عبرات
کەسەکی دنیا دیتی و بسەرپور.

حەپو / HEPO / شرة
خوره، چونه هیل، زور خور.

حەساروست / HESAROST / اسم جبل
چیاپهك بلندە لدهفەرا ديانا لكوردستانا عيراقى بلنداهيا وى ٣٦٠٧
مىترە سەر رووى دەريا.

حەمرين / HEMRÎN / اسم تلال
حەمو روين، رستهکا زویرو گرايه، توخیبی ژیری یی کوردستانا
عیراقی یه، بهری د گوتنی نهبیخ.

حہمو / HEMO / کل

حیتو / HÎTO / اصلع

حه‌مید / HEMÎD / معلوم
پئ زانین، ناگادار بون، هه‌ست پئ کرن.

حه‌یاس / HEYAS / هدهد
که‌مه‌رکه بو ژنان بکاردهات، زیده گوشته دکه‌فیه پشته پیت دیکلا
ژیی وان پئ دیار دبیت، نکلی بالندایه نافئ بالندهیه‌کی جان و
دهنگ خوشه.

حتو / HITO / مضروب
حه‌تو، نومەر، نه‌و که‌سه‌یی دبن فه‌رمانا ژنی، دیاره ژ حوتین دهنگی
قوتانو لیدانی هاتیه، دبیزن سی شیت هه‌نه لدنی: گه‌روکی بتنی و یی
له‌فرازا بکیشیت تو تنی و نه‌وی لبن فه‌رمانا ژنی.

پیتا (خ) X حرف الخاء

ختو / XITO / عاقل

خودان ژیر، ریبه، خرتو، خورتو

خابور / XABOR / اسم نهر

روبارهکه ژ گوندی خابور تیت لکوردستانا تورکیا بو دهفهرا بادینان لکوردستانا عیراقی و د باژییری زاخو را دجیت و نیژیکی براهیم خهلیل دجیته ناف ریباری هیزی و لسی کوژا تورکیا و عیراق و سوریا دجیته ناف رویباری تیکهله (دجله). روبرک دی بقی نافی ژ رهئسولعهینی د زیت دجیته ناف رویباری فورات لسوریا. لسهرفی رویباری سروش بو حزقیال پیغه مبه دهاته خاری. (۳۲۰) کم دریژه. باژییرهکه ل کوردستانا تورکیا تورانیّت تورک نافی فی باژییری کریه نه لههزیز.

خاجه / XACE / شیخ

خواجه، خاجا، قوجه، بازرگان، پیری مهزن، جوهی، خاجه میر.

خانی / XANÎ / اسم قریه

گوندى میری هوزانفانیټ كورده لكوردستانا تورکیا (نهحمه دئ
خانی) كو خو پی ناف کریه (۱۶۵۰-۱۷۰۷ز) خودانی فهرهنگا نوبه هار و
چيروكا مهم و زين. خانو.

خاترناس / XATIRNAS / مهنف

راستی، خورستی، ژیر، هشیار.

خاندی / XANDÎ / قاري

خندهفان، داخزگری، چهچا(نهبهجا) دزانیټ، غاندی.

خانا / XANA / سادة

خانای قوبادی(۱۷۰۰-۱۷۵۹ز) هوزانفانهکی كوردی مهزن بناف و دهنگ
بو لكوردستانا ئیرانی.

خاقان / XAQAN / ملك

شاه، نیشانا پادشاهیټ چینی بو، خاقانی شیروانی(۱۱۰۶-۱۱۸۵ز).

خارمند / XAREND / الوفي

خا ئانكو كاك يان برا ، برایټ چاك.

خاموش / XAMOŞ / مطفئ

بی بزاف، بی دهنگ، فهمری، ئارام، چرایټ فهمرتی یان ئاگری
بی تین.

خاوین / XAWÎN / نظیف
پاقر، پاکز.

خالداری / XALDAR / المرقط
چین چین، چنی چنی، سهر و چاف خوریک، کون کون.

خالان / XALAN / اسم قرية
گوندهکه لدهفهرا قهره داغ لکوردستانا عیراقی.

خازر / XAZIR / اسم نهر
رویارهکه لکوردستانا عیراقی.

خوشابه / XOŞABE / اسم منطقة
خوشافه، خوش ئافه، خوشابا دهفه رهکه لکوردستانا تورکیا.

خوشناو / XOŞNAW / خیرالاسامی
خوشناف، ناف خوش، ناو خوش، بهنام، رهنکه کی تری یه دندک رهش و
مهزنه تاکو پاییزهکا درهنگ دمینیت، خیلهکا مهزنه لکوردستانا عیراقی.

خوشهوی / XOŞEWI / محبوب
خوشهفی، خوشهویست، گرافی.

خوش رو / XOŞRO / الوجهة الحسن
خوشرو، خوش بهز، خوش چون، خوش رویبار، میهره بان، گوندهکه
لقهره داغ لکوردستانا عیراقی.

خورشید / XORŞÎD / شمس

چاڤی روژی، خور، روژ، ئاڤتاب، کوری بههرامی یه.

خوکار / XOKAR / ذاتی

بتنی کاری خو نه‌نجام ددهت، ئوتوماتیک.

خوندکار / XONDKAR / رئیس

خونکار، سه‌روک، پاشا.

خواناس / XIWNAS / عابد

خودا نیاس، خودی په‌ریس، خودی ناس.

خسرو / XISRO

خسروی نیکی ئانوشیروان پاشایه‌کی ساسانیا بو کوری هورمزئ چاری، خسرو په‌رویز، جانگیری پیروز، لروژا ۶۰۳/۱/۱۵ز شه‌ره‌کی ده‌ست پی‌کر د نافه‌ه‌را ئی‌ران و رومی ۲۴ سالا فه‌کی‌شا در‌ی‌ترین و خون‌باو‌ی‌ترین شه‌ری‌بو، سه‌رده‌می پاشاتیا خسرو په‌رویزی ده‌ست پی‌کر ژبه‌ر نه‌گه‌را کوش‌تنا (موریس) ئمبراتوری رومی دوستی خسروی سه‌ر ده‌ستی فورکاس یی رومی. ل ۱۰۷/۱۰/۱۹ز پاشاتیا نه‌شکانیا ل ئی‌ران‌ی ده‌ست پی‌کر(خسروش).

خوراگر / XORAGIR / صامد

خوگر، بی‌هن فره‌ه.

خورمادار / XORMADAR / عاصمة قديمة

نوکه دبیژنی قیتول مهلبندی فرمانروایا میری زهنگنه بو.

خواند / XIWAND / قرء

خاندی، نافداره ب میر خواند کوری خواند شاهه ژناف داریت شاری
بهله خ لئه فغانستان نفیسه رو میژوونقیسه کی نافدار بو لسالا ۹۰۴ زایینی
چو بهر دلو فانی خودی.

خه مخور / XEMXOR / مهتم

خه مبار، خه مگر، خه ه لگر، غه مبار، نافی چیاپه کی
کوردستانی یه.

خه تیره / XETİRE / مشعل

چه فروک، ئاگردان.

خفتان XIFTAN / قفطان

جلکی شهری یه، زری وکوم زری، ههروه سا خفتان جلکی ژنایه
یی سهرقه.

خال / XAL / شامة

خالا سهر رویا، نیشان، (لالو) برایی دایکی، پنیه کا رهش.

خوران / XORAN / اسم قبيلة

خوره، خیله کا کورده لدهقه را شه قلاوه لکوردستانا عیراقی.

خوداداد / XODADAD / عطاالله

خودی دا، راستیا خودی، تهرازیا خودی، دانا خودی.

خودایار / XODAYAR / حبیب الله

خودافی، ئەفینداری خودی، خوشتقیی خودی.

خودا بهند / XODABEND / عبدالله

بهینى خودی، کولی خودی.

خودا بهخش / XODABEXŞ / هبةالله

دانا خودی، دیاریا خودی، بهخشینا خودی، بهخشى.

خولدی / XOLDÎ / کلدان

کلدی، کوردن ژ نفشیی ئارامیانە و کلدانیت نوکه ژ وانن، کهفنه نافى کوردی یه و ژ نافى خودى هاتیه ئانکو خودائى، کشورا وان ژ دهفهرائیت قهفقاس وروپبارى فورات(فرههات) و زى و راوندوز و ئورس و سوريا پىک دهات پایتهختا وان باژیری(وان) بو کو وی دهمی دگوتنى توسیاس. خالدى. ئورارتو ل ۸۴۰ب.ز فهزماندهوايى کريه.

خهرمانان / XERMNNAN / لنادر

ههيفه پىنجى يه ژ ههيفيت كوردى، ههيفه دووى يه. ژ وهرزى هافينى بهرامبهري ههيفه تيرمهه يه. ههيفه بيدهرايه و بهرهه مى كشت و كال، بيدەر.

خهلهکان / XELEKAN / اسم قریه

گوندهكه نيزيكي ههفليرى يه لكوردستانا عيراقى، نافدار ژى رابوينه وهكى(شمس الدين احمد كورى خهلهكان ٦٠٨-٦٨١ك) ميژوونقيس و تورمهفانه لخهلهكان هاتيه سهر دنيايى و بارا پتر ژ ژيانا خو سوريا و مسرى بورانديه، سهروكى دادفانييت دمهشقى بو و لويى چويه بهردلوفانيا خودى، ژ نقيسىنىت وى(وفيات الاعيان و انباء الزمان) ژ ٦٤٦ كهسييت مهزن و نافدار پيىك تيت ئانكو ل ديماهيا چهرخى ١٣ى ز كهلهك جارا هاتيه چاپ كرن و وهگران بو كهلهك زمانا.

خورساباد / XORSABAD / مدينة كورش

خوس ئاباد، گوندهكه شهبهك لى دژين لژوريا ميسله لكوردستانا عيراقى گايى بشاپهر دناف كافل و شينواريين باژيرهكى كهفن يى سهردهمى ئاشوريا نيزيكي فى گوندى هاتبو ديتن.

خهلهف / XELEF / قشر

تيفكلى دارى، توكل.

خامتير / XAMTÎR / اسم جبل

خانتير، چيايهك بلنده لدقهرا سنديا زاخو لكوردستانا عيراقى.

خيفه / XÊVE / اول

سهري ديار كرنا ميوه و تشتى خارنى يه، قيوانوى ددهمى ئاخليفى دا.

خوشدين / XOŞDÎN / رائى

ديتنا باش، باشى بين.

خوشا / XOŞA / محب

خوگه.خوزی، هیقی، ئومید، خه‌شایار، وناقی خوشایار شا دوپاشاییت
هه‌خامه‌نیشیایه ئیکی (٤٨٦-٤٦٥ب.ز) ٢١ سال و یی دووی (٤٢٤-...) ٧-٤٥
خوشتین هه‌کاری پاشایه‌کی بناف و دنگ بو ژ هه‌کاریا.

خه‌ندان / XENDAN / فرحان

که‌یف خوش. ده‌ف بکه‌ن، زه‌نگین.

خوبیار / XOBYAR / زمیل

خوش دوست، هه‌قالی باش، هه‌قال باش.

خارزا / XARZA / ابن‌الخت

کوری خویشکی.

خال / XAL / شامة

برای ده‌یک، فهره‌نگه‌کا مه‌زنه کوردی — کوردی یه ١٢٦١ لاپه‌ره و
بچه‌فت زارایه. (ئه‌رده‌لانی، بادینانی، زازائی، سورانی، فه‌یلی، لوری و
هه‌ورامی). دایی.

خان / XAN / لقب

پاشنافه بو مروفتی مه‌زن و ماقویل و ژنکیٔ بناف و ده‌نگ و نافدار.

خېڤه / XÊVE / اینع

که‌هشتن و سه‌ری په‌یدابوونا میوه‌ی.

پیتا (د) D حرف الدال

دaban / دابان / اسفل

چه لختی چیا په کی یه لپشت پیره مه گرون لکوردستانا عیراقی لده فقه را راوه ندوز.

DABÎN / دابین / معد

نارام، مسوگهر، ئاماده، تهنا، خوش.

DARBÎN / داربین / اسم قرية

گونده کی خوشه نیژیکی باژیړی ئورمی لکوردستانا ئیرانی جهی ژدایک بونا زهردهشت پیغه مبه ره داربین.

DARA / دارا / غني

دارایی ئیکی پاشایه کی نافدار بو ژ شاهیت ئه خمینیا (۴۸۵-۵۲۱ ب.ز) دارایی مه زن (داریوش) هاتبو نیاسین و سه رده می (ئسکه نده ری مه زن) هاته کوشتن، دارایی بچوک کوری دارای بو. خودانا سامان دهوله مه مند، سالا ۳۳۱ داریوش لناف کوری نیژیکی مه قلوبی د شه ره کی دگهل ئسکه نده ری مه کدونی هاته کوشتن و شکست.

دارمفان / DAREVAN / خطاب

دارهوان، دارفان، نافى كهفن يى گوندى مهلا برون لدهفهره قهسروكى
نيزيكي چرهى، دبیت ژنافى مهلا دارهوان هاتبيت. راویر.

داراب / DARAB / اسم قديم

د نافيستايىدا دهراف هاتيه، نافى كورى بههمهنى يه.

داراباد / DARABAD / حي الاشجار

دكهفندا نافى دمهفهره رخ و چانیت چيايى سهفين و هافينگهها
شهقلاوه يه لكوردستانا عيرافى.

داد / DAD / عدالة

راست و دروستى، خودانى پهرتوكا ميژووا بهغداد پهرتوكا خودا يا
پارچا ئيكي بهرپهرى ٦٢ دبیزیت: هاتمه بهغدا يا چول و خالى بو تنى
زنجهك لى مروهكه د نافدا بو زيرفانيا باخچى خو دكر، من پسيارا
هندهكا كر چ دبیزنه فى دهفهرى گوتن نزانين لى پسيارا نهو مروفى دناف
وى زنجىدا بكهن. من هنارته ديفرا و من پسيارا نافى وى كر؟ گوت:داد
كو بكوردى ئانكو راست و دروست ئينا من گوتى پا چ دبیزنه فى
دهفهرى؟ گوت: نهفه باغه و يى منه ئانكو باخچى منه باغى داد ئينا
مهنسورى دهمى ئافا كرى گوت نافى وى بكهنه باغى داد پاشى هاته
كورتكر و بو بهغداد.

دادهرس / DADERS / منجد

قورتالكهر، هاريكار، پاريزفان.

داداش / DADAŞ / اسم فارسي

داشو، بزمانى فارس ئانكو برا، كاك.

دادان / DADAN / عادل

ژ ناڤت باب کالیت هوزانغانی کوردی نهوی لناف تازیا (عهرهبا) ژیاى و هوزان ب عهرهبا تنی گوتیه بهشار کورئ بوردى.

دانا / DANA / عالم

زانا، دانوش، دانو، دانشمه‌ند.

دهرمان / DERMAN / علاج

چاره، تیمار، ههر تشتی نه‌خوشه‌ک یان بریندار پی ساخ ببیت.

دمل / DEL

دبیت کورته ناڤی ئافدهل ببیت. بابکه‌کی به‌رواری ژوریایه ل گوندی بیده و مائی لده‌هه‌را کانی ماسی (لکج) لکوردستانا عیراقی.

دەروێش / DERWÊŞ / تابع

خودا په‌ریس، هه‌زار، دیوانه، ده‌ست کورت، بی چاره، بی پول و پاره، قه‌له‌نده‌ر، گوشه‌نشین، گوشه‌گیر، نه‌و که‌سه‌یی په‌یره‌وا بیرو هزریت ریکا چاکیی (سونی) گرتی، دەر ژ دەرگه‌ هاتیه و ویش ئانکو پیش (پیش دەرگا)، په‌یره‌وکه‌ریت ریکا شیخ (عبدالقادرئ گه‌یلانی- قادری) و ریکا نه‌قشه‌به‌ندیا (شیخی نه‌قشه‌به‌ند).

داشو / DAŞO / الاخ الاکبر

داداش، برایی مه‌زن.

داسان / DASAN / اسم منطقة

هه‌ریمه‌که ژ ده‌هه‌را چیاپی گاره‌ی و ژ ئامیدی پی‌دا و روژئافایی رویباری زئ پیک تیت و زوزان ژیک ده‌هه‌ره‌ک ژ وی هه‌ریمی، گونده‌که سه‌ر ریکا سه‌نه‌نده‌ج بو که‌رماشان لکوردستانا ئیرانی.

دیروک / DIROK / تاریخ

میژوویا کهفن، زانا میژو کریه سی دهم(کهفنی نهخاندی بهری چهچه پهیدا بکهت نیزیکی ۵۰۰۰ ب.ز و کهفنی خاندی ژ سالا ۲۰۰۰ ب.ز و یی سیی نویی یی خاندی پستی وی و تا نوکه.

دستور / DISTOR / قائد

یاسا، شالیار، شالیاری پیشیی سهردهمی زهردهشتی، پیشهوا دنایینا زهردهشتی دا.

دوسکی / DOSKÎ / صندوق

دوست، دوستی، خیلکه مهن لدهفهرا بادینان لکوردستانا عیراقی. ههروهسا دوسکی ژوری ژی ههنه لکوردستانا عیراقی. ههروهسا دوسکی ژوری ژی ههنه لکوردستانا تورکیا. فهرمانرهوایی ل (۹۸۲-۱۰۸۵ز) کریه لشاری میا فارقین یا نوکه بویه سلیقان- سولهان لروژههلاتی نامهه. جارمهکا دی ل ۱۰۹۳ز سهر ههلدانهفه.

دوبان / DOBAN / سطحین

بیابانهکه لدهفهرا سیملی لکوردستانا عیراقی، دووبان.

دومان / DOMAN / دخان

دوکیل، دوی، کادی، تهه، ژ خیلیت کورده لتور عابدين لسوریا فهله و بسورمانن، خانی.

دورسان / DORSAN / جائر

ئهو پاشایه یی کو زهردهشت سهردهمی وی هاتیه سهردنیاای و زور ژئ ترسیای ئینا فهرمان دا کو زهردهشت پافیزن ناف ئاگری و بسوژن لی ناگر فهمریا و زهردهشت نههاته سوتن.

دوشاخ / DOŞAX / ذالقرنین

ګهلهک شروفه که ریټ قورئانا پیروز دبیژن نهغه تیتو ل یان ناز نافې
ئسکه ندهری مهکدونی یه کو نافې وی د قورئانا پیروزدا هاتیه.

دیا بوش / DIYABOŞ / اسم امیر

دیابوز، میری میرګه ها نه دیابین بو (بادینان د بهریدا) سالا ۸۱۲ پ.ز.

دیوسیسیس / DÎYOSÎS / ملک میدیا

دیاکو، ئیکه مین پادشاهی میدیا بو، میره کی میدیانه دهسته هلاتداری
لروژ هلاتی کوردستان کریه لدهغه ریټ نه رده لان و شاره زور و موکریان
ل سالا ۷۰۱ پ.ز، دیانوکو، دیوکسا، دژوس ۵۳ سالا پاشاتی کریه (۷۰۸-
۶۵۵ پ.ز) و کوری وی فرائیدن ديفرا پاشاتی کر ۲۲ سالا (۶۵۵-۶۲۲ پ.ز).

دیده فان / DÎDEVAN / شاهد

ګوفا، بینهر، دیده فان.

دیوالی / DÊWELÎ / عطار

دیقالی، جهژنه که ژ جهژنیت ئایینی لدهغه سیخا (سیکان) کو ل ۳۱
هه یفا چریا ئیکی لپهرستګاها (زیرین) لهندی تیته کرن، دبیت نهغه نافه
ژ (دیوهر) هاتبیت ئانکو ګهروک یان نهو که سی تشتی خو دګیرنیت
لګوندا بو فروشتنی (فروشیارئ ګهروک) ئیزدیا ژیک جهژنه که وهسا دوی
هه یفی دا هه یه.

دینیار / DÎNYAR / دیان

نهغه فیندارئ ئایینی، ئایین یار، (دینیا) ژى ئانکو دوهی.

دیسام / DÎSAM / اسم عائلة

دهسته لاتداریت ههفلیر بون و ژ خێلا ههزه بانیا سهردهمی ئه یوبیان
لکوردستانا عیراقی.

دهبان / DEBAN / ذهبي

دهرگه هی ژیرین، کهفنه تاخه که لسوله یمانیی لکوردستانا عیراقی،
خه نه جهره دهبان.

داهات / DAHAT / وارد

هاتن، (بوده رامهت و نفیسینا و پارا).

دلبرین / DILBIRÎN / ذالقلب المجروح

دل بریندار، دل بکوفان و کهسه ر، دل بخون، دل نه خوش.

دلخوین / DILXIWÎN / حزين

زور خه مگین، جهگه رخوین، دل برین.

دلخوش / DILXOŞ / سعيد

شاد، دلشاد، بکهیف، بهختیار.

دلسوز / DILSOZ / شفيع

دل سوژ، ئاگر ژ دل د چیت ژ فیانی.

دلنیا / DILNÎYA / واثق

نځهوله، باوډری بخو هه یان بتشته کی نارخاین.

دلان / DILMAN / زعلان

سل ، تورهبین، زیز.

دلزار / DILZAR / متیم

دل چرمسی، بهلنگاز، دلزار.

دیدار / DÎDAR / ملاقات

سهره دان، نیکت دیتن، پیشوازی.

دژوار / DIJWAR / حار

هار، تیژ، دهف گر.

دلشیر / DILSÊR / قلب الاسد

شیر دل، دل موکوم، زیرهک، نه ترس.

داینوک / DAYNOK / اسم مادي

مروغهک ماد بو سالا ۷۱۵ ب. ز هاتبو دویر نیخستن ژ دهغه را خو بو سوریا نوکه.

درمفش / DIREFŞ / لواء رایة کاوة

ثالا، بهیرهق، په رجه م، بو جارا نیکی کاوهیی ناسنگه راکریه.

دلشاد / DILŞAD / فرحان
دلخوش، شاد، بکهیف.

دلدار / DILDAR / ولهان
نهفیندار، خوشهفی، گرافی.

دههقان / DEHQAN / مختار
کوڅه، ریبه، دهه ځانی.

دهلاندن / DELANDIN / ترشح
بارزنین، پالیان، پالاوتن.

دهوفاندن / DEWVANDIN / اختیار
حیچاندن، نهزمون.

دالاندار / DALANDAR / حارس القصر
زیړهفانی کاخی.

دلداش / DILDAŞ / زمیل
ههفال، دوست، نهتهک، ټولداش، دوست.

درستی / DIRISTÎ / صحیح
راستی، بی څار وکیماسی، جان، تهمام.

دهوژان / DEWJAN / اسم قریه

گوندهکێ خوش و دلگیره لدهفهره پشدهر لکوردستانا عیراقی.

دهستکار / DESTKAR / جاروشه

دستار، دبه‌رێدا دیاره بدهستی دان دهیرا و دکره ئار، دهست کار.

دیلباز / DÎLBÂZ / ذکی

شاره‌زا، پێ کری، کارزان.

دهران / DERAN / نه‌ر

زاراڤی هه‌ورامی ئانکو چه‌م، روبار.

دهرده‌م / DERDEM / حالا

خی‌را، بله‌ز، ده‌مل ده‌ست، دوی ده‌می دا.

دروشم / DIROŞIM / شعار

بی‌چم، سه‌رو سیم، نیشان، نیشانه‌کا تایبه‌ته بو هه‌ر نه‌ته‌وه‌کا ئازادی وه‌رگرتی.

داخاز / DAXAZ / طلب

داخواز، داواکار

دارتاش / DARTAŞ / نچار

مه‌ره‌نگوز، دارتراشین و دارره‌نین و کاری داری.

دارفان / DARVAN / خطاب

دارکښ، کاری دار برین و کیشانا دارا دکهت. دهنګی بهکومهل.
دارهوان.

دانهړ / DANER / خالق

دروست کهړ، نهفرینهدار.

دایی / DAYÎ / خال

برایی دهیکی.

دهشتی / DEŞTÎ / صحراوي

بیابانی، پانافهکا راست و بهرفرهه.

دیار / DÎYAR / واضح

بیش چاف، تیتته دیتن.

دیاری / DIYARÎ / هدیه

خهلاتی، بهخشیش.

دژوار / DIJWAR / حاد

هار، تیز بوچیژ و تیغا تیتته گوتن.

دلیر / DILÊR / بطل
زیرهك و نهترس. نازا.

دلوفان / DILOVAN / رحیم
دل نهرم.

دلژان / DILJAN / الیم
دل نهخوش.

دلگهش / DILGEŞ / عاطف
دل شهکری، دلوفان.

دلکوفان / DILKOVAN / علیل
دل کوفان، دل نهخوش.

دلومر / DILWER / عاشق
دلبر، نهفیندار.

دانیړ / DANÊR / سعید
بهختهوهر، دل خوش، خودان شهنص.

داریوش / DARYOŞ / دارا
نافی چهنهکه سایه ژ پاشاییت هاخه مانشیان. دارا ژ داریوش هاتیه.
داریوشی مهزن دناقبه را سالیڼ ۵۸۶-۵۲۳ ب. ز ۲۱ سال ژیايه. و داریوشی
دووی (۴۰۴-۴۰۳ ب. ز) ۲۱ سال و داریوش سیی (۳۳۶-۳۳۰ ب. ز) ۶ سال.

دان / DAN / عطا

کورئ نافیب پیغه مبه ره نافئ دهیکا وی بهلها بو.

دهردی / DERDÎ / اسم شاعر

پاشنافئ هوزانفانه کی بادینی بو ل کوردستانا عیراقی سهردمی عادل
پاشایی دهسه لاتداری نامیدی.

دههاک / DEHAK / ضحاک

دهه کیماس، ژوالعشر عیبوب.

داواتی / DAWATÎ / دباک

دههواتی، داوهتکار.

دوستی / DOSTÎ / صلیق

ههفال، یاوهر، دوست.

پیتا (ر) R حرف الراء

رابین / RABÎN / قیام

هه‌لستن، شپ‌رفه راوستان، سه‌رپیا، به‌رهنگاری، به‌رخودان، رابون،
راسیان، رافین، راپه‌رین.

رازدار / RAZDAR / امین السر

هه‌لگری نه‌په‌نیا.

راستی / RASTÎ / عادل

دروستی، بی‌چه‌وت و خاری.

راستکار / RASTKAR / مبارک

پیروز، کاری جان و دروست.

رامیار / RAMYAR / سیاسی

که‌مو، بیتول، شه‌فیار، راویار، راف‌یار.

رامان / RAMAN / فكري

هزر، چيروكا دريژ، پشكهكه ژ هوزا دهقشوريا ل كوردستانا تورگيا.

رانيار / RANYAR / سائق

شوفيژ، هاژوو، فارس ديژني راننده.

رازيار / RAZYAR / معاصر

هاودهم، تاپو.

رازوان / RAZWAN / راوي

چيرونك خه، چيرونك بيژ.

راسان / RASAN / تصدي

دهست بلندكرن بو شهري و ليډاني.

راتيستا / RATÊSTA / الصادق

راست گو، بيژهري نازاد، ناسنافي زهردشت پيغه مبه ره.

رمباز / RIMBAZ / رماح

تيرهافيژ، رم هافيژ، كهس باش رما بهافيژ.

راگر / RAGIR / عميد

پلهيه كا نهفسهري يه نيشانا وي سي ستير و فرندهيه كه لسهر مليت خوداني، خوراگر.

راهوز / RAHOZ / شيخ

ريبهري هوزي، مهزني هوزي يان خيلي، دهنگي بروسيا.

رندي / RINDÎ / جميل
میر چاک، جوامیر، جوانی.

رزگار / RIZGAR / حر
قورتال، نازاد، سهریهست.

ریزان / RÊZAN / خیر
ریناس، ریهه، رابه، ریفان.

رهشید / REŞÎD / عظیم
نازا، جوامیر، پاک، بکورتی د بیژنی رهشکو.

ریباز / RÊBAZ / نهج
شوپ، ریك.

ریکار / RÊKAR / مستوي
ناست، راست.

راوان / RAWAN / بلیغ
رههوان، رهوان، زمانزان، شههرهزا.

روخوش / ROXOŞ / بشوش
فههبی، دهف بکهن.

راستال / RASTAL / عادل
مروقی راست، نالی راست و دوستی گرتیه.

رێبەر / RÊBER / مدیر

رێزان، رێقه بهر، سهركێش، بهرپرس، رابهەر.

رێنجبهەر / RÊNCBER / کادح

پاله، کارکهەر

رافیار / RAVYAR / صیاد

رامیار فان، نیچیرفان، رافهکەر، راویار.

رێکهوت / RÊKEWT / مصادف

رێکهفت، بێک کات، بهرامبهەر، بهروار.

رهنج / RENC / کد

ئازار، نهخوش.

رێکان / RÊKAN / اسم عشیرة

خێلهکا مهزنه لدهفهره دهوك لکوردستانا عیراقی، گوندهکه نیژیکی
شلیر لدهفهره پهنجوین لکوردستانا عیراقی.

روال / RIWAL / فتي

گهنجی موی لی نههاتی تازه جوان، لایی بهرچاف، تهنشت، نیژیک.

راژۆر / RAJOR / حاکم

دهده، دادوهر، زمان پارو.

رێسان / RÊSAN / نوال

بنستەر، رستن، رێسا.

رېههڤ / RÊHEV / صديق الضيق
ههڤال مرنې، دوستي تهنگافيا.

رند / RIND / جميل
جوان، خاس، چاك، باش، كوك.

رهوانگه / REWANGE / مرصد
جهي رهوان بو ديتنا دويري.

رهخش / REXŞ / اسم حصان
ههسپي روسته مي يه، ههسپي رهسهن و خوش بهز، روناھي، روناك،
رهوشهن، چريسك.

رتيشتر / RITÎŞTIR
د ئافيسټاييډا بو خودان شير ومهتال و رم و سوارا د هاته گوتن.

رهوان / REWAN / روح
جان، تشتهكي ساخ و نهمر، خوش بهز، راوان.

رونياس / RONYAS
رووناس، گينو، گيايهكه بو رننگ كرنا (ماشهر) ئ (هرياريساي) بكار
دهات دا سور كهن، وهكي گيايي (سهندهل) ديسا كاري رونيائي دكهت بو
زهركرني. نافي كچايه.

رهزاده / REHZADE / امیر

رهها مال مهزنا، ژ مالهکا خودان رههه، یان ئورفهلی یه خههکی
رههای یه ئورفا نوکه لکوردستانا تورکیا، نافئ ئویجاخهکی یه لباژیری
بامهرنی لکوردستانا عیراقی.

راوکار / RAWKAR / صیاد

کاری وی راف و نیچیره، رافیار، رامیار.

رهپوش / REPOŞ / جو

گز و با، کاری ئاسمانی ژ بهفر و با و بارانی و ساهی.

رهمان / REMAN / اسم جبل

چپایهکه لکوردستان.

رەسکان / RESKAN / طبیعة

دروست بونی سروشت.

رێبهندان / RÊBENDAN / حصار

رئ گرتن، ههپههکا کوردی یه د کهفیه نیفا زمستانی، بهفرانباز.

رێشین / RÊŞÎN / النهر الازرق

روی شین، ریبازی شین، رویبازی شین، گوندهکه لدهفهرا شارمزور
ههروهسا ئافهکه ژ کوردستانا تورکیا تیت و دکهفیه نافبهرا دهفهرا
بارزان و خپلا ریکانیا لکوردستانا عیراقی.

رهبن / REVBEN / کاهن

خودا پهريس رهبان.

راوێژ / RAWÊJ / استشار

پرسیار ئی کەر.

رههه‌ند / REHEND / مجري

ئاواره، مشه‌خت، ده‌ربه‌ده‌ر، خه‌نده‌ك، جوکا ئاڤا فه‌رێژ.

رێڤه‌نگ / RÊVING / مار

رێبوار، کاروانی، نه‌وی لسه‌ر رێکه‌کی بجیت، رێبار.

رێبین / RÊBÎN / عراق

رێناس، رێزان.

راما / RAMA / تصور خیال

چیاپه‌که د که‌ڤیته پشت چیاپی پیرومه‌گرون ل کوردستانا عیراقی.
دالغه، هزر.

راوێر / RAWÊR / خطاب

دارفان، داره‌وان، دارکێش.

روسته‌م / RESTEM / بطل

روسته‌م زاده کوری نه‌سفه‌ندیار سه‌ر قومانداری له‌شکری فارسا بو د
شه‌ری قادسیه دا هاته کوشتن هنده‌ك دبیژن روسته‌می کوری
فه‌رخوزادی نه‌ره‌نی بو و هنده‌کیت دبیژن روسته‌م کوری هورمزی بو.
روسته‌م فه‌رخ هورمز سه‌رله‌شکه‌ر بو شه‌ری پردی سالا ۱۳ک.

راسان / RASAN / تصدي

به‌ره‌هه‌نگاری، خورا گرتن.

ریتار / RÊTAR / هول

ریکا تار و یا بترس.

راخ / RAX / سفوح

میږگ و چیمه، تهنشتا چپای دهمی کهسک دکهت. خهم، راغ، ناغی هوزانفانهکی نافدارئ کورده د گوتنئ(بابهراخ) کو دسهر هوزانفانیی را جهنگاوهر و شیروهشین بو سالا ۲۱۲ کوچی هاته کوشتن د شهرهکی دا دژی عهباسیا ل سهردهمی مهسنورئ عهباسی دهمی لهشکه رکیشی ئینایه سهر هیزین جافهرئ داسنی لکوردستانئ.

روئل / RIWÊL / بل

رولک، ژاله، خویسار، روئیل پتر فهله بناف دکهن.

رهفۆ / REVO / سرب

رهوه، کهرهکی پهزی، رهفهکا فرهندا، کهرهکی مروفا،

روباد / ROBAD / قائد

رئ نیشاندهر، لبهراهی چون، ریکیش، کهوی رباد.

ریبهر / RÊBER / مرشد

رئ نیشاندهر، ریکیش، لبهراهی چون.

ریدور / RÊDOR / طریق

ریدیر، ریکا دور.

پیتا (ز) Z حرف الزاي

زاب / ZAB / اسم نه‌ررافد

زى، زو، زاغ، راسب، كورئ ته‌ماسبى يه كو وئ ئەف رويبارە يئ
كيشاى. كورئ توکمان كورئ منوچه‌رى كورئ ئيرەج كورى فرەيدون، دوو
رويبار بقی ناقي هه‌نه يئ بلنديان مه‌زن سه‌ره‌کانيا وى لکوردستانا
تورکيايه و تيت بو کوردستانا عيراقى دريژيا وى ٤٥٠ كيلوميتره ٢٥٠ کم
ژئ د کوردستانا عيراقى يه، زى بادينان.

زابل / ZABIL / اسم مدينه

شاره‌که لده‌فه‌را زابلستانى لروژه‌ه‌لاتى کوردستانا ئيرانى، جهى
روسته‌مى زاله.

زازا / ZARA / لهجه

زارافه‌که ژ زارافيت زمانى كوردى نارى وه‌كى بادينى و سورانى،
تيره‌يه‌كا كوردايه ل رۆژناڤاى كوردستانا تورکيا نه‌فى.

زهردهشت / ZERDEŠT / اسم نبي

هیشتر زهر، خودانی هیشتر پیر، هیشتر نازار کهر، زهردهشت، زاردهشت، زاردهشت، پیغه مبهره و کورده (۵۵۱-۶۲۸ ب.ز) نایینه ک بنافی خو دامزراند و پهرتوکا (ياسنا) YASNA دروست کر کو ئیکه ژ پینج پارچیت پهرتوکا پیروز (ثافیستا). خوداوهندی چاکیا ناهوارامزدا شروش بو هنارت کو مزگینیا راستیی به لاف بکعت. گهلهک دبیزن: کو هزر و بیریت یونانیا و جوهیا و فهلا ژ هزر و بیریت زهردهشتی هاتینه وەرگرتن. زهردهشت کورئ پورشاسب کورئ مدراسف کورئ ئوردوسقه. بابئ وی ژ نازربایجانا کوردستانا ئیرانی یه. ههروهسا سئ زهردهشتیت کورد لناف میدیا پهیدا ببون کو چاک و زانا بون و نارمانجا وان ناشتی و تهناهی و ئارامی و خوشیا مروفا بویه و هندهک ژی دبیزن چارن ژبلی یئ مه نافا ئی ئینای:

- ۱- ئیک لبهلهخی پهیدا بویه سالا ۳۰۰۰ ب. ز.
- ۲- فرهیدون پاشا بو ل ۲۰۴۰ ب. ز.
- ۳- ل ۱۸۷۷/۳/۶ - ۱۸۰۰/۱۰/۱۱ ب. ز پهیدا بویه.
- ۴- لئورمیی دیسا پهیدا بویه و دبیت هه رنهف بیت کو ل ۳۰/ گولانی سالا ۶۶۰ ب. ز هاتیه سهر دنیایی و ل سالا ۵۸۳ ب. ز چویه بهر دلوغانیا خودی.

زرادوشت / ZERADOŠT / اسم قائد

قوماندارهکه دهستهه لاتداریا ههفلیر کریه لکوردستانا عیراقی، یان زراداش بو کو سهردهمی وی عیسا پیغه مبهره پهیدا بو.

زادوق / ZADOG / صادق

هوزهکا فهلا بو سهردهمی یه زدی کورد لدهقهرا میسل لکوردستانا عیراقی و ژنهکا چاک و باش کو ناف دهنگی خو هه بو د گوتنی شیرین ژ فی هوزئ بو.

زکری / ZIKRÎ / اسم قبیلة

زوکری، خیلەکا کوردە ل رەخ و چانێت چیاى ئەکوز ل ئەرمینیا سوفییتی.

زال / ZAL / سیطر

زالێ ئێکی دەمی خودی دای یی ریش سپی و زالێ دووی بابی
روستەمی یی ئەزمان سپی بو، رکێف، زالگەه.

زاخو / ZAXO / اسم مدينة

ئەزیا خو کورێ دەریا خو کورێ نوھ پیغەمبەرە، پادشاهی دەفەر
پشت چیاى سپی و روژنای رۆباری خابیری پایتەختی وهلاتی وی
باکرما بو، سەردەمی وی زاخو هاتە ئافا کرن و ل سالا ١٨٦٤ ز بویه قەزا.
پەر، پروەرار.

زاگروس / ZAGROS / اسم جبل

ژ چیاى کوردستانى یه د کەفندا کورد ئ نیشتهجى بوینه دگهل
چیاى تورس، لدهفەریت موکریان و کهرمانشاه و ئەردەلان و هەمەدان
لکوردستانا ئیرانى.

زانا / ZANA / عارف

کەسى زور زان و تیگەهشتی.

زانیار / ZANYAR / عالم

زانست، زانین.

زامدار / ZAMDAR

بریندار، درب فی کەتى.

زریاب / ZIRYAB / ماءالذهب

ئال کورئ نافع د گوتنئ زریابی میسلی کورد بو و لشاری نهینهوا
جیواربو، سترانییژ و موسیقا ژهنهکی بناف و دهنگ بو سال ۸۵۲ز لشارئ
ئندولس چو بهر دلوغانیا خودئ، ئافا بی گهرد، ئافا زیری، زیرئاف.

زرار / ZIRAR / اسم قبيلة

خیلهکا کورده زوریا بهرفرههه لدهقههرا نافیهرا دیئرئ و ههیر
لکوردستانا عیراقی نیزیکی روبارئ باشوره دبیزنی زراری.

زیومر / ZÊWER / مجوهر

زیقی، رهنگی زیقی، دبیت ژ زهقهه هاتبیت ئانکو توانا و شیان و
دهمار، خالد ئهفهندی ئاکرهیی دبیزیت: زیقی، رهنگی زیقی، دبیت ژ
زهقهه هاتبیت ئانکو شیان و دهمار ههروهسا دبیزن زیرو زیومر
یانی. خشل. خالد ئهفهندی ئاکرهیی، دبیزیت:

که مەر لڻ کهرکه ر بیه

خونا دلی جاری بیه

نورا چافا تاری بیه

دەرمان نهکر دیم زیومرئ

زیبار / ZÊBAR / اسم عشيرة

زئ بار، هوزهکا مهزنه ههروهسا نافی گوندهکی یه لکوردستانا
عیراقی، دهریاچهیهکه نیزیکی شارئ مهربوان لکوردستانا ئیرانی.

زئ فار / ZÊVAR / معدوم

زیفار، ههزار، گوندیکه لهناوچهی بادینان لکوردستانا عیراقی.

زیوان / ZÎWAN / نبات

دانه ویلهیهکه (دانهکه) تاله لئاف دهخلا شین دبیت.

زەرزا / ZERZA / الزرزائية

خيله كه مه زنه لكوڤستانا عيراقى باپيرى صلاح الدين نه يوبى ژ ناف
چويه تكريت.

زيرفان / ZÊREVAN / حارس

زيرفان، پاسه فان.

زيندى / ZÊNDÎ / يحيى

زندى، زيندو، زين دار، ساخ.

زينده زمر / ZÎNDEZER / يحيى

ژ ميرچاك و په هله وانيت زينبار بو د شهرى كه لاقومريى دا، دهمى
سمائيل ناغا ئيريش بريه ناف بهروارى بالا سالا ١٨٢٠ز لكوڤستانا عيراقى.

زمناکو / ZIMNAKO / اسم جبل

چيايه كه لكوڤستانا عيراقى بلنداها وى ٢٥٠٠م ژ زنجيرا چيايى
زاگروسه.

زنده / ZENDE / ساعد

دكه فندا نافى دمفهر سوليمانى بو، زهند، مه زن و شيان، زانين و
شروقه كرنا ئافى ستايا پيروز، كه ريم خانى زهند دهسته لاتندارى لوهلاتى
فارسا كويه ١٧٤٧-١٧٩٤ز سهر كرده يه كى كورده (١٧٥٢-١٧٧٩ز) و ل ١٧٥٦ز
ئسفهانى داگير كر. زهند ئافى ستا زهند ئانكو زانين و ئافى ستا ئانكو
ئها نهو يان ههر ئىستا، زانينا فهر، زانستا نوكه، شاردوانيهت بزارافى
هه ورامى.

زیان / ZÎYAN / خساره

بفیرو چو، چونا بی بهها، شکهستن.

زید / ZÊD / وطن

وهلات، نیشتمان، زیدیارى، زید نامه ئانکو رهگهزنامه و ناسنامه
وهلاتى، ئیکهمین کهس ئالا لوبنان سهر کوچکا میریا لوبنان بلند کرى
کورد بو و تاکو مری لوبنان زیدناما خو نهدايي، زاگه.

زیدان / ZÊDAN / وطني

خیلهکه کورده دناف ههركيان دا ههروهسا چهقهکه ژ خیلا پنیانشلی
یا مهزن وهسا ژ خیلا موتکان جودا بیه، زینا زیدان، سیدان.

زهربانو / ZERBANO / ابن رستم

کورئ روستهمی یه.

زورمند / ZORMEND / جسور

دلیر، نهترس، ئازا.

زهپوش / ZEPOŞ / سافیه

بهمانای (جۆ) دیت.

زهینهل / ZEYNEL / اسم وطني

زهینهل بهگئ بهرواری نیشتمان بهروههکی بناف و دنگ بو لدهقهرا
بهرواری بالا لکوردستانا عیراقئ، ژ ههفالیت بهدرخان بهگئ جزیری بو و
دگهل وی هاتبو سهر گوم کرن بو وهلاتئ سیلانیک ژ بهر نهگهریت
رامیاری سهردهمی دهستههلاتا ئوسمانیا.

زريادر / ZRYADIR / اسم تاريخي
براي ویشتاسب یی مادی بو.

زوزک / ZOZIK / اسم جبل
چيايه که لدهفهر را راوندوز لکوردستانا عيراقی.

زەردکۆ / ZERDIKO / الجبل الاصفر
چيايه که لدهفهر بهختياريا لکوردستانا عيراقی بلنداهيا وی ۷۷۱م،
چيايی زەر ژ زنجيرا چيايی زاگروسه.

زوزان / ZOZAN / بين الجبال
زوزانی، کيوان، جهيت بلند و سار.

زوم / ZOM / مراعي الصيف
هافينگههيت کوچهرا، چهروانييت هافيني کانيهک ئافی لدهفهر ا شار
باژير لکوردستانا عيراقی.

زيمکان / ZÎMKAN / اسم منطقة
دوله که لدهفهر سوليمانیي لکوردستانا عيراقی.

زەکەرەيا / ZEKERÎYA / اسم نبي
۳۲کەس بقی نافی د پەرتوکا پیروزدا هەنە هەر وەسا ئەف ناهە د
قورئانا پیروز دا هەیه.

زێرو / ZÊRO / زهبي
به‌هازيڕ، گران به‌ها، ژ رهنگي زيړی.

زمینه فون / ZEYNEFON / زینفون

زهنو، زینه فون، میژو نفیس و تورمه‌فان و قومانداری له‌شکهری یونانی (۳۵۵-۳۴۱ پ.ز) نافداره بگه‌ریانیّت وی و سهرکی‌شیا وی یا چه‌کدار و پاته‌خوار ژ وه‌لاتی سوریا و یونان (هه‌له‌تا دهه هزاری) بو عیراقی دا کو هاریکاریا کورشی بچویک (گوهره‌شی) بکته دژی برایی وی ئه‌رده‌شیری، پاشی زهینه‌فون بگوهره‌شفه شکه‌ستن و پشتی ئه‌رده‌شیر بسه‌رکه‌فتی زهینو و که‌سیّت ماین ژ چه‌کداریّت وی زفرین بو وه‌لاتی خو یونان د کوردستان‌کرا (ژوریا عیراقی) ده‌می بورین و لنیژیکی رویباری تیکه‌له دجله) هه‌می رویدان و سه‌ربور و بیره‌اتن و دیتنیّت خو د فی هه‌له‌تی (هیری‌شی) نفی‌سین د په‌رتوکا خویا نافدار (ئانا باسیس) (بسه‌ر که‌فتن).

زمیا / ZEYA / مصاب

زهیه، درب دای، ژانی فی که‌تی
من له‌بی یاران زهیه‌ی زامانم مه‌تله‌وم تونی په‌ی تو ئامانم

زیره‌فان / ZÊREVAN / مراقب

چاف دیر، سه‌پان.

زیره‌ک / ZÎREK / ذکی

دلیر، چه‌سپان، شارمزا.

زهردیوان / ZERDÎWAN / صفراوی

ژ زهراتی هاتی‌ه، خودانی زهراتی.

زه‌فان / ZIHVAN / وفد

لنوینه‌ر، نی‌ردراو.

زهنگین / ZENGÎN / ثری

پاره دار، ده‌وله‌مه‌ند.

پیتا (ژ) J حرف - ژ -

ژافر / JAVIR / جعفر

ژافرئ تیراهی بابی شیخ ئادی یه. ژافرئ داسنی.

ژیارا / JIYARA / حضیری

شارستانییهت بزارافی هه ورامی.

ژیگر / JÊGIR / مصطفی

بزار، بزاره.

ژیو / JÎW / حی

زیندو، ساخ.

ژیور / JIWER / عالی

به‌رزی، دبیت ژ ژوری هاتبیت.

ژئ / JÊ / وتر

دافا موی یاکو بوتهمبیرا تیته دروست کرن، دافا چهرمی یه نهوا بو
کناچا تیته دروست کرن.

ژیښان / JÎVAN / نادم

په شیمان، لیقه بوی.

ژاروو / JARO / مسکین

هه ژار، بی کس و بی خودان، ره بهن.

ژیوار / JIYAR / یحیی

ژینیار، هشیار، ژیان.

پیتا (س) S حرف السين

سابا / SABA / شیخ

سابا، بزاري کلدانی کو زمانی فہلیت کوردن نانکو پیر، وەکی ساوا
بزمانی سریانی هەر نانکو پیر.

ساسان / SASAN / جد الساسانیین

کورئ بههمهنه، بابکهکه دهستهلاتداری یا کری لئیرانی ۴۷ پاشا ژ
وان رابینه دوو ژى ژنک بون، دهستهلاتداریا وان سهردمی ئومەر کوری
خهتابی د شهری قادسیی دا لچریا نیکی سال ۶۳۷ز بدیمهیک هات.
ساسان بابی نهردشیره و زافایی بابکی یه. د بهری دا لهرمالا ناگری بو
یا خوداوهند ئانهیتا لباژییری نهستوخار لکوردستانا ئیرانی. نافی
موبدهکی زهردهشتیا بو لهرستگاها ناهید لکوردستانا ئیرانی.

ساپور / SAPOR / ذوالاکتاف

شاهپور کورئ هورمزه کورئ نهرسی یه. نافی کورئ وی د کورئ
نهردشیری ههردوکا شاپورئ خودان مل چونکی ملیت عهرمبا دبری.
سهردمی سابورئ نهردشیری مانی پیغهمبهر یار بیو. باژیهرکه
لکوردستانا ئیرانی.

ساموا / SAMWA / اسم السليمانية

زاموا، كهفنه نافى سولهيمانيى بو لكوردستانا عيراقى ههروهسا دگوتنى سيلونا.

سانان / SANAN / ملك

سهنه، نيشانهكه وهك پاشنافا بويه بو فهزماندهواييت كوردو د بهري دا وهكى نافى ميران يان شاهنشاه بو فهزماندهواييت فارسا د هاته گوتن، سنه، سهنهندهج وى دهمى هاتيه ئافا كرن ئانكو كهلاتا سانايان يا سامانيا، ساناندوژ.

سام / SAM / سامي

شام، كورى نهريمانه، كورى نوه پيغهمبهره، بسههم و بترس.

سامان / SAMAN / ثروة

كرد د كهل و پهل، مال و دهولهت، نهگهرييت دهولهمهندي، ريك و پيك و جوانى، خوشى و تهناهى، نيشان و نهندهزه، سهرخوه بون، وهلات، شار، نيشتمان، ههمى بهرههميت توره و هونهري، پاكي، هيژ و شيان، بابكى بنهمالا پاشاييت سامانيا د ميژوويا كوردىدا.

سامدار / SAMDAR / محترم

ريژدار، خودان سههم و بترس.

سان / SAN / مثل

رەوشت، توانا، شیان، پاشا، هسان، باج، ریزا لەشکری، نازنافی میرییت
هه‌وورامان، باجه‌ک به‌ری پاشاییت مه‌زن ژ پاشاییت لاواز د وان ک‌شوهرین
د جه‌نگادا شکه‌ستن خاری د هاته ستاندن.ل(٩٧١ز-٩٩٥ز) فه‌رمانره‌وایی
کریه کو ده‌سته‌ه‌لاتا سی‌یه ژ زنجیرا گورانا.

ساماندار / SAMANDAR / غنی

خودانی کرت و کهل و په‌لا، سیردار.

ساوا / SAWA / شیخ

ساوه، ده‌ریاچه‌کا مه‌زن‌بو لنافه‌ندا هه‌مه‌دان یا ه‌شک بوی و باژیری
ساوه لجه‌ی وئ گول‌ یا هاتیه ئافا کرن ب وی ناف‌ی. ساوه بزمانی س‌ریانی
ئانکو پیر.

ساوین / SAWÊN / اسم جبل

چیا‌یه‌که لده‌فه‌را قرنا قاو و پشت ناشان ل‌کوردستانا ع‌یراق‌ی.

سارون / SARON / صیاد

راوچی، نیچ‌یرفان.

ساسون / SASON / اسم جبل

چیا‌یه‌که ل‌کوردستانا تورکیا، میرنشینه‌کا کورد به‌ری ئ‌ هه‌بو. به‌ری
د گوتنی چیا‌یی نازۆ.

سalar / SALAR / قاند

پلهیهکا ئهفسهريه د سوپادا ئانکو پيشهوا و ئهفه نافيت پليت
لهشکهرى بو ئهفسهرا وهكى ديار:-

- ۱- جیدار ئیک يهك ستیر ملازم اول
- ۲- جیدار دوو دووستیر ملازم ثانى
- ۳- پيشهنگ سى ستیر نقیب
- ۴- پيشرمر سهري بازی يه رائد
- ۵- پيشكار سهري بازیه وستیرهكه مقدم
- ۶- سهردار سهري بازی يه و دوو ستیر عقید
- ۷- راگر سهري بازی يه و سى ستیر عمید
- ۸- سهرتیپ سهري بازی يه و دووشیر لواء
- ۹- سوپاسالار ئیک سهري بازی يه و ستیرهك و دوشیر فریق اول.
- ۱۰- سوپاسالار دوو سهري بازی يه و دوو ستیر و دوو شیر فریق ثانى
- ۱۱- سهرودر- شکودار(سهري بازی يه و دووستیر و دووشیر
(دووبه لگ) مهیب

سالاريا فهرمانروايى كریه ل (۹۰۰-۱۰۲۵ز) و گوتنى كوردیت
تهبه رستان لباشور و باشورى روژههلاتى دهریا خه زهر لئیرانى.

سهردار / SERDAR / عقید

پلهیهکا ئهفسهريه بازیهك و دووستیر سهر ملی وی هه نه (سهكه
پليت ئهفسهرا) سهرهنگ، سهروكى لهشکهرى.

سهرودر / SERWER / مهیب

پلهیهکا ئهفسهريه خودانى بازیهك و دووستیر دگهل دو شیرا دناڤ
دوو به لگیت قه سیا دا. شکودار.

سهرتیپ / SERTÎP / لواء

پلهیهکا ئهفسهريه خودانى وی بازیهك و دوشیر سهر ملی هه نه.

سەرھەنگ / SERHENG / عقید

پلەیهکا ئەفسەریە خودانی وئ بازیهك و دوو شیر سەر ملی هەنە،
سەردار.

سەرباز / SERBAZ / جندی

سەربازە، وینەیهکی بازی بکومی وێقه هەیه، شەرکەر، میرک، چەک
هەلگری سوپای.

سەروک / SEROK / رئیس

سەروەر، سەردار، رێقه‌به‌رئ گشتی، سەرکێش ملله‌تی یان لەشکەری
یان سوپا.

سەرپەل / SERPEL / آمرفصیل

پلەیهکا چەکدارئیت سوپای و لەشکەری.

سەرتەل / SERTEL / ثمین

تشتی هەلبژارتی و نایاب.

ساران‌دوس / SARANDOZ / جد خوشناو

ساران‌دوز، وه‌زیرئ سولتان سەلیم بو یئ ئوسمانی ژ خێلا خوشناو بو
ژ کوردستانا عیراقی، حوسەینی کورئ ئمام عەلی گوستیرەك نەخشان‌دی
کریو دەستئ ئەمبیسبو دەستی کوری ساران‌دوزی باپیرئ مەزنی
خوشناوا.

سەردەشت / SERDEŞT / صحراء

دەقه‌ره‌ك به‌ر‌فره‌ه و مەزنه د كه‌قیته کوردستانا ئیرانی.

سەنگەر / SENER / خندق

چەپەر، کوزک، زێرەفا، تاپی، خەندەک.

سەفین / SEFÎN / اسم جبل

چیاپەکی بلند و ب دارو باره بلندایا وی ۱۹۷۰متره، هافینگه‌ها شه‌قلاوه دکه‌فیه نزاری فی چیا ل کوردستانا عیراقی.

سەمیان / SEMYAN / صاحب

خودان و مه‌زنێ مالی، کهس وکاره و هه‌بین.

سەنگار / SENGAR / صديق

هاورێ، هه‌فال، دوست، دبیت سونگور هه‌ر ژ وی هاتبیت یان شنگار.

سەرتەک / SERTEK / اسم مصيف

هافینگه‌هه لده‌فه‌را هورین و شیخان لخانه‌قینی لکوردستانا عیراقی.

سەرازا / SERAZA / مستقل

سەربخو، خوسەر، نازاد، سەربه‌ست.

سەگفان / SEGVAN / هدا ف

نیچیرفان، نیشان شکین، سەگ ئانکو سە و فان ئانکو خودان، خودانی سا ژ بو نیچیری، وه‌کی گافان خودانی گا و شقان خودانی په‌زی ژ چته‌فان هاتیه. سیرکفان.

سورداش / SORDAŞ / اسم جبل

چیاپه‌که لده‌فه‌را سوله‌یمانی لکوردستانا عیراقی.

سوار / SIWAR / راکب
سیار، نه‌پیا.

سوهراب / SOHRAB / اسم ابن رستم
زوراب، سهراب، نافی کوری روسته‌می یه.

سوددار / SODDAR / مفید
قازانج کار.

سوخر / SOXRA / اسم ولي عهد
رئف‌به‌ریا پاشاتیا ئیرانی کریه پیش یان لجهی قوبادی کوری
فه‌یروزی چونکه زاروک بو تاکو مه‌زن بی.

سوران / SORAN / سوران
ئه‌و ده‌فه‌را دکه‌فیه ژوریا جیای سپیلکی (بانی‌ا حهریر) و تاکو
بگه‌هیه سنوری کوردستان تورکیا و یا ئیرانی د به‌ری دا میرگه‌هه‌کا زور
مه‌زن و به‌رفره‌ه بو لکوردستانا عیراقی پایته‌ختا وی راوه‌ندوز بو و
میری نافداری وی ده‌فه‌ری (محمد پاشا) بو د گوتنی میری گه‌وره یان
میری کوره (۱۸۳۵-۱۸۳۷ز) و هه‌ر ۱۶۱۹-۱۸۲۴ میرنشین فیه‌کیشا.

سندی / SINDÎ / اسم عشيرة
هوزه‌کا مه‌زنه دکه‌فیه ژوری و روژه‌ه‌لاتا ده‌فه‌را زاخو لکوردستانا
عیراقی ژ بسورمان و فه‌لا پیک تیت، میوه‌یه‌که زهره ژ پورته‌قالا
مه‌زن‌ره. هندی و سندی برانه، سند ده‌فه‌ره‌که لناقبه‌را هندو که‌رمان و
سه‌جستان.

سورین / SORÊN / حمراوي
چپایه‌که لده‌فه‌را شاره‌زور لکوردستانا عیراقی.

ساكار / SAKAR / سهل

ساده، ئاسان.

سیردار / SÎRDAR / ثری

خودانی درافی، ساماندار.

سروش / SIROŞ / جبرائیل

فریشته‌یه‌که د ئولا زهردهشتیاندا په‌یغام دئینا بو زهردهشتی ژ لایئ
خودی فیه، خورپه‌ی دل، سروشیار، پارستیئ سیویا.

سایه / SAYE / ظل

سیبه‌ر، ده‌وله‌ت سه‌ری. نزار.

سنجار / SINCAR / سنجار

سه‌نگه‌ری سه‌ری ری‌کا روم و عه‌جه‌م و عه‌ره‌با، شاه‌ی دیماهیئ بیئ
سلجوقیا لچه‌رخ‌ی ۱۸ئ زایی‌نی نافی ((کوردستان)) بو جارا ئیک‌ی ئیخسته
سه‌ر ده‌فه‌ره‌کا وه‌لاتئ خو کو دبیت شنگار ژ نافی وی هاتبیت.

سنور / SINOR / حدود

توخیب، پیژان، که‌وشه‌ن، په‌رژان.

سفوره / SIVORE / سنجاب

ئاژه‌له‌که کویفی تیتته بخودان کرنا ئی که‌هی نابیت، گویز و باهیف و
که‌زانا دخوت زور جوان، سموره.

سفوک / SIFOK / سماق

داره‌که ئوشیئ دندک‌یت ترش پیقه تیت. پشتی هسک بونی وه‌کو
خوی بخارنئ وه‌ردکه‌ن و دخون، هه‌روه‌سا دبشیقنه نافی دفه‌دخون.

سیپان / SÎPAN / اسم جبل

پرا نه مریټ چه کۆ گولله هافیز، سیپه، سیپایه، سیفانده، چیایه کۆ مهزن و بلند د بهرغه هاتیه دکهفیه هندافی دهریاچا وانى لهو دبیزنئ سیپانئ خهلات چونکه نیژیکی باژییری (خهلات) د- ئه حلاط- لکوردستانا تورکیا - چیایی سیامه‌ند و خه‌جی.

سیامه‌ند / SIYAMEND / العبد الاسود

سیابه‌ند، ئه‌فیندارئ خه‌جی‌یه کو چیرۆکا وان لده‌فه‌را سیپانئ خه‌لات رویدایه، ئیکه‌مین کهسه ئالا هیتله‌ری لسه‌ر رایشتاخا ئه‌لمانی ئینایه‌ خاری کو کورده‌کی شوره‌وی بو لویری دبیزنئ سیامه‌ندوف.

سیانزار / SIYANZAR / اسم جبل

چیایه‌که لده‌فه‌را به‌رزنجه‌ی لکوردستانا عیراقئ.

سیاوش / SIYAWIŞ / اسود ساکت

سیاوه‌ش، کوری کهیکا وسه، ره‌نگی سپی.

سیفو / SÊVO / تفاح

ژ سیف هاتیه، هه‌روه‌سا سیفی بو کچا تی گوتن.

سیتو / SÎTO / صیاد

که‌فته‌ نافه‌کی کوردی یه دبیت ژ سیتا که‌وا هاتبیت، سیت فان. هه‌روه‌سا بو گرتنا ماسیا ژیک.

سیلفانی / SILÊVANÎ / اثرم

هوزه‌کا مه‌زنه‌ لبادینان لکوردستانا عیراقئ، سیلفانی دبیت ژ سی لیلی هاتبیت ئانکو لیقه‌کا وی دوو که‌ربیت. یان سی ده‌فه‌ر(لیفا پشت چیایی سپی و یا بن چیایی سپی و یا ده‌شتی).

سیمیار / SÎMYAR / حقی

رازگر، پشتا راستیی دگریت. پاچنآف ئانکو پاش نافیی (نازناو) زانستی زهردهشت بو.

سیروان / SÎRWAN / صاحب الثوم

رویارهکه لکوردستانا عیراقی. خودانی سیرا.

سامال / SAMAL / جمو

ساهی، ئەسمانهکی بی هه‌ور.

سفن SIFIN / موضوع

بابوار، بابەت.

سنجاو / SINCAW / اسم عشيرة

ژ خێله‌کا مه‌زنه ژ کوردیٔ ئیزدی یا بناف و ده‌نگه لده‌فه‌را شنگال لکوردستانا عیراقی.

سمبول / SIMBOL / رمز

دبیت ژ سمبیل هاتبیت نیشانا می‌رکایه.

سرود / SIROD / نشید

هوزان، هه‌لبه‌ست، په‌سته، سترانا رامیاری.

سپیتمان / SIPÎTMAN / اسم عائلة

بنه‌مالا زهردهشتی یه.

سه‌مه‌دار / SEMEDAR / اسم جبل

چپایه‌ك بلندو ساره لکوردستانا تورکیا.

سمکو / SIMKO / تصغیر اسماعیل

کورته نافئ سمایله، سمکو شکاک شورشگیرهکی کورده سالییت (۱۸۲۰-
۱۸۲۰ز) لکوردستانا ئیرانی بشورهشی رابوو.

سرو / SIRO / اسم امیر

باشایهک بو لیهمهنی پشته فانییا روسته می دکر و پروپاکاندا
زیرهکی و چالاکیی بو بهلاف دکر.

سروه / SIRWE / نسیم

شنه، شنهبا، بایی سپیده، گفیری، گوفارهکا روشهنبیری بو هیمن
موکریانی یی هوزانقان ل کوردستانا ئیرانی دهریدخست.

سرهوت / SIREWT / مطمئن

دل نیا، دنیا.

سپیندار / SIPÊNDAR / اسم قریه

چیایهکه لدهقهرا برادوستیا لکوردستانا عیراقی، ههروهسا نافئ
گهلهک گوندایه، سپیندار.

سپیار / SIPYAR / اسم جبل

چیایهکه لدهقهرا پینجوبین لکوردستانا عیراقی.

سپیاره / SIPÎYARE / اسم قریه

گوندهکی خوشه لدهقهرا ماوهت لکوردستانا عیراقی.

سپیلک / SIPÎLIK / اسم جبل

چیایی بانیا ههریر و دبیزنی بهنی ههریر د کهفیه دهقهرا سوران
لکوردستانا عیراقی و بلنداهیا وی ۱۱۲۳ میتره. ژ پستیا چیایی زاگروسه.

سلباتو / SILBATO / اسم جبل

چیاپه که لوهلاتی گهرمیان دهفهره جهباری نیژیکی کهرکوک
لکوردستانا عیراقی.

سترو / SITRO / قرن

شاخ، ههستی که تیژو دریژه بهرگا و بز و بهرانا فهتیت.

سکل / SIKIL / نار

پشکو، ناگر، په لا ناگری.

سلان / SILAN / من هم؟

کیوان،

سانا / SANA / سهل

مانسین، ئاسان، ساناھی.

سهمهدار / SEMEDAR / اسم جبل

چیاپه که بلند و ساره لهنداھی جهئی لکوردستانا تورکیا.

سیهر / SIYER / اسم جبل

چیاپه که لدهفهره شار باژی لکوردستانا عیراقی.

سینجان / SINCAN / خلوق

سینج ئانکو توره و رهوشت. نافی ئاغایه کی مزوری ژیریا بو- گونده که
و نوکه دبیزنی سیناجیان ل دهفهره پشدور لکوردستانا عیراقی.

سفهین / SEFÎN / اسم جبل

ژ زنجیرا چیاپی زاگروسه دکه فیه بن شه قلاوه لکوردستانا عیراقی
بلنداهی وی ۱۹۷۰ مێتره.

سرود / SIROD / نشید

هوزانا نیشتمانی، سرودا کومارا مهاباد لکوردستانا ئیرانی دهستپیکا
وی د گوتن:

نه ختم ناوی ژیانه   له سهرت و کهرمه شانه
باب گورگور دهمزانه   له موسلی شاده ههمانه

سابا / SABA / کهل

وشه یهکا ئارامی یه ئانکو شیخ،

سابرین / SABRÎN / تیس

تگه، نه ژه، خرت، نییری ژی سی سالا و پیههله تیتیه بخودانکرن ناف
پهزی یان تنی بو فی، تازی بکارئینایه و بو کچا.

سمو / SIMO / قلم حوید

قه له مهکی بولایه ئاسنی پی کون دکهن.

سهرکار / SERKAR / مراقب

که سه که یی کریه سهرمهزن و چافدیری هندهک که سییت دی د
کارهکی دا.

سهربار / SERBAR / حر

سهر گریدای، سهر بهردای، ئازاد.

سهمیان / SEMYA / صاحب

خودان، مالخوی، سهروک.

سهرکهفت / SERKEFT / منصور

سهرکهوت، سهرفراز، پلا بلند وهرگرن.

سوزدار / SOZDAR / وعد

ژفان دار، پهیمان دار، خودان سویند و سوزه.

سوسان / SOSAN / اسم شاعر

نافی کهفنه هوزنقانه کی کورده.

ساموا / SAMWA / اسم مدینه

کهفنه نافی بازیری سولهیمانی بو ههروهسا دگوتنی سیلونا
لکوردستانا عراقی.

سیروس / SÎROS

کورئ قه‌مبیزه یی میدی یه و دهیکا وی فارسه ترسا وی دکه‌فیه
دلی پاشا هیشتا زاروک و دقیت بکوژیت لی بدهست ناکه‌فیت.
مه‌زن دبیت و بسهر شاهی مادیا زال دبیت. بازیره‌که لژی‌ریا لوبنان
(کورس لژی‌ریا هه‌له‌ب-سوریا) و کورس بازیری مه‌کدونیا‌یه
نیزیکی بیلا.

ساعور / SAOR / دفاق

هوزه‌کا بی سهره‌به‌ره تی‌که ژ بسورمان و فه‌لا لده‌فه‌ریت تورعابدین
نیشته‌جینه. نافوس ژهنی دیری.

سنمار / SINMAR / اسم ابناء

ماه، هه‌یف، هوستایه‌ک بو کاخی خوه رنه‌ق بو نعمان کوری مری
قه‌یس ئافا کر پاشی نعمان کوشت دا چو ئافاهییت دی وه‌سا ئافا نه‌که‌ن
و سزایی وی ئه‌و بو.

پیتا (ش) § حرف الشین

شابه / §ABE / افرح
که یف خوش به، دل خوش به

شابه‌ندمر / §ABENDER / قنصل
به‌ندمر پانافا راوستانا پاپورایه سهرده‌ریا، سهروکی پانافیت
سهرده‌ریا، سهروکی بازرگانا و باره‌گایی بازرگانا لباژیرا. بریکار یان
بیشفانچی وولاتی خو لجهک دی ژ پلا بالیوزا کی‌متره.

شاپور / §APOR / الملك الاب
شاپور، یی ئیکی ل ۲۷۲ز چویه بهر دلفانیا خودی، شاهی فارسا بو
ل ۲۴۱-۲۷۲ز ژ مه‌زنه شاهی خیزانا ساسانیا بو فره‌هیا وولاتی وی ژ
روبیاری سندی ژ لایی روژه‌لاتقه تاکو روباریت تیکه‌له و فره‌هات
لروژنافا فه دگرت، سالا ۲۶۰ز راهیلا فالیریان شاهی رومی و لشاری
ئوريسا (ره‌ها نهو) لکوردستانا تورکیا دیل کر. پشتی وی ئه‌رده شیر هات
کو مانی پیغه‌مبه‌ر سهرده‌می وی په‌یدا ببو.
شاپوری دووی (۳۰۹-۳۷۹ز) شاهی فارسا بو ژ ساسانیا. ههر ل ده‌می
هاتیه سهر دنیا‌یی ببو پاشا و ده‌ستور وەرگرت بدروستی سالا ۳۲۵ ز
سهرده‌می وی رکمانی یا به‌رده‌وام بو ل نافه‌را روم و فارسا و د سهر
هندی را شیا ب زیره‌کیا خو یا رامیاری و له‌شکهری و وولاتی ساسانیا
گه‌له‌ک ببه‌ته پیش و بگه‌هینته ئاسته‌کی بلند. دگوتنی شاپوری مل بر،
کوری شاهی، چار شاهپورا شاهاتیا ئیرانی کریه: ۱- کوری ئه‌ردشیری
بابکان کر لسهرده‌می وی مانی پیدا بویه ۲- کوری هورمزی دگوتنی
خودان مل یان مل بر ۳- کوری شاهپوری هه‌روه‌سا یی چاری کوری
یه‌زدی کورد.

شاخ / ŞAX / قرن
چیا، قوچ، کهلوک، چهلخته.

شاخهوان / ŞAXEWAN / جبلی
کهفرین، چیاپی، چیاپیه که لکوردستانی، شاخدار.

شاخه / ŞAXE / رعد
دهنگی بروسی، شرهفتین.

شارداد / ŞARDAD / اسم کوردی
ژنافیت باب کالیت به شار کوری بوردی یه.

شابان / ŞABAN / سطح الملك
که لا شابینى لژوریا باتوفا گولیا هندافى تهنگا بانکى کهلههکا بهرین
و بلند و ئاسایی یه لکوردستانا عیراقى.

شادی / ŞADÎ
شاهی، شادمان، گوشاوی، باپیری صلاح الدین ئه یوبی یه. کهیف
خوش لگوندی دوین خودی دایه لژیریا دهریاوانی.

شادان / ŞADAN / مفرح
کوری بدرالدین ژ تهفه سا ئیرانی.

شاوار / ŞAWAR / البيت الكبير
شاهی وارا، خوشترین جه و شوین. واری شاه.

شاو / ŞAW / قدرة

شيا، چيايه كه لكوردستانا توركيا، ههروهسا دهقه ره كه لبوتان نافداره
بكه فنه ديڤي، ديڤر شهو.

شاران / ŞARAN / حراره

گونده كه لدهقه را شههره زور لكوردستانا عيراقى.

شاكار / ŞAKAR / خبره

سهركار، كارى زورباش.

شالو / ŞALAW / كرار

ههلهت، هيرش، دهست بكارهكى مهزن.

شاليار / ŞALYAR / وزير

شاپار، شاه، شههريار، دوستى شاهى، بهرپرسهكى بلنده بو كارهكى
تاييهت د ريقه بهريا وهلاتى دا، موغ و ره بهره كهى مهزنه د نايينا
زهرده شتى دا د گوتنى (پيرى شاليار يان زى شههريار) كورى جاماسبه.

شابو / ŞABO / ملك الرياحين

كوندهبو، كونده پهپو، كوندى گه ووه، دلى خوش بو، شاها بيهنا، بيهنا
خوش، گولا شهبو ههيه بشهفى بيهن زى دچيت.

شاخدار / ŞAXDAR / ذوالقرنين

شاخه وان، ئسكه ندهرى شاخدار.

شاملو / ŞAMLO / شامي

گونده كه لدهقه را شاره زور لكوردستانا عيراقى.

شامان / ŞAMAN / الملك مانى

نایینه که پاراستنا دیاردیت سروشتی دکهت بتایبهت جافی روژی
ههروهسا جانیت باپریت خو، خه لکی وان زور ریژگرتنا سهروکیت نایینا
خو دکهن، نهو دبیزن کوشتنا مروفی بو پاشهروژی بو وان باشه، هولا کو
ژ وان بو دکوت من باوهری ههیه کو خودایی مهزن یهک تاکه.

شامیر / ŞAMÎR / ملك الملوك

خانه میر، پاشا، شاهي پاشا، بزمانی سریانى نانکو نه لاس.

شاهین / ŞAHÎN / باشق

نه زمانى تهرازیایه، نهو دارهیی ههردو جافیت تهرازیی بسهرافه د
گریدای و دهستکی تهرازیی دنیفا ویدا بو ژیههه، نیکه ژ بالنديت
نیچیری کیفیه دهندهک بزوری کههه دکهن و یا می دبیزنی شاهه، بو
نیچیری بکارتیت پی کورت و حهفک کورته پشت خو و ران گورجه
نهینی بلند و کوری کورته پهنج دریژ و پهه کهسکه، هیما ماقولی و
خوستی یه.

شاهه / ŞAWE / صلیل

فیژین، فز، تف، دمنگی فیشهک و گوللیت چهکایه.

شاهی / ŞAHÎ / عید

چهژن، بیرهوری، خوشی، داوات.

شایان / ŞAYAN / مهم

ههژی، شایسته، فهه.

شایهن / ŞAYEN / صقرملکي

باز،

شاهو / SAHO / ملك الجبال

بالندهیه‌که، شاهکو، شاهکو، شاه‌ی چیا، پاشایی چیا، کورته ناف‌ی شاهینه.

شاسوار / SASWAR / خیال

شه‌هسوار، سواری‌ ئازاد د لاوهر و می‌رچاک، سیاره‌کی باش.

شه‌هدار / SEHDAR / ملك الغابة

شادر، دارا مه‌زن، واری میرا.

شاهروخ / SAHROX / ملك الاطراف

شاه روخ، شاروخ (۱۳۷۷-۱۴۴۷ز) شاه‌ی مه‌غولیا بو (۱۴۰۵-۱۴۴۷ز) کوری ته‌یمور له‌نگ، دگهل برایی خو میران شاه پاشماییا شاهاتیا بابی خو وه‌رگریه پاشی زفری هه‌می وه‌لاتی بابی خو کره ئیک. پشته‌فانیا هونه‌ری دکر، پایته‌ختا خو هه‌رات کره مه‌لبه‌ندی گشتی بو هزر و بیر و هه‌روه‌سا روشه‌نبیری.

شه‌مال / SEMAL / شمعة

موم، چرا، فند، فنه‌ر.

شکاک / SIKAK / اسم عشيرة

خیله‌کا مه‌زنه لکوردستانا ئیرانی.

شه‌یدا / SEYDA / متیم

شی‌تی دلداری، ئه‌فیندار، به‌ریشان، بی ته‌وات.

شیت / ŞÎT / لامع

بریقهدار، پرتو، پیغهمبهره و گورئ وی لباژاری میسله لکوردستانا عیراقی.

شیخان / ŞÊXAN / سادة

دهقههکه ئیزدی و فهلهو بسورمان لی هه نه و مهلبه ندا وی ئیسفنی یه. لکوردستانا عیراقی ههروه سا گوند هه نه بقی نافى و خێلهك زی. هوزهکه لدهقههرا سیروج ژ ئیکهتیا بهرازیانه لکوردستانا تورکیا.

شینوار / ŞÎNWAR / اثار

کافل، جهیت کهفنه دارا.

شیکار / ŞÎKAR / محلل

شویکار، شروفه کار، تویرانکار.

شیرزاد / ŞÊRZAD / نسل الاسد

شیرو، شیرکو، تیشکه شیر.

شیرکو / ŞÊRKO / اسدالجبال

شیرئ چیا، مامی صلاحالدین نهیوبیه.

شیرو / ŞÊRO / اسد

ژ شیر هاتیه دروندهیهکی زور بهیزه و شاهئ ههمی درندایه، کورئ پهرویزه.

شنو / ŞINO / اسم مدینه

رهنگی شین، کورته نافئ شینوارهیان کورته نافئ چافشینه.

شیدوش / ŞİDOS / اسم مقاتل
شهرکه رهکی بناف و دهنگی ئیرانی بو.

شیا / ŞIYA / آدم
ههر وهکی د شاهنامی دا هاتی ئانکو باب ئادهم و(میثیا) دای ههوا.

شیخهل / ŞÊXEL / غابة
شیخ ئه لالا، دارا که زاختی و تابری، دهفهره داریت که زاختی.

شهمو / ŞEMO / سینما
گیا، داروبار، یاریفان.

شهراق / ŞIHRAG / ملك اربیل
شاهراق، شهراق، پاشایی پاشای بازاری ههفلیری بو کو وی دهمی
نافی وی هدیاب بو لسا ۲۴ز لکوردستانا عیراقی فی شاهی هاریکاریا
ساسانیا کریه ژ بو روخاندنا دهولهتا فرثیا.

شهمو / ŞEMO / سپتی
روژا شه مبی، بویکا بارانی.

شهباب / ŞEBAB / ماصول
ئامیرهکی موسیقایه دهه لکهفت و جهیت پیروز ییت ئیزدیان بکارتیت
ئانی پف دکهنی، دبیت (بی شه باب) کو شارهکا لکوردستانا تورکیا ژ فی
نافی هاتبیت.

شەمبى / ŞEMBÎ / سېتى

روژەکا پیروز لدهفەلا، و هەرسالەکا شەمبى دەست پى بکات دبیژنى
 سالا شەمبىي. یان ژى یوبیلا تاجى یه ئەو سال چونکە هەر پینجى سالا
 جارەکی تیئ، سالا شەمبى سالا رەزامەندیا یەزدانى یه سالا بی
 گوننەهایه سالا بیهن فەدانی یه، چو کار ل وى روژى نائیینه کرن.

شەهرام / ŞEHRAM / الملك الواعى

شاهی چست و هشیار و سەرخو.

شەرنەخ / ŞERNEX / مدينة نوح

شارى نوھ پیغەمبەر کو پشتی لافاوا مەزن پاپورا وى لسەر چیاى
 جودى راوستیای باژیرەك لویری ئافا کر و بوی هاتە ناف کرن لکوردستانا
 تورکیا، لباکوری روژەلاتا جزایرا بوتان، باژیری نوھی.

شناور / ŞINAWIR / عوم

مەلەفانی.

شرام / ŞIRAM / اسم جبل

چیاپەکە لدهفەرا هەورامان لکوردستانا عیراقی.

شور / ŞOR / غیاث

هەوار و فیغان.

شیداز / ŞÎDAZ / اسم عائلة

بنەمالیئ نافدارین کوردن لکوردستانا.

شیباک / ŞİBAK / اسم الة

خوداوهندهكى كيشييت كورد بو لدهفهرا لورستان لكوردستانا عيراقى.

شردستان / ŞIRDISTAN / اسم كوردى

ژ ناڤيت باب كاليت بهشار كورئ بوردييه.

شنوده / ŞINODE / من الآن

شنوكه ويڤه، ئافئ پاپايهكى مهزن بو يئ قوبتييت جيهانئ
(باباشنوده) لژوريا نهفريقيا نهخاسمه لمسرى.

شيوا / ŞÊWA / فصيح

رون و رهوان، شيواندن ئانكو ئالوز و بهرزهكرن، زمان يارو، زمان
زان، رههوان.

شكو / ŞIKO / جلال

بترس و سههمه و هزر ژئ تيته كرن، تازيا (عهربا) بخو بريه و
كريه شوكه. (شهوكهت).

شيواز / ŞÊWAZ / اسلوب

رهنگ و تهشيت، راهاتن.

شهنيئر / ŞENÊR / عكاز

ئهو دارئ دريژه يئ گويزا پئ دوهشنين بزارافئ هه ورامى. جهل،
جهلاك گويزوهشين.

شاهور / ŞAHOR / اسم ملك

پاشايهكى كورد بو لدهفهرا بيتواته يا سهر بشارئ سولهيمانئ فه
لكوردستانا عيراقى.

شەکار / ŞEKAR / حديقة

میرگ، باغ، بیستان.

شاهدوست / ŞAHDOST / صديق الرئيس

دهستی شاهي، ههفالی پاشای.

شەماشە / ŞEMAŞE / شماس

پیاوهکی نایینا فهلایه یارمهتیا قهشهی دکهت و رازا (خزمهتا) دیرئ دکهت.

شەمرەخ / ŞEMREX / اطراف الشام

چهلخقیی بلند و تیزو گرقر لسهریت چیا. گوندهکه لدهفهرا مانگیشی لکوردستانا عیراقی.

شەفیار / ŞEVYAR / بیات

نیچیرا پور و کهوا بشهفی شەفییت تافه ههیف و روهن.

شف / ŞIV / عصا

دهستهدار، تایهکی داری، نافی باسکی قهلوینی یه ل دهف شکاکا دبیت شقان ژ فی نافی هاتبیت

شکودار / ŞIKODAR / مهيب

سهروه، پلهیهکه ئهفسهريه دوو بلگییت قهسپا دنافدا دوو شیریت لیکدای دگهل وینی فرندهیهکی سهرملی ههنه.

شوان / ŞIWAN / راعي

شقان، ژ چتهفان هاتیه گازی کرنا پهزی.

شینکى / ŞÎNKÊ / اسم قرية

گوندهكه د كهفیته دهفهره ماوت لکوردستانا عیراقی، دهفهره شینکایهتی.

شههریار / ŞEHREYAR / حبیب المدن

بابی یهزدی کورده پاشایهکی ئیرانی بو ، کورئ دارایه کوری پهرویزه کوری هورمزه پاشای تهپسه ئیرانی. شاریار، شههرو شار (شاریار ئانکو خودان شاری یان باژیرفان).
پادشاه و دادفان، میړچاکئ چیروکا هزار شهف و شهفهکی یه و ژنا وی خههزی ئ کر و هیلا پاشی شههرهزادی شوی پی کر.

شههردار / ŞEHIRDAR / رئیس بلدية

شاردار، سهروکئ شارهوانی، ستونیا مللهتی یه، نافی کوری شیروهی ههیی دهیلهمی ئیکه ژ وان کهسیت گوتنیت پیغهمبهری کومکرینه.

شیرکو / ŞÊRKO / اسد الاسود

شیرئ چیا، شیرئ شیرا، مامئ صلاح الدین ئهیوبی یه اسدالدین الملک المنصور دگوتنی اسدالدین شیرکو ل ۱۱۶۹ز چویه بهر دلوغانیا خودئ، پیشهوایهکی لهشکهړئ بوسرمانا بو ، ئیکه ژ نافداریت قومانداریت دگهل نورالدین زهنگی، کهسئ ئیکئ بو ژ کوردیت ئهیوبی کو دهستوداری لیسرئ کری، شهړئ خاچ پهړیسایی کری و رهفانیدن. شالیاری لدهف (العاضددین الله) یاکری، جیگرنشینئ دیماهیئ بو ، بو فاطمیا لدوو ههیفیت دیماهییا وان پاش برازایی وی صلاح الدین جهئ وی گرت.

شیروان / ŞÊRWAN / راعي الاسود

میرنشین بو و خيلهکا کورده لدهفهره وانئ لکوردستانا تورکیا، شیروان مهزن ههیه باژیره لدهفهره بارزان لکوردستانا عیراقی. شیروانئ کورئ کسرای ئافا کریه. خودان شیره وهکی مهروان خودانه مهره، شیرفان.

شەرف / ŞEREF / حیا

بزمانی تازی یان یانی ئابرو، شەرفخان، میرشەرفخانێ بدلیسی پەرتوکا شەرفنامە ب فارسی سالا ۱۵۹۶ز سەبارەت ب میژوو و رامان و داستان و میرنشین و کومانفشی کوردا و خێلەکی و وان لکوردستانی. ئەف پەرتوکه هاتیه وەرگیران بو زمانی تازیا ژلایی سەیدا محمدعلی عەونی لاسری هەروەسا جەمیل بەندی روژبەبانی لێبەغدا دیسان هاتیه وەرگیران بو زمانی کوری زاری موکریان ژ لایی سەیدایی هەژار موکریان.

شەمسو / ŞEMSO / اسم الة

شی شەم، شیخ شەمس، کورێ ئیزدینه، لدهف کوردیت ئیزدی هیمایه بو خودانی روژی.

شەهباز / ŞEHBAZ / صعر

شەهباز، بالندەیهکی سپی یه، ئەف نافه بو هەر میرچاکەکی تیتە گوتن ئانکو قەهرەمان، باز، بو نیچیری بکار تیت، چاف سورە و پی زەر و سەر تیزه و سنگی وی سپی و خال خاله و هیما هیژ و شیانایه.

شاتر / ŞATIR / افرح

تەتەر، دبهری دا قولچییت شەفی هەبون وەك زیرەفان دگوتنی شاتر.

شاخی / ŞAXÎ / اسم عائلة

بنەمالەکا کورده شەکر اغایه ئەوی فەلا کوشتی و فەلەیهکی زانا بو کره گری. لکوردستانا تورکیا، دبیت ژ شاخه هاتبیت.

شرام / ŞIRAM / اسم جبل

چیاپه، چیاپهکه لدهفەرا هەورامان لکوردستانا عیراقی.

شەهلەوێند / ŞEHLEWEND / بطل

شاسوار، شورەسوار، میرچاک، دلیر، نازکەر، سواری شوخ.

شهراب / ŞIHRAB / اسم مدينة
كهفته نافي باژیری ورمی یه (ئورمی) لکوردستانا ئیرانی.

شاخدار / ŞAXDAR / ذوالقرنین
ئسکهندهری شاخدار.

شالیار / ŞALYAR / وزیر
ئیکه ژ ریبه رین میراتی.

شاه جیهان / ŞAHCÎHAN / ملك دنیا
فه رمانره وایی گورگانیا به لهندستانى به رمانا وی جوانترین ئافاهی و
خانی لجیهانی ل ۱۶۳۲/۶/۲۶ هاته دروست کرن بنافی (تاج مه حله).

شه مدین / ŞEMDÎN / منور
شه م ئانکو: روناھی یان چافی روژی. دیتنا روژی. دیتنا روناھی.

شاقول / ŞAGOL / معیار
ئارامیه و تازیا بکارئینا به ئانکو کیشان و پیقان، و شیقل نافی
پارمیه کیه کشورا جو هیا بکار تینن.

شاگرد / ŞAGIRD / خليفة
شاهگرد، ژ شاهیت هه فلیری بسورمان بو پاشی بو فهله. به رده ست،
هاریکار.

شیخو / ŞÊXO / سيد
نافی شیخی یه بو خوشتقیی کورت کریه.

پیتا (غ) X حرف الغین

غاندی / XANDĠ / غاندي

موهاندس کهرهم شه‌ند غاندى (۱۸۶۹-۱۹۴۸ز) پيشه‌وايى راميارى و دهر ونى يى مه‌زن. دگوتنى (مه‌هاتما) خه‌بات کريه ژ بو رزگارکنا هندى دژى ئينگليزى و داخازا ئيکته‌تیی کريه دناقبه‌را هندوس و بسورمانا د گوتنى ئه‌ندازيارى سهرخوه‌بونا هندى، بدهستى هندوسه‌کى هاته کوشتن ژ شينواريت وى (چيروکا سهرخوه‌بونا من دگهل راستيى) د بيت ژ خاندى هاتبيت ئانکو چه‌جا دزانيت و يان ئه‌به‌جا دزانيت، خنده‌فا.

غهمبار / XEMBAR / مهوم

خه‌مبار، بارگرانه ژ لايى هزر و بيرو مه‌ژى خوفه، خه‌مخور.

غازى / XAZĠ / عملة

پارهيه‌ك بو ژ زيرو زيفى سه‌رده‌مى ئوسمانيا هه‌بو ژنا دكرنه رستك و بخوفه دكرن بو جانيى و دكرنه كوم هه‌ر بو ژنا.

غورج / XORC / تیس
بهرائی شاخدار.

غیز / XÎJ / نکس
لور، بهنہیم له بلندہیہ وه بهرہو خواربونه وه، ژوردا سہروسہر
ہیریش بکەت، ژوردا.

پیتا (ف) F حرف الفاء

فارس / FARIS / فارس

ههریمهك بو دكهفته ژیریا وهلاتی میدیا، فیرس ژ فیرسی هاتییه
ئانكو پههلهوان تازییا بخو بریه. کوری ئهشوره کوری سام کوری نوح
پیغه مبهه. پارس ئانكو یی سقك.

فهرامهرز / FERAMERZ / ابن رستم

کوری روسته مییه.

فهرزام / FERZAM / لائق

هیژا و ههژی.

فهرزان / FERZAN / حکیم

زانا، دانشمه نند، تیگه هشتی.

فراوړت / FIRAWIRT / اسم امير

کوری میر دیاکویه ژ سهرکردیت دهلته میدیا بو (۶۲۵-۲۴۷.ب.ز)
فرائیږت و دبیژن ۲۲ سالا پاشاتی کریه (۶۳۳-۶۵۵.ب.ز).

فداکار / FIDAKAR / مفتدي

(فداو) بزمانی تازیان نانکو گوری کرن یان قوربان. بکوردی کریه
ناف فداکار نانکو خوگوری کهر.

فروډ / FIROD / اسم قدیم

کوری سیاوشه.

فروهړ / FIROHER / شعار

دوو شاپهړیت سی ریزینه لسهر دهرگه هی باره گایی شاه جه مشید
سهردهمی پیشدادیا. نارمی زهردهشتیانہ. نیشانا بنسرتیت نایینا
زهردهشتی نه کو ژ (هزرا چاک، گوتنا چاک و کاری چاک) پیکتیت.

فراشستر / FIRAŞİSTER / حمو

فراشستر، نهو شالیاری دگهل دای و بابی خو باوهری لال بئایینا
زهردهشتی ئینای و کچا خو دایه زهردهشتی.

فرکرد / FIRKIRD / جزء

به شیکه له له فیندیدای نافیستا.

فلو / FILO / حصان

نوهی به هرام چوبین سهردهستی وی هاتیه کوشتن.

فیرانه / FIRYANE / اسم نار

دکوردی یا کهفن دا رهنګهکه ژ پینچ ټاګریت زمردهشتی کو ژ ټاګرئ
گیانی مرؤف و زیندهوهرایه.

فیدوز / FÎDOZ / عارف

دکوردی یا کهفن دا ټانکو زانین، نیاسین.

فیرکار / FÊRKAR / معلم

هیڅان، هیکار. ټهوهی یی بکاری هی کرن و نیشادانا زانین و زانستی
را دبیت.

فرمیدون / FIREYDON / اسم کاوه الحداد

نافی کاوهی ټاسنګهړه، نافی دهیکاوی (فرانک) ه و نافی بابی وی
(ټابیتین).

فهرهاد / FERHAD / غیاث

هاوار، هانابرن، داوین گرتن، داخازا یارمهتی دانی، نافی بهرده
تاشهکی په سهردهمی خسرو یی پهرویزی ټهفینداری شیرینی. نافیت
چهند شاهنشاهیټ ټاشکانیا بو.

فهرهود / FERHOD / صبیح

روی گهش، روی تهژی، هوزان و توردهقان، تازیا بخو بریه و بکار دینن
بو تالان و را وروتی.

فهیروز / FEYROZ / مبارک

پیروزی و سهرکهفتن و سهرفهرازی، پیروز، جوان، فهرخو.

فەرمان / FARMAN / ابادة

بریارا فەرمی، نەهیلان، ژ بن برن، قەركرن.

فروغ / FIROX / نور

فروغ، فەرۆ، روناھی یا روژبیت یا ن ئاگری. فەرھ و فەرخوا، فەرځ.

فرائورت / FIRAORT / اسم قديم

فراورت، ناڤی کوری که ی قوباده دامەزینەری کشورا ماد.

فەلە / FELE / مسیحي

هزر و بیریت نەدگەل وی ئەوین نەعيسهوی. ئەف هزر و بیرە
سالان ١٧٣٢ز گەهشە کوردستان.

پیتا (ف) V حرف ف

فان / VAN / وان

ئەفان، ئەوان، وان نافى وى د بهرى دا (توسياس) بو كو پايتەختا خولديا دكهفите كوردستانا توركييا.

فرا / VIRA / اسم مدينة

باژيرهكه جهمشيد ئافا كر بو سهردهمى ليمشتا (لافاوا) مهزن.

فههیل / VEHÊL / باقى

تشتى دجهدا ماى گهلهك جارا. هیل تشتى د جهدا ماى.

فهگهر / VEGER / معید

زفرین، بهرفه ماى، وهگهران، شوین گیر.

فهر / VIHIR / ماهر

زرنګ له کار و کاسبی، زیرهک د نیش و کاری دا.

فیزار / VÎZAR / ناصر

داد و هاوار، فهریاد هاتن، داخازا هاریکاری.

فرتو / VIRTO / متلف

فرتو و پرتو دو پالهوانن د داستانا شیر و چیا دا نافی وان ههیه
پرتو د گریټ و فرتو بهر ددهټ. لهو دبیزن فرتو پرتوکر.

پیتا (ق) Q حرف القاف

قارهمان / QAREMAN / بطل

قههرمان، باوهر پی کهری شاهیه، نوینه ری تایبه تی شاه یه بو
سهروبهری داهات و دهر چویی.

قاله / QALE / تصفیر قادر

کورته نافئ (قادر) ه و بوخوشتفی تی گوتن.

قایا / QAYA / ابو نوح

قهیا، کهیا، بابی نهخنوخ پیغه مبهرد، کهیومهرت کهیا ههرت، کهسی
نیکی یه باوهری بئه هوارامزدا ئینای و پهراستی، فهلهیی تی ئاری ژ نفشی
وی نه.

قهرپال / QERPAL / لنگات

لهنگه، باله، جلکیت کهفن و قهتای، کوم و کهفنار.

قهر و / QERO / اسود

ژ قهر ئانکو رهش هاتیه، قهره شیردان.

قهنجو / QENCO / احسان

چاکی، باشی، خودان ساخله تیت باش.

قهرسه رت / QERESERT / اسم جبل

چیایه که بلدنا هیا وی ۳۵۰ متره.

قسته ننتین / QESTENTÎN / قسطنطین

ئمیراتور هکی یونانی یه سالا ۳۳۰ ب.ز باژیره ک بناقی خو ئافا کر لجهی بیزه نطا که فن لسه رویباری بسفور، ئوسمانیا ناقی وی کره ئستانه و نوکه دیژنی ئستانبول.

قهره قوش / QEREQOS / الطائر الاسود

به هانول دین نه بو سه عید لسا ۱۲۰۱ از چویه بهر دلو فانیای خودی، رینجه بری صلاح الدین نه یوبی بو. دیژن کول و رینجه بری مامی وی شیرکوی بو و یی ئازاد کری پیش صلاح الدین دهمه کی دهسته لاداری لسه کره و ل وی دهمی گوتن و کریارین سه یرو ئینتیکه سه ر تینه گوتن (الاسعد بن مہماتی) په رتوکه ک د فی واری دا (پیکه نین) سه رفه راقوش دروست کریه بناقی (الفاشوش فی احکام قراقوش) بزمانی تازی.

قهله ندر / QELENDER / مسکین

دهرویش، دیوانه، نهو که سه یی ژار و چو تشت نه و دلی وی بزیری نه خوشه، چیایه ک بلند و ئاسی یه و بدار و که فره لده قهرا دوله مه ر ل کوردستانا عراقی، هه ژار، ژار.

قهیسه ر / QEYSER / أسواق

دبیت نهف وشه سومه ری بیت (کیسارا) ئانکو جهی فروشتنی و قهیسهری فروش کار.

قەرەداغ / QEREDAX / المیل الاسود

چیاپه که لکوردستانا عیراقی بلنداهیا وی ۷۰۶ متره.

قەندیل / QENDÎL / قەبس

چیاپه که لکوردستانا عیراقی بلنداهیا وی ۳۴۸۶ متره ژ بلندترین
چیاپیئت زنجیرا زاگروسه.

قەشان / QEŞAN / اسم قرية

گوندهکی خوش و دلغه که ره نیژیکی ماوته لهدهههرا سولهیمانی
لکوردستانا عیراقی.

قەیتەران / QEYTERAN / اسم نبات

قەیتو، گیاهه که لکوردستانا شین دبیت دهرمانهکی باش بو گولجیسکا
(گور چیل).

قەیران / QEYRAN / حصار

دور پیچ، پهڕژان، پیژان، تان، تهئان.

قەیدار / GEYDAR / اسم نهي

نافی کوری ئسماعیل پیغه مبه ره بناف دهنگ ژ ۱۲ کورا.

قوچان / QOÇAN / سند

قافانی، سه ره له، بنچاخ، به لگه ناما خودانی زه فیی یان خانی.
باژی ره کی کورد لکوردستانا ئیرانی.

قوربان / QORBAN / ضحیة

گوری، سه برین، دیاری، خه لات.

قوباد / QOBAD / اسم ملك

قوبادخان، کهی قوباد، کوری فهیروزه پاشاتی لئیرانی کریه سهردهمی پاشاتیا دووی.

قوماندان / QOMANDAR / قائد

سهر لهشکه، فهزمانده.

قوملاخ / QOMLAX / صخر

جههکی کهفر و بهرین، کهفرین.

قیتول / QÎTOL / اسم منطقة

مهلبهندی فهزماندهوایا میریت زهنگه نه کو بهری د گوتنی (خورمادار).

قولیخان / QOLÎXAN / اسم فنان

قولیخان و سهبا دوو هونه رهنه و گورانی بیژ بون سهردهمی خسره و شیرین یا خانای قوبادی فان ههردوکا دهزگاییت موسیقا چیکرن و پهیدا کرن وی دهمی.

قلیج / QILÎÇ

(تبلاکورت) ژ نافیت تبلایه بکوردی وهکی: قلیج، بابهلج، نافلیج، دوره دریژ ئانکو کلیلا داری، باوهری، و تبلا بهرانی (باوهری یا شکهفا ئالیس).

قوتاس / QUTAS / قرطاس

ژ کورت و قوت هاتیه، قورتاس.

قور / QUR / ضعیف، هزیل
لاواز، بی گوشت و هیژ.

قستور / QISTOR / قسطور
نافی نقیسه‌ری فره‌وخ پاشای، پاشای مهرجین و پشده‌ر.

قاشم / QAŞIM / اسم نبات
جوره گیایه‌کی بیهن خوشه.

قیتو / QÎTO / اسم اصبع
کیتل، قلیج.

قراج / QIRAC / اسم امیر
قراجا نجاش، دهمه‌کی خودانی ئامیدی بویه، میری گری سور و هرور و باگیرا کو که‌لیت هه‌کاری ئی بون.

قورتاس / QORTAS / اسم قدیم
ماهینا سپی.

قهنطار / QENTAR / قنطار
نافی کوری ئه‌رفه‌گشاده کوری سام کوری نوه پیغه‌مبه‌ر، گه‌لیه‌که دناقبه‌را زاویته و باگیرایه ل بادینان لکوردستانا عیراقی.

قولنگ / QULING / طائر اکرکی مالک المزین

فرندهیهکی مهزله بلند دفریت دگهل ههقالیّت خو وهک کوم و جار
لئاسمانا وهکی زیریزی لی تیّن. ستو دریژ و پیّ زرافن و دریژ.

قهرمتون / QERETON / فطور

قاورته، خارنا سپیّده زو، شهش خارن ههنه:

- 1- قهرمتوین QERETUN خارنا سپیّده بلهخرینی
- 2- خورینی XURÎÎ كسرالصوة
- 3- تاشتی TAŞTÊ الافطار
- 4- فراڤین FIRAVÎN الغذاء
- 5- شیف ŞÎV العشاو
- 6- پاش شیف PAŞ ŞÎV طعام نصف الیل

پیتا (ك) K حرف الكاف

كاتو / KATO / اسم جبل
چیاپهك بلند لکوردستانا تورکیا.

کارخیل / KARXÎL / خضرة
کهسکاتیا باغ و چیمهنا.

کارخل / KARXIL / اسم مدینه
نافی باژیڕی شارەزور بو سال ٥٧٢ هـ لکوردستانا عیراقی.

کاردوخ / KARDOX

کاردوخى ژ کهفنترین تیرهییٔ کوردستانى نه، کو لدهفهرئ نافهندا زاخو و بوتان و دیاربکر و وانى و میسل ئاکنجی بوینه. میژوو نفیس و سه‌رله‌شکهری یونانی (زهینه‌خون) د پهرتوکا خودا (ئه‌ناباس) ل سال ٤٠١ ب.ز. لقه‌گه‌ریانا خو ژ وهلاتی فارسا دبیژیٔ: ئه‌و کاردوخیت لچیا د ژین چو جارا سه‌ری خو نه‌چه‌ماندیه نه‌بو دهسته‌هلاتا فارسا و نه‌بو دهسته‌هلاتا ئه‌رمینیا و زور د ئازا بون.

ددهمیٔ کهفندا کوردستان دوو دهفه‌ر بون ئیک ژوان کارودخ بو کو دکه‌فیه نافه‌ندا ده‌ریا وانى و روژئافیٔ وی تاکو باژیڕی میسل. و دهفه‌را دووی میدیا بو کو ژ روژه‌هلاتی رویباری تیکه‌له‌(دجله) دگرت تاکو ئیرانی و نافه‌را رویباری زیی بلند و دهشتا دوو ئافا (سهل الرافدین) بو لایٔ باکورفه.

كارزار / KARZAR / وغي

مهیدانا شهری، جهی چهنگ و لیكدانایه.

كاردوش / KARDOSH / حفید نوح

نهقیی نوح پیغه مبه ره و بابی بچنو و بوختو یه.

كاروخ / KAROX / اسم جبل

چیاپهك بلندو ناسی یه لکوردستانا بلندهی وی سهر ناستی ئافی
۲۶۲۵ متره.

كارناس / KARNAS / خبیر

کارزان، ریژان، شههرمزا.

كاك / KAKIL / لب

دل، نیفك.

كاكه / KAKE / الاخ الاكبر

كاك، برایی مهن، كاكو، كهك مصطفى مزوری گوتیه:

ههر بژیتن سهروکی مه

خورت و هشیاره گهلی مه

چهندی بیژم هیشتا کیمه

شورشگیره لهیدانی

كاردونیاش / KARDONIYAS / من اسماء كوردستان

ئیكه مین دهولهتا كوردییه و بو جارا ئیکی ناقی كوردستانا د
كهفیهته د میژویی دا بزمانی ئاری كو كوردون ئانكو كورد و نیاش ئانكو
وهلات وهلاتی كوردا یان كوردستان.

كاميران / KAMÎRAN / سرور

خوش، شادی، کامهران، کانئ میران.

کامبیز / KAMBÎZ / قمبیز

نافئ کورئ کورشیه، کامبوشیا.

کامیار / KAMYAR / سعید

بهخته وهر، بهختیار.

کوماس / KOMAS / اسم قبیله

هوزه که لکوردستانا ئیرانئ.

کاوان / KAWAN / اسم قریه

کاوانیان گونده که نیژیکی شه قلاوه لبناری چیا ئی سەفین لکوردستانا عیراقئ، که لاشتن.

کامبوشیا / KAMBOŞIYA / اسم قدیم

نافه کی کوردیه ژ یونانی وەرگریته و بویه (که م بیز) تازیای ژ یونانی وەرگریته و کریه (قه م بیز) جاره کا دی کوردا ژ تازی وەرگریته و کریه (قه نبهر) یان (قه م بهر) و که میو جیه و پاشایی دووی یه سهردهمئ هه خامه نیشیا ۶ سال پاشا بو (۵۲۸-۵۲۳ ب.ز).

کامیاب / KAMYAB / منتصر

بهختیار، بهخته وهر، که هشتیه داخازا خوه، هیوا و ئامانجیت وی هاتینه جه.

کاووس / KAWOS / وسیم

لاوچاک، روی جان، ژ کانئ وهسا مروف؟ هاتیه تازیای بکارئینا بو جانیئ (کوسی) ههروهسا ژیک نافئ قابوس ژ کاووس هاتیه وەرگریتن، غیلەك بو ئیرانی زور پاشا ژی رابینه د گوتنئ شاهیت که یانیا، پشته فانه ژلایی خودئ، د ئافئستایی دا ئانکو سازاده هاتیه.

کەسێ ئێکی یه کورد رزگار کرین ژ دەستێ ئەژدەهای (فرەیدون) تازی دبێژنی (ضحاك) خودانی دهه ئیشا و لسه‌ر ته‌ختی دی رونه‌ست و ئەو روژه کره (نه‌ه‌روز) سه‌ری سالا کوردی.

د شاهنامې دا نۀ فنافه هاتيه و دبیت (قه مبین) بیت.

وہلاتہ کی کہفن بو لئیرانی، کانی وہلات، کانی مال.

ناقی خودایه کی سهره کیه ژ خوداییت کاشیا.

روبارەکه لدهفهرا شاره زور لکوردستانا عیرافی دزیٔ و دجیته ناف روپاری تیکه له.

کاکه، برا، برایی مه زن.

ژ پاشاییت کوردستانی بو سالا ۸۵۰ ب.ز فه رمانه وایی لکوردستانا نوکه کره.

کاشی / KAŞÎ / عرق کوردی

کاشانی، کواشی، توخمه‌کی کوردانه لدهست پیکی لناف زنجیرا چیاپییت زاگروس ژیاینه و نوکه دبیزنی لورستان. دبیت ئەفه بن دگهل سومه‌ریا کشوهرهك ئیگرتی دروست کر بو بنافی(کار -دونیاش) سالا ۱۷۶ ب.ز لبایل.

کایو / KAYO / اسم تاریخی

نافی برایی جه‌گهر خوین هوزانفانی کورد.

کهلات / KELAT / قلعة

دژ، تاوهر.

که‌یجور / KEYCOR / فاضل

هیژا، خوشه‌ویست، خوشتقی.

کافار / KAVAR / اقلیم

هریم، مه‌لبه‌ند.

که‌تو / KETO / اسم جبل

چیاپه‌کی ئاسی و بلند لشار باژیر لده‌فه‌را سوله‌یمانی لکوردستانا عیراقی و کاتو چیاپه‌کی سه‌خته لکوردستانا تورکیا.

که‌توان / KETWAN / مشرف

چافدیڕ، سه‌ریه‌رشتیار.

که‌یکاوس / KEYKAWIS / اسم قدیم

کوری که‌ی قوباده، که‌ی ئانکو شاه، و کوس ئانکو روی جان، کاوس مه‌زن.

كهی / KEY / ملك

وهسا دیاره كهی نانكو پادشاه یان دهستههلاتدار، ناسنافی هژمارهك ژوان كوردیت شاهاتی لئیرانی کریه لیدیماهیكا پادشاهیا ئیکی وهکی: كهی قوباد، كهیكاوس، كهیخسرو، كهی لهراسب، كهی پشتاسب، و كهی ئهردشیر.

كهیخسرو / KEYXISRO / الملك كسرا

کورئ سیاوشه کورده و شاههکی فارسا بو، كهیخسرهو خسرهوی مهزنا، کیاکسار یان هوخشتهر ۴۹سالا پاشتی لیدیا کریه (۶۳۳-۵۸۴ب.ز).

كهلهش / KELEŞ / جمیل

جان، پشکهکه ژ هوزا مللی یان دکهفیته دهفهرا باکور دیاربهکر ل کوردستانا تورکیا.

کهلوس / KELOS / واعي

دامهزرینرئ میرگهها سوران لکوردستانا عیراقی، ژ باپیریت میری گهورهی راوهندوزه، کهفلوس، کهفلوز، ددان کهتی، نگا، هشیار.

کهژو / KEJO / بیضاوي

سپی، پیست سپی، سیس.

کهیشهن / KEYŞEN / اسم کوردي

ژنافیت باب کالیت هوزانفانی بهشار کوری بوردییه.

کهرمهشاه / KERMAŞAH / اسم مدینه

دبیت نافی بههرامی چاری یه کورئ شاهپوری سیی یه (۳۲۸-۲۹۹).

کهمو / KEMO / سياسي

رامیارفان، لیف بری.

كهى ئخسار / KEYIXSAR / الملك كسرا

كهى ئخسار ئىككى دامه زرينه رى دروست يى كشوهره ميديايه د
گوتنى (كوفى) KOVI ۶۷۸ ب.ز پاشايى شارسانيه تيا ميتانيا. سياكررس.

كهيووان / KEYWAN / زحل

ساتورن، ئىكه ژ ستيرين گهروك پشتى (موشته رى) تيت ژلايى
مه زيني فه ههشت ههيف لى هه نه، ۸۸۶ مهليون ميلا ژ روژى دوره و ۲۹
سالا جاره كا گهرا خو بديماهيك تينيت لدور روژى. فارس دبيرن
زوحه ل. سهيووان و كهيون دوو برا قارده مان بون لدقهه را سوله يمانى
لكوردستانا عيراقى و نوكه گورستانه كه ههيه بناقى گهردى سهيووان
سوله يمانى.

كهروهوان / KEREWAN / اسم طائر

بالنده يه كه ئافى يه جوان و كوفى بلنده، كه ره فان.

كهفان / KIVAN / قوس

كه مان، كه وان، دارمكى خواره هه ر دوو سه ريت وى ب ژى (دافا موى)
دگر دايه بو كيشان و بهردانى چه كه كى كه فنه و شه رادا دهاته بكار
ئينان وهك تير نه ندازا بكار دهات، نافى كهوى يه، په لكه زيرينه، كوله
زيرينه، كهس و سور.

كيانوش / KIYANOŞ / اسم قديم

براى فره يدونى نه.

کورال / KORAL / ضوضاء
دهنگی بهکو مهل.

کومار / KOMAR / جمهوری
رهنگه کی دهسته لاتی یه بهه لبارتنی تیته وهرگرتن.

کوانو / KIWANO / مشعل
جهی ناگری دزه فیی دا.

کرمانج / KIRMANC / اسم الکورد
کوردین جه نه گهوری، زارافه که دزمانی کوردی یی ئاری وده کی کوری و کهلهوری و گوران و کرمانج زارافی چاری یه. و سورانی و بادینی دوو زارافیت کرمانجی نه.
أ- کرمانجیت ژوری د کهفن دهفه ریت ئیری فان و گورجستانا روسی و ههروهسا وان د دیاربهر و فارس و بایه زید و خه رپوت و جزیره و دیرسم لکوردستانا تورکیا دیسان لقوچان و پچنورد و خوراسان و جه لالی، ملی و براوستی و لئازربایجان و دهفه را جابان د رهخ و چانیت ته هران لکوردستانا ئیرانی. دهوک و میسل و ئهربیل لکوردستانا عیرافی وهسا لديره زور و طه رابلسی لسوریا و کوردیت لوبنان و ئهردون.
ب- کرمانجیت ژیری: موکریان و مهاباد سه ردهشت، سنه، مه ریوان، سه قز و بانه لکوردستانا ئیرانی وهسا سوله یمانیی و هه قلیر کو هندهک بچه وتی دبیزنی سوران. کورد+ مانتان+ جی= کوردی مانتان جهی وان سهر دهمی ئاشوریا دهوله تا وان بو.

کورتی / KORTÎ / کوتی

نافی کوردستانی یه سهردهمی ئاشوریا (۱۱۱۵-۹۱۲ پ.ز).

کورداکا / KORDAKA / وطن الکورد

نافی کوردستانی یه سهردهمی سومه‌ریا (۲۵۰۰-۳۰۰۰ پ.ز).

کوتی / KOTÎ / عنصر کوردی

کوتیام، کوتی ژ که‌فنه توخمیت ملله‌تی کورده و تریقان پاشایی وان یی دیمایی بو.

کلدی / KILDÎ / مکمل

چاف کلدا، خیلکه سهردهمی ئه‌راهم پیغه‌مبه‌ر و ئه‌و بخو ژ وی خیلی بو.

کوخی / KOXÎ / اسم حی

تاخه‌که ژ قه‌ستیفون لعیراقی به‌ری رویباری تیکه‌له قه‌ت بکه‌ت سالی‌ت (۷۹-۱۱۶ ز) نوکه سهر بسالیق قه‌یه ئانکو مه‌دائن.

کوردونیا / KORDONYA / اول حکومت کوردیه

یه‌که‌م میریاتیا کوردا بو ل‌سالا ۱۷۱۴ پ.ز و کورد پاشا فه‌رمانه‌وایی (۱۲۴۶-۱۳۸۳) فه‌رمانه‌واییه‌ک دامه‌زراند ل سه‌جستان ل روژه‌ه‌لاتا نه‌فغانستانی.

کوردو / KORDO / بطل

میرچاک، کاردوخ، کاردو، کاردوک، کورت شاد، ژ نقشی ملله‌تی کورده و ئارینه. فه‌لا دگوتی قوردو ئه‌و ده‌فه‌ر بو یا کو دکه‌فیه لایی چه‌پی ژ ریباری تیکه‌له نیژیکی جزیرا بوتان لکوردستانا تورکیا.

كوله / KOLE / عبد

به‌ند، به‌نی.

كونجی / KONCÎ / سمس

دانه‌کی هویر و زور بزمه، زمی (روینی) وی بو سوتنا باشه و ساریژکرنا وی درمانه، شکفته‌که بناف و ده‌نگه لپاریژگه‌ها کوردستان لکوردستانا ئیرانی کو بسپور و زاناییت شینوارا هنده‌ک قه‌رقودیت هه‌ستیکیّت مروفا تیقه دیتبون.

کوره‌ک / KOREK / اسم جبل

چیا‌یه‌کی بلنده لده‌فه‌را راوه‌ندوز لکوردستانا عیراقی بلندایا وی مه‌تره. ۲۳۷۳

کۆته‌ن / KOTEL / فوهه

ناوچه‌یه‌که دلگیر و خوشه نیژیکی سورداشه لده‌فه‌را سوله‌یمانیی لکوردستانا عیراقی، چافیکا ناشی یه یا ده‌خلی دکه‌نی.

کرا / KIRA / زاهد

پیاو چاکه‌که مروّف دچنه سه‌ر گوری ژ بو هیفی و تکا لده‌فه‌را دوله‌مه‌ریا دییژنی شیخ کر لکوردستانا عیراقی.

کرشنا / KIRIṢNA / اسم‌الہ

مه‌زنترین خوداوه‌ندی هندوسیا‌یه، ئانکو ره‌ش وه‌کی هه‌وری، هه‌می سالا میهره‌جانا وی دکه‌ن.

کسرانوشیروان / KISRANOŞÊRWAN / کسرا

کورئ قوباده کورئ فهیروز کورئ یهزدی کورده کورئ بههرام چوره،
کسرا پهرویز (۶۲۸-۵۹۰ پ.ز).

کیو مهرت / KIYOMERT / ابو البشر

دشاهنامئ دا هاتیه ئانکو بابئ ههمی مروفا (ئادهم).
ئادهم یان نو، کهسئ ئیکئ یه ژ مروفا کو دهستهلاتداری کری و
دهست ودار یا مروفا کری.
ناف و نیشانیئ وی: گول شاه، گرمشاه، گل شاه، فارس دبیزن کهسئ
ئیکئ یه بزمانئ مه ئاخفتی. ئانکو ئیرانی بویه. ئیکهمین پاشایی
پیشدادیا و نافئ وی دئافیسستاییدا هاتیه (کیوه مهرتا).

کیفی / KIVÎ / غیرالیف

نهکههی، ئازدهلهکه زور جوانه یا می دبیزنئ ئاسک و یئ دبیزنئ
کیفی.

کولی / KULÎ / جراد

فرندهیهکئ هویره دهخل ودانی دخوت، جارنا زور و مشه هیرشیئ
دیهته سهر دهخلئ نه دوری و لی دکهته فهرمان و چو بو خودانا
ناهیلت.

كسرى / KISRA / مخضر

كسرا، خسرو، ناف و نیشانی پاشا و شاهنشاهی ساسانیا بو، که یخسرا کورئ هورمزده کوری کسرانو شیروانه. خسروی ئیکئی یان کسرا یئ ئیکئی سالا ۵۷۹ز چویه بهر دلو فانیان خودئ. شاهي قورسئ بو (۵۷۹-۵۳۱ز) ژ مه زنتین شاهیت خیزانا ساسانیا بو وهلاتئ خو زور بهر فره کر تاكو دمريا رهش و چیا ییت قوقاژئ، ریكخستنا میری و سوپای نویژهن کربون، سهرو گوہیا بزافا زانین و رهوشه نیری دکر لهو دبیزنی نانوشیروان نانکو خودانی جانی نه مر. کهی خسرو ژ پاشاییت مه زن و سه رکردیت میریا میدیا بو (۶۲۵-۵۸۵ ب.ز) کو دهسته لاتداریا میدیا تاكو سالا ۵۴۹ ب. ز فه کیشا بو. شاپورئ ئیکئی دیوار نافا کر و کسرای نویژه نکر و نافئ وی کهته سهر (تاق کسرا).

کاری / KARÎ / لعیه

کورتیه نافئ کاروان ه، دشئی، شیا، دیسان نافئ گیاهی کی یه لدهشت و چیا شین دبیت زور هار و دژواره ب خافی کهس نه شیت نه زمانی خو بگه هینتی. کاریا چیا ی بهلگ پانه و دبیزنی کاریا کهئ و یا دهشتی بهلگ زرافه تیتیه که لاندن و دوشافا کونجیا دکهنه ناف زور خوش دبیت بترس بخون یان لگهل خارنییت دی.

کامباسب / KAMBASIB / خلیفه زرادشت

زانیه کی بناف و دهنگ بو باوهری بزمردهشتی و ئایینا وی ل ۶۱۸ ب.ز ئینا و پاشی شوینا وی گرت و جینشینی وی و شیا ئایینا زمردهشتی پتر بهلاف و بهر فره بکهت.

کاروخ / KAROX / اسم جبل

چیا به که ژ زنجیرا چیا یی زاگروسه لکوردستانا عراقی بلنداهیا وی ۲۶۲۵ میتره چیا به ک ناسئ و سهخته.

کهنگر / KENGIR / کموب

گیاهه‌کی به‌ستریه بهارا شین دبیت، به‌ری هستریا بدهت بخافی و که‌لاندی تیته خارن.

کارین / KARÎN / امکان

شیان، هیژ، تین.

کارزان / KARZAN / خیر

نیش زان، شاره‌زا، کارسان.

کارکهر / KARKER / عامل

کارفان، نیش کهر، خودان کار و نیشه.

کاکل / KAKIL / لب

دل، مه‌ژ، به‌رکی نیقی دنکی.

که‌یفی / KEYFÎ / سرور

شادی و خوش.

کاسی / KASÎ / اسم‌امیر

کوردن و لدهمی خو روژ دپه‌راست لده‌فه‌را لورستان وه‌کو میریه‌ک
فه‌رمان‌ره‌وایی ل (۱۷۴۶-۱۱۷۱ ب.ز) کریه.

کامیاب / KAMYAB / مفید

برومه‌ند، قازانجدار.

كوکهل / KOKEL

کهوکهل، کهوئ نیر، دلیر، میړ چاک، کهئ کویقی، کولهئ ژیرهکی
دستههل و زیرک بو.

کهیانوش / KEYANOSH / قایا السعید

کهیانوش و پهرمایه ههردو براییت فرهیدونن و ژئ مهزتر بون.

کاوه / KAWE / اول ثائر

کاوهی ئاستگهر نافئ ویی روست(فرهیدون)ه پهرمایه و کهیانوش
براییت وی ییت مهزنن نافئ بابئ وان (ئابتین)ه و نافئ دهیکا
وان(فرانک)ه ئیکهمین شورشگیری کورد بو.

کاندیش / KANDÊŞ / اسم عالم

نافئ زانایهکی کهفنی کورده.

کهرمان / KERMAN / اسم مدینه

کرمان کورئ فارس کورئ تههمورسب، شارهکه لکوردستانا ئیرانی.

کاتول / KATOL

کاتولا، کاتولی، تیرهیه ژ خیلا دوستکیا وهکی همبیا و چیاپیا
لکوردستانا عیراقی. ههروهسا ئهرتیسی ههنه.

کهراخ / KERAX / سقا

چوفان، کهرخیت پستانا چیدکهت و ئافددت. نهخاسمه کاری برنجا.

کههیه / KEHYE / صاحب الدار

خودانی خانی، پاشی ئهف نافه بکارهات بو ههلبژاری گوندی(مختار)
و لسهردهمی ئوسمانیا هات بکارئینان بو جیگری یان هاریکاری والی.

کوند / KOND / بوم

پهرندهیهکی جوانه، گهلهك مهزن نینه، ژ پوری بچوگتره، چافیت وی گهلهك جوانن و روهنن، دناف کافلا و دوری مروغان دژیت ههروهسا لجهیت تاری و خرابی. لدهف مه بچافی ترسی و بی ودهیری و چافی شهری (تشاوم) بهری خو ددهینی. و لئهووروا بچافهکی باش و چاک و بی زیان تهماشای کوندی دکهن.

کاردو / KARDO / کورد

نافی کوردای سهردهمی سومه‌ریا ههروهسا گوتی، جودی، و گریکیا دگوتی: کاردوسوی و کاردوخی، و ئه‌رمه‌نیا دگوتی: کوردوئین و کورتیچ و ئیرانیا د گوتی لوروراها . و تازیا دگوتی کاردا و پاشی ئه‌کراد و لقی دیماهیی کورد.

کومانا / KOMANA / اسم هریة

کۆمانا. دبیت نافی گوندی کانئ نیزیکی ئامیدی ژ نافی پاشاه هاتبیت کو بو دمی سلهکی پاشاتی گر بو لهاخه‌منشییا ۵۲۲ ب.ز، گهنجینه.

کیندار / KÎNDAR / حاقدا

رقدار، خودانی کهربا مه‌زن، دوژمن دار.

پیتا (گ) G حرف گ

گافان / GAVAN / خولي

جابان، جاوان، گاوان، گابان خودی نیاسه کی کورد بو دگهل کوری خو
(مهیمون) چو ناف تازیا و سه ردهستی پیغه مبهری (د.خ) بسورمان بو و
لویری دگوتنی جابانی کورد وهکی بلالی حه بهشی و سلماننی فارسی و
صوهه یی رومی.

گالا / GALA / لحاف

هیرش. گال نقینا بسه ر خودا دانی.

گهردی / GERDÎ / اسم عشیره

خیله کا کورده ژ دهفه را شه مزینان لکوردستانا تورکیا مشه ختیبوینه
دولا بهشوره و ههریر و راوه ندوز لکوردستانا عیراقی.

گهرناس / GERNAS / بطل

میڤچاک، عهگید، میڤخاس، چالاک، قههره مان، میڤ.

گورجو / GORCO / نشیط

چست، شدیای، زیرهک.

گهزنه / GEZNE / زهرة

گوله که لریبار و چه‌مشین GEZNE دبیت.

گوه‌ند / GOVEND / اسم جبل

شه‌هیان، دیلان، چیاپه‌که بلند و بریله و گروفره دبیزن سه‌ری وی مه‌یدانا داواتا بو به‌ری دا نیژیکی گوندی نه‌رگوشی لده‌فه‌را بارزان لکوردستانا عیراقی.

گهنجینه / GENCÎNE / خزینه

گهنجین، جه‌کی نه‌په‌نی یه زیرو زیف و خشل ئی هه‌نه، یان تیدا د فه‌شارتینه.

گهنج / GENC / شاب

لاو، خورت، تولاز، سنیلله.

گه‌میفان / GEMÎVAN / سفان

گه‌می هاژو، شوفیری گه‌می، خودانی گه‌می.

گه‌زند / GEZEND / مصعب

نازار، رهنج، ئاسیب.

گه‌مشو / GEMŞO / ابلة

گیژ، خسیم و بی مه‌ژی.

گه‌رو / GERO / اسم جبل

چیاپه‌که لکوردستانا ئیرانی.

گهیلان / GEYLAN / اسم منطقه

دهفهرهكه لژوریا ئیرانی نافبهرا چیاپی بورز و دهریا فهزوینی سالییت (۱۷۲۲-۱۷۳۲ز) دبن دهستههلاتا ئیورسی فه بو و لسالییت (۱۹۲۰-۱۹۲۱ز) ببو کومارهك سهر بشورهوی فه. ژ بهرههمییت برنج و میو و ئهبریشم و نوکه یا دبن مایهتیا ئیرانی فهیه ژنا فداریت وئ (شیخ عبدالقادر کورئ موسایه) (۱۰۷۸-۱۱۶۶ز) زانا و ئاییندارهکی بسورمانا بو دامهزرینهري دوزا قادری یه لگهیلان بویه و لیهغدا چویه بهر دلوغانیا خودی. دوزا وی بهلافه لیهمه و سومال و هندو تورکیا. مصر. مهغرب و سوران. نقیسنیت وی ههنه و گورئ وی لیهغدایه.

گوفان / GOVAN / ساحة

مهیدان، بژیوار، گورهپان.

گوفا / GOVA / شاهد

گوفه، بیینهري کیشهیهکی (بچاف دیتی) بو باوهريی لدادگهها. بیگوفا کومهلگههکه د کهفیه سهر رویبارئ خابیری کو نافرهکی سروشتیه د نافبهرا دهفهره گولیا و دهفهره بهرواری ژوریا لکوردستانا عیراقی. ههروهسا گوندهك ههیه لناف دوسکی ژوریا دبیزنی گوفی و وهسا خیلهك ههیه بوی نافی دبیزنی گوفهیی ژ گوندی گوفی هاتینه بو دهفهره ئافکورئ و گوندیت وان ههنه. (ناف قورئ).

گوستاخ / GOSTAX / شجاع

نهترس، بی پهردا، چهلهنگ.

گولهباغ / GOLEBAX / حديقة الورود

دهفهرهكه سهر بخیل زهنگهنهیه لکوردستانا عیراقی.

گولی / GOLÎ / اسم عشیره

هوزه‌کا کورده دکه‌فیته نافیه‌را هوزا به‌رواری بالا و هوزا سندیا لروژنا‌فایا رویباری خابیری لده‌فه‌را زاخو لکوردستانا عیراقی، په‌رچه‌م، بژی، که‌زی، گولایی.

گوه‌د‌مرز / GOHDERZ / اذنان

بابی گیوی‌یه، یان نیشانه ئانو گو‌ه‌د‌مرز.

گوتی / GOTÎ / اسم الکورد

که‌فنه نافی کوردایه و ل (۲۶۲۵-۷۰۰ب.ز) فه‌رمان‌ده‌وایی کریه لده‌فه‌ریت هه‌ولێرو نیشا دوو ریبارا زیی مه‌زن و بچویک و که‌رکوک و میسل و لسا ۲۱۵۰ب.ز وه‌لاتی سومه‌ریا داگیر کربو.

گرافی / GIRAVÎ / محبوب

گرافی. خیل‌ه‌کا به‌رفره‌هه لکوردستانا تورکیا، گراو، سه‌ودا، کورد دبیزن: (گران به‌دای گرافی بی) خوشتقی.

گوندی / GONDÎ / قروي

خوجهی گوندا، لادی یی.

گولالی / GOLALÎ / غرة

گولی، په‌رچه‌م، پور، بژی، که‌زی، بابکه‌که ژ به‌گیت به‌رواری بالا لکوردستانا عیراقی.

گورگین / GORGÎN / ذنبی

گورگیس، گورگو، درونده‌یه‌کی کویقی‌یه زور هاره په‌زی دخوت و مرؤف‌زی هه‌که بتنی ببینیت.

گورگیس / GORGÎS / جرجیس

د به‌ری دا خه‌لکیت کورد نه‌ف‌نافه بکار ئینایه هه‌روه‌سا ئارامیا.

گوران / GORAN / رعاة الجبل

هوزەکا مەزنە ژ ھوزین کوردایان تیرەبەگە ژ چار تیرین کورد خو
 جەبێت دەفەرە ئەردەلان تاکو چیاپی حمەرین و سولیمانی و کەرکوک
 لکوردستانا عێراقی ھەرۆسا لپاریزگەھا کوردستان لکوردستانا ئێران و
 ئەفغانستان ژێ ھەنە ژ خێلێت گوران: سامەنوری. گەلالی. شوانکاری.
 کاکە و ھەورامانی. دیسان خێلەک ژ وانەیی ل دەفەرە مەقلوب دگەل
 شەشی خێلێت وی کو دەفەرە حەفت خێلا پێک تێن ژ وانە بوتان و گێژا
 و رەش گەری. مشارا گوران دگەفیتە نافبەرە دیاربەگرو ئەرگان
 لکوردستانا تورکیا دبێژن گوران ژێ میژوو و سالا خو ھەبویە کو ١٨٧٧
 سالا بەری عیسایە و نەوروزی دەسیی دکەت (٢٠٠٣+١٨٧٧=٣٨٨٠ گورانی).
 زمانی کوردی بێسەر چار شیوازین مەزن تێتە دابەش کرن و لقان
 جەبیت دیار ئەف زارە بەلافە:

- ١- گوران پێک تێت ژ: ھەورامانی تەخت، ژاوەرویی، لەونی، کوردانی ژاوەرو،
 ھەورامانی تەختی نەوسوود، پاوە لەئێران و ھندەک لتیریت کوردا وەک،
 زەنگەنە، سیامەنسور و روژبەییانی بقی زاری د ناخفن.
- ٢- ا- کرمانجی سەری، کو پێکتیت ژ: بوتان، بادینان، بابەزید، شەمەدینان،
 زازا و قوچان و ھندەک ژ خەلکی ماکو، ئورمی، خوی، سەلماس، ئەفشار،
 قوچان، بنگوورد، دەرگەز، شیروان، ئەفسەرەین، نیشاپور، کەلات
 لەگەیلان و خەلکی لماراو، رودبار و لازندەران کوردیت نور
 ولدەماوەندی کوردیت جاوان بقی زاری د ناخفن.
- ب- کرمانجیت خاری، کو پێک تێت ژ: سورانی، موکریانی، بابانی، ئەردەلانی،
 کوردیت مەباد، بوکان، سەردەشت، میاندووا، بانە، سەقز، مەریوان،
 جوانرو، سەنە، شاھیندژ و ھەوشار بقی زاری د ناخفن.
- ٣- لەک نانکو کەلھور کو پێک تێت ژ: ئیلامی، کوھدەشت، شیروان، گەرووس،
 کوردیت کەرمانشا، مایدەشت، کولیاپی، وینەوەر، قەسر شیرین، کەرەند،
 سەحنە، گەوارە، ھەمەدان و تەفریز لئێرانی بقی زاری د ناخفن.
- ٤- لور پێک تێت ژ: فەیلی، بەختیاری، حەفتگی، سو سەنگەردی، خەلکی
 دیزفول، شاری کورد، چوار مەحەل، پشکو، خورەم ئاباد، ئەلشەر،
 ئەلیگودەرز، بقی زاری د ناخفن.

گوری / GORI / فدائي
پیشمه‌رگه، خوگوری‌کهر، قوربان.

گویا / GOYA / راوي
بیژهر، ناخفتن کهر، چیروک بیژ.

گوشتاسب / GOŞTASIB / اسم قدیم
پادشاههك بو فه‌رماندا زاناییت وی دگهل زمردهشتی رونین و هه‌که دیار بو نایینه‌کا دروست هه‌یه و پیغه‌مبه‌ره دئ گه‌هیتئ ئی خاپاند و گرتن و زمردهشت هافیته ناف ئاگری و پستی دیتی زمردهشت بئانه‌هیا خودئ قورتال بوونه سوت شنویکا گه‌هشتی و نایینا زمردهشتی لده‌فه‌را به‌لافکر. (دورسان). گشتبوش یانی داد و رویدان فه‌رمانداری باخته‌ر بو. گوشتاسب کوری لوهراسبه.

گیو / GÊW / ابو رستم
کورئ گوهدمرزی، قارمانه‌کئ ئه‌فسانه‌یه ئه‌وه‌یئ کو که‌یخسره‌و و ده‌یکا وی ژ ناف هه‌ریما تورانیا ئینا ئیرانی.

گییومر / GIYÊWER / مۇرخ
میژوو نفیس، رویدان و وه‌غه‌را دنقیسیت.

گویان / GOYAN / جبلي
هوزه‌کا مه‌زنه لکوردستانا تورکیا، و خیله‌کا مه‌زن ژ وان لب‌اژیرئ میسل د ئاکنجی نه‌ دبه‌ری دا دگهل تناویا، خیله‌کا مه‌زنه لوردستانا تورکیا.

گریگور / GIRÎGOR / آقباس

گر، روناھی، چریسکا ئاگری، گوری، گری گوری، کەفنه نافهکی کوردیه د ناف ئهرمن و فهلا و ملهتیت ئوکرانیا و لئەروپا به لافه.

گروتا / GIROTA / اسم جبل

چیاپه که لکوردستانا ئیرانی.

گیندەل / GÊNDEL / حمص بری

کیا په که لزوزانا شین دبیت و دانهک پیفه تیت وهکی نو کایه.

گیفر / GÎVIR / هارون

کتکی نیر. پشیکا نیر.

گلگامش / GILGAMIŞ

شاههکی ئاشویی یه کهفنترین شاهناما (داستانا) بابلیا بنافی وی بهری نیژیکی دوو هزار سالا بهری زایینی و ههمی تیگستیت وی هاتیه دیتن د پهرتوکخانا شاهی ئاشوریا ئاشور پانیپال (سالا ۶۲۶ ب.ز چویه بهردلوفانیا خودی) لنهینهوا کو ژ ۱۲ فهرشیت مه مهری پیک هاتبو ئه و داستان بزمانی نه که دی هاتبو گوتن و بخيچکیت مسماری هاتبو نفیسین.

گشگر / GIŞGIR / شامل

ههمی، بهر فرده.

گهرا / GERAL / رحال

گهروک.

گمو / GIMO / اسم جبل

چیاپه که لدهفهره شه هه ره زور لکوردستانا عیراقی.

گاره / GARE / اسم جبل

چیاپه که بلنده لدهفهره سهرسنگی لکوردستانا عیراقی بهری دگوتنی هه می چیا.

گوهدار / GOHDAR / مطیع

راژیر، تشتی بووی پیته گوتن بی دکهت.

گرفتار / GIRIFTAR / مسکین

به ریشان،

گرشاه / GIRŞAH / لقب امیر

کیل شاه، ناس نافیت (کیومه رت) ه ئیکه مین پاشایی پیشداویا.

گوندی / GINDÎ / فروی

گوندو، نهو که سی لگوندا دژیت. دی بی.

گومل / GOMIL / اسم نهر

نافی رویباره کی یه ژ بن چیاپی گاره ی تیت بو دهفهره مزوریا و نافکوری و دجیته سهر ریباری زیکی.

پیتا (ل) L حرف اللام

لالا / LALA / اسم قبیله
هوزدهکا کورده لکوردستانا ئیرانی.

لاباز / LABAZ / اسم قبیله
هوزدهکا کورده.

لاجین / LAÇÎN / جمهوریة كورية
کوماردهکا کوردی بو لدهفهرا شورهوی ستالین نهو کومار ههلوهشانند و
خو جهیت وی ههمی برت و بلاف کرن. گوندهکه نیژیکی مهاباد
لکوردستانا ئیرانی هوزانقانی کورد(هیمن) محمدامین سید حهسهن شیخ
الاسلام موکری لویری سالا ۱۹۲۱ هاتییه سهه دنیاپی و لئورمی ل
۱۹۸۶/۴/۱۸ چویه بهر دلوغانیا خودی.

اسار / LASAR / عنود
رکو، مهژی هسک، گهلههردم.

لازو / LAZO / جدع

دكوردی یا كهفن دا ئانكو كورو یان لاوو یان لافو.

لیوژه / LÎWJE / اسم فریة

گوندهكه لئاوچا بالهك لكوردستانا عیراقی.

لازگین / LAZGÎN / مسرع

لهزگین، لهزین خوش چون، بهزوك، پی سڤك.

لاوین / LAWÎN / یافع

جوانی، رندی، تولازی، خورتی و گهنجی نهف نافه د ئنجیلا پیروز دا هاتیه. نافی چهمهکی یه د كهفیته روژنایا شاری مهباد لكوردستانا ئیرانی ئانكو رویباری زی بچویك كو نافی وی لویری ئهوه. لاوان.

لاوی / LAWÎ / جمال

سوختهیهکی عیسا پیغه مبهره و ئیکه ژ ۱۲ ته ته رییت وی. ژ ستیرناسیت باژیری كهفه رناحوم بو، ئیکه مین كهسه په رتوكا ئنجیلا پیروز (مزگینی) لسا دووی پشتی بهرزهبوونا عیسا بو جوهیییت فهلهستینی نقیسی و بزمانی وان یی وی دهمی كو سریانی و کلدانی بو. لاویکان ژ وان هوزایه نهوا بکارو بارئ په رستگه ها رادبون و جی به جی کرنا کاری ستایشا دناف په رستگه هی دا.

لهومند / LEWEND / ردن

هوچك، لهومندی، رمنگه کی سوپایی لهشکهری بو لناف ترکا د بهریدا، هوچکیت گومله گیت شهل و شه بکا.

لاوکو / LAWKO / شابى

لافکو، ناسنافى (داؤدیوخهنا) یه ئیکه ژ فهلیت کورد کو دگهل
بارزانیی نهمر چویه وهلاتی شوردهوی سالا ۱۹۴۷.

لنج / LINC / هاند

سهرکیش، پیشهوا، سالار، قوماندار.

لاوهران / LAWERAN / اسم فریة

گوندهکی خوشه لکوردستانی.

لولوب / LOLOB

مللهتهك بو ژ نفشی کوردا لدهفهريت شارهزور و حلوان (زههاو) تا
مهندهل لکوردستانا عیراقی دژیان و لسالییت سی هزار بهری زایینی
دهستههلاتداری کریه و سی دهفهريت ئاشوریا سهر ب وان فه بو پاشی
دگهل وهلاتی میدیا بون ئیک، ههفچهرخ بون دگهل گوتی و نهکهديا.

لالو / LALO / خال

برایی دایکی. دایی.

لهراسب / LIHRASIB / اسم قدیم

لهراسب، کوری گوشتاسبییه ئهوی تورانیا کوشتی دهمی ئیرش
ئینایه سهر بهلهخ.

لوقمان / LOGMAN / اسم نبی

نوژدارهکی ئهفسانهیه ریکا باش نیشا مروفا ددا. پارچهیهك ژ
قورئانا پیروز بنافی وی ههیه.

لێتان / LÊTAN / اسم عائلة

احمد لێتانی ئەو کەس بو یی سەرەکانیا کە لا دمدەم نیشا دوژمنی دای و تژی ضم و خوین و پیساتی کری. ئەف بنەمالە نەو لگوندەکی جوله‌میرگی نیژیکی خەلیفان دەری گەلیی ئالانە لکوردستانا عیرافی دژین.

لاس / LAS / صبیح

لاوی جوان و چاک، سترانا لاس و خەزال د کەفندا هاتیە گوتن ئارمۆشی پەست. لاسکەر.

لاوان / LAWAN / شباب

لاوینی، خورتی، تولاز، گەنج.

لولو / LOLO / امارة كوردية

كوردن ول (٢٢٠٠-٨٢٨ب.ز) فەرمانرەوایی کرێه لدمفەریت سوله‌یمانیی و شارەزور و کەرماشان و زەهاو. دبیت لولوب هەر ئەو بن لی بەری فی دەمی بوینه، لولو سەردەستی ئاشوریا سالا ٨٢٨ب.ز شکەستن.

لور / LOR / كهجة كوردية

زارەفەکە ژ زارا فییت زمانی کوردی کو چارن ئەفە و کەلهوری و کرمانج و گوران و هەمی خیل و هوزیت کورد ژ فان هەرچارا پەیدا بوینه.

لاسیراب / LASIRAB / اسم تاريخ

پادشاهەکی کوتیایە هەفچەرخی سەرچونی ئیکێ بول ٢٨٠٠ سالا بەری زایینی. ئیکە ژ کەفترین باپیری کورد کو نافێ وی د وی سالیدا هاتیە.

پیتا (م) M حرف المیم

مارسیل / MARSÎL / مارس

وشه‌شه‌کا لاتینی یه ژ مارس هاتییه، کو سه‌ر ده‌میت به‌ری خودانی شه‌ری بو.

مانی / MANÎ / اسم نپی

پیغه‌مبه‌ره‌کی کوردی ئازی یه سه‌رده‌می ده‌سته‌لاتداریا ساسانیا له‌ردینو لره‌خ و چانی‌ت بابلا که‌فن هاته سه‌ر دنیا‌یی (۲۱۶/۴-۲۱۶/۴-ل‌باب‌ل- ۲۶/۲/۲۷۷ز) ئولا وی باوه‌ری بدوواتیی دکر کورکمانی هه‌یه دنا‌قیه‌را رونا‌هی و تاری (باشیی و نه‌باشیی) ئەف ئوله لدقه‌ری‌ت فارسا و هندئ به‌لا‌فا ببو دگوتنی (مانه‌وی)، ئەف پیغه‌مبه‌ره لشاری جوندی شاپور هاته زیندان کرن و بده‌ستی به‌هرامی ئیکئ هاته گوشتن دزیندانی دا، دسه‌ر پیغه‌مبه‌راتی‌یدا هونه‌رمه‌نده‌کی نیگارکیش بو ۲۷ په‌رتوک هه‌نه ژوان ئه‌رته‌نگ و یا پیرو‌تر ئه‌رژه‌نگ ه. که‌ت، بی وینه، نایاب، مانده‌نی (نه‌مر)، ده‌مه‌کی نافی خو کر بو (فار قلیط).

مانو / MANO / اسم ایرانی

قومانداریه‌کۆ ئیرانی بو و مانکو برایی هولاکویه ژ پاشا و دهسته‌لاتداری مه‌غولیا.

مانیساروس / MANÎSAROS / عبدالشمس

به‌نیی روژی، شاهه‌کۆ کوردا بو سالا ۱۲۰ ز ئه‌فینیا سه‌یرانوشی کچا میری ئه‌رمینیا کر پاشی گه‌هشتی و کچکی شوی پی کر (مانیسا) باژیره‌که لکوردستانا تورکیا.

مامش / MAMIŞ / اسم عشیره

خيله‌کا مه‌زن کورده لسه‌ر ریباری لاوین دژین (رویباری زى بچویک) لکوردستانا ئیرانی.

مامریواس / MAMRÊWAS / اسم نبات

مام ریڤاس، گیایه‌که بلنده و به‌لگ دریژه و ترشه ده‌رمانی کرمايه.

مامشاد / MAMŞAD / العم سعید

پیاو چاک و خودی نیاسه‌کۆ کوردی بناڤ و ده‌نگ بو خه‌لکۆ ده‌ینور لچه‌رخى سیی چویه به‌ر دلوڤانیا خودی. مه‌مشاد.

ماموستا / MAMOSTA / استاد

هیکار، هیڤان، فیڤکار، سه‌یدا.

شالیاری دیمایی بو یی سهردهمی دارای، دوستی ماسیا، ماسی گر، دوستی ههیی، مهیار مهیاری دیلهمی.

ژ ناڤيټ بابڪاليت به ڄار ڪوري بوردي نه، ڄارنا دگوتني ماهه پزار.

هه‌یقین، روی گه‌ش وه‌کی هه‌یقی.

پشتی یوسف پیغمبر هافیتہ ناف چالا کویر نہف نافہ کہتہ سہر
نآنکو ماسیا کہنعانیا.

ژ مازی فیڊان هاتیه، سهردهمی موئته سه می دژی ئه باسیا بشوره شی
رابو، بو کچا دبژن مازی چن.

خوداو مندهکي ناري يه ژ خوداو منديت کيشاي نهويت خو جهيت
کورديستانا ئيراني لژيري ههمه دان و کيشي بخو خو جهيت نافه راستا
جياييت زاگرسن نهوا کو دکه فيته دمفهر لورستان و نهف نافه دگهل ناف
هاروت د قورننا پيروز دا سورمهتا به قهره ثابتهتا دووي هاتيه.

مادی / MADÎ / اسم کوردی

نافی کهنی کوردا و ئەزمانی وانه، وهلاتی مادیا نیژیکی ههمه‌دان بو
لکوردستانا ئیرانی ل(٢٨٠٠-٣٣٠ب.ز) چار زنجیریت ده‌سته‌هلایتی
فهرمان‌دهوایی کریه وەکو ده‌وله‌ت.

ماشیا / MAŞYA / ادم

ماشى و ماشیانه دای و بابیت ههمی مروفا ماشیا بابە و
ماشیانه دایکه.

مای / MAY / اسم امیر

پادشاهه‌کی هندی بو، برایی ژنا شاه جمهور بو.

مه‌شخهل / MEŞXEL / مشعل

خه‌تیره، چه‌فروک.

مه‌لکائیزی / MELKAIZÎ / الملك عزیز

شاه ئیزی، پاشنای بابکه‌کی به‌گایه لده‌هه‌را به‌رواری بالا کو نافی
باپیژی وان مه‌لک عبدالعزیز بویه کو فه‌له بویه و پاشی بسورمان بو.

مزه‌ک / MIZDEK / اسم دیانا

سه‌رداری ئوله‌کا فارسا بو لسا ٥٢٨ز چویه به‌ر دلو‌فانیا خودی،
سه‌رکیشیا بزافه‌کا سوشالیستی دکر دژی زهرده‌شتیا کو وی ده‌می
به‌لافیبو، بنه‌ماییت مزده‌کیا دوو بنس‌تریت خورستنیه کو چاکى
(رونه‌ی) و نه‌باشی (تاری) دگوت پشکداری (هه‌فیشکی) هه‌بیت دنافه‌را
گه‌له‌ک می‌رکا و ژنکه‌کی دا .. قوبادی ئیکی شاهى فارسا لوی ده‌می
باوه‌ری بقى ئولی ئینا و چو دگهل وان، ئی زهرده‌شتیا و شاهزادی‌ت
فارساکین ژى هه‌لگرت و پشتی قوبادی مزده‌کاتی هیلای هاته‌ کوشتن.

مزوری / MIZORÎ / اسم عشیره

خێلهكا مهزن و بهرفردهه دو پشكن مزوری ژوری سهر بدهقهرا دیانایه و مزوری ژیری سهر بدهقهرا دهوکه لکوردستانا عیراقي. موسری یان سوری وهکو خێلهك ههبو سهردهمی شاه سهنجاریبا یی ئاشوری لدهقهريّت نافیهرا خازری و زیی بلند. ستهم کار، ژ مزاور هاتیه. دبێژن سهوگا لاوکی مزوری بنافییدا چو و نهگههشتی گوت بلا بخیرا دای و بابا بیت. ههروهسا دبێژن مزوری ناخوت کلکا کوری. و (میرئومهريّ) موزیری- دهست هافیّت قهفتاشیری- ته پیروز بیت وهزیری).

موکری / MOKRÎ / اسم عشیره

ژ خێلێت مهزنه لکوردستانا عیراقي. MOKRI و موکران ههیه بستیهکا چیايه لدهقهرا بهندهرا فارسا دبیت خێلا موکرییا ژ ویری هاتبن.

موغ / MOX / ملا

(ئول زهردهشتیا ههروهکو د ئافیسایي دا هاتی کو ئه و زمانی کوردی یی رهسهنه ئانکو(سهیدا) تازیبا بخو بریه و کریه(مهلا) و مهژی زی گرتیه. موک. ئه و کهسهیی بکاری ئایینی زهردهشتی رادبیت. مرؤفی جانی. مهغدون مهغديه و دبیت مقداد هه ر ژ ویری هاتبیت. موغان گوندهك دكهفیه نافیهرا ئهردبیل و تهبریز لکوردستانا ئیرانی.

موزداشاه / MOZDAŞAH / اسم مقاتل

زیرهك و سهرباز و شهركهركی ئیرانی بو.

موبد / MOBID / کاهن

پیش‌هوايي نايينا زهردهشتی، ژيرو زانا و هوشمەند، شیرەتکار،
سەرپەرشتی خانیت ناگری.

مهرزوبان / MERZUBAN / محافظ

نافی دهسته‌لاتداري هەرێما بو سه‌ردهمی شاهیت ئیرانی دکه‌فندا.
خودانی ده‌فه‌ری. دادنان.

میرخان / MÎRXAN / شیخ ملک

میرو خان پاشایی دیمایی ژ پاشاییت ئامیدی، بابی زیرینا
ئامیدی، خانه میر، پاشایی پاشا.

میرخاس / MÊRXAS / بطل

ئازا، زیره‌ک، میرچاک، خورت، کهله میری شه‌رایه.

میری / MÎRÎ / رسمي

فه‌رمی، نه‌و فه‌رمانا ژ جهیت بلند دهرکه‌فیت.

میراو / MÎRAW / راوي

میراف، نه‌و که‌سه‌یی بدهستی خو سه‌رپه‌رشتیا ئافی و دابه‌ش کرنا وی
بو سه‌ر زه‌فی و بستانا، میراف، جوفان، که‌راخ.

میترا / MÎTRA / اسم‌الہ

روژ، خوداوهندی به‌ری زهردهشتی بو.

مهری / MIHRÎ / حبیب

میهری، خوشه‌ویستی، مهری مزوری کوری عبدالرحمن نه‌فیئ مه‌لا
 یحیای مزورییه هوزانفانه‌کی کورد و لئامیدی ژیاپه و لویری چویه
 بهر دلوغانیا خو (۱۳۱۰-۱۳۰۰کوجی). جانا چ سه‌ما به‌ستییه زولفاتیه
 بهه‌ی هه‌ی.

دیسا به‌مه به‌خشی ژ کرامت قه‌ده‌می مه‌ی
 ئه‌پرو نه‌ته‌نی دل مه‌ دبه‌ندا ته‌ نه‌سیره
 پابه‌سته‌نی زولفاتیه نه‌ههر شاه و دو سه‌د که‌ی

مه‌دی / MIHDÎ / الملاك الاعظم

مه‌هدی، فریشته یی مه‌زن، مه‌ه ئانکو زه‌خم و مه‌زن و دی ئانکو
 فریشته، هه‌یف دیت،

مه‌رداد / MIHRDAD / حبیب القمر

شاهه‌کی ئیرانی بو ده‌سته‌ه‌لاتداری لکوردستانی کریه، پشتی
 ئسکه‌نده‌ری مه‌کدونی سالانی ۹۴ ب.ز.

می‌رفان / MÊRVAN / غنام

می‌رچاک، مه‌رد، زی‌ره‌ک مه‌ریوان خپله‌کا کورده سه‌ر توخیبی ئیرانی
 دژین. و تازیانی مه‌روان ژفی نا‌فی بریه چ می‌رفان بیت یان مه‌رفان
 ئانکو خودان مه‌ر و په‌ز.

میدی / MÎDÎ / اسم الکورد

نه‌فیئیت میدیانه و خو جه‌یت کوردستانی.

محان / MIHAN / ماحي

ژیښهر، ژیښ، مه‌حاندن، به‌رزه کرن.

مه‌وله‌وی / MEWLEWÎ / اسم شاعر

هوزانفانه‌کی کورده (۱۸۰۶-۱۸۲۲ز).

مه‌لیل / MELÎL / قلق

بیزار، مه‌لول، پوسیده، نه‌ته‌نا.

مچه / MIÇE / مصطفي

کورتیه نافه و هه‌م ژ بو خوشتفانیی دبیزنه ئه‌وی نافیی وی

(موسته‌فا) بیت.

میهران / MÎHRAN / راعي

مهران، مه‌هران، کورد، ژ کوردستان ئیرانییه قومانداده‌کی فارسا بو-

میرچاکه‌ک بو دگه‌ل به‌زادی قوماندان نافیی ژنا وی خاتون بو-

فه‌کوله‌ره‌کی ئینگلیزه و خو جهی ئه‌مریکایه شاهنامه وه‌رگیرایه سه‌ر

زمانی ئینگلیزی دبیزنی میهرداد ئیزدی.

میرزا / MÎRZA / کاتب - امير

نوسه‌ر، نقیسه‌ر- میر ئانکو مه‌زن یان ژ به‌گله‌را و (زا) ئانکو نفش

یان توخم ئه‌فجار ئه‌ف نافه ئانکو ژ توخمی به‌گله‌را یان پاشا.

مشکو / MIŞKO / جردي

مشکی رنگی خولیځیه-نازدهلهکه ژ توخمی جوردايه دهخېل و دانى
دخوت لبن ناخا زهفيا دا مشهيه ههرودهسا جهی توش لی ههيه دناف
مالاندا دناف ستیرک و نازوقهه ی دا.

مهراب / MIHRAB / اسم ملك

پادشاهی کابل بو- بابی روزابهيه ژنا داستانې- باپیری روسته مییه.

مهرنوش / MIHIRNOŞ / سعادة القمر

کورئ نه سفهندياره.

منوشان / MINOŞAN / اسم قائد

قوماندارهکى ئیرانى بو.

مه بهست / MEBEST / غایة

نارمانج.

مه تین / METÎN / اسم جبل

میتان، چپایه که دکه فیته دهفهره بادینان دسهردا بهرواری ژوری نه و
دیندا دیرالوک د نامیدی و سپنهيه.

مهم / MEM / غريم زين

ههقالی زینی د داستان مهم و زین دا، مهمی، مهمیان مهمو.

میر / MÎR / ملك

پاشا، دهسته لاتدار.

مزگین / MIZGÎN / بشیر

موژده، گه هاندنا پیزانینه کا باش، مزدین.

لهشکەر / LEŞKER / عسکر

لهشکهری، کوما چه کدارا.

میران / MÎRAN / امراء

خيله کا مهزنه لدهفهرا میسل لکوردستانا عیراقی.

مهردهمیر / MERDEMÊR / رجل کریم

مهرد، میر، و مهروان ژ مهرقان هاتیه، خودان پهز.

مهلهفان / MELEVAN / سیاح

ئافباز، بن ئاف نابیت، شههرهزایی ئافایه. مهله، عباس.

مللهت / MILLET / قوم

گهل، حهشامهتا خه لکی، دانیشنوان وهلاتیک.

مابیر / MABÎR / اسم قبیله

نافی هوزهکا کوردایه.

مارى مارى / MARÎMARÎ / مبارک

وشهیهکا سریانیه ئانکو پیروز یان ژى پایه بهرز بیت. و مار میر نهو

چیایهیی باژیری سلیمانیی سهرهاتیه ئافا کرن مار مارى ژ ئورفهیه

لکوردستانا تورکیا خهلاتی ئینا و نافبهرا رویباری تیکهله و زیی بجوک.

مازن / MAZIN / کیر

مهزن، زهخم، گهوره.

میتان / MÎTAN / اسم جبل

ل ۱۹۰۰-۱۶۰۰ب.ز سهردهمی فهرمانه‌وایا میتانیا بول نافچهی قامیشلی، زنجیرا دهسته‌لاتداریا دووی ل ۱۴۵۰ ب.ز و هەر ل وی دهفهری سهری خو هه‌لدا و لدیماهییا دهسته‌لاتداریا فی فهرمانه‌وایی هه‌می کوردستان که‌تبو بن مایه‌تیا وئقه و دبیت مه‌تین ژ میتان هاتبیت.

ماکوسا / MAKOSA / منظر

دی‌مه‌ن، وینه‌یه‌کی جوان و خوزانی.

مامیاره / MAMYARE / حریق

مامیاره ده‌نگی ئاگری مامه‌یاره.

ماننا / MANNA / کورد

دکه‌فندا نافی پارچه‌یه‌کا کوردستانی بو و لدویف گوتنا هنده‌ک میژووفا‌نا وی (ماننا) ئ جهی بادینانا و هه‌کاریا نوکه دگرت نوکه هنده‌ک ناف و هنده‌ک گوندی ژ ده‌مکاتی فی وشه‌ی ماینه وه‌کی گوندی ئورمانا لده‌فهره به‌رواری بالا لکوردستانا عیرافی ئانکو ئاگری ماننایان، باژی‌ری ماننایان. هه‌روه‌سا لومانا کو گونده‌که دکه‌فیه‌ته ده‌فهره زاویه‌ته فه و هیشتا هه‌نه.

مه‌رشو / MERŞO / موت

بی هیژ، لاواز، مرن.

مەردوخ / MERDOX

- مەردوخ کورئ بیل ئیکە ژ ۱۲ مەجوسییت کورد ئانکو زاناییت
 ئایینی زەردەشتی ئەوین ئایینی خو لروژەلات پەیرەو و بەلاف دکر:
- ۱- زاروەند کورئ رەتین
  - ۲- هورمز کورئ سەنرۆک
  - ۳- کوسە باکورئ گەندو
  - ۴- ئەرتەشک کورئ میهرۆک
  - ۵- زاروەند کورئ وەرۆر
  - ۶- ئەریاوو کورئ خوسرەو
  - ۷- ئەردەخشید کورئ خولیات
  - ۸- ئەگرەنمون کورئ شیشون
  - ۹- میهرۆک کورئ خوهەم
  - ۱۰- ئەشدیش کورئ سخون
  - ۱۱- سەلدلخ کورئ بیلدان
  - ۱۲- مەردوخ کورئ بیل.

میرمچی / MÎRMIHÊ / الامیر محی

دورنینه میرمیهر بیت کو دگەهیتە موسا پیغەمبەر ئیک ژ وانە
 ئەوئ لئەمرئ دگەریا دئەفسانا کوردی دا. ئەم دئ چین ئەولادی مین-
 میرمچی بیرا خو بینن - فاتحا ژ مەر بخوینن- حەوجەیی دەر ئنتزارە.

مەرال / MERAL / اخلاق

رەوشت، سنج، تورە.

مەتیوما / METYOMA / اسم قدیم

کورمامئ زەردەشت بو کو ئیکەمین کەسە باوەری ب ئایینا وی ئینای.

مهجلی / MECLÎ / اسم امیر

میری ئیکۆ یه لیرگه‌ها بادینان پشتی مه‌لیک عه‌لئه‌دین کو به‌ری وی مه‌لیک خه‌لیل بو: میرگه‌ها بادینان ل ۱۳۲۹ز دامه‌زراندی سه‌رده‌می ئورخان ئوغوسی پاشایی دووی یی ئوسمانیا کوری ئوسمانی دامه‌زرینه‌ری پاشاتیا ئوسمانیا.

مازیار / MAZYAR / عفاص

ژ پاشاییت دیمایی یه ژ قارنا(لته به‌رستانی) کو دژی موعته‌سه‌می عه‌باس رابو و هه‌می جوتیار هایدان کو دژی مه‌زنیت خو رابن. لدرگه‌ها سامرافه هاته هه‌لاویستن ب گوننه‌ها گاوریی.

میرال / MÎRAL / الملك الاحمر

میرئال، میری سور.

میر / MÎR / امیر

میر دبه‌ریدا وه‌لاتی کورد میرگه‌هه هه‌بون ده‌سته‌ه‌لاتداری و ریقه‌به‌ری له‌نده‌ک پارچیت کوردستانی دکر وه‌کی میرگه‌ها (ئه‌ده‌لان، ئه‌گیل-بابان) بادینان، باجلال، یوتان و بدلیس- پالو، پنیانش- هازو، هکاری- که‌له‌ور، گنج- لوری بچویک و لوری مه‌زن- موکریان- مه‌حمودی، سوران، شگرد و خابور) ئه‌ف میرگه‌هه سه‌رده‌می شاهیت ئیرانی و پاشاییت ئوسمانیا بون و هه‌رهنده‌ک سه‌ر به‌ندکا فه‌بون.

میخ / MÎX / مسمار

میخو، بزمار، سنگ.

پیتا (ن) N حرف النون

ناسیار / NASYAR / معروف
نامدار، بهرنیاس، نافدار.

ناکام / NAKAM / غیر محفوظ
بی بهش، بی مرز، نامراد- ئەو کەسێ نەگەهیتە هیوا و
ئارمانجا خو.

نالبەند / NALBEND / نعال
هوزانفانەکی کورد بناف و دەنگ بو لکوردستانا عیراقی.

نالی / NALÎ / اسم شاعر
دبیت ژنالبەندیی هاتبیت- هوزانفانەکی کورد بو ل کوردستانا
عیراقی (١٧٩٧-١٨٥٥ز).

نامری / NAMRÊ / اسم مدینة
نامری، باژێرەکه لکوردستانا عیراقی سالا ٥٧٢ ز هاته گهورین و بو
پشدر..

نافخوش / NAVXOŞ / خیرالاسامی

نافخوش، خوشناو، ناوخوش، بهنام.

نوش زاد / NOŞZAD / سعید

کوری ئانوشیروانه، کوری کسرایه.

نوشان / NOŞAN / سلیم

شانانوی، خوشی، ملی نوی، چیاپهکه و گوندهکه دکهفیتته گهلی
بهندی نیژیکی ئورمی سهر ب مهرگهقهه فهیه لکوردستانا ئیرانی- شانا
هنگشینی.

نوشاد / NOŞAD / سعادة

پاشاههکی هندی بو زهردهشتی بو، خوشیهکا نوی.

نوشا / NOŞA / اسم شاعر

نوشا گوللهباغی ژ هوزانفانیت کورد بو ژ خیلا زهنگهنه لکوردستانا
عیراقی.

نوشدار / NOŞDAR / طیب

نوژدار- دهرمان زان، پزشک، دکتور.

ناریمان / NARÎMAN / طلیع

نهریمان - بهژن و بالا جوان- باپیری روسته می یه نیردم، نهرمانو،
نهرمو، بابی سامی یه. بو کچان زی تیتته ناف کر.

ناوهمزینان / NAWEZÎNAN / اسم قرية

گوندهکه لدهقههرا بیتواته سهر بباژی سولیمانی فه لکوردستانا عیراقی.

نرسی / NIRSÊ / بشیر

قومانداریه‌کی فارس بو دگهل له‌شکه‌ری رومی- کوری هورمزه کوری ساپوره- برایی به‌هرامی یه- پادشاهه‌کی فارسا بو- نرسای بزمانی کوردی و زارافی کلدانی ئانکو مزگینی.

نزار / NIZAR / ظل

لای پشته روژ- به‌رامبه‌ری به‌روژی. نزار، سیبه‌را چیا.

نستور / NISTOR / تسطور

نستور، نسگور، نستور و ناقیب ژ پیره بابیت فه‌لیت کوردن کو ههر لده‌سپیکا بسورمانه‌تی ژ کوردا دهاتن هژمارتن.

نوه / NOH / نوح

ژ نویاتی هاتی، بابی ره‌گه‌زی مرؤفایه پشته ئاده‌م خودی هه‌لبژارت کو پاپوری چیکه‌ت بخو و هندی دگهل ژ مرؤف و ئاژه‌لا کوی سوار بن دا ژ لیمشتا مه‌زن قورتال بن، ئه‌وا لسه‌ری چیا جودی راوستای، سی کور دگهل بون حام و سام و یافس. ژ بینا براهیم پیغه‌مبه‌ر تاکو لافاوا ئوه‌۱۲۶۰سالن.

نوردس / NORDIS / اسم منطقة

نوروز، ده‌فه‌ره‌که لکوردستانا تورکیا. نودز.

نوشیروان / NOŞÊRWAN / نوشیروان العادل

پشته ۵۲ سالا ژ ده‌سته‌ه‌لاتداریا خو ئه‌وی دگوتنی ئانوشیروانی راست و دروست ل ۵۷۹/۱۱/۱۶ چو به‌ر دلوفانیا خودی.

نەژاد / NEJAD / عنصر اصل
توخم، رهگەز، رهچەلەك، بنه‌چه.

نەوەر / NEWER / اسم جیل
چیاپه‌كه لده‌فه‌را شامیران لکوردستانا عیراقی.

نەردین / NERDÎN / نادر
کیم وینه.

نێزه / NÊZE / نصل
سه‌ره‌رم، نکلێ تیزیی بسه‌ری رمی فه.

نەماوەر / NIMAWER / دلیل منظر
نما ئانکو میژیان نفیژ، دیمهن، شانده‌ر، ریزان، نیشاندەر، ریکیش، دیاری دا خوسا.

نێله / NÊLE / صوت النهار
ده‌نگی ئاگری.

نیاز / NIYAZ / مني
فیان، ئومید، ئاره‌زو، هه‌وه‌س، نیازی.

نیهر / NIYER / اسم قرية
گونده‌كه سهر بشاری سنه‌فه‌یه ل کوردستانا ئیرانی.

نیسان / NÎSAN / اسم شهر

هه‌یفا گولانی، بانه‌مه‌ر، ژ هه‌یفت و مرزێ بهاری یه. نوزان بزاراڤی
په‌هله‌وی (ئونوی ئاسان).

نیشان / NÎŞAN / وسام

ئارمانجا تیری، ئه‌و جهه یی خودانی چه‌کی بقییت لی بده‌ت، شوین
یان وینی لجه‌ی خو بمینیت، پارچه‌کا زی‌ری یان زیقی یان هه‌ر کانه‌کا
بیت وه‌کو خه‌لات بو ری‌زگرتنی دده‌نه که‌سی هه‌زی یان سه‌رکه‌فتی یان
که‌وره بملی خوفه‌ دکه‌ت.

نهر و / NIHRO / ابو الهند

نه‌هرو، مونتی لال نه‌رو (۱۸۶۱-۱۹۳۱ز) سه‌رداره‌کی نیشتمان په‌روه‌ری
هن‌دی یه‌ سالا ۱۹۱۹ ز پشکداری د بزافه‌کی دا کر دژی به‌ریتانیا یاکو
مه‌هاتما غاندی سه‌رکیشیا وی دکر.

پاشی پشکداری د بزافه‌کا یاخی بونی (عصیان) داکر ئه‌وا باش بزوخ
پێ رابین سالا ۱۹۲۰ز یا کو غاندی بریار پێ دای دیسان. ئینا هاته‌ زیندان
کرن. و پستی دهرکه‌تنا وی ژ زیندانی بده‌مه‌کی کورت چو به‌ر دلوفانیا
خودێ. بابی جه‌واهر لال نه‌رویه (۱۸۸۹-۱۹۶۴ز) هه‌ر لسه‌ر ریکا بابی خو
چویه. سه‌روک شالیاری ئیکی بو پستی سه‌رخوه‌بونی (۱۹۴۷-۱۹۶۴)

نایری / NAYRÎ / اسم قبیله

نه‌هری، نی‌ری، نه‌ری تیره‌یه‌کا کورده‌ لساڵیت ۱۵۰۰-۱۲۰۰ب.ز پاشقه
ماییت وان خیل‌یت نه‌هری و شه‌مدینان. شیخ عوبه‌یدوللاهی نه‌ری
لساڵیت ۱۸۸۰-۱۸۸۴ز بشوره‌شی و دژی ترکا رابیو، که‌فته‌ گونده‌ک هه‌یه
بنافی نی‌ری هه‌یه‌ لده‌قه‌را گویان لکوردستانا تورکیا به‌ری فه‌له‌لی و
ئاکنجی بون و دگوتنی (نیرا ئه‌ختایه) ئانکو رویباری ژیری.

نقشه‌بەند / NEQŞEBEND

وینەکیش، نه‌فش که‌ر، نیگار کیش، نافى ریکه‌کا ده‌رویشایه شیخ به‌هائوالدین ئەوی ل ۱۲۸۹ز چویه به‌ردلو‌فانیا خودی یا دانای . دوو هزر سه‌بارەت نقشه‌به‌نداتی هه‌نه

۱- نافى گونده‌کی یه‌ دکه‌فیه‌ نیزیکی بوخارا شیخ ل وی گوندی ژیا‌یه و گوندی وی یه‌ . (۱۳۱۷ - ۱۳۸۹ ز).

۲- ژ به‌رکو هه‌می ده‌ما شیخ دکه‌فته پاراستنی و تکا دکر و گازیا وی (هه‌ق) بو بزمانی تازیا ئانکو راست و دروست. و ئارمانج ژى نافى خودی یه‌ . ئەف نافه‌ لسه‌ر دل وی هاته‌ کولان و نیگار کرن و نفی‌سین له‌و دبیرنی نه‌فشه‌به‌ندی. ئەف ره‌وتی ئایینی به‌لافه‌ ل چینی و هندستانی و تورکستان و کوردستانی. و دامه‌زینه‌ری فی ریکی یا ن سه‌رکیش وی لکوردستانی شیخ خالد شاره‌زوری یه‌ (۱۷۷۹-۱۸۶۲ز)...

نیبه‌ر / NÎBER / بکر

نوی به‌ر، به‌ره‌می نوی، میوه‌ یا نوی، نه‌خری، خیفه‌، به‌ره‌می نوی بیته‌ خا‌رن یا‌ن بیته‌ بازاری بو فروشتنی . بجویکی ئیکی.

نودى / NODÊ / القرية الجديدة

گوندی نوی، ژ گوندیت شاربا‌ژیره (هه‌زا چوارته‌) لکوردستانا عیراقی. شیخ محمد نوده‌می بابی شیخ ئسماعیل وه‌لیانی یه‌ هه‌روه‌سا شیخ مه‌عروف نوده‌می ژ نافدار و زاناییت کوردستانی زور په‌رتوکیت ئایینی هه‌نه و باپیری شیخ محمودی حه‌فیده‌.

نەمرود / NEMROD / النهر الخالد

نەمرود، مەلبەندى (خدر ئلیاسه) سەرب ناوچا حەمدانیەفەیه
لەدەفەرە میسل لکوردستانا عیراقی. شینواریت نەمرودا کەفن نیژیکی وئ
هەنە. هەمی کوردن تورکمان زی ئی دژین- نەمرود کورئ کەنعان کورئ
کوش کورئ سام کورئ نوھ شاهی بابل و کورد بو- چار کەس سەر هەمی
جیهانی زال ببون و شاهاتی ئی کریه دوو خودان باومرن و دوو گاورن-
زولقورنەین و سولەیمان، نەمرود و بەختەنسەر. د پەرتوکا پیروزدا نافى
فی باژیری (کالج)ه.

نوبار / NOBAR / حالة جديدة

نافى پاشایەکی ئەرەمتییا بو.

نازی / NAZÎ / مدلل

نازدار، بخودانکرهکا زیدە چاف دان.

نەوزاد / NAWZAD / ولید

نوزاد، بچوکی نوی، ساڤا.

نیچیرفان / NÊÇÎRVAN / صیاد

نیچیروان، ئەوی کاری نیچیرئ بکەت،

نژیار / NIJYAR / بناء

ئافاهی.

دما / NIMA / منظر
دیمه‌ن.

نامۆ / NAMO / غریب
ئنتیکه، بیانی، کهس نه‌دیتی.

نه‌دیار / NEDIYAR / غائب
بزر، ون بوی، نه لقی‌ره.

ناب / NAB / صافی
زه‌لال، باش و پاقر.

نیازی / NIYAZÎ / هاوي
ئاره‌زو، فیان، پیویستی.

پیتا (ت) T حرف التاء

توشراتا / TOŞRATA

پاشایه‌کی بناف و دهنگ و زیرهك ژ پاشاییت کشورا میتان بو
لکوردستانا عیراقی. TOŞRATA (ت).

پیتا (و) W حرف الواو

واریز / WARÊZ / ملف
وهرین، تی ئالیان.

واژام / WAJAM / فسیلة
نهماما نوی گههشتی، تهلج، شاك.

ومراز / WERAZ / اسم قرية
گوندهكی خوشه لنافچا شاربازیر لکوردستانا عیراقی.

ومرزا / WERZA / وسیم
گایی جوتکهر.

وریا / WIRYA / نبیة
ئاگا، هشیار، ئاگادار.

وز ه / WIZE / طاقة

شیان، هیژ، کارین.

وریار / WERYAR / معنوي

ئهوله، بهیڤی، بیروبادریا موکوم.

ولداش / WILDAŞ / زمیل

دوست، ههفال، یاور.

وندا / WINDA / مفقود

وندابون، ون، بهرزده، نه‌دیار.

دومان / DOMAN / دخان

دویمان، دیویکیل، دی، کادی، تهم.

وسو / WISO / عثمان

دیاره کورته نافئ ئیسفه‌یان ئوسمانه، شیخ وسو ره‌حمان خودئ
نیاسه‌ک و پیاوچاکه‌کی نافداره لده‌فه‌را شه‌قلاره لکوردستانا عیراقئ
گورئ وی دکه‌فینه هنداقی باژیری و ههر ئه‌و گوره فه‌له ژیک دبیزنی
ره‌به‌ن بویا ههمی بهارا بسورمان و فه‌له بمال و خیزانقه و پیرو شیر
روژا ئه‌ینیا دووئ پشتی جه‌ژنا رابینی یا فه‌لا دچنه سه‌ر وی گوری و
تاكو شه‌فی دمینن.

وار / WAR / دار

ئافاهی، نژیار، دهربان.

وارشین / WARŞÎN / احياء دار
نأفاهی ساخکرفه، مال شینبوغه.

وارفان / WARVAN / صاحب البيت
خودانی واری.

وهیسی / WEYSÎ / اسم قدیم
جزیری گوته: (لهیلا ته کر بهلا لقهیسی / رامین رام بو ل وهیسی)
وهیسی قهرنی پیاوچاکه که گوری وی یی ماهی دهشت لکوردستانا ئیرانی.

ویران / WÊRAN / امکان
خراب، شیان، زیرهکی.

وهلات / WELAT / وطن
وهلات، خاك.

ویشتاسب / WÊŞTASIB / جمال
خودانی هیشتزین ئازا.

پیتا (ح) H حرف الحاء

هاریکار / HARÎKAR / مساعد
هان، هاوکار، یارمه‌تکار، دست‌هوا، کاری پیکه‌وه.

هارون / HARON / اسم نبي
برای موسا پیغه‌مبهره، نیکه ژ پیغه‌مبهریت ئسرائیلیا.

هان / HAN / مدد
هاریکاری، دست‌گرتن.

هانا / HANA / امان
باوهری، ته‌ناهی.

هاروت / HAROT / اسم ملاك
هاروت و ماروت دوو فریشته بون هاتبون خاری ژ لای خودی فه ئی
دسه‌رداچون و نوکه د هه‌لاویستینه و کهس نابینیت جهی وان بابله
لعیراقی.

هامان / HAMAN / اسم وزیر

شالیاری فرعهونی مسری بو سه‌ردهمی موسا پیغه‌مبهر.

هه‌ژار / HEJAR / مسکین

په‌ریشان، بی‌کەس، بی‌هیژ ناسنافی هوزانفانی کوردی بناڤ و ده‌نگ
عبدالرحمن شه‌ره‌ف که‌ندی (۱۹۲۱-۱۹۹۱ز) ژ کوردستانا ئیرانی و لکوردستانا
عیراقی ژیاپه هوزانفانی شوره‌شا کورد بو. زیڤار.

هه‌ژیر / HEJÎR / تین

میوه‌یه‌که خوش و ش‌رینه دارا وی بلند ده‌می گه‌هشتنی تی‌ خا‌رن و
دبیته سه‌له‌چه‌و دوشا‌ف تیته ه‌شک‌رن ژ. چیاپه‌که لکوردستانا ئیرانی.

هه‌راو / HERAW / اسم منطقه

جهه‌کی دل‌گیر و خوشه لده‌فه‌را به‌رزنج‌ه‌ی لکوردستانا عیراقی.

هه‌رکی / HERKÎ / اسم عشیره

ئا‌فه‌کا نه‌راوستای. خ‌یله‌کا مه‌زنه لکوردستانا ئیرانی و عیراقی هه‌نه.

هه‌شتکا / HEŞTIKA / اسم قریه

گونه‌که لده‌فه‌را زی‌بار نی‌ژیکی دینارته پشتی چیاپی ئاک‌ری
لکوردستانا عیراقی کانیه‌ک ئافی لی هه‌یه ئا‌فا وی به‌ریت گولجی‌سکا پویج
دکه‌ت.

هه‌ته‌ر / HETER / مدي

مه‌ودایی دیتنا چافی، سه‌روبه‌رک‌رنا تیرا، ئارمانج نه‌که‌فتن، رشد و
سوربین لسه‌ر مه‌به‌سته‌کی، ئا‌گر، مه‌ودایی تیر گه‌هشتنی.

هوجهمیرا / HOCEMÎRA / اسم بعقوبه

كهفنه نافى باژیری به عقوبهیه تاكو سالا ٥٧٢ زایینی لکوردستانا عیراقی، ههجهمیرا.

هاوار / HAWAR / نداء

گازی، بانگ.

ههکاری / HEKARÎ / وعر

موکوم، کوتهك، نهخوش، ئاسی، دهقههکه ههمی چیاپییت سهخت و نهخوشن مهلبهندی وی باژیری جوله میرگه (گوله میرگه) دکه فیتیه کوردستانا تورکیا. دبیت ئهف نافه ژ ئاکاری هاتبیت AKARYA ئانکو ماموستایی پیر. ههکار.

هه لگورد / HELGORD / اسم جبل

چیاپه کا بلندایا وی ٤٠٠٠ متره دناقبههرا دهقههرا رایات تاكو دهقههرا روستی لکوردستانا عیراقی.

هه لوخان / HELOXAN / اسم حاکم

ههلو فرهندهیهکی خورته بو نیچیری بکار تیت. ههلوخان دهستهه لاتدرای هه ریمما شههره زور و ئهرده لان بو سهرده می سولتان سه لیمی ئیکى سالا ١٦١٠ ز.

ههلسون / HELSON / اسم نبات

ههلهسون ئه و دهرامهتی پشتی ههشک بین و دورینی شین ببیت فه.

ههیشور / HEYŞOR / اسم جبل

چیاپهکی بلند لکوردستانى.

هه‌نداز / HENDAZ / منسق
دروست کرنا په‌یوه‌ندیا، ژ ئەنداز هاتیه.

هرچو / HIRÇO / دبی
هرچ درنده‌یه‌کی زه‌خم و کرێته لچیا دژیت ده‌میّت به‌ری هنده‌کا که‌هی دکرن و دگیراندن لگوند ژ بو ته‌ماشه‌کرنی د گوتنی شه‌مو.

هاوتا / HAWTA / شبیه
وه‌ک یه‌ک، هه‌فیشک، به‌رشی.

هوشه‌نگ / HOŞENG / اسم ملک
کورێ سیامه‌که کورێ کیومه‌رته. ژ شاهیت ئیرانی یه سه‌رده‌می شاهاتیا ئیکێ.

هرنگ / HIRING / قوه
هیز، شیان، تین.

هزار می‌رد / HIZARMÊRD / الف رجل
شکه‌فته‌کا مه‌زنه و یا که‌فنه شینوار و کلوخ تیدا هاتینه دیتن یا لده‌فهره سوله‌یمانیی لکوردستانا عیراقی.

هرمزد / HIRMIZD / الة الخير
خودانی چاک‌یا‌یه لده‌ف فارسا و روژا پینج شه‌مبه و روژا ئیکێ یه ژ هه‌یقیت روژه‌وی لده‌ف وان ل ۲۲۴/۴/۱۴ز شه‌ری بنا‌ف و بانگی می‌ژوی (هرمزدگان) ل‌خوزستانا ئیرانی دنا‌به‌را (ئه‌رده‌شی‌ری بابکان و ئه‌رده‌وانی ئه‌شکان) رویدا بو و دفی شه‌ری دا ئه‌رده‌وان دشکیت و زنجیرا ئاشکانیا ئیک‌جار نامینیت. هرمز بابی په‌رویزه کورێ ئه‌نوش‌یروانه کورێ شاه‌پوره. دیسان کوری یه‌زدی کورده کورێ به‌هرام کوره کورێ نه‌رسی یه. هورمز خێله‌کا کورده و که‌ندا‌فا فارس دا. نا‌فی ستیره‌کی یه (عطارد).

هندی / HINDÎ

قاس، ئهوهندی، ژ نافی هندستانی هاتیه، سندی و هندی برانه کوریت توقیر کورئ یهقتن کورئ حام کورئ نوح.

هوزاک / HOZAK / حکیم

پیتسول. زانا. بسپور، هیفار.

هشیار / HIŞYAR / واعي

وریا، ئاگا، وشیار، ئاگادار، ئاگهه.

هیوا / HÎWA / امل

هیوا، هیفی، ئومید.

هیکار / HÎKAR / معلم

هیکان، فیرکار، ماموستا، هیندار HÎNDAR

هیفار / HÊVAR / فیلسوف

پیتسول، ئیفاری، زانا، هوزاک.

ههلهموت / HELEMOT / قمة

چیاپهکه ل شارباژیری دهفهرا سولهیمانیی لکوردستانا عیراقی.

هوزان / HOZAN / شعر

بهند، سرود، چامه، ههلبهست، هونراو.

ههیهات / HEYHAT / طالع

شه‌نس، ئیغبال، هاتوبات، هه‌ی هایی ئه‌وگره‌یی میرمچی چویه سه‌ر
ده‌می ژ به‌رم‌رنی د ره‌فی.

هیزل / HÎZIL / اسم نهر.

رووباره‌که ژ کوردستانا تورکیا تی‌ت بو سی کوژا توخیبی کوردستانا
عیراقی و بو ناف رووباری تیکه‌له روژئاڤایا زاخو. هیزل یان هیزن
که‌سه‌کی کورد بو سه‌رده‌می ئه‌راهم پیغه‌مبه‌ر کو مه‌نجه‌نیق چیکری.

هیرودوتس / HÎRODOTIS / اسم فیلسوف

هیرودوت، میژوو نقیسه‌کی یونانیه (٤٨٠-٤٢٥ ب.ز) میژوو یا شه‌ری‌ت
یونانیا و فارسا د به‌رتوکه‌کی دا تومار کریه کو ژ که‌فت‌ترین شینواری‌ت
ئه‌فروکه‌یه یی‌ت سه‌ره‌کی تانوکه ژ میژوو یا که‌فن دا. ئیکه‌مین میژوو یا
شارستانیه تا روژئاڤا هاتیه نیاسین. گه‌ریان کرینه لره‌خ و چانی‌ت
جیهانی وه‌ک میسر و بابل و ده‌ریا ره‌ش. دب‌یژنی بابی میژویی. هیرو،
هیرمان.

هه‌وار / HEWAR / مراعي

هاوار، جه‌یت سار و بلند و خوش هه‌ژار دب‌یژیت:
هه‌مو چوینه هه‌واران ئیمه ماوین ل ئاران

هندرین / HINDIRÎN / اسم جبل

چیاپه‌که لده‌قه‌را سوران لکوردستانا عیراقی بلنده‌یا وی ٢٥٩٦ م‌تره.

هه‌مین / HÊMIN / امین

ناسنافی هوزانفانه‌کی کورد ژ کوردستانا ئیرانی (محمد امین سید
حسن شیخ الاسلام موکری (١٩٢١- ل ١٩٨٦/٤/١٨) چویه به‌ر دلوفانیا خودی.

هورمز / HORMIZ / اسم ملك

برايي شاپوري دووي يه، نافي باژيري نه هواز بو د بهريدا كو بنافي وي ناف كر.

ههلو / HELO / نسر

فرنديه كي زه خم و زيره كه.

ههرژنگ / HERJENG / كادح

كاركر، هه مي دهما بخوه و قهريژد.

هاريوان / HARÎWAN / معاون

هاريكاري وان. دگهل وان.

ههژي / HEGÎ / لازم

هيژا، شايان، شايسته، پيوستي وي يه، فهره. هيژا.

هونه ر / HONER / فن

خير، زانين.

هيدى / HÊDÎ / بطيء

ته نا، سه رخو، په يتا په يتا.

ههفال / HEVAL / صديق

دوست، ياودر، ديژن ههفال سينه و دوژمن سي. هندي ههفالن (ههفالي تهيه، ههفالي ههفالي تهيه، و دوژمن دوژمن ته)، ودها دوژمن ژي سينه: (دوژمن ته، دوژمن ههفالي ته و ههفالي دوژمن ته).

ههفرست / HEVRIST / عرغر

ئێفرست، قاچ، دارهكا پیروزه لدهف زهردهشتیا. ئهفرست، ههفرست، دارهكا ههردهم كهسكه (بو كچایه).

هاتم / HATIM / جئت

ئهز نامادهم بوم.

هیزان / HÎZAN / اسم تل

گرهكه نیژیکی كهلا دمدم نیژیکی ئورمیی لکوردستانا ئیرانی. خێلهكا كورده لکوردستانا تورکیا.

هیربز / HÎRBIZ / حاکم

قازی یی زهردهشتیا. دادفان.

ههردی / HERDÎ

هوزهكه كوچهراته لدهفهريت مهلاتیا، و خهربوت و رهخ و چانییت دیاربهكر لکوردستانا تورکیا دژین.

پیتا (ی) Y حرف الیاء

یاود / YADHAT / احدا ولاد نوح
کوری نوح پیغه مبهره، نافی وی که سی یه کو خه نه زی ل عیسا
پیغه مبهر کری و چو غوری لی کری.

یادهات / YADHAT / جاءت الذکري
بیر هات، بیر هودر هات.

یارا / YARA / قوه
توانا، شیان، بلند، کوپی گه له ک بلند- چه لخته، تین.

یاسنا / YASNA / یاسین
یاسین، پارچه یه که ژ پارچیت مه زن ییت پهرتوکا زمرده شتی نافیتستا
پروز کو هه می سرودیت نایینی نه. یه سنا زی نانکو جه زن دبیت ژ یاسا
و یاسنا هاتبیت.

یهکتا / YEKTA / وحید
ته نیا، تاک، ئیکانه، تافانه، بی هاوتا، بی وینه.

یہمان / YEMAN / شجاع
زیرہک، نہتس، میچاک (بو کچا تئ گوتن).

یالان / YALAN / تلول
کومہکا گریت بلند، زویر، ملک.

یاما / YAMA / ادم
بابی ہمی مروق، یامی ژیک دہیکا ہمی کہسایہ.

یاومر / YAWER / صلیق
یاومر، ہہقال، ہاوری، دوست. یارو، یاریدہدر

یہزدان / YEZDAN / مقنن
یاسا دان، دانہری یاسا، و یہزدان داد ناقی کوری شاپورہ ژ سیستانہ
لئیرانی.

یوم / YOM / ساتر
جک، تورہ، ٹایین، یم.

یہزوب / YEZOB / فر
زاب، جولا و ہہلات، دبیت زاب ژ خوش ہاتبیت.

یهزدی کورد / YAZDÎKORD / عبدالله الکوردی

یهزدی جورد، ئەف ناهە د میژووویی دا زور هەنە ژ وان کوری بەهرام چۆرە. کوری کسرا پەرویزە پادشاهی دیمایی یی فارسا، خودائی، بەندی خودی.

سی شاهی ساسانی هەنە بقی نافی:-

۱- یەزدی کوردی ئیکی دەستەلاتداری کریه ل (۲۹۹-۴۲۰ز) میژوو نفیسی ئەلە زور پەسناوی بباشی دکەن چونکی کۆتەکی و زوری سەر وان راکریه. بەهرامی پینجی کوری وی بو (۴۲۱-۴۳۸ز) شەر دگەل رومی کریه.

۲- یەزدی کوردی دووی دەستەلاتداری کریه (ل ۴۳۸-۴۵۷ز) زرا دەشتیەکی ئاییندار بو زور و کۆتەکی ئەلە و جوهیا دکر و شەرەکی مەزن دگەل رومی سالا ۴۲۲ز کر بو. سەر دەمی تەهماسبی کورد دادفانی نەسیب بۆ تورکیا فەرمانا فەلیت کەرکوک راکر بو و وی بخو سەرپەرشتی لی دکر یاکو شرین یا ئەلە و دوو کوریت وی کۆشتین د وی فەرمانی دا پاشی تەهماسب بخو بو ئەلە.

۳- یەزدی کوردی سی دەستەلاتداری و شاهاتی هەر ب زاروکاتیا خو کریه (۶۲۲-۶۵۱ز) شەریت مەزن سەر دەمی وی رویداینه ژ وان شەرا:-

۴- سالا ۶۳۶ز دگەل تازیا

۵- سالا ۶۳۷ز شەری قادسیی

۶- سالا ۶۴۲ز شەری نەهاوندی

لمرو هاته کۆشتن و دەستەلاتداریا ساسانیا بدیماییک هات ل سالا ۶۵۱ز. ئاشقانهکی کۆشت

یهزدگرد / YEZDGIRD / ربان

و بناف و بانگترین پاشایی زنجیرا ساسانیا بو ل (۲۷/۱/۴۲۰) چویه بەر دلوفانیا خودی. ئەف پاشایە ل دەف ئیرانیا گۆننەهبارەکی خراب بو بەل ل دەف ئەلە مروفەکی باش بو.

یادگار / YADGAR / ذکر

بابا یادگار گوری وی پیروزه لدهقهرا زهها و لکوردستانا ئیرانی کو
کاکهئییت وان دچن سهر وی گوری نهوی کو دبیژنه وان (نههلی ههق).

یارا / YARA / قوه

شیان و توانا، هیژ، تین.

یاران / YARAN / اصدقاء

ههفالان، یار، دوستان.

یاسان / YASAN / اسم نپی

پیغه مبه رهکی فارسا بو.

یونان / YONAN / اليونان

ژ دهقهریت وهلاتی رومی یه نافداره ب فهیله سوف و زانا و نهو ناف
کهته سهر فی نافی دیسا، نافهکا مهزنه.

سەر جانك

دانه روپژانين

ناف

- مه‌لا خه‌ليل سوله‌پيمان (مشه‌ختی) - كوردستانا
عيراقی فهره‌هنگا كوردی - كوردی‌یه.
جلدن ۷ \ ده‌ست نفیسه ۱۹۹۸ به‌رهه‌فه بو
چاپی.
- مه‌رگ و ژی
- هه‌زار موكریانی - ئیران - ۱۳۶۹ ه.ش. فهره‌هنگا
كوردی - فارسیه یه‌ك جلده ئنتشارات
سروش \ ته‌هران.
- هه‌نبانه بورینه
- گیو موكریانی - هه‌قلیر, فهره‌هنگی كوردی -
عه‌ره‌بی - ئنگلیزی - فهره‌نسی, چاپا دووی -
چاپخانا هه‌قلیر ۱۹۹۶ ز.
- كولكه زی‌رینه
- فاضل نظام‌الدین, فهره‌هنگی كوردی -
عه‌ره‌بیه چاپا دووی ۱۹۸۹ ز.
- ئه‌ستیره‌گه‌شه
- صدقی صفی‌الدین زاده (بوركه‌ی), فهره‌هنگی
كوردی - فارسی جلدى م (ب موسسه انتشارات
عه طائی-ته‌هران اول تابستان ۱۳۶۹ ه.ش).
- فهره‌هنگی ماد

-
- فهره‌نگی به‌دینان / جمشید سروش- سروشیان، انتشارات دانشگاه تهران، چاپی دوم ۲۵۳۶ شاهنشاهی.
- فهره‌نگی نو / محمد فریب- للكلمات العربية فى الفارسية، چاپی دهم- انتشارات بنیاد، لیدان بهارستان- تیرما ۱۳۶۲/۵.
- فرهنگ / فتح الله احمد زاده، کلمات عربی متداول در زمانی فارسی بهر، اساس اشتقاق بانظامی واژه‌های بیگانه (فرانسه، یونان، روسیا، ترکی دمغولی).
- فهره‌نگا نوبه‌هار / نه‌حمه‌دی خان- فه‌ژاندنا په‌رویز جیهانی، انتشارات صلاح الدین- ئورمی/ ئیران چاپی یه‌که‌م ۱۳۱۷.
- فهره‌نگی نوی / برهان قانع سالی ۱۹۸۱ کراوه به کوردی، مطبعة الحوادث بغداد ۱۹۸۰.
- فهره‌نگی کشت وکال / معروف فه‌ره‌داغی مه‌ردوخ، چاپخانه‌ی دارالسلام- بغداد ۱۹۸۲.
- فهره‌نگی خال / شیخ محمد خال- جزمی دووم، سلیمانیه چاپخانه‌ی کامهران ۱۹۶۲ میلادی.
- فهره‌نگی ناری / صابر حمه‌علی عبدالله گرد عازه بانی کوردی- کوردی- عه‌ره‌بی / به‌شی‌یه‌که‌م تیثسا (...) مطبعة العد مغداد ۱۹۸۴.

-
- فهره‌نگی ناو / محمد سعيد مجیدی- سنه / ئيران ئنتشارات
كوردستان- سنه چاپخانه‌ی میهر.
- فهره‌نگی كوردستان / گۆ موكریانی كوردی- كوردی.
- قاموس الكوردی الحديث / الاستاذ علی سیدو الطورانی كوردی- عه‌ره‌بی
١٩٨٦ الاردن.
- قاموس الاسماء العربيه / شفيعه الارناؤوط- يهك جلدة الطبقة الاولى\
نيسان ١٩٩٤ دارالعلم للملايين- بيروت.
- معجم اعلام المورد / منير البعلبكي- مجلدوحد الطبقة الاولى ١٩٩٢
دارالعلم للملايين - بيروت.
- معجم القادسيه / د. هاشم گه‌شلاش في اللغة والاعلام والمواضع
بغداد ١٩٨٣.
- معجم المصطلحات والاعلام / حسن النجفی- جو ان طبع الدارالعربية-
بغداد ١٩٨٢.
- معجم الشرن الاوسط / سعدی السعدی ٢٠٠٢.
- الموسوعة العربية المسيره / محمد شفين غربال- جزء ان دارالنهضة
للطباعة والنشر بيروت- لبنان ١٩٨٠.

المورد	/	منير البعلبكي- ملد واحد قاموس انگليزى- عربى بيروت ١٩٨٦.
نافييت ههلبژارتى بو كورو كچيت كوردا	/	سكفان محمد سپيندارى چاپخانا خهبات- دهوك ١٩٩٨.
ناونامهى مندالانى كورد	/	عباس سليمان سمايل بعدد- مطبقة الامه ١٩٩٠.
ناوى كوردى نوى	/	هشيار محمد قهفتان سليمانيه ١٩٩٤.
ههلبژاردى ناوى كوردى	/	دلير على كرم چاپى يهكهه و دووهم ١٩٩٠.
نافى كوردى بو زاروكا	/	بهههفكرنا نفيسينگهها ئاريان يا كومپيوتهرى دهوك ١٩٩٩-٢٠٠٠.
ناوى نوئ	/	طاهر توفيلة المين چاپى يهكهه ٢٠٠٣.
ههفرس	/	عباس سليمان سمايل كومهله ناويكى كوردن و كچانى كوردى چاپخانهى روشهنبيرى ههولير ١٩٨٥.
اصول اسماء المدن و المواقع العراقيه	/	الحامى حجال بابان- الجزء الاول الطبقة الاولى و الثانية بغداد ١٩٧٦- ١٩٨٩.
لوغته نامهى	/	ئهحمههدى شيخ معروف نوودهى- ئيران ئنتشارات سندنجد ١٣٧٦ شمسى.

لغة العرب	/	مجلة شهرية ادبية علمية تاريخية اعداد من السنة الاولى والثانية- بغداد ١٩١٢-١٩١٣.
شفاء الغليل فى كلام العرب منالذخيل	/	شهاب الدين احمد الخفاجي- تعريم و تصحيح الدكتور من مجمد كشاش الطبعة الاولى – دار الكتب العربية بيروت ١٩٩٨.
هوزدهكانى كورد	/	حسن جاف ج ١ & ج ٢ بغداد ١٩٩٢.
العشائر الكورديه	/	فؤاد حمه خورشيد ١٩٧٩.
خيل و تايفهكانى عهشايرى كوردى ئيران	/	سيد على ميرنيا- وهرگيرانى شوكت شيخ يزدين پيرمام ١٩٩٥.
تيبينى سهبارمت هوزيت كوردى لباكورا ولايهتا ميسل و روژئافا فوارتى	/	ئى. جى. ئار وهرگيرانى عبدالكريم فندى يحيى چاپا ئيكى ١٩٩٦ دهوك چاپخانا كوليجا شهريعتى.
المدن الكوردية	/	ازاد ديركى- الطبعة الاولى ١٩٩٨ رابطة كاوة للثقافة الكوردية المانيا- لوسان.
ئاويستا	/	جلال امين بگ چاپى يهكهم ١٩٨٩.
اقليم كوردستان العران	/	دكتور خليل اسماعيل اربيل ١٩٩٨.
كوردستان	/	دراسة للحزب الديمقراطى الكوردستانى الطبقة الاولى ١٩٩٨.

کورڊستان عبرازمنه التاریخ	/	خسرو گوران / الجزء الاول ستوکهولم ۱۹۹۲.
گهړان بهدوای نه مری دا	/	مولود ابراهیم حسن دار ئاراس ۲۰۰۲.
میژووی کلیسای کوردی له سه رده می ساسانیا کاندا	/	ئارام داؤد سلیمانیه ۲۰۰۱.
من هم الکلدان بلاش وریون- السریان	/	ابلحد افرام مطبعة هاوار ۲۰۰۲ دهوک.
عرب واکراد	/	منذر الموصلی.
په یامی هه ورامان	/	هاوی رشید به همه نی/ چاپی یه که م ۲۰۰۱ چاپخانه ی ژین- هه ولیر.
تاریخ بغداد	/	الخطیب البغدادی/الجزء الثاني.
حیاه الحيوان الکبری	/	کمال الدین میری.
میژوونامه	/	حمید گهردی ۱۹۹۷.
تاریخ ماردین من کتاب ام العبر	/	مفتی ماردین الشیخ عبدالسلام الماردینی تحقین حمدی عبدالمجید السلفی و تحسین ابراهیم الدوسکی.

القبائل الكوردية في المراطورية العثماني	/	مارك سايسك- ترجمة د. هةوراز سوار تقديم و مراجعة الدكتور عبدالفتاح علي بوتاني كلية الاداب دهوك ٢٠٠٢.
زرادهشت والزرادهشتيه	/	رمضان الداؤودي ١٩٩٩.
الكراد في كتب البلدانيين	/	زبير بلال اسماعيل اربيل ١٩٩٨.
تاريخ اليعقوبي	/	الجلد الاول بيروت ١٩٦٠.
التفسير المقتطف	/	تفسير القران الكريم مصطفى خرم دل- ايران.
الاكرد في بهدينان	/	ملا انور مائي الطبقة الثانية دهوك ١٩٩٩.
گول و گز و گيا	/	ميرزا صديق احمد چنگياني ١٩٩٠.
به شيك له ديواني فردهوسي	/	صابر حمد علي عبدالله گرد عازهباني سليمانيه ١٩٧٩.
الشاهنامه- ملحمة الكبرى	/	ترجمة سمير مالطي الطبقة الثانية ايلول/ سبتمبر ١٩٧٩ دارالعم للابيين بيروت.
الشاهنامه	/	ابوالقاسم الفردهوسي/ ..... ترجمه الفتاح بن علي البنداري مصر ١٩٣١-١٩٣٢.
الفردهوس المجهول	/	ملا انور مائي دهست نفيس.

نوبهاران بچوكان	/	ئه‌حمه‌دى خانى / تقديم و تحقيق حمدى عبدالمجيد السلنى.
مهم وزين	/	هه‌ژار موكرىانى / بزارافى موكرىانى.
ديوان و فهرهنگا نالى	/	د. مارف خزنده‌دار / ليكولينه‌وه د ساخرنه‌وه بغداد- دارحريه.
سيرة اشهر شهداء المشرق للقديسين	/	الاب البير ابونا المجلد لثاني طبع في ديرالاباد الدومينيكان ١٩٠٦ الجزء الاول بغداد ١٩٨٥.
كورد دناڤ ته‌وراتو ئينجلى دا	/	دوگلامس ليتون وه‌رگيرانا بيدل مشه‌خت ١٩٩٤.
صفحات من تاريخ الكردستان	/	حازم حاجان/ مؤسسة موكرىانى للطباعة نشر كردستان - اربيل الطبقة الاولى سنة ٢٠٠٢.
كيانتا والمؤامرة	/	عمر ملا محمد امين السويدي. وه‌ورد علي كتاب ٢٠٠٤.
الشبك لكورد المنسيون	/	احمد شوكت- اربيل اب ٢٠٠١.
اثار البلاد واخبارالعباد	/	زكريا بن محمد القزويني- دارصادر بيروت ١٩٩٨.

ناڤه روک

٥	.....چه وساندنا ناڤی کوردی
٧	.....ناڤیت خودی
	.....ناڤیت ئاژهل و دروندا و فرندا ئه ویت بو مروفا و بهریدا هاتیه
٢١	.....دروستکرن. (ا- ناڤیت کورا)
	.....ناڤیت ئاژهل و دروندا و فرندا ئه ویت بو مروفا و بهریدا هاتیه
٢٧	.....دروستکرن. (ب- ناڤیت کچا)
	.....ناڤیت کوردکری و کورت و خوشکری
٣٣	.....ا- ناڤیت کورا
	.....ناڤیت کوردکری و کورت و خوشکری
٣٥	.....ب- ناڤیت کچا
٣٩	.....ناڤیت رۆژیت هه یقی
٤٣	.....دواژده مانگیت سالی هه یقییت سالا کوردی هه یقییت سالا زایینی
٤٥	.....دواژده مانگیت سالی هه یقییت سالا زاییتی
٤٧	.....میریڤ میرگه ها به هیدینان ١٣٣٩ - ١٨٤٢ ز
٥٧	.....ئاژه لیت گریڤای بناڤیت پیغه مبه ر و نافدارا
٥٩	.....گوریت هنده ک ژ وان پیغه مبه ریت لکوردستانی
٦١	.....پاشاییت ساسانیا ٦٥٢-٢٢٤/٨/١٤

- نافیت کچا

٦٥	.....A پیتا (ئا)
٨١	.....B پیتا (ب)
٩٩	.....P پیتا (پ)
١٠٣	.....T پیتا (ت)
١٠٩	.....C پیتا (ج)
١١٣	.....Ç پیتا (چ)
١١٧	.....H پیتا (ح)
١١٩	.....X پیتا (خ)
١٢٩	.....D پیتا (د)
١٤١	.....R پیتا (ر)
١٥١	.....Z پیتا (ز)
١٥٩	.....J پیتا (ژ)
١٦١	.....S پیتا (س)
١٧٥	.....Ş پیتا (ش)
١٨٩	.....Î E پیتا (ع)
١٩١	.....X̄ پیتا (غ)
١٩٣	.....F پیتا (ف)
١٩٧	.....V پیتا (ف)
٢٠١	.....Q پیتا (ق)
٢٠٥	.....K پیتا (ك)

۲۱۳	.....	پیتا (گ) G
۲۱۹	.....	پیتا (ل) L
۲۲۵	.....	پیتا (م) M
۲۳۷	.....	پیتا (ن) N
۲۴۵	.....	پیتا (و) W
۲۴۹	.....	پیتا (ھ) H
۲۵۹	.....	پیتا (ی) Y

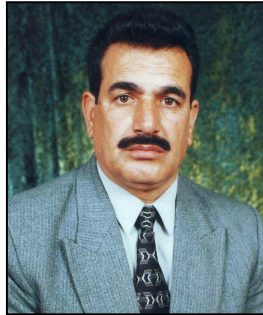
- نافیت کورا

۲۶۳	.....	پیتا (ئا) A
۲۸۷	.....	پیتا (ب) B
۳۱۳	.....	پیتا (پ) P
۳۲۳	.....	پیتا (ت) T
۳۳۱	.....	پیتا (ج) C
۳۳۹	.....	پیتا (چ) Ç
۳۴۵	.....	پیتا (ھ) H
۳۴۹	.....	پیتا (خ) X
۳۵۷	.....	پیتا (د) D
۳۷۱	.....	پیتا (ر) R
۳۸۱	.....	پیتا (ز) Z
۳۸۹	.....	پیتا (ژ) J
۳۹۱	.....	پیتا (س) S

٤٠٥	.....	پیتا (ش) S
٤١٩	.....	پیتا (غ) G
٤٢١	.....	پیتا (ف) F
٤٢٥	.....	پیتا (ڤ) V
٤٣٧	.....	پیتا (ق) Q
٤٣٣	.....	پیتا (ك) K
٤٤٩	.....	پیتا (گ) G
٤٥٧	.....	پیتا (ل) L
٤٦١	.....	پیتا (م) M
٤٧٥	.....	پیتا (ن) N
٤٨٣	.....	پیتا (ت) T
٤٨٥	.....	پیتا (و) W
٤٨٩	.....	پیتا (ه) H
٤٩٧	.....	پیتا (ی) Y
٥٠١	.....	سهر جانك
٥١٣	.....	نقیسه ر د چهند ریزگاندا

نچیسەر د چەند ریزکاندا

- ★ ل شاری میسل هاتیە سەردنیاپی.
- ★ ژبەر ئەگەرین کورداتی و نیشتمان پەرورەیی خاندنا خو بجه هیلا
- ★ سالا ۱۹۶۹ز ژ باژیری خو دەرکەت تنی ژبو کورداتی و کوردستانی، نە ی گومان ئی کری و نە ی قەردار و نە ژبەر ئەگەرین سەربازی.
- ★ بەردەوامی دایە خەباتا خو هەر ل وی دەمی وەکو شورشگیرەک ل هەمی هەرما بادینان نەخاسمە ل وی دەمی سەخت دژوار دەمی نسکویا رەش ۱۹۷۵ و تا نوکە بی راوستان و لادان و بەردەوام.
- ★ کاری لەشکەری و رامیاری و میری کری.
- ★ دەرچویی چول و چیا یە.

لاوی کوردامە ئەز ئەفم

ماندی نابم ئەز ناکەفم

ناردینم و ئەز نارمفم

رابو کورد و کوردستانی

مصطفی مزروی
